

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
імені ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО

**УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО:
СУЧАСНІСТЬ ТА ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА**

**Збірник матеріалів
III Міжнародної науково-практичної конференції**

Київ – 2023

УДК 355 (477) (091)

ББК 68.4 (4УКР)

У 42

Укладачі:

Шевчук В. П., доктор історичних наук, професор,

Грицюк В. М., доктор історичних наук, доцент,

Пашкова О. О., кандидат історичних наук

У 42 Українське військо: сучасність та історична ретроспектива : Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції 23 листопада 2022 р. – К. : НУОУ, 2023. – 270 с.

У збірнику вміщено матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції в умовах широкомасштабного вторгнення збройних сил Російської Федерації в Україну.

Через призму героїзму та жертвності Захисників та Захисниць України окреслені основні події російсько-української війни, які відбулися у 2022 році: відсіч та стримування Силами оборони України російської збройної агресії, значення новітніх технологій для досягнення переваги над противником, роль і місце міжнародної антипутінської коаліції у боротьбі демократичного світу проти тоталітарного режиму та ідеології рашизму, значення волонтерського руху та духовної підтримки у зміцненні морально-психологічного стану Українського війська, особливості підготовки військових фахівців в умовах воєнного стану.

Наукові студії учасників конференції сягають найглибших пластів вітчизняної мілітарної історії, окреслюють регіональні військово-історичні аспекти та розкривають їх всесвітній вимір.

Збірник матеріалів конференції стане у нагоді науковцям, викладачам, студентам, курсантам і офіцерам, всім, хто цікавиться вітчизняною воєнною історією.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

КОВАЛЬ Михайло Володимирович	начальник Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, доктор військових наук, генерал-полковник
ЩИПАНСЬКИЙ Павло Володимирович	заступник начальника Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського з наукової роботи, Заслужений працівник освіти України, кандидат військових наук, професор, генерал-майор
СМОЛІЙ Валерій Андрійович	директор Інституту історії України НАН України, академік Національної академії наук України
ЛИСЕНКО Олександр Євгенович	завідувач відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук, професор
ТРОФИМЛЮК Олександр Миколайович	ректор Київської православної богословської академії, доктор наук із богослів'я, професор, протоієрей
САВЧУК Юрій Костянтинович	генеральний директор Національного музею історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Заслужений працівник культури України
АНДРОЩУК Федір Олександрович	генеральний директор Національного музею історії України, доктор історичних наук
РИКОВ Олександр Олександрович	директор Державного музею авіації України імені О.К. Антонова
ШЕЙМО Лінда	виконавчий директор міжнародної громадської організації "Оливкова гілка" (США)
ГРУБЕ Кароліна	член міжнародної громадської організації "Оливкова гілка" (США)
АКРАП Гордан	директор Інституту досліджень гібридної війни (Загреб, Хорватія)
БІЛОБРАН- КАРМАЗИН Аннік	президент Асоціації нащадків українських добровольців іноземного легіону Франції (Пейньє, Республіка Франція)
СЕГЕДА Сергій Павлович	начальник науково-дослідного центру воєнної історії Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, доктор історичних наук, професор, полковник

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ДО УЧАСНИКІВ ІІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

<i>Вітальне слово Міністра оборони України Олексія Резнікова</i>	13
<i>Вітальне слово Головнокомандувача Збройних Сил України генерала Валерія Залужного</i>	14
<i>Вітальне слово начальника Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського доктора військових наук, генерал-полковника Михайла Ковалю</i>	15
<i>Вітальне слово директора Інституту історії України НАН України академіка Національної академії наук України Валерія Смоля</i>	16
<i>Вітальне слово генерального директора Національного музею історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс Юрія Савчука</i>	18

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

<i>Haitas D. An overview of the provision of Australian aid to Ukraine</i>	20
<i>Коваль М.В. Використання довготривалих фортифікаційних споруд на території України у сучасній російсько-українській війні</i>	21
<i>Лисенко О.Є. Рашизм як сучасна імперська політика і практика</i>	25
<i>Сегеда С.П., Покотило О.І. Міжнародна підтримка та допомога Україні</i>	27

СЕКЦІЯ 1. СИЛИ ОБОРОНИ УКРАЇНИ У ВІДСІЧІ ТА СТРИМУВАННІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ВІД ГІБРИДНОГО ПРОТИСТОЯННЯ ДО ШИРОКОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

<i>Альбоцій О.В. Забезпечення обороноздатності як невід’ємна складова розвитку України</i>	34
<i>Бенчук В.О. Порушення зс РФ міжнародного гуманітарного права на прикладі українського міста Маріуполь</i>	35
<i>Бідний В.А. Використання Російською Федерацією історичних міфів в умовах широкомасштабної збройної агресії проти України</i>	36
<i>Бойко О.А. Державна служба України з надзвичайних ситуацій у складі сектору безпеки і оборони</i>	37
<i>Варакута В.П., Стародубцев С.О. Принцип комплектування ротних тактичних груп різнорідними підрозділами Збройних Сил та Національної гвардії України, виходячи з історичного досвіду</i>	38
<i>Ващенко І.В., Стаднік А.В. Передумови збройної агресії Російської Федерації проти України: від гібридного протистояння до широкомасштабного збройного вторгнення</i>	40
<i>Волуйко О.М. Військова дисципліна як основа військового правопорядку</i>	41
<i>Горелишев С.С., Обрядін В.В. Досвід організації взаємодії під час загальновійськового бою за допомогою автоматизованого командного пункту</i>	42
<i>Горелов В.І., Серветник Р.М., Новікова В.Г. Погляди на підготовку військових частин і підрозділів Високомобільних десантних військ під час антитерористичної операції</i>	44
<i>Грицюк В.М. Історична періодизація широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України</i>	45
<i>Гула Р.В., Передерій І.Г. Рашизм – світоглядна основа воєнно-ідеологічної роботи у зс РФ у період підготовки до масштабного збройного вторгнення в Україну</i>	46
<i>Златанов З.Г. Втрати російських окупантів у боях за м. Київ у лютому – березні 2022 р.: музейна репрезентація</i>	48

<i>Іваненко С.М.</i> Відновлення друкованих видань в інтересах набуття інституційних спроможностей системою військових засобів масової інформації України	49
<i>Івченко Б.А.</i> Територіальна оборона Харківщини (2014–2022 рр.)	51
<i>Кабачинський М.І., Ананьїн О.В.</i> Історична періодизація участі Державної прикордонної служби України у відсічі збройної агресії Російської Федерації (2014–2018 рр.)	52
<i>Калініченко О.О.</i> Періодизація морського аспекту збройної відсічі ворогу	53
<i>Каляєв А.О., Козут П.В.</i> Геополітичні аспекти відсічі Силами оборони України збройної агресії РФ	54
<i>Кидонь В.І.</i> Підготовка міста Бахмут до оборони	55
<i>Клос В.В.</i> Єретична доктрина “русского міра” як одна з головних причин геноциду українського народу в 2022 році	56
<i>Ковальов Г.Г., Нецадін О.В.</i> Застосування підрозділів інженерних військ під час відсічі Україною збройної агресії зі сторони Російської Федерації	57
<i>Козинець І.П., Дерікот О.Ю.</i> Російська Федерація як загроза європейській безпеці .	58
<i>Корольов С.С.</i> Приклад неперевершеної мужності та відчайдушності першого офіційного Героя України в російсько-українській війні матроса Віталія Скакуна	60
<i>Кравчук М.О.</i> Особливості ведення бойових дій підрозділами морської піхоти Збройних Сил України з початку повномасштабної агресії Росії проти України	61
<i>Красота І.В.</i> Деякі особливості застосування інженерних підрозділів Збройних Сил України під час широкомасштабного вторгнення Російської Федерації (лютий–червень 2022 р.)	62
<i>Кришній П.І., Єзерський М.Р.</i> Особливості бойового застосування підрозділів Сил спеціальних операцій Збройних Сил України в російсько-українській війні	63
<i>Куліда І.М.</i> Рух опору України: інформаційно-психологічна протидія	64
<i>Логовський І.М.</i> Робота ДСНС Харківщини по ліквідації наслідків російської агресії протягом першого етапу вторгнення РФ (24.02.2022 – 06.06.2022)	65
<i>Марченко Я.В.</i> Впровадження стандартів НАТО у Збройних Силах України в умовах російсько-української війни (2014–2021)	66
<i>Михайленко С.М.</i> Герой України Сергій Пономаренко: історія звитяги	67
<i>Мокоївець В.І., Федоров О.Ю.</i> Всеохоплююча оборона України як основа забезпечення воєнної безпеки держави	68
<i>Нашивочников О.О., Печорін О.М.</i> Досвід застосування Високомобільних десантних військ в антитерористичній операції	69
<i>Никифоров О.В., Никифорова Н.С.</i> Правовий аспект підготовки населення України до опору російській збройній агресії	70
<i>Нікітюк О.В., Новікова В.Г.</i> Звитяга і жертвність військових медиків у перші місяці російсько-української війни (24 лютого–червень 2022 року)	71
<i>Пащикова О.О.</i> Нормативно-правова основа мілітаризації молоді тимчасово окупованих територій Донецької і Луганської областей	73
<i>Пилявець Р.І., Сидоров С.В.</i> Київська оборонна операція 2022 року: основні кількісно-якісні показники	74
<i>Підпригора І.І.</i> Особливості організації внутрішньо-комунікаційної роботи у Збройних Силах України з початку повномасштабної агресії Росії проти України	75
<i>Підпригора І.І., Починок Н.В., Сухецька О.П.</i> Зміни в організації задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України під час російсько-української війни	76
<i>Підпригора І.І., Лисенко Д.П.</i> Досвід організації внутрішньо-комунікаційної роботи у Збройних Силах України на початку повномасштабної агресії Росії проти України (березень – червень 2022 року)	77
<i>Проховник П.М.</i> Врахування історичного досвіду участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки під час агресії Російської Федерації	78

Романюк І.М. Новітні підходи до ведення війн у XXI столітті	79
Саморок М.Г. Способи боротьби з диверсійно-розвідувальними силами та іррегулярними формуваннями, що можуть застосовуватися окремими загонами спеціального призначення	80
Слюсаренко П.М. Використання армією Російської Федерації “загороджувальних загонів”: вікова традиція	81
Соколюк С.М. Підводні човни у широкомасштабній агресії Росії проти України	83
Стасюк Ю.М. Добровольчі формування територіальних громад в Україні 2022 року	84
Топальський В.Л. Сатира і гумор – інформаційна зброя проти російського агресора	85
Фаріон О.Б. Окремі аспекти забезпечення захисту українсько-білоруської ділянки державного кордону від гібридних проявів та збройного вторгнення Російської Федерації	86
Филь О.М. Мародерство як спадкова хвороба російської армії: кілька історичних паралелей	87
Фігурний Ю.С. Роль Сил територіальної оборони Збройних Сил України у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації	89
Хлонь С.Є. Методологічні основи аналізу воєнно-політичної та воєнно-стратегічної обстановки в умовах російської широкомасштабної збройної агресії	90
Цюрупа М.В. Антилюдяний смисл російської “спецоперації”: моральна концептуалізація акції винищення українства	91
Чайка С.П. Почесні найменування військових частин Національної гвардії України: від історичних постатей до героїв сьогодення	92
Шевчук В.П. Початковий етап становлення вітчизняної історіографії російсько-української війни 2022 року	94
Шкуратенко О.В., Супрунчук О.О. Роль органів досудового розслідування в умовах воєнного стану та повномасштабної російсько-української війни	95
Щипанський П.В. Особливості застосування Повітряних Сил Збройних Сил України у відбитті широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації	96
Яким’як С.В. Сили оборони України у відсічі збройної агресії РФ на морі	97

СЕКЦІЯ 2. ОЗБРОЄННЯ І ВІЙСЬКОВА ТЕХНІКА У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ: ЗНАЧЕННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Бірюков І.Ю., Радіонов Г.О. Особливості використання безпілотних літальних апаратів під час виконання бойових операцій	99
Буряк С.П. Порівняльний аналіз основних (бойових) танків України і провідних країн світу	100
Варванець Ю.В., Костюк В.В. Приведення системи відновлення ОБТ Сухопутних військ Збройних Сил України у відповідність до стандартів НАТО	101
Волков П.Ю. Метод розрахунку характеристик радіолокаційного розсіювання автобронетанкової техніки у полі підсвічування телевізійної (т2) і стільникової мереж	102
Гайдарли Г.С. Перспективні напрями розвитку засобів інженерного озброєння (за досвідом російсько-української війни 2022 року)	103
Іохов О.Ю., Спорішев К.О., Тимченко С.Ю. Шляхи захисту системи радіозв’язку мобільної компоненти системи управління сил безпеки України	104
Корольов О.О. Сучасні способи ведення інженерної розвідки з використанням безпілотних літальних апаратів	105
Мелькін В.В. Створення та розвиток вітчизняних бронешоломів під час російсько-української війни	106
Окіпняк Д.А., Окіпняк А.С. Аналіз застосування новітнього озброєння за напрямком інженерної підтримки в ході конфліктів сучасності	108

Опенько П.В., Гордієнко О.О. Сучасні загрози для літальних апаратів вертольотного типу від ураження противертольотними мінами	109
Ремез В.В. Світові тенденції розвитку реактивних систем залпового вогню	110
Рікунов О.М. Пропозиції до складу ремонтно-відновлювального органу бригади оперативного призначення Національної гвардії України з урахуванням досвіду бойових дій	111
Селюк В.М. Перспективи розвитку протитанкових керованих ракет	112
Скорич Л.В. До питання про застосування зс Російської Федерації модернізованих бойових машин піхоти	113
Федоренко О.А. Застосування космічних спроможностей в інтересах національної безпеки та оборони України	114
Федорієнко В.А. Підходи до автоматизації ретроспективи місцезнаходження противника за даними з відкритих джерел	116
Фурман І.І., Печенюк І.С. Зброя, заснована на нових фізичних принципах: підходи до класифікації	117
Харук А.І. Використання збройними формуваннями Росії нестандартної бронетехніки під час агресії проти України	118
Шемаєв В.М., Толоч П.О., Онофрійчук А.П. Щодо утворення агенції з розвитку оборонних технологій у прискоренні інноваційних перетворень у виробництві ОБТ	119

СЕКЦІЯ 3. МІЖНАРОДНА ДОПОМОГА, ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ, ГРОМАДСЬКІ ТА РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ У ПРОТИСТОЯННІ ШИРОКОМАСШТАБНІЙ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Kharuk D. <i>The phenomenon of Ukrainian unity: the role of volunteer organizations in resisting the military aggression of the Russian Federation</i>	121
Бураков Ю.В. Альянс Британія, Польща, Україна: перспективи розвитку	122
Вановська І.М. Міжнародна підтримка України Королівством Данії під час російсько-української війни	123
Воєца В.В. Засудження військових злочинців як необхідна умова завершення війни	124
Войтко О.В. Іноземні інвестиції в обороноздатність держави як механізм підвищення інвестиційного клімату та інтересу до України під час воєнного стану...	125
Волошенко А.В. Міжнародна технічна допомога: перспективні напрями взаємодії ..	125
Гладченко С.В. Діяльність релігійних організацій та церкви в Україні: історичний аспект	127
Давиденко М.О. Роль і місце Православної Церкви України у протистоянні широкомасштабній збройній агресії Російської Федерації	128
Данилюк К.М. Міжнародна реакція на війну в Україні	129
Демченко С.В. Паралелі війни: сучасні праведники з Чернігівського центру соціально-психологічної реабілітації дітей. Музейний аспект	130
Демяненко В.Т. Волонтерський рух на сучасному етапі в Україні	131
Долганова М.В. Місце та роль душпастирської опіки військовослужбовців у роботі з особовим складом Збройних Сил України	132
Клименко В.С., Первак І.О. Оцінка провідними країнами та міжнародними організаціями агресії РФ проти України	133
Климчук І.О. Роль волонтерського руху в умовах воєнного стану	134
Костишин Е.І. Роль волонтерського фандрайзингу у протистоянні широкомасштабній збройній агресії Російської Федерації	135
Ктіторов М.О. До проблеми міжнародної допомоги в Національній гвардії України в умовах воєнного стану	137
Майко А.В. Військові облігації як засіб підтримки обороноздатності України під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації	138

Останчук О.П., Богачук О.Є. Міжнародна військова допомога Україні у війні з Росією (лютий – червень 2022 року)	139
Перепелиця Л.В. Прояви індивідуального дитячого волонтерства в Україні на тлі повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну	140
Присяжний Д.А. Милосердя – духовний стержень волонтерства	141
Рудніцький І.А., Школярєнко В.В. Нові формати міжнародної військової допомоги Силам оборони України у протистоянні збройній агресії Росії	142
Томчук О.А., Марцінко Н.М. Історичні витоки українського волонтерського руху допомоги Збройним Силам України у війні з Росією	144
Федоров О.Ю., Слюсаренко О.І. Добровольці на захисті незалежності України	145
Фуртес О.О. Польська допомога Україні у протистоянні широкомасштабній збройній агресії Російської Федерації	146
Юрченко Л.І. Соціальна відповідальність у період соціально-політичної кризи: українська модель	147

СЕКЦІЯ 4. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Алексєєв М.М. Вимірювання та покращення якості освіти фахівців з кібербезпеки ...	149
Бідник І.І. Особливості підготовки військових фахівців з розмінування в умовах воєнного стану	150
Бондаренко О.В. Формування професійної готовності офіцера ЗС України до служби у військових ліцеях	151
Бриндак Я.В. Особливості підготовки військових психологів в умовах воєнного стану	152
Винту А.О. Організація підготовки персоналу підрозділів безпілотних авіаційних систем	152
Голота А.А. Особливості підготовки військових фахівців інформаційної сфери в умовах воєнного стану	154
Городецький С.Л., Перепелиця Л.В., Прасул Ю.І. Початкова військово-топографічна підготовка в умовах профільної середньої освіти	155
Деркач О.М. Проблемні питання в організації психологічної підготовки підрозділів морського центру спеціальних операцій з урахуванням досвіду бойових дій з початку широкомасштабної агресії РФ (лютий 2022 року)	156
Дорошина Л.Ф. Організація та здійснення стратегічних комунікацій у підготовці військовослужбовців Національної гвардії України в умовах війни	157
Левенець А.Є. Особливості підготовки особового складу до надання психологічної допомоги військовослужбовцям з психотравмами	159
Лукавий А.А. Формування критичного мислення курсантів ВВНЗ як ціннісна орієнтація сучасної військової освіти	160
Марков О.В., Соколовський В.В. Вогнева підготовка у підрозділах Національної гвардії України в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи вирішення	161
Мельник О.С., Плекан Н.Б. Підготовка військових фахівців з іноземної мови в умовах воєнного часу	162
Міришук О.Є. Шляхи удосконалення викладання воєнно-історичних дисциплін в Національній академії Національної гвардії України	163
Мороз В.М. Ургентна адикація військовослужбовців у професійній діяльності	164
Мотика С.М. Суть та практичне значення інноваційної діяльності в освітньому процесі вищих військових навчальних закладів в умовах воєнного стану	165
Ніколайчук Л.Г. Проблеми підготовки військових фахівців в умовах війни	166
Павленко О.А. Питання загальновійськової підготовки українських військовослужбовців	167

Паламар М.І. Розвиток дистанційного навчання в підготовці фахівців гуманітарного напрямку для Збройних Сил України	168
Пацук Ю.М. Розвиток організаційного вивчення та впровадження досвіду у Збройних Силах України	169
Приходько Ю.І. Деякі кадрові питання в системі підготовки військових фахівців з вищою освітою	170
Рижиков В.С. Запровадження інтерактивних методів для прискореної адаптації мобілізованих військовослужбовців в умовах воєнного стану	172
Росподнюк К.Б. Проблема співзалежності стосунків військовослужбовців	172
Савченко А.О. Підґрунття системи вищої військової освіти як основи для ефективної підготовки офіцерів ЗС України в умовах воєнного стану	173
Сірко Р.І., Слободяник В.І. Формування самозбережувальної поведінки у військовослужбовців	174
Скрябін О.Л., Командиров А.В. Підготовка кадрів у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка під час збройного конфлікту на Сході України	176
Усенко І.В. Військово-патріотичне виховання військовослужбовців Збройних Сил України	177
Фалько С.А. Викладання воєнно-історичних дисциплін у вищих військових навчальних закладах України: сучасні тренди та шляхи вдосконалення результатів навчання	178
Хижняк В.В. Реконструкція системи підготовки кадрів для сил сектору безпеки і оборони України	179
Чайковська О.Є. Особливості підготовки військових фахівців	181
Черних Ю.О. Формування лідерських якостей у випускника ВВНЗ як необхідна умова успішності вирішення бойових завдань підрозділом	181
Шевченко К.Р. Психологічна корекція порушень системи саморегуляції військовослужбовців: поняття та особливості	182
Шпанчук Г.В., Худолей В.П. Тенденції впровадження електронних засобів навчання в освітній процес	183
Шуляренко А.О. Формування у майбутніх військових психологів уявлення про посттравматичний стресовий розлад та особливості його лікування	184
Юрков А.В. Професійна підготовка військового психолога до планування психологічної роботи у бойовій обстановці	186

СЕКЦІЯ 5. УКРАЇНСЬКА ЗВИТЯГА: ВІД ДАВНИНИ ДО ХХІ СТОЛІТТЯ

Bilobran-Karmazyn A., Klimchuk Yu. Hommage aux légionnaires Ukrainiens de France à l'occasion du 82ème anniversaire de leur engagement dans la Légion étrangère	187
Баган А.В. Участь Романа Дашкевича в Українській революції 1917–1921 рр.	188
Бірюков П.В. Військові реформи гетьмана Павла Скоропадського	189
Бокачов С.В., Романовський С.Г. Історичні етапи розвитку теорії і практики ведення маневреної оборони	190
Бортнік Т.В. Питання розвитку українського війська у міжвоєнній Польщі: погляд Антіна Васиньчука	191
Ворощук О.М. Періодизація становлення та розвитку військово-релігійних відносин у Збройних Силах України (1991–2022 рр.)	192
Горбатюк О.М. Бій під Жовквою – приклад мужності й звитяги Української Повстанської Армії	193
Данилюк О.Ю. Діяльність товариств “Січ” і “Пласт” на Закарпатті у міжвоєнний період як передумова утворення Карпатської Січі	194
Даценко О.М. Військове питання в часи Центральної Ради: здобутки та прорахунки	195

<i>Дрок Л.В. Військово-адміністративний поділ та комплектування козаками Запорозької Січі</i>	196
<i>Дручек О.В. Українські Січові стрільці як носії ідеї української державності</i>	198
<i>Зелений В.І. Сучасна Національна гвардія України: погляд у минуле</i>	199
<i>Іваненко І.В. Вітчизняна мілітарна традиція в сучасному військовому однострої Збройних Сил України</i>	200
<i>Кобилко Н.А., Заборовський В.В. (Не)можливість подолання “східного синдрому” (тема війни в літературному дискурсі ХХІ століття)</i>	201
<i>Корольов О.О. Розвиток озброєння сухопутних військ українського війська періоду Першого та Другого зимових походів</i>	202
<i>Крисаченко В.С. Національний характер України як екзистенційна підвалина перемоги над ворогом</i>	203
<i>Ляковська С.П. Інформаційно-психологічний вплив козацьких ватажків на населення України як складова збройної боротьби за виборювання козацько-гетьманської держави</i>	204
<i>Маєвич Ю.О. Всеволод Петрів як основоположник воєнного теренознавства – перших проявів військової географії в українській історіографії</i>	205
<i>Мараєв В.Р. Облога фортеці Збараж (липень–серпень 1649 р.)</i>	206
<i>Марценюк Р.О. Легіонерки: військовий досвід українок у роки Першої світової війни</i>	207
<i>Мунтян Б.І. Досвід бойових дій формувань морської піхоти під час оборони Одеси (05.08 – 16.10.1941)</i>	209
<i>Наливайко А.Д., Наливайко Л.П. Генезис оборонного планування як складової стратегічного планування у сфері оборони</i>	210
<i>Науменко А.О. Склад та організація кінноти армії Української Народної Республіки у війні з радянською Росією 1920 р.</i>	211
<i>Нікіфоров І.А. Галицько-Волинська доба. Видатні постаті України. Князь Роман Великий</i>	212
<i>Павліченко О.О., Дементіюк Г.М. Розбудова армії за часів Української Держави П. Скоропадського</i>	214
<i>Пагіря О.М. Формування старшинських кадрів у Карпатській Січі (1938–1939 рр.) ...</i>	215
<i>Петрова Л.О., Кудрявцева Н.А. Розбудова армії Західноукраїнської Народної Республіки</i>	216
<i>Питльована Л.Ю. Збройні Сили України у протистоянні російській агресії у вітчизняній карикатуристичі 2022 року</i>	218
<i>Підпригора І.І., Костюк І.А. Причини плінності кадрів у Збройних Силах України у 1991–2020 роках</i>	219
<i>Примушко Н.О. Бої під Крутами 1918–2022: паралель за 104 роки</i>	220
<i>Птіцин О.О. Воєнна культура України: відгомін століть</i>	222
<i>Пугач В.В. Рейдові дії в ході першого зимового походу дієвої армії УНР (1919–1920): дискурс проблеми</i>	224
<i>Розумний О.Д. Участь України у міжнародній миротворчій діяльності під егідою НАТО в 1992–2000 роках</i>	225
<i>Сотниченко В.М. Тактика бою скіфського війська у стародавньому світі</i>	225
<i>Стеців Я.В. Участь українських офіцерів-артилеристів австро-угорської армії у Першій світовій війні</i>	226
<i>Тацієнко В.С. Благодійницька діяльність православного духовенства у роки Першої світової війни (за матеріалами “Київських єпархіальних відомостей”)</i>	227
<i>Терський С.В. Військово-політичні відносини Галицького і Волинського князівств у ХІІ–ХІІІ ст.: від протистояння до формування спільної держави</i>	228
<i>Трембецький А.В. Праця Дмитра Вітовського на чолі Державного Секретаріату військових справ ЗУНР</i>	229

Трофимович Л.В. Жінки в українському національно-визвольному русі (середина 1940-х – початок 1950-х рр.)	231
Філіпов В.К. Історичні трансформаційні процеси українського суспільства	232
Харламов М.І. Молоді пожежні у боротьбі з вогнем у селах України у 1930-х роках	233
Чорненький Р.В. Залізнична станція Хриплин як Ставка Дієвої армії УНР під час її перебування на Станиславівщині у липні–вересні 1920 р.	234

СЕКЦІЯ 6. ВІЙСЬКОВА ІСТОРІЯ: ВСЕСВІТНІЙ ВИМІР

Артимишин П.І. Російсько-грузинська війна 2008 р.: політичні візії в Україні	236
Бень Я.О. Інституційний розвиток механізмів співробітництва Україна-НАТО: історичний аспект	237
Бондарчук І.Л. Місія ООН у справах тимчасової адміністрації в Косові. Історія та символика	238
Веденєєв Д.В. Розвиток розвідувального підрозділу органів держбезпеки Української РСР (1946–1954 рр.)	239
Ворожко В.П. Військова контррозвідка більшовиків: шпигуни і таємниці. 1918–1921 рр.	240
Головко В.В. Військово-політичний тиск Росії на Україну наприкінці 1991 – початку 1992 років	241
Кириленко В.І., Шевченко М.М. Компаративний аналіз арабо-ізраїльських війн: уроки для України	242
Ковальчук С.В., Ковальов Г.Г. Сутність війн та військових конфліктів	244
Кондратюк-Антонова Т.В. Основні аспекти регулювання збройних конфліктів	245
Кузнецова Л.В., Маринич Д.В. Правовий статус Організації Північноатлантичного договору (НАТО) та місце України в НАТО	246
Кузнєцов М.О. Невдалий план Й. Сталіна зі звільнення Харкова: травень 1942 року ..	247
Лагодич В.Ю. “Починають атаку, прикриваючи гунів”: до питання про “слов’янську” піхоту аварського каганату	248
Ларіонов В.В., Хом’як К.М. Дієвість міжнародних механізмів заборони хімічної зброї	249
Левченко С.М. Діяльність органів військової контррозвідки як фактор сприяння Діючій армії у визволенні України від гітлерівських загарбників	250
Лозинський А.Ф. З практики репресій окупаційної російської військової адміністрації у Східній Галичині у роки Першої світової війни	251
Лосєв О.С. Система удосконалення офіцерів австро-угорської армії на підставі анкетних даних старшин Галицької армії	253
Маїталір В.В. Правове регулювання функціонування військово-історичної музейної мережі УРСР у другій половині ХХ ст.	255
Мельник В.В. Історичний досвід формування аеромобільних частин і з’єднань у провідних європейських країнах НАТО	256
Мончак О.В. Бачення киянами німецької кайзерівської армії навесні 1918 року	257
Мухін С.А., Безбах В.Г. Участь добровольчих формувань збройних сил Німеччини у провадженні окупаційної політики на території України під час німецько-радянської війни 1941–1945 рр.	258
Переверзін Ю.П. Застосування вертольотів армійської авіації у локальних війнах і збройних конфліктах	259
Пивовар О.П. Роль ленд-лізу у перемозі над нацизмом: сучасний погляд	261
Речич С.Л. Програми допомоги військовослужбовцям у переході від військового до цивільного життя за досвідом США	262
Російцев В.В. Роль ВВНЗ у створенні методу планування бою СВ США (MDMP)	263
Салата С.А., Казанцева Л.В. Використання астрономічних спостережень у військовій справі	264

Ткачов І.В., Гельжинський А.Ю. Залучення інститутів громадянського суспільства до протидії радикалізації та насильницькому екстремізму: досвід Фінляндії	265
Ткачук П.О. Російсько-чеченська війна (1994–1996): реакція українського політикуму	266
Чайковський А.С. Генезис та еволюція внутрішніх військ (початок XIX – середина XX ст.): нормативно-правові засади, функції та завдання	267
Чірікалов О.С. Досвід застосування сил (військ) в евакуації морем у роки Першої світової війни	268

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ДО УЧАСНИКІВ ІІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**Міністр оборони України
ОЛЕКСІЙ РЕЗНІКОВ**

Вельмишановні учасники
ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції!

Щиро радий, що попри драматичний воєнний час стіни славетного Національного університету оборони України вкотре гостинно приймають кращих представників української військово-історичної науки, учасників бойових дій, нову зростаючу генерацію дослідників минулого. Вітаю і наших шановних зарубіжних друзів, партнерів, чия присутність вказує на підтримку міжнародною спільнотою євроінтеграційного курсу України.

Повномасштабна війна, якої Європа не бачила понад 80 років, ставить нові завдання перед фахівцями усього спектру соціальних та гуманітарних наук. Є потреба сформуванню ефективної військово-історичної політики, посилити музейні установи, закласти міцний фундамент для роботи фахівців. Історичний фронт є важливим елементом захисту держави від інформаційних атак ворога сьогодні і від спотворення правди про війну у майбутньому.

Колективними зусиллями науковців повинно бути створено ґрунтовна, об'єктивна академічна і узагальнююча історія стримування і відсічі широкомасштабної агресії Російської Федерації проти України.

Необхідно налагодити системну співпрацю у військово-історичній сфері з профільними іноземними та міжнародними інституціями для формування українського нарративу висвітлення війни та відсічі російським окупантам.

Не менш важливо узагальнювати передовий досвід воєнного мистецтва в інтересах Збройних Сил України, у підготовці військових кадрів, дослідно-конструкторських розробках, виробництві новітніх зразків озброєнь.

Дозвольте висловити повагу всіх шановним учасникам зібрання і вдячність за сумлінну творчу працю, вагомий внесок в українську науку в доленосний і непростий для державності час.

Бажаю результативної роботи, продуктивних дискусій, розвитку творчих контактів заради зміцнення інтелектуального потенціалу оборонної сфери України.

Слава Україні!

Головнокомандувач Збройних Сил України
генерал
ВАЛЕРІЙ ЗАЛУЖНИЙ

Вельмишановні учасники
III Міжнародної науково-практичної конференції!

З різних нагод різні джерела нерідко цитують вислів Гегеля: “Історія повторюється двічі: спершу як трагедія, потім – як фарс”. Та лише зі становленням рашизму і зухвалою його спробою повномасштабної агресії проти України, цей класичний вислів розкрив свій глибинний сенс.

Ті, хто присвоювали перемоги над нацизмом у Другій світовій війні, переписували історію та всіляко заперечували необхідність переглянути радянське минуле й визнати свої злочини, повторюють найтрагічніші помилки XX сторіччя, уособлюючи тоталітаризм і світове зло.

Українське військо щодня протистоїть цьому злу, власною кров’ю пише історію, стоїть на варті демократичного світу і змінює майбутнє Європи. Тому що невивчені уроки історії повторюються як трагедія, а деякі – як фарс. виправити ці помилки минулого й сучасності випало нам із вами. І ми з

цим завданням впораємося.

Бажаю учасникам конференції творчого натхнення й наукових здобутків, що забезпечать нас від повторення і своїх, і чужих помилок минулого. Разом до перемоги!

Слава Україні!

**Начальник Національного університету оборони України імені Івана Черняховського
доктор військових наук
генерал-полковник
МИХАЙЛО КОВАЛЬ**

Шановні учасники конференції!

Дотримуючись започаткованої традиції, Національний університет оборони України проводить Третю міжнародну науково-практичну конференцію, присвячену історії українського війська, його сучасності та історичній ретроспективі.

Цього року робота конференції відбувається в умовах відбиття широкомасштабної агресії російської федерації. У важких боях наші воїни виснажують противника, позбавляють його наступального потенціалу та вибивають із української землі. Відсіч Силами оборони України широкомасштабної російської агресії є однією із важливих проблем, які будуть пропонуватися до висвітлення на конференції. Підготовка військових фахівців та українська звитяга, будуть у центрі уваги науковців цього форуму.

Українці борються не лише за свою свободу, але й відстоюють свободу Європи від російської навали.

Історичним явищем є міжнародна допомога Україні у її боротьбі проти російських окупантів, підтримка громадських, волонтерських і релігійних організацій у протистоянні зовнішньому агресору.

В Національному університеті оборони України наукові центри та кафедри систематизують інформаційно-довідкові матеріали щодо російсько-української війни, узагальнення бойового досвіду Сил оборони України у визволенні Батьківщини від окупантів. Залучення науковців та громадських діячів іноземних інституцій до участі в конференції дозволить розглянути питання російсько-української війни у всесвітньому вимірі. Виклики, що постали перед Україною через широкомасштабну збройну агресію російської федерації, актуалізували комплекс завдань, пов'язаних зі зміцненням сектору безпеки і оборони держави.

Науковим фундаментом сучасної воєнної теорії та практики діяльності військ є військово-історичні знання, оскільки уроки минулого формують засади майбутнього. Місія військової історії полягає в ефективному використанні набутих знань, постійному нарощуванні спроможностей Сил оборони України.

Військова історія України є національною за своєю сутністю, і водночас, невід'ємною частиною всесвітньої військової історії. Активізація військово-історичних досліджень в Україні дає історичні підстави легітимності та територіальної цілісності України.

Висловлюю впевненість, що оприлюднені на конференції ідеї та практичні рекомендації будуть використані у науково-дослідній та освітній діяльності, яка спрямована на підготовку та виховання фахівців для сектору безпеки і оборони.

Бажаю плідної роботи учасникам конференції.

Честь і глибока шана нашим захисникам і захисницям України.

Слава Україні!

**Директор Інституту історії України НАН України
академік Національної академії наук України
ВАЛЕРІЙ СМОЛІЙ**

Шановні учасники цього наукового форуму!

Усі ми нині живемо в умовах жахливої війни Росії проти України. Коли б мова йшла про певне фізичне явище як об'єкт наукового експерименту, звичайно, необхідно було б очікувати його повного завершення. Однак ідеться про феномен, глибоко закорінений у минулому й густо помережений переплетінням очевидних і латентних політичних, мілітарних, економічних, соціальних, етнокультурних, психологічних процесів. Саме в їхній тяглоті, очевидно, слід шукати передумови сучасного протистояння, що має, без сумніву, цивілізаційний характер. І саме тому існують підстави вже тепер, так би мовити, “по гарячих слідах” братися до системного осмислення усіх явищ і процесів, пов'язаних з цим зіткненням.

Нинішня війна лише з першого погляду може здатися неочікуваною, раптовою. Насправді, події сьогодення – це логічний ряд, у якому для уважного дослідника відкриваються цілком сформовані закономірності. Свого часу співробітники Інституту історії України разом з науковцями інших академічних та освітніх установ підготували тритомну працю “Україна і Росія в історичній ретроспективі”. Цей проєкт став першою спробою наскрізного аналізу українсько-російських відносин, узагальнення набутків вітчизняної історіографії у вказаному тематичному сегменті.

Сьогодні ми повинні не тільки позначити вузлові проблеми російсько-української війни, окреслити основні вектори наукового пошуку, а й подбати про акумуляцію джерельної бази майбутніх досліджень. Нам належить обговорити способи фіксації та акумулювання інформації, що вже завтра слугуватиме емпіричним фундаментом праць історичного змісту. Нині формується новий понятійний апарат і дефініції, і ми маємо зробити його таким, аби він адекватно віддзеркалював те, що відбувається навколо нас. Слід спрямувати зусилля на те, аби застосовувати добре апробовані чи виробити нові методологічні підходи і дослідницький інструментарій для організації продуктивного наукового пошуку. З великою часткою вірогідності можна припустити, що перспективні вектори наукових студій виникатимуть на міждисциплінарних перехрестях. І тут не обійтися без тісної співпраці фахівців військової справи, цивільних істориків, правознавців, політологів, соціологів, психологів та представників інших наукових дисциплін. Зі свого боку ми готові до такої креативної взаємодії, спроможної вивести на вагомій теоретико-концептуальні і практичні результати.

Науковий форум учасниками якого ми є, дає змогу здійснити глибокі часові і подієві ретроспективи, простежити еволюцію доленосних воєнно-політичних та соціально-економічних процесів. Водночас він уможливує актуалізацію історичного досвіду, зокрема

у сфері військового будівництва та застосування військ/сил під час війн та збройних конфліктів різної інтенсивності та за різних міжнародних і суспільно-політичних обставин. Такі проєкції видаються корисними не лише в теоретичному сенсі, а й з огляду на їхнє практичне значення. Вже тепер ми стали свідками, а ви – безпосередніми учасниками, різних форм боротьби проти потужного супротивника, який володіє незрівнянно більшими людськими і матеріальними ресурсами. Як переконають події останніх місяців, глибоко продумане, змодельоване і сплановане застосування добре випробуваних засобів ведення війни з минулих часів, але на якісно новому оперативно-тактичному і технічному рівні, спроможне забезпечити досягнення поставлених цілей і виконання надзвичайно складних завдань. У зв'язку з цим постає необхідність, з одного боку, ретельного вивчення досвіду минулого, з іншого – генерування нових ідей та їхнього практичного застосування.

Війна Російської Федерації проти України нині набула глобального характеру і стала викликом не тільки для нашого народу, а й для усієї світової спільноти. І те, як Збройні Сили України протистоять сильному супротивнику, вже стало предметом ретельного опрацювання військових аналітичних центрів та експертного середовища у різних державах. Ось тільки один приклад. У виступі на конференції в Atlantic Council (Атлантик Консіл) міністр армії США Крістін Вормут позначила перші уроки цієї війни. Не вдаючись до їхньої детальної характеристики, нагадаю лише, що у її доповіді йшлося про кілька позицій: важливість організації командування та підготовки військ, налагодження оптимальної логістики, захищеність систем зв'язку, зростання загроз від безпілотних літальних апаратів та їхня нейтралізація, необхідність підтримки військово-промислового комплексу (ВПК) і формування стратегічних запасів боєприпасів.

З того часу минуло кілька місяців і можна припустити, що перелік уроків збільшився. Адже нещодавно кремлівське керівництво вдалося до ядерного шантажу, що вперше після Другої світової війни і Карибської кризи поставило світ на межу ядерного Апокаліпсису.

Усе це ставить на порядок денний серед інших і питання про невідкладну потребу підвищеної уваги до організації фундаментального осмислення досвіду цієї війни у всіх її вимірах: суто воєнному, геополітичному, ідеологічному, економічному, етнонаціональному, соціокультурному, гуманітарному тощо. Інтелектуальний потенціал України дає всі підстави розраховувати на те, що актуальні проблеми, пов'язані з цим доленосним протистоянням, отримають належне і своєчасне розв'язання.

То ж дозвольте побажати Вам плідних дискусій, нових ідей і творчої наснаги на цій складній ниві.

**Генеральний директор Національного музею історії України у Другій світовій війні.
Меморіальний комплекс
ЮРІЙ САВЧУК**

Дорогі друзі, дозвольте привітати Вас із відкриттям III Міжнародної науково-практичної конференції “Українське військо: сучасність та історична ретроспектива”.

Національний музей історії України у Другій світовій війні вже багато років співпрацює з Національним університетом оборони України. За цей час успішно реалізовано спільні наукові, просвітні та військово-патріотичні заходи. Сьогоднішня науково-практична конференція, що відбувається в розпал російської агресії, також надзвичайно важлива й актуальна.

Повномасштабне вторгнення російської армії на українські терени, яке почалося 24 лютого 2022 р., в один момент змінило наш світогляд, життя, цінності. Зараз, як і в попередніх війнах та збройних конфліктах,

головними для нас, крім суто воєнного чинника, залишаються дипломатичний, ідеологічний, економічний, етнічний, конфесійний та соціокультурний. Втрата нами бодай одного призведе до катастрофи.

Не стоїть осторонь цих актуальних проблем і колектив Музею війни. Упродовж останніх дев'яти місяців він несе свою варту на передовій музейного фронту, висвітлюючи злочини й розвінчуючи російські пропагандистські постулати за допомогою науково-дослідних, комунікативно-освітніх, гуманітарно-пошукових проектів, що охоплюють більшість напрямів професійної діяльності. Вісім співробітників служать у лавах ЗС України.

Ледь не з першого дня російської агресії Музей документує злочини ворожої армії під час своїх науково-польових експедицій. За цей час співробітники відвідали щойно визволені Київщину, Чернігівщину, Харківщину, Правобережну Херсонщину, ще гарячі від боїв м. Слов'янськ і Лиман на Донеччині; зібрали понад 5500 одиниць предметів музейного значення; записали понад 70 інтерв'ю в м. Дніпро, Запоріжжя, Миколаїв, Одеса. Кожен виїзд, кожна експедиція супроводжувалися детальною фотофіксацією, за цей час зроблено понад 8 тис. світлин.

Фондозбірна збагатилася низкою унікальних артефактів. Серед них трофейний БпЛА “Орлан-10”, переданий Головнокомандувачем Збройних Сил України генералом Валерієм Залужним; український прапор із заводу “Азовсталь”, переданий керівником Головного управління розвідки Міністерства оборони України генерал-майором Кирилом Будановим; половинки “шторок” від снаряда реактивної артилерійської системи М 142 HIMARS та саморобний годинник виготовлений зі “шторки”, передані волонтерами громадської організації U-help Валерієм Лозинським і Такером Фаундсом; пускова труба переносного протитанкового ракетного комплексу FGM-148 Javelin, передана народним депутатом України Мар'яною Безуглою, та ін.

Одним із перших музейних предметів із початку повномасштабного російського вторгнення став Головний Державний Прапор України, який 10 днів, від 24 лютого 2022 р., майорів на найвищому флаштоку в серці м. Київ, на території Меморіалу.

А в майбутньому, впевнені, зібрані матеріали стануть предметом вивчення та всебічного дослідження, зокрема й для співробітників Національного університету оборони України.

Робота в “полі” стала фундаментом 16 виставок, відкритих на експозиційних площах Музею та його партнерів у 12 країнах світу: Литві, Люксембурзі, Німеччині, Польщі, Республіці Корея, Словаччині, США, Туреччині, Франції, Чехії, Чорногорії, Швеції. Вони розкривають основні цілі російської армії: вбивати, грабувати гвалтувати. Назву кілька наших виставкових проєктів: “Україна – розп’яття”, “100 днів. Війна очима дітей”, “Ленд-ліз. Перезавантаження”, «“Батьківщина-мати”. Переозначення», мультимедійний мартиролог “Діти...”.

Виставка «Херсон.“Русскій мір”. 9 днів. Відспівування» – остання із презентованих у цьому році. Відкриття проєкту відбулося 20 листопада 2022 р., на дев’ятий день краху рашистського панування в захопленому м. Херсон. Кількість презентованих на ній музейних предметів (російських пропагандистських банерів) – 11, адже саме 11 листопада 2022 р. було визволено обласний центр. А червоні радянські зірки, що служать кріпленнями для кремлівських плакатів-агіток, – ніби цвяхи у домовину ворожої окупації, надгробні символи дерусифікації та деактивації “русского міра”.

Це ще одне свідчення боротьби українців проти імперської агітації. І ще один із моментів переозначення й трансформації нашого закладу в Національний Меморіал – Музей війни за Незалежність.

Шановні учасники конференції! Від імені колективу Музею бажаю всім переможного миру, плідної роботи, неупередженого наукового пошуку.

Успіхів усім на цьому шляху! Тримаємо стрій!

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Haitas D., PhD
University of Debrecen, Hungary

AN OVERVIEW OF THE PROVISION OF AUSTRALIAN AID TO UKRAINE

A vital and indispensable factor in Ukraine's successful resistance against the Russian attack which commenced on February 24 of this year has been the international aid that the country has received. An important contributor of this aid has been Australia, which at the present time has reached the total amount of \$655 million Australian dollars. Though not a NATO member state, Australia is an integral part of the broader geopolitical West and has shown a strong commitment to supporting Ukraine, in particular with the provision of military, humanitarian and economic aid.

Australian military aid to Ukraine up until the time of writing totals to \$475 million Australian dollars. One particularly noteworthy example of this has been the donation of the Australian-produced armoured vehicle known as the Bushmaster, which has attracted attention due to its utilization by the Ukrainian armed forces in the operation to recapture territory in the Kharkiv region in September. Ukrainian Foreign Minister Dmytro Kuleba stated that "Bushmasters became the most popular Australian brand in Ukraine". Additionally, another example of military aid is Australia now having committed to send personnel from its military in order to take part in the training of the Ukrainian armed forces within the context of the INTERFLEX training programme.

Australia's humanitarian assistance to Ukraine has included providing food, medical care, shelter and water. Additionally, this has also included joint action together with the United Kingdom, sending such items as blankets, hygiene kits and kitchen sets. Australia has also provided visas for Ukrainian nationals, initially granting Temporary Humanitarian Concern visas, the closing date for whose application was July 31 and which now has been replaced by a Bridging Visa or, where relevant, a Permanent Protection Visa. Australia has granted close to 9,500 visas to Ukrainian citizens resident in Ukraine and also visas to Ukrainian citizens living outside of Ukraine as well since February 23 of this year.

Another element of humanitarian aid relates to energy assistance. Ukraine has requested that Australia help in the country's energy struggles at the present time, particularly the problem of blackouts, by providing generators and transformers, which could help keep hospitals and water treatment facilities running, and to aid in system restoration. The Ukrainian government has also asked for help with spare parts to assist with maintaining the country's energy grid. Ukraine has also requested more coal from Australia and it should be mentioned here that Australia had donated around 70,000 tonnes of thermal coal to Ukraine earlier this year in order to help with the continued operation of power generators fired by coal.

Finally, economic aid to Ukraine has included the removing of tariffs on Ukrainian imports coming into Australia. This measure, which was passed on July 4 of this year, is set to last for a duration of 12 months. It should also be noted that Australia has implemented a sanction regime with regards to individuals and entities in both Russia and Belarus.

*Коваль М.В., д.військ.н.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ВИКОРИСТАННЯ ДОВГОТРИВАЛИХ ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Процес становлення України як держави і її Збройних Сил триває у складних умовах відбиття широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Одним із аспектів захисту Батьківщини від зовнішньої агресії є застосування оборонних фортифікаційних споруд.

Проблема фортифікаційної підготовки території до військових дій існує здавна. З розвитком озброєння змінювалися форми укріплень, що виконували роль прикриття чи опорного пункту для наступу. В Україні розташовано оборонні споруди різного ступеня давності: Змієві вали (XI–XII ст.) під Києвом, фортеці у Криму (IV–XVI ст.), Білгород-Дністровському (XIII ст.), численні фортеці на заході України (XIV–XVII ст.) та інші.

У ХХ столітті, зокрема у 1928–1941 рр., на українських землях, що входили до Радянського Союзу, було споруджено систему довготривалих фортифікаційних комплексів – укріплених районів (УР), які застосовувалися в бойових діях початкового періоду німецько-радянської війни. Їх було споруджено у два етапи. Перший етап охоплював 1928–1939 рр., коли було збудовано так звану “лінію Сталіна”. З 1928 р. було розпочато будівництво Київського УР, з 1931 р. – Коростенського, Летичівського, Могилів-Подільського–Ямпільського, Рибницького і Тираспольського, з 1932 р. – Новоград-Волинського; з 1938 р. Шепетівсько-Ізяславського, Старокостянтинівського, Проскурівського, Остропільського, Кам’янець-Подільського укріплених районів. Будівництво основних довготривалих фортифікаційних споруд (ДФС) було закінчено у 1933–1939 рр. (у Кам’янець-Подільському в 1940 р.). Так як у результаті вступу СРСР у війну проти Польщі радянський кордон у 1939 році було перенесено на захід на 300 кілометрів, то виникла потреба у будівництві укріплених районів на нових рубежах.

У 1940–1941 рр. розпочався другий етап будівництва довготривалих фортифікаційних комплексів, під час якого було споруджено Володимир-Волинський, Струмилівський, Рава-Руський, Перемишлянський, Чернівецький та Ковельський укріплені райони. Ці споруди отримали назву “лінії Молотова”. Через нестачу коштів та часу (розпочалася німецько-радянська війна) довготривалі вогневі споруди УР лінії Молотова було збудовано лише на чверть від запланованих, а збудовані було обладнано лише наполовину.

Укріплені райони, що будувались в Україні під військово-політичним керівництвом Радянського Союзу, знаходилися на західному і південно-західному напрямках. Їх завданням було зупинити противника і забезпечити розгортання основних військ. Проте через низку чинників укріплені райони не виконали свого призначення. Німецька армія фактично безперешкодно захопила укріплені райони лінії Молотова. Тільки Рава-Руський і Перемишльський УР затримали просування гітлерівських військ на кілька днів, лінія Молотова своєї ролі не відіграла та була залишена радянськими військами. Однак не вдалося втриматися і на лінії Сталіна, куди входив Київський укріплений район (КиУР). При обороні

Києва у німецько-радянській війні КиУР не відіграв суттєвої ролі, хоча з початком війни його терміново готували до оборони столиці УРСР.

Київському укріпленому району, розташованому на західному стратегічному напрямку, було присвоєно перший порядковий номер. КиУР мав завдання у взаємодії з Коростенським УР не допустити прориву піхоти та танків противника у напрямку Житомир–Київ і захоплення міста Києва.

Київський укріплений район будувався у період з 1928 по 1937 р. і був одним із перших радянських укріплених районів. Він розміщувався на правому березі Дніпра, мав протяжність до 85 км і ширину смуги ДВС 2-6 км. Передній край УР ішов по правому березі річки Ірпінь від села Борки до Шевченкового, повертаючи на села Тарасівку, Юрівку, Віту-Поштову, Круглик, Кременище – і далі до Дніпра. Річка Ірпінь із її заболоченими берегами прикривала Київський УР на значній довжині і була природним протитанковим рубежем. За архівними даними, Київський укріплений район нараховував 246 довготривалих вогневих споруд, а на його будівництво було витрачено 9 058 000 рублів. Найбільшою спорудою Київського УР був командний пункт, заглиблений на 47 метрів у землю і розташований у районі Святошина. У 1939 році Київський УР було законсервовано у зв'язку з віддаленням західного кордону і будівництвом лінії Молотова.

Цікаво, що деякі довготривалі фортифікаційні споруди КиУРа, наприклад, ДФС біля с. Круглик, були вбудовані у давні укріплення – Змієві вали.

Для проведення оборонних робіт було мобілізовано цивільне населення Києва. Його кількість постійно зростала: у червні 1941 року до будівництва оборонних рубежів було залучено 50 тисяч жителів, у липні – 160 тисяч, а в останні дні підготовки оборони – до 200 тисяч осіб. Поруч із киянами працювали військові: п'ять інженерно-саперних батальйонів і дві електророти. Було виконано комплекс робіт з відновлення довготривалих споруд і будівництва польових укріплень. Оскільки при спорудженні УР не було передбачено протитанкових загороджень, то для усунення цього недоліку було викопано 30 км протитанкових ровів, створено 15 км ескарпів (контрескарпів), встановлено сотні металевих “їжаків”, побудовано десятки кілометрів дротяних загороджень. У великій кількості застосовувалися мінні поля, на яких було встановлено близько тисячі мін. Для посилення оборони було побудовано близько 750 дерев'яно-земляних вогневих споруд. На танконебезпечних напрямках облаштувалися позиції для протитанкової артилерії. Роботи із обладнання першої смуги оборони Київського УР було закінчено 8 липня 1941 року. До Київського УР прибув особовий склад із Рава-Руського УР, який вже мав бойовий досвід.

Битва за Київ 1941 р., особливо серпневі бої, продемонстрували сильні і слабкі сторони довготривалих укріплень Київського УР. Перевагою було вдале поєднання довготривалих і польових укріплень. Саме на третій лінії оборони, що складалася з польових укріплень, вдалося зупинити німецькі війська. При штурмі КиУР гітлерівці застосували трофейну радянську артилерію і техніку, яку Червона армія при відступі залишила у великій кількості. В тому числі було захоплено важкі танки КВ-2 із 152 мм гаубицею, що розроблялися радянськими конструкторами саме для придушення довготривалих вогневих точок. Вони були вперше застосовані під час Зимової війни 1939 року.

На лінії Гостомель – Горенка – Мощун, що у 2022 р. стала кінцевим рубежем просування російських окупаційних військ на Київ, з часів Другої світової війни збереглася низка довготривалих фортифікаційних споруд. Вони входили до КиУР і мали завдання

прикривати Варшавське шосе у районі моста через р. Ірпінь поблизу селища Гостомель та ділянку між селами Горенка і Мощун. Територія цієї ділянки КиУР має занедбаний стан. Старий ліс із густим підліском, що складається з молодих дерев і кушів, сковує пересування, а заодно й перекриває огляд місцевості.

Кулеметний дот, що знаходиться біля Варшавської траси приблизно в 400 метрах південніше Гостомеля, зруйнований і нині використовується придорожнім закладом харчування як яма для сміття.

За 400 м на південь від моста через р. Ірпінь, на пагорбі, що підноситься над дорогою і селом, знаходиться велика (тип Б) чотирьохамбразурна двоповерхова командно-спостережна ДВС. З тильної частини ДВС розміщено дві амбразури для прикриття входу в споруду. На другому поверсі розташовувалися кімната для відпочинку особового складу і допоміжне устаткування. Там же можна побачити трубу артезіанської свердловини. У казематі на підлозі звалено бронедвері. Якщо порівняти збереження даного ДВС з іншими такого ж типу, то споруда перебуває в досить доброму стані, хоч і заросла чагарниками. Проте і вона засипана різним сміттям, битим склом, її стіни закопчені від вогнищ, які тут розкладають випадкові перехожі. Однак ті, хто захочуть дослідити внутрішнє приміщення ДВС, мають розуміти небезпеку, яку ймовірно приховує споруда: можна провалитися на нижній поверх, натрапити на вибухівку чи на змії.

До лінії Сталіна в районі Гостомель – Горенка – Мощун нині впритул підступає забудова. Наприклад, на сьогодні трьохамбразурна ДВС розташована між будинками села Горенка. Вона безпосередньо прикривала міст через річку Ірпінь. Власники довколишніх приватних господарств навіть відокремили огорожею частину ДВС. З питань безпеки вхід повністю перекрито цегляною стіною. Частина ДВС, що розташована з боку річки, має сліди обстрілів часів Другої світової війни. На даху ДВС збереглася запірна кришка вентиляційної труби.

Радянські війська були добре захищені в Київському УР, проте, щоб уникнути оточення, у серпні 1941 року вони змушені були відступити.

На відміну від інших УР, де активно протидіяли ворогові тільки окремі вогневі точки, у КиУР всі фортифікації брали участь у боях. Досить успішно протистояла гітлерівцям 37-а армія під командуванням генерала Власова (приблизно 700 тисяч червоноармійців) і скоувала дії загарбників. З ходу увірватися в українську столицю їм не вдалося. Тому німецькі війська під командуванням генерала Гудеріана обійшли Київ, вийшли в тил радянського угруповання у районі Полтави – Лохвиці і перерізували логістичні шляхи. Так радянські війська опинилися в оточенні, з якого змушені були вириватися з боями.

Ставка верховного головнокомандувача СРСР, яку очолював Й. Сталін, не змогла розгадати і передбачити плани і дії Німеччини. Але традиційно в радянській історіографії невдачі на фронтах згадувалися тільки як наслідок значної переваги сил противника. Тому оточення Києва як прорахунок командування Червоної армії спеціально замочувалося історичною радянською наукою.

Отже, можна констатувати, що передвоєнна недбалість і недолугість державного і військового керівництва СРСР, а також прорахунки військового командування на початку німецько-радянської війни призвели до величезних втрат матеріальних та людських ресурсів під час самої війни. Зокрема, початок війни припав на найбільш критичний момент у фортифікаційній підготовці території: незавершеність будівництва та обладнання ДФС лінії

Молотова, розукомплектування багатьох ДФС лінії Сталіна; недостатнє відпрацювання взаємодії кулебатів і польових військ. Переважна більшість гарнізонів УР залишилася без логістичної підтримки та була знищена відступаючими червоноармійцям. Багато УР ліній Сталіна і Молотова на теренах України із їх озброєнням і обладнанням було захоплено ворогом. Більшість фортифікаційних споруд УР було зруйновано в ході боїв при наступі гітлерівців і під час німецької окупації.

Після Другої світової війни низка факторів вплинула на зміну принципів фортифікаційної підготовки території держави до війни. А саме: створення нових видів озброєння і військової техніки; висока загроза ядерної війни; урахування вражаючої дії нових видів зброї; науково-технічний прогрес у галузі нових надміцних будматеріалів і будівельної техніки тощо.

Укріплені райони часів Другої світової війни було виведено поза штат радянської армії не тільки через невідповідність УР завданням захисту від нових видів зброї, зокрема ядерної, а насамперед через нестачу коштів на відновлення зруйнованих ДФС часів Другої світової війни та їх подальше утримання.

Україна будувала і використовувала довготривалі фортифікаційні споруди на кордоні з російською федерацією і на ділянках лінії фронту в районі проведення АТО/ООС. Широкомасштабна збройна агресія з боку рф 24 лютого 2022 року актуалізувала розробку і будівництво сучасних оборонних споруд, а також укриттів, що враховують можливості захисту від новітніх зразків тактичного і стратегічного озброєння. Наступ на Київ з боку білорусі, вихід на західні передмістя Києва ворожих військ були серйозною загрозою для столиці України. Військовослужбовці, територіальна оборона, цивільні громадяни-добровольці будували малі фортифікаційні споруди: окопи, траншеї, бліндажі, земельно-дерев'яні вогневі точки, блокпости на в'їздах до Києва, виготовляли і встановлювали "їжаки". У нагоді стали і Змієві вали, які були побудовані нашими предками в XI–XII століттях і які ворожа російська техніка не змогла подолати у районі села Білогородка у 2022 році. Ця давня оборонна системи зіграла позитивну роль при відсічі російської широкомасштабної агресії.

Якщо під час Другої світової війни Київський УР з заходу обороняв Київ від німецько-нацистських військ, то в лютому-березні 2022 р. довготривалі вогневі споруди КиУР послужили Силам оборони і місцевим жителям як укриття під час обстрілів рашистів. Наприклад, так було використано командний пункт часів Другої світової війни у районі населеного пункту Білогородка, ДФС у селі Романівка, де до широкомасштабного вторгнення рф було облаштовано музей оборони міста Києва у часи Другої світової війни. ДФС слугували бомбосховищами, вони були надійними, при обстрілах не було сколів від бетону. Однак для ведення спостереження чи вогню використати ці ДФС КиУР було неможливо, так як сектор обстрілу заріс деревами і чагарниками, забудований господарськими спорудами.

Під час оборони Києва від рашистів із заходу і півночі, як і в часи Другої світової війни, було використано непрохідну для техніки болотисту місцевість у районі річки Ірпінь, щоб прив'язати колони ворога до доріг, де їх було легше знищувати. У Вишгороді було підірвано дамбу, вода затопила заплаву річки Ірпінь. Як і німецькі танки у 1941 р., так і російська бронетехніка в 2022 р. не змогла подолати затоплену заплаву р. Ірпінь і пройти до Києва.

Біля села Мощун, де російсько-окупаційні війська вели активний наступ, українські Сили оборони облаштували фортифікаційні споруди на лінії окопів часів Другої світової війни. Їх після дообладнання було використано для відбиття наступу росіян.

Отже, довготривалі вогневі споруди Київського УР, які частково були використані при захисті міста Києва у лютому-березні 2022 р. при повномасштабному вторгненні російських окупаційних військ, потребують уваги і можуть при дообладнанні слугувати інтересам оборони України. Їх доцільно використати зокрема при підготовці військових фахівців та для заходів національно-патріотичного виховання підростаючого покоління.

Варто звернути увагу, що на будівництво довготривалих фортифікаційних споруд в СРСР було витрачено значні кошти, притому КиУР не зіграв ролі, що покладалася на нього. Будівництво лінії Сталіна було надзвичайно витратним проектом, оскільки потребувало солідного фінансування (на закупівлю матеріалів і обладнання, а також на оплату праці робітників та інженерів), та стало тягарем для економіки країни. Напрошується аналогія з днем сьогоднішнім, коли російська федерація вкладає сотні мільярдів у війну, у розробку нових видів озброєнь.

Зупинити цю неспровоковану Україною агресію рф можна лише військовою силою, зберігаючи при цьому життя наших військових. І надійний захист, у тому числі у вигляді довготривалих фортифікаційних споруд, сприятиме збереженню життів наших захисників та наближенню перемоги над ворогом.

*Лисенко О.Є., д.і.н., професор
Інститут історії України НАН України,
м. Київ*

РАШИЗМ ЯК СУЧАСНА ІМПЕРСЬКА ПОЛІТИКА І ПРАКТИКА

Рашизм – пануюча в Росії упродовж багатьох століть ідеологія і практика, що базується на шовінізмі, презирстві до неросійських народів, імперських амбіціях, зневазі до міжнародного права і загальнолюдських цінностей. Найбільш одіозними формами рашизму стали сталінізм та путінізм. Якщо сталінізм засуджений цивілізованим світом як злочинний, то путінізм сприймається у світі не так серйозно, хоча вони мають однакову природу. Міжнародний трибунал обов'язково має дати йому історичну, моральну, політичну і правову оцінку! Адже йдеться про Зло вселенського масштабу і загрозу всьому людству. Без цього його метастази будуть розростатися далі.

Логічний ланцюг рашизму й антиукраїнського курсу Росії не обмежується ХХІ століттям. Естафету антиукраїнської політики більшовицькі терористи перехопили у самодержавної Росії. Придушення Української революції 1917–1921 рр., “розкуркулення”, колективізація, Голодомор 1932–1933 рр., Великий терор, період Другої світової війни з його масовими депортаціями і боротьбою проти українського національно-визвольного руху у 40–50-х роках, придушення опозиції та дисидентів у 60–80-х роках – все це нерозривні ланки такої лінії. Проголосивши себе правонаступницею СРСР, керівництво РФ не лише не засудило комунізм, а й взяло на озброєння його ідеологічні постулати і політичні засоби. Вся діяльність російських лідерів від розпаду СРСР спрямовувалася на його відродження шляхом поглинання суверенної України. У зв'язку з цим предметом розгляду на Міжнародному

трибуналі має стати вся історія і практика рашизму як ворожа й загрозна цивілізаційним загальнолюдським цінностям і демократичним свободам.

На думку автора, рашизм – це складне явище, що характеризується цілою сукупністю властивостей, таких як:

родова схильність до моделей політичного устрою, що базуються на “сильній руці”, вождизмі, авторитаризмі і тоталітаризмі, вірі в “доброго царя”, перекладанні усієї повноти влади на правлячу верхівку, нехті до формування громадянського суспільства і правової держави;

використання насильства та війн як універсальних методів досягнення цілей правлячою верхівкою та узвичаєння такої практики у свідомості більшості громадян;

створення та інтенсивне використання потужного пропагандистського механізму задля формування прихильної громадської думки і мобілізації російського суспільства на втілення тих чи інших політичних рішень, а також позитивного іміджу режиму у світі;

інструменталізація підміни понять, застосування евфемізмів, брехні у внутрішній та зовнішній політиці;

закріплення у масовій свідомості завдяки відповідним політтехнологіям різних фобій, постійна експлуатація синдрому зовнішнього “ворожого оточення” та загроз, спрямована на легітимацію режиму й отримання карт-бланшу від суспільства на ведення агресивної політики і втручання у справи суверенних держав;

повне розмивання особистості у цілеспрямовано сформованого натовпу, спільність якого тримається на “скрепах”, що не корелюються з загальнолюдськими цінностями: експансіонізмі, російському “месіанізмі”, ексклюзивному місці російського православ'я у Росії та світі, ідеї “русского міра”, презирстві до всього неросійського;

систематичне відтворення та періодична кореляція відповідно до нагальної кон'юнктури в Росії психотипу і ментальності спільноти з яскраво вираженими і глибоко закоріненими рисами, що опозиціонують себе традиційним цінностям;

безперервне маніпулювання натовпом, позбавленим індивідуальної і колективної спроможності розрізнати добро і зло, що швидко відгукується на експансіоністські заклики і неспроможний усвідомити руйнівні наслідки своїх дій у середній та віддаленій перспективі;

брак соціальної відповідальності, глибокої людської солідарності, спроможності до самоорганізації на мікро-рівнях, справжнього співчуття до страждених;

генетична схильність до расових, етнічних та конфесійних упереджень, ксенофобії у всіх її виявах, гуртування довкола шовіністичних гасел та агресивного націоналізму;

відсутність глибокого особистого сумління і здатності до каяття, невизнання власних помилок, пошук причин усіх негараздів ззовні, а не всередині себе – “ворогів народу”, колективного Заходу, “укро-нацистів”, “космополітів”, католиків та просто всіх “інших” і “чужих”; формування штучних вододілів між народами та різними соціальними і культурними спільнотами.

втрата надійних гуманістичних орієнтирів, відчуження від засад демократії, індивідуальної та колективної свободи;

відсутність глибокої культури діалогу, толерантності, поваги до іншої думки;

штучно сконструйований, апологетичний історичний наратив.

Росіяни здавна звикли жити в умовах авторитарних і тоталітарних режимів, сприймаючи патерналізм як норму буття, а позбавлення особистої свободи і демократичних

прав як “особливий шлях” росіян. Містичне пояснення нерівноправних відносин між громадянином і державою слугує засобом упокорення і пролонгації такого неприродного стану речей. Для багатьох поколінь росіян стали нормою: верховенство держави (етатизм), патерналізм, відсутність правової держави та громадянського суспільства, суцільна корупція. Баналізація загрозливих відхилень від провідних та перспективних траєкторій суспільного розвитку (ідеться, звісно ж, не тільки про західну) час від часу, як в останні десятиліття, набуває вигляду цивілізаційної девіації. Росія – чи не єдина країна, де по чергово розігрується два драматичні сценарії: або влада чинить злочини проти власного народу або суспільство і правляча верхівка демонструють симфонію і чинять злочини щодо інших народів і країн.

Та мізерна порівняно з основною масою натовпу частина мислячих людей з чистим сумлінням й активною громадянською рефлексією видається не просто щасливим винятком, а аномалією в отруєному рашизмом російському суспільстві.

Ще однією іманентною ознакою феноменології рашизму є його відносна автономність стосовно форм політичного правління. Усі епохи історії Росії – часи самодержавства, “диктатури пролетаріату”, а потім більшовицької республіки з усіма незначними фасадними видозмінами (зокрема, створення СРСР), сучасної “президентсько-парламентської” Російської Федерації – стали органічним інституційно-адміністративним підґрунтям для цього потворного виродка “російської ідеї”.

Сучасний формат рашизму – путінізм – дає всі підстави констатувати системну деградацію російської державності і громадянського суспільства.

*Сегеда С.П., д.і.н., професор,
Покотило О.І., к.і.н., старший дослідник
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА ТА ДОПОМОГА УКРАЇНІ

Міжнародна підтримка України у її спротиві російській агресії є одним із ключових чинників її успіху на полі бою та перемоги демократії над тоталітаризмом у Європі. З самого початку широкомасштабного вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року військово-політичне керівництво стало максимально використовувати міжнародні та регіональні майданчики з метою донесення об’єктивної інформації до світової спільноти. 24 лютого Президент України Володимир Зеленський виступив із відкритим зверненням до світової громадськості, в якому повідомив, що Українська армія, прикордонники, сили поліції та спеціальних служб зупинили просування ворога. Президент України заявив: “Нікому не вдасться переконати чи змусити нас, українців, віддати свою свободу, свою незалежність, свій суверенітет”.

Наступними днями Президент України виступив у форматі відеозапису в сеймі Республіки Польща, парламенті Канади, Конгресі США, Бундестазі Німеччини, в Палаті депутатів Італії. У березні виступ Володимира Зеленського прозвучав перед Національними зборами Франції, у парламентах Японії та Швеції. Аргументацією та наполегливістю лідера України було подолано вагання багатьох керівників країн заходу у допомозі Україні

летальною, а потім і наступальною зброєю. Президент України закликав світову спільноту посилити санкції проти країни-агресора та бойкотувати російський експорт енергоносіїв.

Завдяки ефективній українській інформаційній політиці лідери демократичних країн світу стали усвідомлювати, що розпочата російською федерацією війна проти України – це лише початок реалізації її імперських планів. Фінальною метою російської авантюри є не лише захоплення України та позбавлення її національної державності, а й розшматування всієї Європи. Державне керівництво Польщі, Литви, Латвії, Естонії, Чехії, Словаччини заявили, що Україна бореться не лише за свою свободу, а й за свободу Європи. Воєнно-політичні інтереси цих та інших держав світу повністю співпали з інтересами України: зупинити широкомасштабне вторгнення рф, захистити Україну та завдати нищівної поразки агресору.

Міжнародні інституції, лідери країн світу, впливові організації глобального та регіонального рівня виступили із вимогами до росії припинити збройну агресію проти України. Рада Безпеки ООН 26 лютого 2022 року прийняла резолюцію, в якій вимагала від рф зупинити атаки проти України і негайно вивести війська з її території. Однак росія ветоувала цю резолюцію.

Близько 50 держав-членів ООН поширили заяву із засудженням спроб рф та її союзників виправдати збройне вторгнення в Україну, начебто росія бореться з “неонацизмом”. У заяві відзначено: “Ми засуджуємо росію за те, що вона знову зловживає своїм місцем у Раді Безпеки ООН для поширення дезінформації. Ми відкидаємо зусилля рф за спотворення історії у своїх цілях і просуванню вкрай шкідливих і брехливих наративів і дезінформації про сусідні країни”.

Лідери Європейського Союзу на саміті 25 березня закликали росію припинити військову агресію на території України, негайно вивести всі сили та військову техніку з української території та поважати територіальну цілісність, суверенітет і незалежність України в межах її міжнародно визнаних кордонів. 24 червня 2022 р. Європейський Союз надав Україні статус кандидата на вступ до цієї важливої і впливової інституції. Цим рішенням Євросоюз надіслав сигнал українському народу про те, що він є частиною європейського народу.

Послідовно підтримує територіальну цілісність та державний суверенітет України, засуджує російську агресію проти України Північноатлантичний альянс. Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг охарактеризував війну рф проти України як фактор, що ламає світовий порядок. Він повідомив, що країни НАТО надаватимуть військову допомогу. А рішення Фінляндії і Швеції стати членами НАТО демонструє, що європейська безпека не буде залежати від диктату насильства і залякування, а розширення НАТО стало історичним успіхом у поширенні та захисті свободи і демократії у Європі.

У перші дні широкомасштабного збройного вторгнення Президент США Джоозеф Байден заявив, що “народ України зазнав неспровокованої та необґрунтованої атаки військовими силами Росії”. Сполучені Штати закликали міжнародну спільноту в ООН докласти всіх можливих зусиль, аби допомогти Україні вистояти у російській агресії, а також подолати гуманітарні виклики, що виникли через збройне вторгнення. Сенат США одноголосно ухвалив резолюцію, що закликає визнати росію державою – спонсором тероризму.

Глава британського уряду Борис Джонсон у відеозверненні до росіян засудив дії В. Путіна та закликав вивести російські війська з території України. Ліван став першою арабською країною, яка офіційно підтримала Україну та засудила агресивні дії росії. З осудом вторгнення росії в Україну вже в лютому виступили також уряди Канади, Австралії, Південної Кореї, Нової Зеландії, Італії тощо. Більшість з них заявили, що підтримуватимуть Україну.

Україна ще 27 лютого направила до Міжнародного суду ООН в Гаазі позов проти росії через її воєнну агресію. Прокурор Міжнародного кримінального суду – Карім Хан ініціював з 2 березня розслідування військових злочинів РФ проти України.

Демократичні країни стали визнавати дії російських загарбників в Україні геноцидом проти українського народу. 10 травня 2022 р. Сейм Литви схвалив резолюцію, яка визнає дії РФ в Україні геноцидом, а саму державу – державою, що підтримує та здійснює тероризм. 11 травня Чеський Сенат засудив численні злочини, вчинені російською воєнщиною в українських містах Бучі, Бородянці, Ірпені та Маріуполі. Парламенти Латвії, Канади, Польщі також визнали злочини РФ геноцидом українського народу. У липні 2022 р. 43 країни світу опублікували спільну заяву, в якій визнали дії РФ геноцидом українського народу.

Збройне вторгнення росіян в Україну, масові ракетно-бомбові обстріли української території спричинили найбільшу кризу біженців у Європі з часів Другої світової війни. Болгарія заявила, що надаватиме гуманітарну допомогу Україні та прийматиме українських біженців. Німеччина виділила 2,4 мільйони євро для покриття фінансових витрат на утримання біженців з України. Уряд Японії ухвалив рішення спростити в'їзд біженців з України. Уряди Швейцарії та Саудівської Аравії також висловили готовність прийняти українських біженців. Шотландія та Уельс оголосили, що готові прийняти 4 тис. біженців у рамках програми Дім для України. Канада прийняла рішення про безвізові відносини та створила програму для біженця з України. Уряд Нової Зеландії ухвалив рішення прийняти та розмістити в країні близько 4 тис. біженців з України. Рада з питань юстиції та внутрішніх справ ЄС ухвалила рішення про надання тимчасового захисту жителям України, які виїхали зі своєї країни через російське вторгнення. Греція направила спеціальний транспорт у Польщу, щоб перевезти у свою країну частину біженців з України.

Особливо багато зробила Польща для українських мешканців, вимушених тимчасово виїхати з місць свого проживання через бойові дії. Президент Польщі підписав закон, який регламентує умови перебування біженців з України та передбачає їх соціальну підтримку. За оцінкою Польського економічного інституту, поляки виділили допомогу українцям, які втекли від російської навали, до 10 мільярдів злотих (понад 2 млрд доларів). Спеціальне опитування науковцями цього інституту показало, що 77 % поляків взяли участь у різних формах підтримки українців – від фінансових та матеріальних переказів, волонтерської допомоги до надання людям для проживання своїх будинків та квартир. За даними ООН, щонайменше 6,7 млн людей на квітень 2022 року залишили Україну з початку російського збройного вторгнення. Крім того, згідно з доповіддю міжнародної організації з міграції, понад 8 млн людей стали внутрішньо переміщеними особами.

Україна є одним із визначальних світових постачальників зерна і зернобобових, який щорічно становив до 60 млн тонн. Країни Близького Сходу та країн Магрибу критично залежні від українського зерна, постачання якого здійснювалося переважно морським шляхом. Однак російська блокада Чорного та Азовського морів не давала змоги своєчасно

відправити завантажені зерном кораблі. Країни-партнери відгукнулися допомогти Україні реалізувати продовольчу програму. Налагоджено експорт зерна залізницею через Чехію, Словаччину до Німеччини. Болгарія та Литва надали свої порти у Варні та Клайпеді для прийому українських вантажів, що прибули залізницею. Польща забезпечила можливості транзиту зерна через прикордонні інспекційні пости з тим, щоб доставити його до морських портів. 1-го серпня 2022 р. з порту Одеси до Лівану вирушило вантажне судно з 26 тис. тонн українського зерна. Це перше постачання зерна з українського порту, що стало можливим завдяки угоді між Україною, Туреччиною, ООН і Росією про транзитні кордони експорту зерна.

Україна змушена вживати заходи щодо зменшення капітальних витрат з метою забезпечення військових та гуманітарних потреб, які значно зросли через російську навалу. Важливим джерелом додаткового бюджетного фінансування для України стала зовнішня допомога. Вже у перші дні широкомасштабної війни Європейський Союз виділив Україні 600 млн євро як невідкладну фінансову допомогу для гуманітарних та оборонних потреб. З моменту російського вторгнення на середину липня 2022 р. Україна отримала від Німеччини 1,3 мільярди євро для підтримки фінансово-бюджетної системи.

За прикладом громадян України у багатьох країнах світу поширився рух за підтримку українських Збройних Сил, посилення їх оборонних спроможностей. Лише за перші дні російського вторгнення українці передали у фонд “Повернись живим” 355 млн гривень на підтримку своєї армії. Виробничі та творчі колективи, окремі громадяни надавали кошти для закупівлі озброєння та військової техніки для ЗС України. Допомогу ЗС України стали надавати і громадяни зарубіжних країн. На 2 березня українці та іноземці переказали 6 млрд гривень на спецрахунок Національного банку України, відкритий для підтримки ЗС України. У Польщі виникла акція “Озброймо Україну”, яка розпочалася зі збору коштів на придбання трьох вертольотів Мі-2АМ, призначених для надання медичної допомоги. Відкрито збір коштів на закупівлю 20 дронів-камікадзе і наземної станції управління.

Бажання підтримати оборонну спроможність України виявили добровольці із різних країн світу. Чехія та Польща першими стали надавати військову допомогу та звернулися до країн із закликом терміново розпочати постачання зброї Україні. Їх заклик знайшов підтримку і Україна стала отримувати озброєння та військову техніку від багатьох держав, передусім від країн-членів НАТО. 16 березня міністри оборони країн НАТО заявили, що їх країни посилять військову, фінансову та гуманітарну допомогу Україні та будуть зміцнювати ослаблений до цього східний фронт НАТО.

Україна стала отримувати оборонне озброєння та військову техніку від багатьох держав, що сприяло суттєвому посиленню Сил оборони України в боротьбі з російською агресією. Чехія з часу широкомасштабного російського вторгнення до кінця травня поставила Україні військову техніку на суму близько 130 млн євро. А США, Велика Британія, європейські та інші держави світу розпочали постачати в Україну оборонне озброєння. Деталі військово-технічної допомоги Україні не розкривалися публічно, щоб не спричинити російські атаки на конвої зі зброєю від західних держав. Генеральний секретар НАТО заявив, що НАТО захищатиме конвої зі зброєю, яка надходитиме для України із країн Альянсу, а атаки на конвої будуть вважатися нападом на Альянс.

Естонія надала Україні військову допомогу у вигляді протитанкових ракет “Джавелін” і зенітних боєприпасів. Із Японії в Україну надійшли бронезилети, зимовий одяг та продукти

харчування для військових. Латвія передала понад 30 вантажівок із боєприпасами, шоломами, сухпайками, медичними приладами та ліками. Ізраїль анонсував пакет військової допомоги, до якого увійшли обмундирування та обладнання для рятувальників служб та громадських об'єднань. Норвегія передала Силам оборони України 14 патрульних легкоброньованих автомобілів, Швеція направила Україні протитанкову зброю. Про надання летальної зброї Україні заявила Австралія. Після певних вагань Німеччина у другій половині липня передала Україні реактивні системи залпового вогню, 10 гаубиць та 16 танків-мостоукладників.

США, Чехія, Естонія, Польща, Франція, Грузія, Німеччина, Ірландія, Латвія, Литва, Нідерланди, Швеція та Великобританія підписали спільну заяву “Про невідкладну необхідність модернізації системи ППО України”. Адміністрація США вирішила надати Україні тактичні ударні безпілотні авіаційні комплекси, дрони-камікадзе, ракетно-артилерійські системи “Himars”. Прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон 27 лютого домовився з президентом Туреччини Реджепом Таїпом Ердоганом про поставки Україні бойових безпілотників “Байрак тар”. Велика Британія також передала Українській армії протибатарейні комплекси.

Важливим кроком у розширенні та прискоренні всебічної допомоги Україні стало прийняття США “Закону про ленд-ліз 2022 року про захист демократії в Україні”. Підписаний Президентом США Джорджем Байденом 9 травня 2022 року, закон суттєво спростив процедуру прийняття рішень про надання допомоги Україні. Прийняття закону про ленд-ліз 2022 р. стало ознакою переломного моменту в сприйнятті російської збройної агресії як загрози всьому демократичному світу на чолі із США.

Завдяки зусиллям військово-політичного керівництва США та персонально міністра оборони США Ллойда Остіна та голови Об'єданого комітету начальників штабів США генерала Марка Міллі 26 квітня 2022 р на американській військовій авіабазі “Рамштайн” (Німеччина) відбулася зустріч представників оборонних відомств 40 країн світу, до яких у травні приєдналося ще шість країн. На ній були представлені ЄС та НАТО, а також посланці держав Африки, Близького Сходу, Затоки, Азії та країн Тихоокеанського регіону. Україну представляв міністр оборони України Олексій Резніков і заступник Головнокомандувача Збройних Сил України генерал-лейтенант Євген Мойсюк. Було створено переговорну платформу підтримки України у її боротьбі проти російської агресії. Міністр оборони США Ллойд Остін заявив: “Ми тут, щоб допомогти Україні в її боротьбі проти РФ та побудувати українську оборону для завтрашніх викликів”.

Коаліція прийняла рішення створити на постійній основі Консультативну групу з питань оборони України. Її учасники зустрічаються в очному або в онлайн режимі та обговорюють стратегію України щодо захисту від російської агресії, визначають потреби України в оборонній індустрії, забезпечують умови повної взаємосумісності української армії із арміями країн НАТО. Коаліція висловилася за розширення навчання українських військових на західних зразках озброєння.

Військові аналітики відмічають, що не всі країни, які приєдналися до міжнародної коаліції мають належні спроможності в оборонній сфері, але їх участь засвідчила про розширення підтримки України у її боротьбі проти російської агресії.

Складником військової допомоги Силам оборони України стало навчання українських захисників на новітніх зразках озброєння у західних країнах. У Великій Британії 10 тисяч

українських військовослужбовців пройшли навчання за спеціальною програмою, яка розроблена на базі підготовки британських солдатів. Західноєвропейські військові фахівці навчають українських колег у Польщі користуватися зенітними ракетними комплексами.

У США українські льотчики оволодівають керуванням літаків F-15 і F-16. На німецьких полігонах група українських військовослужбовців навчається використовувати радіолокаційної системи та оволодівати досвідом управління самохідними зенітними установками “Гепард”. Все це створює передумови переходу Збройних Сил України на натовські зразки озброєння.

Ще одним кроком у підтримці України щодо стримування і відсічі широкомасштабної агресії РФ є накладення санкцій на продаж російських енергоносіїв. 20 жовтня 2022 року представники 27 країн Європейського Союзу провели зустріч, де домовилися про обмеження ціни на скраплений російський природний газ і скорочення його споживання, введення податків на надприбутки в енергетичній сфері. Переговори були непростими. Нідерланди і Німеччина є найбільшими споживачами газу в Європі, тому ці країни чинили спротив.

Відверто проросійську позицію зайняла Угорщина. Її керівництво бачить у війні, що розв’язала російська федерація, провину західних союзників, які не пішли на вимоги путіна всупереч інтересам України. Білорусь на чолі з самопроголошеним президентом Лукашенком активно підтримує РФ, надаючи свою територію російським військовим для нанесення ударів по об’єктах України. Білорусь також несе відповідальність за жертви серед українського населення та масові руйнування.

Військово-політична підтримка та реальна допомога міжнародної спільноти Україні у її боротьбі проти російської агресії знаходить схвалення та вдячність усіх верств українського суспільства. Загарбницька війна російської федерації змінила ставлення українців до цієї країни, яка стала на шлях агресії та порушення міжнародних угод. Якщо до широкомасштабного вторгнення 34 % опитаних відносно позитивно ставилися до РФ, то в липні 2022 р. цей показник склав 2 %. Негативне ставлення українців до РФ – 92 %, що майже однаково спостерігалось в усіх районах України. За даними Фонду “Демократичної ініціативи” імені Ілька Кучеріва та Центру політичної соціології переважна більшість громадян України вважають, що відповідальність за розв’язану війну проти України несе не тільки в. путін, а й російські громадяни. Зомбоване пропагандою російське суспільство навіть не спробувало зупинити криваву війну проти України.

Таким чином, у зв’язку із російською агресією проти України міжнародні організації, лідери демократичних країн на глобальному та регіональному рівнях ухвалили базові політичні рішення щодо підтримки територіальної цілісності України, засуджуючи російську федерацію за окупацію українського Криму та частини Донбасу. З початком широкомасштабного збройного вторгнення РФ в Україну міжнародна спільнота, усвідомивши імперські загарбницькі цілі російського військово-політичного керівництва, стала консолідуватися навколо України. Західні партнери, які до лютого 2022 року оцінювали події навколо України з позицій “стурбованості та занепокоєння”, перейшли до практичної допомоги Україні у військовій, гуманітарній, фінансовій та інших сферах діяльності. Провідні міжнародні та регіональні інституції у своїх рішеннях та заявах різко засудили дії Росії, вимагаючи припинити збройну агресію проти України, негайно вивести війська з її суверенної території.

Міжнародна спільнота вдалася до жорсткого санкційного тиску на Росію з тим, щоб забезпечити її глибоку економічну і фінансову ізоляцію та суттєво обмежити розвиток її воєнного потенціалу. Запроваджена цивілізованими країнами система санкцій обмежила політичні та економічні можливості Росії, чутливо вплинула на її економіку та бюджет. Завдяки міжнародним санкціям захиталася воєнна машина рф.

Прийнятий у США у травні 2022 р. закон про ленд-ліз створив передумови для посилення та прискорення всебічної допомоги Україні. Велика Британія надає військово-технічну допомогу Україні.

Широкомасштабне збройне вторгнення ще раз продемонструвало, що росія є системним ворогом, який прагне знищити Україну як незалежну демократичну державу. Своім запеклим опором російським загарбникам українці надихнули світ, Україна демонструє не лише внутрішнє єднання, а й згуртувала навколо себе країни Європи та світу в боротьбі проти російської агресії.

СЕКЦІЯ 1.
СИЛИ ОБОРОНИ УКРАЇНИ У ВІДСІЧІ ТА СТРИМУВАННІ
ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ВІД ГІБРИДНОГО
ПРОТИСТОЯННЯ ДО ШИРОКОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Альбоцій О.В., к.військ.н., доцент
Національна академія Національної
гвардії України, м. Харків

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ
ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Війна є найбільш складним випробуванням для будь-якої держави. Для нашої держави повномасштабна військова агресія росії стала своєрідною перевіркою на міцність та єдність народу у прагненні побудувати демократичну суверенну незалежну європейську країну із пріоритетами загальнолюдських цивілізаційних цінностей, мирного співіснування з іншими країнами світу, стати членом Європейського Союзу та НАТО, ефективним учасником регіональної та світової економіки.

Будь-яка країна для підготовки держави і своїх збройних сил до війни розробляє воєнну доктрину, яка відображає систему офіційних поглядів і положень, що встановлює напрям військового будівництва, способи і форми ведення війни. В Україні, незважаючи на непрості соціально-політичні процеси, що відбувалися впродовж усієї новітньої історії та, звичайно, впливали на систему поглядів щодо оборонного будівництва, активне намагання ззовні руйнувати нашу обороноздатність, було проведено велику системну роботу щодо створення та розбудови сектору безпеки та оборони, підготовки його суб'єктів до виконання функцій і завдань. Перший досвід сучасної війни показав правильність проведених реформ, ефективність у цілому створеної системи. У той же час, можна побачити і певні проблемні питання у її функціонуванні, зокрема щодо фінансування та матеріально-технічного забезпечення суб'єктів сектору безпеки та оборони. Їх рівень упродовж усієї новітньої історії України, не відповідав у повній мірі потребам оборони. Звичайно цьому були свої причини. Але, виходячи із загальних поглядів, можна зробити висновок про те, що нехтування воєнними ризиками та небезпеками, потребами оборонних структур, намагання економити на оборонних витратах у кінцевому рахунку призводить до значно більших втрат держави (у вигляді збитків), ніж досягнута економія у попередні періоди. Очевидно, що дані питання потребують об'єктивних оцінок загроз та небезпек, можливостей економіки, наукового супроводження процесів прийняття рішень з даних питань.

Цікавим питанням, яке, на наш погляд, потребує наукових дослідження як з боку історичної, так і з боку військової науки, є тил держави у широкому його розумінні – усієї території країни з її населенням, господарством, державним і політичним устроєм. Очевидно, що супротивник недооцінив міцність нашого тилу, спроможність громадянського суспільства згуртуватися та синергічно працювати на підтримку Збройних Сил, Національної гвардії, інших військових формувань та на перемогу над ворогом, потужну підтримку України міжнародним співнотою. Виникнення потужного волонтерського руху як реакції громадянського суспільства на воєнні виклики та небезпеки для своєї країни підтвердило історичну спроможність, єдність українського народу, його довіру Збройним Силам, Національній гвардії та іншим військовим формуванням України, здатність перемагати ворога.

Бенчук В.О.

Комунальний заклад “Маріупольський міський ліцей”, м. Київ

ПОРУШЕННЯ ЗС РФ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОГО МІСТА МАРІУПОЛЬ

24 лютого 2022 р. Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну. Під час війн російська армія ніколи не дотримувалася міжнародного гуманітарного права, зокрема у Чечні, Грузії, Сирії, а тепер і в Україні вона систематично й цілеспрямовано їх порушувала. Найбільш гучні й резонансні воєнні злочини вона здійснила в Маріуполі.

9 березня 2022 р. близько 16:30 авіація ЗС РФ здійснила бомбардування міської дитячої лікарні № 3 та пологового будинку № 2, розміщених поруч. Унаслідок цього постраждали 17 людей – діти, жінки та медичний персонал, а 3 – загинули, серед яких одна дитина. Напередодні цього злочину на російському інформаційному ресурсі Lenta.ru з’явився репортаж Дмитрія Плотнікова. У ньому він стверджував, що медичні заклади нібито були захоплені українськими бійцями, які організували у них оборону та вогневі точки. Медичний персонал і особи, які там знаходилися, нібито під силовим тиском були вигнані. Проте після здійснення терористичного акту ця публікація з вебсайту поспішно була видалена.

Кремль не заперечував факт бомбардування, проте поширював фейк, що ці установи були військовими об’єктами. Зокрема, міністр закордонних справ РФ Сергій Лавров під час пресконференції в Анталії заявив наступне: “на засіданні Ради безпеки ООН російською делегацією були надані факти про те, що цей пологовий будинок давно захоплений батальйоном «Азов» та іншими радикалами, звідти вигнали всіх породіль, медсестер і взагалі весь персонал. Це була база ультра радикального батальйону Азов”. Відносно жадливіх кадрів, особливо фотографії закривавленої жінки з немовлям на руках, яка облетіла світ, російські ЗМІ й посадовці стверджували, що вони постановочні. Тобто, це нібито режисерська постановка полку “Азов”, а закривавлені жінки з новонародженими – актриси.

Авторами фото та відео доказів того, що під час авіаційного бомбардування там знаходилися медичний персонал і пацієнти та що саме вони постраждали, були журналіст Мстислав Чернов і фотограф Євген Малолетка з міжнародного інформаційного агентства Associated Press. В одному з інтерв’ю вони стверджували, що не до кінця усвідомили важливість цього матеріалу, бо “ми зняли так багато мертвих людей і мертвих дітей”, що не думали, що ще більше смертей щось може змінити. Проте ця новина шокувала весь цивілізований світ і набула великого резонансу. Тому 11 березня редактор агентства попросив М. Чернова і Є. Малолетку відшукати постраждалих з пологового будинку та взяти в них інтерв’ю. Вони знайшли їх в іншій лікарні, де “деякі з них були з немовлятами, а інші народжували”. До того ж журналісти дізналися що одна з вагітних жінок втратила дитину, а потім померла.

Намагаючись відбілити зловісну репутацію російських військових, президент В. Путін заявив 16 березня: “Наші солдати та офіцери роблять усе можливе, щоб уникнути втрат серед мирного населення українських міст... Завдання штурмувати великі міста перед збройними силами РФ не стояло”. Проте саме цього дня відбулася ще одна трагічна подія – росіяни скинули потужну авіаційну бомбу на Донецький академічний обласний драматичний театр, який знаходився в Маріуполі й слугував місцем укриття від обстрілів, де

переховувалося близько 1000–1400 мирних жителів. Виконавець цього злочину бачив, що це був цивільний об'єкт, оскільки приватна американська компанія Maxar Technologies опублікувала супутникову зйомку, на якій з двох сторін перед приміщенням було видно величезний напис “Діти”.

Відносно кількості жертв точних даних донині немає. Маріупольська міська влада заявила, що загинуло не менше 300 осіб. Міжнародне інформаційне агентство Associated Press, спираючись на власне розслідування, наводить цифри, які сягають близько 600 жертв. Окреме дослідження провела Amnesty International в Україні. Зібравши “свідчення 53 уцілілих та очевидців, 28 із яких перебували в театрі чи поблизу нього безпосередньо в момент атаки”, вона прийшла до висновку, що “атака на театр забрала життя не менше ніж 300 людей”.

Російська армія здійснила багато й інших воєнних злочинів порушивши Женевські конвенції, котрі слугують джерелом для міжнародного гуманітарного права. Всі зібрані й задокументовані факти правопорушень російських військових злочинців у Маріуполі, Бучі, Ізюмі, Херсоні мають слугувати доказовою базою для Міжнародного військового трибуналу над РФ.

*Бідний В.А., к.і.н.
Центр досліджень воєнної історії
Збройних Сил України, м. Київ*

ВИКОРИСТАННЯ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ІСТОРИЧНИХ МІФІВ В УМОВАХ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Ще задовго до широкомасштабного вторгнення в Україну 2022 р. і навіть до розв'язаної у 2014 р. збройної агресії проти України Росія розпочала потужну, масштабну і багатомірну гібридну війну проти нашої країни. Ця гібридна війна дотепер здійснюється із застосуванням широкого кола засобів, серед яких вагоме місце належить інформаційній війні – системному і потужному інформаційному впливу не лише на Україну, а й на інші країни та міжнародні організації з метою отримання певних стратегічних і політичних переваг.

Інформаційно-психологічний вплив, здійснюваний російською пропагандою на українське суспільство, спрямовувався на дискредитацію нашої національної ідеї та підриє світоглядних орієнтирів українців, нав'язування власних цінностей та ідей, зокрема просування ідеї “русского мира” (“російського світу”), внесення бажаних для путінського режиму деструктивних змін у поведінку наших співгромадян. За задумом російських провладних стратегів і політтехнологів, все це неминуче мало призводити до створення в Україні зон нестабільності, “керованого хаосу”, соціальних потрясінь, масових антиурядових акцій та дестабілізації в усіх сферах державної діяльності й суспільного життя. Кремль, врешті-решт, прагнув різкого послаблення Української держави, колапсу всередині країни та створення умов для якнайшвидшого і повного її поглинання Росією. Тепер означена мета доповнилася більш конкретними і актуальними цілями, а саме: руйнації національної єдності українців, втрати впевненості у власних силах й у підтримці союзників, зневіри у перемогу над агресором, послаблення нашого духовного, політичного і, головне, військового опору російській навалі.

Важливе місце у комплексі заходів і засобів гібридної війни РФ, спрямованої проти України, належить історичним міфам. На “головному фронті війни за свідомість і світогляд людей” пропагандистська машина Росії – офіційна (преса, телевізійні й інтернет-ЗМІ) і неофіційна (троле- і ботоферми) – в інтересах і на замовлення можновладців вдається до методичного просування, розповсюдження й закладення у масову та індивідуальну свідомість людей історичних міфів, сформованих за часів СРСР і новостворених. Убезпечення їхньої недоторканості, маніпуляція фактами, формування образу ворога і демонізація України, агресивна атака апологетів імперської Росії та Радянського Союзу на утвердження історичної правди, на оприлюднення та відстоювання дійсних історичних фактів, що спростовують усталені радянсько-російські міфи, – виразні, але далеко не всі, характерні риси сучасної російської гібридної політики на “історичному фронті”.

Визначаючи природу історичного міфу та його небезпеку, відомий історик О. Зінченко зазначає: “Міф – це спотворене, часом спрощене, а часом – сфальсифіковане бачення минулого. А тому міфи небезпечні: коли наше знання про минуле наповнене міфами, а не фактами, – ми втрачаємо розуміння природи історичних процесів. Причинно-наслідкові зв’язки розриваються тими міфами. І ми опиняємося у пастці власного спотвореного міфом бачення минулого. А з часом – втрачаємо навичку адекватно оцінювати не тільки причинно-наслідкові зв’язки між фактами у минулому, а й природу різноманітних процесів сьогодення”.

Імперські російські, радянські і новітні російські історичні міфи спотворюють реальну історію - окремі історичні події, явища і постаті, політичні сили і цілі соціуми, періоди та пласти історії. І ці міфи як дієвий засіб (на думку кремлівських пропагандистів) активно експлуатуються у наш час, зокрема і для виправдання так званої “спецоперації” російських військ.

*Бойко О.А., к.держ.упр.
Інститут державного управління та
наукових досліджень з цивільного
захисту, м. Київ*

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ У СКЛАДІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

На сучасному етапі розвитку українського державотворення цивільний захист розглядається як один із визначальних чинників зміцнення національної безпеки України. Система цивільної оборони з проголошенням незалежності України концептуально створювалась як складова частина загальної оборони України й державної системи запобігання надзвичайним ситуаціям та дій у разі їх виникнення. Основу її склали війська Цивільної оборони, які в 1992 році були виведені зі складу Збройних Сил України і передані з усім особовим складом, озброєнням і матеріально-технічною базою у підпорядкування Штабу цивільної оборони України, ввійшли до складу Воєнної організації держави, де функціонували до 2005 року, до завершення їх перетворення на Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту.

У прийнятих 12 лютого 2015 року на виконання Кодексу цивільного захисту України змінах до Закону України “Про основи національної безпеки України” органи та підрозділи

цивільного захисту віднесені до суб'єктів забезпечення національної безпеки України. Вперше визначено загрози національним інтересам і національній безпеці України у сфері цивільного захисту, основні напрями державної політики з питань національної безпеки України у сфері цивільного захисту.

Слід відзначити місце і роль ДСНС в умовах збройного конфлікту на Сході України, зокрема виконання завдань за призначенням на території Донецької та Луганської областей; проведення гуманітарного розмінування на звільнених територіях; допомогу у відновленні пошкоджених від обстрілів будинків приватних житлових секторів та об'єктів інфраструктури, доставку гуманітарних вантажів тощо. Участь ДСНС в антитерористичній операції та в рамках проведення операції Об'єднаних сил на Сході України висвітлювали у наукових працях А. Бойко, О. Бондаренко, Ю. Ковровський, О. Лещенко, Г. Марченко, Л. Попов, М. Чечоткін та інші. Відповідно до прийнятого 21 червня 2018 року Закону України “Про національну безпеку України” Державна служба України з надзвичайних ситуацій входить до складу сектору безпеки і оборони, сили цивільного захисту як складова сектору безпеки і оборони віднесені до сил безпеки держави та успішно виконують завдання за призначенням. Це підтверджують вісім років збройного конфлікту на Сході України, повномасштабна російсько-українська війна, що розпочалася 24 лютого 2022 року. Органи та підрозділи цивільного захисту брали участь як у заходах антитерористичної операції, так і в операції Об'єднаних сил. В перший день введення в дію воєнного стану розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 № 179-р єдину державну систему цивільного захисту переведено у найвищу ступінь готовності. Упродовж майже 9 місяців російсько-української війни рятувальники ДСНС під постійними обстрілами героїчно рятують людей, ліквідовують пожежі, знешкоджують боєприпаси та надають допомогу постраждалому населенню. Станом на 10 листопада 2022 року піротехнічними підрозділами ДСНС знешкоджено 27 952 вибухонебезпечних предмети та 2 845 кг вибухової речовини, у т.ч. 2 143 авіаційних бомб. Обстежено територію площею близько 74 232 гектарів.

Досвід функціонування органів і підрозділів цивільного захисту в умовах дії воєнного стану враховується під час доопрацювання проєкту Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України – документа довгострокового планування, що розроблений на основі Стратегії національної безпеки України.

*Варакута В.П., к.військ.н., доцент
Військовий інститут танкових військ
НТУ “ХПІ”, м. Харків;
Стародубцев С.О., к.військ.н., доцент
Національна академія Національної
гвардії України, м. Харків*

ПРИНЦИП КОМПЛЕКТУВАННЯ РОТНИХ ТАКТИЧНИХ ГРУП РІЗНОРІДНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ЗБРОЙНИХ СИЛ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ, ВИХОДЯЧИ З ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ

З урахуванням досвіду локальних війн і збройних конфліктів останніх десятиріч (Чечня, Сирія, Лівія й Нагірний Карабах) та активної фази російсько-української війни, у теорії та практиці вітчизняного воєнного мистецтва спостерігаються зміни, зумовлені розвитком та опануванням нових тактик ведення бойових дій та управління різнорідними

підрозділами. Так, під час вересневої 2022 року Харківської контрнаступальної операції на Луганському, Донецькому та Херсонському оперативних напрямках суттєва роль стала відводитися не стільки батальйонним, як це було в Чечні чи Сирії, а ротним тактичним групам (РТГр), оснащеним швидкісними броневантами з великокаліберним кулеметним і ракетним озброєнням.

Також під час боїв ЗС України застосовували дуже ефективну американську “мережево-центричну систему” управління боєм, коли усі, хто беруть участь у бою, позначені в комп’ютері, що суттєво допомагало під час активної динаміки бою визначати, де знаходиться противник, а де свої підрозділи включно до танка (БМП, БТР, гармати, опорного пункту тощо). Звідси різке покращення керованості та маневрених характеристик відносно невеликих за штатом підрозділів. При цьому кожне бойове зіткнення між противниками характеризується тактичними особливостями бою, конкретними тактичними властивостями місцевості, кількістю сил і засобів, видами й зразками озброєння та їх бойовими можливостями тощо. Тому для досягнення бажаного результату бою за конкретних умов доцільно комплектувати РТГр підрозділами, які за своїми характеристиками відповідають цим умовам. Отже, РТГр мають бути багатофункціональними, тобто спроможними ефективно вести не тільки загальновійськові, а й специфічні бойові дії за будь-яких умов обстановки, без узгодження своїх потреб з іншими силовими структурами, а саме, витратою зайвого часу на підготовку та ведення бойових дій.

У зв’язку з цим виникає доцільність включення до складу РТГр різномірних за специфікою, можливостями та призначенням підрозділів (взводів, груп або загонів) для виконання бойового завдання саме в тій ситуації, для якої створювався даний підрозділ. Так, наприклад, до РТГр, які ведуть бойові дії у населених пунктах, головна роль відводиться підрозділам НГ України, які спеціалізуються на “зачистках” житлових будинків і споруд різного призначення. Підрозділи ЗС України при цьому блокують населений пункт на в’їзд і виїзд, тим самим запобігають втечі противника або надходженню до нього підтримки ззовні.

Під час загальновійськового бою на рельєфній або відкритій місцевості головне завдання, як правило, виконується підрозділами ЗС України (механізованими і танковими), які вступають у безпосередній вогневий контакт з противником. За таких умов підрозділи НГ України посилюють ці підрозділи або взаємодіють із приданими (за потреби), самохідними артилерійськими групами, з мобільними групами ЗС України на броневантах, розрахунками безпілотної авіації тощо. При наявності такої комплектації РТГр вирішується питання якісної взаємодії підрозділів Сил оборони з ефективним централізованим управлінням і результативними діями в умовах швидкоплинної зміни тактичних характеристик бойової обстановки.

*Ващенко І.В., к.і.н., доцент,
Стаднік А.В., к.мед.н., доцент
Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків*

ПЕРЕДУМОВИ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ВІД ГІБРИДНОГО ПРОТИСТОЯННЯ ДО ШИРОКОМАСШТАБНОГО ЗБРОЙНОГО ВТОРГНЕННЯ

Глобалізація, розвиток глобального інформаційного простору і технологій, специфіка соціальних, економічних та політичних умов розвитку сучасного світового співтовариства впливають на характер та особливості ведення сучасних війн і збройних конфліктів.

Новим засобом ведення збройної боротьби на початку ХХІ століття стала гібридна війна як прагнення однієї країни нав'язати іншій свою політичну волю через комплекс заходів політичного, економічного, інформаційного і власне воєнного характеру, без оголошення війни відповідно до норм міжнародного права.

Країною, яка активно використала інструменти гібридної війни, є росія. Кремлівські теоретики з приходом до влади В. Путіна розробили власну концепцію такої війни та застосували її на практиці. На жаль, гібридна війна проти України триває й досі і набирає форм державного тероризму.

Базові складові російської стратегії і тактики сучасної гібридної війни були остаточно сформульовані у 2013 році начальником генерального штабу збройних сил російської федерації В. Герасимовим у концепції, яку делікатно назвали “невоєнні методи при вирішенні міждержавних конфліктів”. Головною особливістю цієї гібридної війни стало те, що її почали вести не за контроль над територіями, а за управління умами і емоціями.

Серед ключових складових російської концепції зазначено збільшення ролі невійськових методів тиску на противника, насамперед за допомогою політичних (дипломатичних), інформаційних і економічних елементів.

Інформаційна складова визначалася як важлива основа діяльності на всіх етапах конфлікту від його підготовки і до постконфліктного періоду. Особлива увага приділялася “асиметричним заходам”, до яких були віднесені: підтримка внутрішньої опозиції і сепаратистів у країні; різке збільшення цілеспрямованого інформаційного впливу на населення країни, для чого потрібна була масштабна присутність у її інформаційному просторі. Об'єктом інформаційних маніпуляцій стало як населення самої путінської росії, так і інших країн на пострадянському просторі, особливо Україна – у силу значущості для відновлення російської імперії і як майбутня жертва гібридної агресії. На той час вже були перші жертви російських гібридних війн на пострадянському просторі – Молдова та Грузія.

Етапи інформаційної агресії іноді можуть бути розтягнуті на роки і десятиліття. Класичним прикладом тому є сьогодні збройна агресія росії проти України. Вона готувалася практично ще наприкінці 1990-х років. Типовими ознаками її були газові та торговельні війни, намагання захопити стратегічні підприємства, поширити вплив російських ЗМІ, тиск на політичне керівництво у питаннях захисту прав російськомовного населення і штучно створюваних утисків російської мови, просування елементів російської культури, засилля російської агентури в органах влади і бізнесі, розпалення сепаратистських настроїв серед національних меншин. Саме на цьому етапі відбувалося закладання конкретних масових

психологічних установок, які у момент переходу конфлікту до фази широкомасштабної збройної агресії використовують для послаблення сторони, проти якої розпочинаються бойові дії.

Російська федерація гібридною війною кинула безпрецедентний виклик Українській державності. Україна вистояла з початку несподіваної агресії, після окупації Криму та розгортання бойових дій на Донбасі у 2014 році і після широкомасштабного вторгнення із фронтом довжиною понад дві тисячі кілометрів, із них понад тисяча кілометрів – територія, де тривають активні бойові дії. Усе це свідчить про потужний внутрішній потенціал Української держави, її життєздатність. Усупереч численним кремлівським спекуляціям і брехні, соціально-політична ситуація всередині країни не несе загрози українській державності.

Волуйко О.М., к.ю.н.

*Київський інститут Національної гвардії
України, м. Київ*

ВІЙСЬКОВА ДИСЦИПЛІНА ЯК ОСНОВА ВІЙСЬКОВОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Боездатність будь-якого військового формування в умовах війни та здатність виконувати поставлені перед ним завдання у мирний час залежить від готовності кожного військовослужбовця безумовно, точно і швидко виконувати наказ командира чи законодавчий припис. Саме ця вимога лежить в основі поняття військової дисципліни, яка у Дисциплінарному статуті ЗС України визначається як бездоганне і неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених статутами Збройних Сил України та іншим законодавством України, що ґрунтується на усвідомленні військовослужбовцями свого військового обов'язку, відповідальності за захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, на вірності Військовій присязі. У літературі військова дисципліна здебільшого розглядається як форма поведінки, сформована унаслідок навчання чи виховання, що покликана забезпечити дотримання наказів окремими особами (групами), створити та підтримувати згуртованість у військових частинах. Будучи однією із форм прояву загальної дисципліни особи, суспільства, а також дисципліни суб'єктів правового спілкування (державної дисципліни), військова дисципліна має певні специфічні риси. Зокрема: 1) військова дисципліна реалізується через поведінку специфічного кола суб'єктів – військовослужбовців, тобто фізичних осіб, які несуть спеціалізовану, мілітаризовану державну службу. Тобто суб'єктами її реалізації є особи, що несуть державну мілітаризовану службу в ЗС України та інших військових формуваннях, і на яких поширюється дія Дисциплінарного статуту ЗС України; 2) у своїй поведінці військовослужбовці мають дотримуватися вимог і виконувати обов'язки, встановлені нормами не лише права, а й морально-етичними нормами. Зокрема, військова дисципліна зобов'язує кожного військовослужбовця поводитися з гідністю і честю, не допускати дій, що ганьблять статус військовослужбовця; 3) суб'єкт військової дисципліни має бути дисциплінованим не лише під час безпосереднього несення служби, а й упродовж усього часу перебування на військовій службі; 4) відповідальність за стан військової дисципліни у військовому колективі (об'єднанні, з'єднанні, військовій частині) несе командир. Проте це не означає відсутність персоналізованої відповідальності кожного військовослужбовця за здійснення

дисциплінарного проступку; 5) військова дисципліна поширюється на відносини між військовослужбовцями навіть і тоді, коли вони не мають управлінського характеру.

Військова дисципліна є одним зі шляхів (форм) втілення режиму законності і правопорядку у ЗС України та проявляється, зокрема, у чіткому виконанні усіма військовослужбовцями своїх обов'язків, реалізації правомірної поведінки упродовж часу перебування на військовій службі. Щодо поняття законності у ЗС України, то найчастіше під зазначеним явищем розуміють правовий стан, що відображає рівень практичного втілення (реалізації) положень законодавчих норм учасниками суспільних відносин у сфері функціонування ЗС України. У системі зазначених суспільних відносин законність проявляє себе: 1) як принцип здійснення посадовими особами ЗС України процесу управління підпорядкованими військовими підрозділами і з'єднаннями; 2) як метод здійснення посадовими особами ЗС України управління військовими підрозділами і з'єднаннями; 3) як режим організації життя і взаємодії учасників суспільних відносин, що формуються у сфері функціонування ЗС України.

Військовий правопорядок найчастіше визначається як сукупність таких, що виникають у процесі життя і бойової діяльності військ, суспільних відносин, закріплених у законах, військових статутах, наказах Верховного Головнокомандувача, Міністерства оборони України, положеннях про проходження служби різними категоріями військовослужбовців та в інших військово-правових нормативних актах. До складу зазначеного порядку належать: порядок проходження військової служби; порядок експлуатації озброєння та військової техніки; порядок користування військовим майном; порядок зберігання військової таємниці тощо. Військовий правопорядок як специфічне явище у системі загального правопорядку виділяється тим, що: 1) є складовою частиною військової безпеки суспільства і його демократичних інститутів; 2) покликаний забезпечувати і охороняти механізми, закладені в основу військової організації держави; 3) його антиподом виступають військові злочини, які є не лише порушенням норм військового права у сфері порядку несення військової служби, а й передумовами для посягання на суспільні відносини у сфері захисту держави, її суверенітету і територіальної цілісності.

Підсумовуючи зазначене, наголосимо, що стан військової дисципліни, забезпечення законності та правопорядку безпосередньо впливають на рівень боєготовності ЗС України, Національної гвардії України, інших складових Сил оборони і є необхідними умовами забезпечення високої ефективності останніх як у мирний, так і у воєнний час.

*Горєлишев С.С., к.т.н., доцент,
Обрядін В.В., к.військ.н., доцент
Національна академія Національної
гвардії України, м. Харків*

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОГО БОЮ ЗА ДОПОМОГОЮ АВТОМАТИЗОВАНОГО КОМАНДНОГО ПУНКТУ

Організація взаємодії за сценарієм загальновійськового бою передбачає:
узгодження дій підрозділів з боку командира військової частини;
взаємне узгодження дій підрозділів різного підпорядкування, що залучаються до виконання спільних завдань;

уточнення (визначення) районів, рубежів і об'єктів, де передбачаються спільні дії;
узгодження способів дій, їх синхронізацію за часом;
уточнення порядку організації зв'язку взаємодії, взаємного обміну інформацією та відновлення втраченої взаємодії.

На етапі організації взаємодії командири органу управління частини, командири штатних, доданих і сусідніх підрозділів використовують робочі місця за поєднаними у мережу ПЕОМ, на моніторах яких, за рішенням командира послідовно відображаються: зміст планової таблиці взаємодії; таблиці сигналів управління, взаємодії та оповіщення; електронне зображення тактичної обстановки згідно обраного замислу та етапів загальновійськового бою. Посадові особи органу управління, командири підрозділів з використанням ПЕОМ доповідають заходи, які виконуються ними щодо узгодження дій військової частини (підрозділів) при підготовці до спільного виконання завдань з урахуванням їх місця в бойовому порядку. Також детальна тактична обстановка виводиться на електронний макет місцевості відповідно до місця підрозділу у бойовому порядку частини.

За результатом проведення роботи на електронному макеті місцевості щодо організації взаємодії командир отримують: єдине розуміння завдань і способів їх виконання взаємодіючими підрозділами; узгодження питань вогневого ураження противника, ведення вогню артилерією військової частини з ударами і вогнем, яких завдають засоби старшого начальника і сусідів; узгодження дій підрозділів різних родів військ (сил) та авіації по цілях, завданнях, об'єктах, напрямках, рубежах і часу в інтересах найбільш успішного виконання поставлених їм завдань; узгодження дій сил і засобів протиповітряної оборони з питань безпеки прольотів своєї авіації у зонах їх вогню; уточнення заходів щодо всебічного забезпечення бою (бойових дій); забезпечення безперебійної роботи зв'язку з командирами і штабами взаємодіючих підрозділів і здійснення контролю за суворим дотриманням підрозділами встановленого порядку взаємодії.

Ефективність від використання автоматизованого командного пункту полягає в істотному скороченні (до 70%) часу на підготовку електронного макету тактичної обстановки з організації взаємодії з залученням посадових осіб органу управління, командирів штатних, доданих та сусідніх підрозділів; організації взаємодії у форматі відеоконференцій без відриву командирів від своїх районів розташування; використанні можливостей ГІС-технологій стосовно створення та розвитку обраних сценаріїв тактичної обстановки у часовому та просторовому вимірі з урахування рельєфу місцевості та впливу останнього на систему вогневого ураження протиборчих сторін та систему зенітного ракетно-артилерійського прикриття військового формування.

*Горелов В.І., к.і.н.,
Серветник Р.М., к.пед.н., с.н.с.,
Новікова В.Г.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ПОГЛЯДИ НА ПІДГОТОВКУ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН І ПІДРОЗДІЛІВ ВИСОКОМОБІЛЬНИХ ДЕСАНТНИХ ВІЙСЬК ПІД ЧАС АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Аналіз діяльності військових частин і підрозділів Високомобільних десантних військ Збройних Сил України (далі – ВДВ) у перші роки проведення антитерористичної операції показує, що вони першими зіткнулися з новітніми способами ведення збройної боротьби. Досвід бойових дій проти переважаючих сил противника виявив необхідність перегляду низки поглядів на підготовку особового складу ВДВ. Так, за досвідом антитерористичної операції, безпосередня підготовка бригади до виконання визначеного завдання вимагала щонайменше двох діб. При цьому, особливої уваги потребував ретельний аналіз завдання, що проводився, як правило, в штабі бригади обмеженим колом осіб, із вивченням та чітким усвідомленням місця і ролі бригади у ході виконання завдань старшого начальника (командира), сил і засобів, що надавалися або підтримували дії бригади на різних етапах виконання завдання, а також умов підпорядкованості, положення та складу сусідів, ІВФ та ПрО, які взаємодіяли з бригадою, розмежувальних ліній та умов взаємодії з ними.

Також великого значення мало вивчення району ведення бойових дій по великомасштабних картах, або схемах місцевості. Під час вивчення місцевості, крім стандартних питань, ретельно вивчався її рельєф, позначались на картах (схемах) командні (пануючі) висоти, маршрути, які забезпечували прихованість виходу до них та умови спостереження. Важливим було розуміння командирами того, що для успішного виконання завдань у ході рейду не слід недооцінювати сили противника. Водночас, треба давати об'єктивну оцінку фаховій підготовці, морально-психологічному стану та наявності бойового досвіду своїх підрозділів.

Під час підготовки до ведення бойових дій командирами усіх рівнів зверталася увага на укомплектованість підлеглих колективів особовим складом, а у разі відсутності спеціалістів передбачався перерозподіл особового складу всередині підрозділів, а також його завчасна підготовка за суміжними спеціальностями. Водночас, було виявлено, що з метою попередження витоку інформації, слід ставити бойові завдання лише шляхом особистого спілкування з командирами безпосередньо перед виходом з району зосередження (вихідного району). При цьому, важливим аспектом у підготовці підрозділів до виконання завдань було завчасне прибуття доданих підрозділів у розпорядження командира.

Отже, досвід застосування військових частин та підрозділів ВДВ, набутий під час проведення антитерористичної операції, дав змогу проаналізувати важливі аспекти їх бойової діяльності, а також з'ясувати, що під час підготовки до виконання бойового завдання, окрім стандартних заходів, важливими є відпрацювання практичних питань з організації розвідки, попереднього вивчення району ведення бойових дій, порядку прийому і взаємодії з приданими підрозділами, попередження витоку інформації тощо.

*Грицюк В.М., д.і.н., доцент
Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ*

ІСТОРИЧНА ПЕРІОДИЗАЦІЯ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Воєнно-історична наука розглядає періодизацію як один із методів дослідження воєнних конфліктів. Сутністю цього методу є поділ війн та збройних конфліктів на певні часові відрізки (періоди, фази, етапи), що якісно відрізняються за характером і змістом воєнних дій. Межі періоду визначаються подіями, що знаменують переломні моменти в ході воєнних конфліктів. Кожен період охоплює певну кількість військових кампаній і операцій. У свою чергу, коли робиться аналіз операцій, які вже відбулися, їх поділ зазвичай здійснюється за етапами. Історична періодизація визначається за черговістю дій, кожний часовий відрізок яких має свою назву згідно з його змістом.

Періодизації збройної агресії РФ проти України, яка триває із 20 лютого 2014 року, збройного конфлікту на Сході України, антитерористичній операції (14.04.2014 – 30.04.2018) та операції Об'єднаних сил (30.04.2018 – 24.02.2022) вже присвячено низку досліджень, різнопланових за проблематикою і формою.

З початком широкомасштабного вторгнення російських збройних сил на територію нашої держави 24 лютого 2022 року розпочався новий (третій) період – період широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. На сьогодні його можна поділити на такі етапи.

Перший етап. Початок широкомасштабного вторгнення. Проведення оборонних операцій Силами оборони України. Битва за Київ як вирішальний стратегічний пункт усієї кампанії (24.02.2022 – 17.04.2022).

Після поразки та втечі російських військ з-під Києва воєнно-політичне керівництво РФ конкретизувало мету вторгнення в Україну – оволодіння всією територією Донецької та Луганської областей. Наприкінці березня – у першій половині квітня російські війська з Сіверського, Поліського та Слобожанського напрямків були відведені за кордон до Білорусі та Росії для відновлення боєздатності та здійснювали перегрупування з метою зосередження основних зусиль на сході України та відновлення наступальних дій. Вранці 18.04.2022 противник розпочав одночасний наступ по всій лінії фронту на території Донецької, Луганської та Харківської областей. Росіяни заявили про другий етап так званої “спецоперації”. Західні коментатори активно проголошували початок другої фази “битви за Донбас”. Президент України констатував початок нового етапу з відсічі збройної агресії РФ.

Другий етап. Зосередження основних зусиль противника на сході України. Оборона на ключових напрямках і створення умов для переходу Сил оборони України до наступальних дій (18.04.2022 – 28.08.2022).

29 серпня в оперативному командуванні “Південь” ЗС України повідомили, що розпочали наступальні дії з різних напрямків на Херсонщині. Головною особливістю наступальних дій ЗС України став раптовий, абсолютно неочікуваний удар на харківському напрямку. Він виявився настільки потужним, що війська окупантів почали швидко залишати

раніше захоплені населені пункти. Наприклад, 10 вересня російські підрозділи панічно втекли з Ізюма, кинувши техніку та озброєння.

Третій етап. Наступ Збройних Сил України (з 29.08.2022). Етап триває...

*Гула Р.В., д.і.н., професор
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
м. Харків;*

*Передерій І.Г., д.і.н., професор
Національний університет “Полтавська
політехніка імені Юрія Кондратюка”,
м. Полтава*

РАШИЗМ – СВІТОГЛЯДНА ОСНОВА ВОЄННО-ІДЕОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ У ЗС РФ У ПЕРІОД ПІДГОТОВКИ ДО МАСШТАБНОГО ЗБРОЙНОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

Основним напрямом воєнно-політичної роботи у ЗС РФ у процесі інтенсифікації підготовки особового складу до масштабного збройного вторгнення в Україну, на нашу думку, було латентне впровадження у процес виховання особового складу ЗС РФ ідеології рашизму. Сучасний російський фашизм (“рашизм”) може бути схарактеризований як:

форма державного авторитарного й авторитарного правління з використанням гібридної системи легітимізації персоніфікованої влади в уявно демократичний спосіб з фактичною узурпацією політичної влади президентом, який спирається на повністю підпорядковані йому бюрократію, апарат правлячої партії;

ідеологія національної величч, політика й соціальна практика протиставлення націй у дихотомії “свій-чужий” на основі абсолютизованої культивування почуття власної унікальності (месіанізму);

програма політичної мобілізації мас елітою, яка узурпує основоположні цінності й тотально підкоряє інтереси індивіда колективістському служінню нації в умовах формування жорстко авторитарної вертикалі державного управління, створення образу “обложеної фортеці”, трактування внутрішньої опозиції як ворожої сили та її витіснення з політичного поля адміністративно-каральними методами;

синтезоване явище суспільного життя, соціокультурний феномен свідомості людини, що розкриваються через визнання пріоритету догматизованих “традиційних” цінностей (“духовних скреп”) власної нації перед демократією, правами людини і громадянина заради гіперболізованої “величч держави” на тлі цілеспрямованої архаїзації індивідуальної та суспільної свідомості;

сила, яка проковує виникнення конфліктів, воєн між націями та державами на основі абсолютизації власних, сумнівного штабу національних цінностей і державних інтересів за допомогою інструментарію агресивної зовнішньої політики.

Базовими принципами агітаційно-пропагандистської роботи у впровадженні ідеології рашизму у ЗС РФ, на нашу думку, були:

Фундаментальний етатизм – абсолютизація ролі та місця держави в житті суспільства й армії визнання її єдиним легітимним сувереном.

Характерно, що навіть у головному церемоніальному акті – Військовій присязі РФ, уже в перших рядках підкреслюється, що основною цінністю для військовослужбовця є Держава: “Я, (прізвище, ім’я, по батькові), урочисто присягаю на вірність своїй Батьківщині – Російській Федерації...”. Для порівняння: аксіологія Військової присязи України на перше місце ієрархії цінностей ставить народ України: “Я, (прізвище, ім’я та по батькові), вступаю на військову службу і урочисто клянусь народу України...”.

У наказі МО РФ №404 від 22 липня 2019 р. “Про організацію військово-політичної роботи У Збройних Силах Російської Федерації” вказано, що “у воєнно-політичній роботі основні зусилля зосереджуються на формуванні та розвитку в особового складу розуміння та підтримки державної політики в галузі оборони й військової безпеки Російської Федерації, рішень Президента Російської Федерації – Верховного Головнокомандувача Збройних Сил Російської Федерації, Міністра оборони Російської Федерації щодо питань розбудови та підготовки Збройних Сил”. Для повноти картини додамо, що дисципліна бойової підготовки, яка формує свідомість військовослужбовця у ЗС РФ, має назву суспільно-державна підготовка (у ЗС України до 2017 р. – гуманітарна підготовка, після 2017 р. – національно-патріотична підготовка).

Неоміфологізм – спосіб ідеалізованої реалізації історичного міфу як духовної основи відродження національних цінностей у вигляді зведення сепарованого та міфологізованого історичного продукту до об’єкта масового ідолопоклонства. У цей період активне використання історії характеризується найвищим градусом політизації та міфологізації історичних сюжетів, крайнім ступенем агресивності державної історичної політики в оцінці цивілізаційних ретроспектив і перспектив України. Виходячи з цього, знання історії власної країни й особливо сусідніх держав у суспільній свідомості російських військовослужбовців стають дедалі приблизнішими і вкрай фрагментованими. Більш того, вони замінюються спрощеними, пропагандистськими міфами на рівні примітивної плакатної атрибутики (“бандерівці”, наркомани, нацисти).

Враховуючи жорстко сконструйовану армійську ієрархічну вертикаль управління, активну “вбудову” пропагандистського апарату ЗС РФ в ідеологічну парадигму Кремля, імперативні механізми впровадження “історичних” наративів у суспільну свідомість військовослужбовців, можна зробити висновок, що особливо у ЗС РФ цей процес набув рис масштабного ексклюзивного світоглядного шулерства. Так, наприклад, наказом С. Шойгу статтю В. Путіна “Про історичну єдність росіян і українців” включено як одну з обов’язкових тем на заняттях з військово-політичної підготовки в російській армії у літній період навчання 2021 р. Не вважаємо за необхідне повторювати аргументацію вчених щодо розвінчання фантастичних уявлень Президента РФ, який “живе у посібнику власної історії”. Серед цих уявлень, зокрема, теза про те, що “сучасна Україна – цілком і повністю дітище радянської епохи”, а країна “значною мірою створювалася за рахунок історичної Росії”. Тут нас більш цікавить кінцевий результат трансляції подібних агітаційно-пропагандистських наративів. А судячи з результатів так званої “спецоперації”, цей результат незадовільний.

Історична пам’ять у РФ в її офіційному трактуванні мобілізується на війну із західними, “фальшованими” інтерпретаціями історії, які, на думку кремлівських ідеологічних шулерів, принижують велич країни та загрожують її єдності.

“Тотальна мобілізація” – принцип консолідації мас з метою їх готовності до соціальної дії, згідно з яким вирішення державних завдань при зростанні загроз національній безпеці передбачає підпорядкування мас вимогам авторитарного державного управління.

У основі цього принципу лежить “калька” радянського концепту “обложеної фортеці”, яка підсилюється поширенням теорій змов. Сучасне російське суспільство та армія як його озброєна проєкція “об’єднуються” владою на основі параноїдальних мемів на кшталт “Американці хочуть нас знищити, а тих, хто залишиться, – перетворити на рабів”, “Гейропейці прагнуть розбестити Росію, оскільки вона – остання опора справжніх цінностей у світі”. Апофеозом цього “об’єднання” повинна стати жертвна акція загальнонаціонального суїциду: “Ми усі потрапимо до раю, а наші вороги просто здохнуть”.

Апробація в процесі виховання особового складу ЗС РФ ідеології рашизму дозволила сформувати достатньо багаточисельний прошарок adeptів нової ідеології. Народившись на уламках суперечливого симбіозу монархічної ідеології й комуністично-месіанської утопії, сучасний російський фашизм (рашизм), на нашу думку, на практиці реалізувався у формах радикального російського націоналізму, в основі яких лежать діаметрально протилежні процеси культурної автаркії та глобалістських геополітичних потуг, утопічно-ідеалістичних примітивізованих поглядів на складний спектр політичного життя українського суспільства та ірраціональних ксенофобських уявлень про вороже оточення російського народу, історичної міфології та спроб реалізації квазидержавних проєктів на теренах колишнього СРСР.

Златанов З.Г.

Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс, м. Київ

ВТРАТИ РОСІЙСЬКИХ ОКУПАНТІВ У БОЯХ ЗА м. КИЇВ У ЛЮТОМУ – БЕРЕЗНІ 2022 р.: МУЗЕЙНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ

16 квітня 2022 р. під час експедиції до місць боїв поблизу с. Берестянка Бучанського району Київської області співробітники Національного музею історії України у Другій світовій війні знайшли списки втрат російських окупантів. Це були загиблі, поранені, полонені та зниклі безвісти військовослужбовці 36-ї окремої гвардійської мотострілецької бригади 29-ї загальновійськової армії Східного військового округу. У лютому – березні 2022 р. бригада воювала північніше м. Київ. Характерно, що більшість із цих військовослужбовців були вихідцями із Забайкальського краю РФ, значну частку яких склали буряти.

У наші дні завдяки мережі Internet дізнатися інформацію про ту чи іншу людину, навіть військового, не становить особливих труднощів. Тому співробітникам Музею вдалося дістати деякі дані про частину осіб, зазначених у знайдених поблизу с. Берестянка списках.

Ошоров Німа Дамбаєвич (02.10.1976 р. н.) – прапорщик, технік роти глибинної розвідки розвідувального батальйону. Народився в с-щі Монди (нині – Тункинський район Республіки Бурятія, РФ). Від 1993 р. до 1995 р. служив у лавах спецназу внутрішніх військ у м. Ангарськ Іркутської області РФ, брав участь у бойових діях у Чеченській Республіці. Протягом останніх 15 років служив у 36-й окремій Лозівській мотострілецькій бригаді. У

2020 р. брав активну участь у бойових діях у Сирійській Арабській Республіці. За роки служби мав понад 20 державних нагород та багато почесних грамот збройних сил РФ.

Судячи з деяких особистих коментарів у соцмережах, Н. Ошоров був переконаний, що війна проти України триватиме максимум 4 години. 28 лютого 2022 р. самовпевнений окупант загинув у боях північніше м. Київ. Загарбнику, за плечима якого були Чечня й Сирія, Україна виявилася не під силу...

Показовим є те, як органи місцевої влади в РФ заперечували факт смерті Н. Ошорова. Дружина загиблого розвідника, дізнавшись про втрату від представника Міністерства оборони РФ, звернулася до чиновників Тункинського району. Там не повірили у загибель її чоловіка й навіть попереджали про “кримінальну відповідальність за поширення фейків”. Лише через певний час влада району висловила готовність допомогти у проведенні поховання. 9 березня 2022 р. тіло окупанта доставили до м. Улан-Уде військовим літаком, а 11 березня в с-щі Монди відбувся похорон.

Фролов Денис Вячеславович (27.03.1992 р. н.) – старший сержант, військовослужбовець 2-го мінометного взводу. Загинув 4 березня 2022 р. у боях північніше м. Київ. За словами військовослужбовців бригади, Д. Фролова “задавила БМП армії ЛНР”. Буцімто під час артобстрілу частина бійців побігла в один бік, а він сховався за бронетехнікою. Машина рушила, і Д. Фролов не встиг відскочити. Незаконних збройних формувань “ЛНР” поблизу м. Київ не було й не могло бути, тож зрозуміло, що в повідомленні закралася неточність. У самому списку, знайденому співробітниками Музею, причиною загибелі вказано: “БТР-80”. Найбільш вірогідною видається версія, що водій бронетранспортера бригади у розпалі бою просто не помітив Д. Фролова й розчавив його.

У знайдених списках втрат 36-ї окремої гвардійської мотострілецької бригади фігурують двоє військовополонених: Іван Іванович Іринчинов та Юрій Андрійович Белокопитов. Як виявилось, відео допитів обох цих окупантів бійцями ЗС України можна переглянути на популярному відеогостингу YouTube або на каналах месенджера Telegram. У базі даних сайту “Миротворець” зазначено, що вони обидва причетні до геноциду українського народу, бо вели бойові дії проти цивільного населення.

Загалом списки втрат 36-ї окремої гвардійської мотострілецької бригади, знайдені біля с. Берестянка, є цікавим і цінним джерелом інформації, яке доповнило експозицію виставки “Україна – розп’яття”, відкритої 8 травня 2022 року.

Іваненко С.М.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ*

ВІДНОВЛЕННЯ ДРУКОВАНИХ ВИДАНЬ В ІНТЕРЕСАХ НАБУТТЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ СПРОМОЖНОСТЕЙ СИСТЕМОЮ ВІЙСЬКОВИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

В умовах тривалого збройного російсько-українського протистояння та загострення політичної боротьби вкрай важливо мати потужну розгалужену систему військових засобів масової інформації (ЗМІ), в яких певне місце належить друкованій пресі, яка за допомогою розміщених на її шпальтах матеріалів має оперативно й об’єктивно інформувати українських

громадян і військо щодо сучасних воєнно-політичних і суспільно-політичних процесів у країні та світі, вести активну контрпропаганду, формувати громадську думку.

Відтак, ЗМІ відіграють важливу роль у суспільному житті держави, і вплив їх, особливо в умовах війни, залишається значним, а й інколи визначальним. Це добре розуміє і ворог, який продовжує використовувати всі медійні можливості у своїй пропаганді, в тому числі і з початком широкомасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 р.

Проте нами накопичено значний як позитивний, так і негативний досвід діяльності української військової преси, набутий під час АТО/ООС на сході нашої держави у 2014–2018 рр. В умовах сьогодення він дає безліч повчальних уроків, які потребують поглибленого вивчення та всебічного врахування у подальшому формуванні сучасних українських військових ЗМІ.

У Збройних Силах (ЗС) України нинішнє медійне забезпечення здійснюється такими структурними підрозділами: Центральною телерадіостудією Міністерства оборони України, інформаційним агентством МО України “АрміяInform”, (медійними центрами), телерадіостудією “Бриз”, прес-центрами (службами), військовим Радіо “Армія ФМ”. Значення роботи цих структур у нинішніх умовах важко переоцінити. Адже вони переважно найбільш достовірно та професійно інформують суспільство та військо про події на фронті та впливають на формування громадської думки і патріотичної свідомості нашого суспільства.

У грудні 2018 року новим медійним підрозділом Міноборони України стало Інтернет-видання “АрміяInform”, яке продовжило інформаційну діяльність в інтересах МО України у всесвітній пошуковій мережі. Це безумовно стало важливим кроком у справі інституційного розвитку сучасної системи вітчизняних військових ЗМІ.

Водночас почали формуватися нові структури військових прес-служб на різних рівнях військового управління, зокрема у бригадах, обласних військових комісаріатах (ОВК), оперативних командуваннях, родах військ (сил), Генеральному штабі ЗС України, Міноборони України. Штатний склад їх передбачає наявність двох прес-офіцерів – начальника прес-служби та прес-офіцера, де останній, де-факто, виконує обов’язки військового журналіста (продукування друкованого, аудіо, відео та фото контенту). Зазначимо, що в ОVK це одна особа, а саме – начальник прес-служби.

На жаль, Законом України “Про реформування державних і комунальних державних засобів масової інформації” припинили свою діяльність відомчі друковані органи, зокрема газета “Народна Армія” та журнал “Військо України”. На нашу думку, таке рішення завдало значної шкоди державній та воєнній пропаганді України, а саме в питаннях інформаційно-пропагандистського забезпечення українських сил загалом, і у районі проведення бойових дій зокрема.

Є сенс зауважити, що Інтернет-мережі повністю заволоділи людством, і українці не є винятком, оскільки беруть інформацію з Інтернет-джерел. За результати опитування, яке 13–18 травня 2022 р. провів Київський міжнародний інститут соціології, майже 82 % українців користуються Інтернетом хоча б раз на тиждень, із них 78 % щодня чи майже щодня, так повідомляє Укрінформ. З цієї точки зору переведення газети “Народна Армія” та журналу “Військо України” в Інтернет видається цілком логічним і доцільним. Проте в умовах збройного російсько-українського протистояння мають місце порушення комунікативної єдності інформаційного простору ЗС України, що за певних обставин

унеможливило проведення інформування особового складу за допомогою військових електронних ЗМІ.

Це ілюструє нагальну необхідність повернення друкованих видань задля інформування наших громадян у населених пунктах сірої зони, а також військовослужбовців ЗС України на лінії зіткнення. Варто зазначити, що у районі проведення АТО/ООС у деяких випадках лише військові друковані видання були чи не єдиним засобом отримання інформації.

Сучасне військове керівництво України розуміє важливість вирішення порушеної проблеми. На колегії Міністерства оборони України, яка відбулась 22 грудня 2020 р., заступнику Міністра оборони було поставлене завдання відновити діяльність відомчих друкованих органів – газети “Народна Армія” і журналу “Військо України” до кінця 2021 р. З цією метою був підготовлений пакет документів, але в дію він так і не вступив, відтак і порушене питання залишається дотепер невирішеним.

Підсумовуючи вищезазначене можемо зробити такі висновки.

1. Інституційний розвиток системи військових ЗМІ України здійснюється відповідно до вимог динамічного безпекового середовища та трансформацій інформаційної війни, а також згідно з логікою розвитку інформаційного суспільства в Україні, що передбачає віртуалізацію та цифровізацію ЗМІ.

2. Відновлення друкованих військових ЗМІ залишається одним із актуальних питань набуття інституційних спроможностей системою військових ЗМІ України. Це дасть змогу значною мірою покращити їх роботу та сприятиме підвищенню результативності державної й воєнної пропаганди України в умовах російсько-українського збройного протистояння.

Івченко Б.А.

*Харківський історичний музей імені
М. Ф. Сумцова, м. Харків*

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОБОРОНА ХАРКІВЩИНИ (2014–2022 рр.)

У 2014 році російська федерація розпочала збройну агресію проти України на Донбасі. Саме тоді в кожній області України були сформовані батальйони територіальної оборони, серед них 22-й батальйон територіальної оборони, який комплектувався на території Харківської області. Командиром батальйону був призначений підполковник Сергій Горбенко. Остаточне укомплектування цього підрозділу завершилося наприкінці квітня 2014 року. Із самого початку планувалося, що батальйон нестиме службу на Харківщині, але 15 травня 2014 року його направили в Луганську область для участі в антитерористичній операції. 30 жовтня 2014 року 22-й батальйон територіальної оборони був переформований на 22-й окремих мотопіхотний батальйон. 17 листопада 2014 року батальйон із району проведення АТО у повному складі прибув у селище Башкирівка Чугуївського району Харківської області на відпочинок і подальше бойове злагодження. Перебуваючи у районі проведення АТО, батальйон встановив певний рекорд, оскільки пробув там більше, ніж будь-який інший підрозділ станом на листопад 2014 року. У ході бойових дій батальйон втратив командира взводу, лейтенанта Олександра Анатолійовича Ткаченка. Його було важко поранено 31 липня 2014 року під час обстрілу з території росії реактивними артилерійськими установками “Град” поблизу села Нижня Вільхова Луганської області. 6 вересня 2014 року, внаслідок поранення, Олександр Ткаченко помер у госпіталі.

Важливою подією в історії територіальної оборони Харківщини стало формування 113-ї окремої бригади територіальної оборони, що розпочалося у 2018 році.

29 липня 2021 року Президент України Володимир Зеленський підписав Закони “Про основи національного спротиву” та про зміни до Закону “Про чисельність Збройних сил України”. Закон “Про основи національного спротиву” передбачав комплекс важливих заходів, які мали на меті розвиток територіальної оборони та руху опору, впровадження системи підготовки населення до національного спротиву. А згідно з підтриманими змінами про збільшення чисельності Збройних Сил України їх мали наростити на 11 тисяч військовослужбовців. Збільшення було пов’язане зі створенням територіальної оборони у складі Збройних Сил України. 1 січня 2022 року відповідно до Закону України “Про основи національного спротиву” були створені Сили територіальної оборони Збройних Сил України. У складі Сил територіальної оборони України було передбачено 25 бригад, по одній на кожен область.

Повномасштабна збройна агресія російської федерації, що розпочалася 24 лютого 2022 р., стала важким випробуванням для територіальної оборони України. 113-а окрема бригада, особовий склад якої набирався з мешканців Харківської області, гідно дала відсіч ворогу з перших днів повномасштабного вторгнення. Також у березні 2022 р. була сформована 127-а окрема бригада територіальної оборони з мешканців міста Харкова. Обидві харківські бригади Сил територіальної оборони Збройних Сил України гідно виконують свій військовий обов’язок з відсічі збройної агресії російської федерації у наші дні.

*Кабачинський М.І., д.і.н., професор
Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Б. Хмельницького, м. Хмельницький;
Ананьїн О.В., к.т.н., с.н.с.
Головний центр супроводження програм
розвитку (Офіс реформ) Державної
прикордонної служби України, м. Київ*

ІСТОРИЧНА ПЕРІОДИЗАЦІЯ УЧАСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У ВІДСІЧІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ (2014–2018 рр.)

Участь Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) у відсічі російської збройної агресії упродовж 2014 – початку 2018 рр. можливо розділити на три історичних періоди, що відрізняються між собою метою, характером, змістом оперативно-службової та службово-бойової діяльності прикордонних підрозділів, а також воєнно-політичними наслідками для України.

Перший період: 20 лютого – 13 квітня 2014 р. Реорганізація керівництвом ДПСУ прикордонних підрозділів для подальшого виконання завдань на нових визначених ділянках, зміна яких була спричинена тимчасовою окупацією рф території України АР Крим.

Другий період: 14 квітня – 5 вересня 2014 р. Застосування органів (підрозділів) ДПСУ в антитерористичній операції на Сході України (далі – АТО) та збройна боротьба за контроль над українсько-російською ділянкою державного кордону у межах Донецької та Луганської

областей. За характером оперативно-службових та службово-бойових дій органів (підрозділів) ДПСУ другий період доцільно розділити на два етапи. Перший етап (13 квітня – 21 травня 2014 р.) – визначення місця і ролі ДПСУ в комплексі військових та спеціальних заходів АТО на Донбасі; посилення охорони ділянок українсько-російського кордону у східних областях України. Другий етап (21 травня – 5 вересня 2014 р.) – участь прикордонних підрозділів у бойових діях за контроль над українсько-російським державним кордоном; створення тактичних угруповань ДПСУ для дій у районі АТО.

Третій період: 5 вересня 2014 – квітень 2018 рр. Участь ДПСУ у заходах з локалізації збройного конфлікту в окремих районах Донецької та Луганської областей. За характером оперативно-службових та службово-бойових дій органів (підрозділів) ДПСУ третій період доцільно розділити на два етапи. Перший етап (5 вересня 2014 р. – жовтень 2015 р.) – заходи із реалізації Мирного плану Президента України; формування лінії розмежування з тимчасово неконтрольованою державною владою України територією у Донецькій та Луганській областях; становлення та розвиток нових органів (підрозділів) ДПСУ; організація контролю вздовж лінії розмежування у районі проведення АТО. Другий етап (листопад 2015 – 30 квітня 2018 рр.) – зниження інтенсивності бойових дій; стабілізація лінії розмежування у районі АТО; формування смуги безпеки у районі АТО; реорганізація органів (підрозділів) ДПСУ з метою збільшення щільності охорони смуги безпеки вздовж лінії розмежування у межах Донецької та Луганської областей; завершення АТО.

Визначені історичні періоди дають можливість продемонструвати здатність ДПСУ виконувати різні завдання правоохоронного та військового характеру, швидко реагуючи на зміну обстановки в зоні відповідальності.

*Калініченко О.О., доктор філософії
Науково-дослідний центр Збройних Сил
України “Державний океанаріум”;
Інститут Військово-Морських Сил
Національного університету “Одеська
морська академія”, м. Одеса*

ПЕРІОДИЗАЦІЯ МОРСЬКОГО АСПЕКТУ ЗБРОЙНОЇ ВІДСІЧІ ВОРОГУ

Передумови російсько-української війни та перші 83 доби її широкомасштабної активної фази (термін автономного плавання рпкСН пр.667Б) автор опрацював у якості післямови до своєї монографії. Автор вважає цей часовий проміжок першим етапом (24 лютого – 17 травня 2022 року). На цей час у бойовому заліку Військово-Морських Сил Збройних Сил України перебувало вже 13 (чортова дюжина) загиблих або пошкоджених кораблів та катерів ворога, у т.ч. потоплено флагман ЧФ РКР “Москва” батареєю ПКР “Нептун” (командир – капітан-лейтенант Мороз Василь Васильович).

Другим етапом, на думку автора, є проміжок часу з 18 травня по 21 вересня, коли збройне протистояння загострилось спробами ядерного шантажу (більш вірогідного у причорноморській акваторії України) та відповіддю через відставного генерала Бена Ходжеса, колишнього командувача силами НАТО у Європі, про негайну реакцію США – знищення російського Чорноморського флоту. На цьому етапі за більш ніж чотири місяці збройного протистояння на рахунок ВМС ЗС України Генштабом оприлюднено і зараховано

лише дві морських перемоги: 17.06.2022 вражено ПКР “Гарпун” найновіший морський рятувальний буксир “Васілій Бех”, який після вибуху та пожежі затонув; 25.07.2022 за допомогою БПЛА ТВ-2 “Байрактар” пошкоджено швидкісний бойовий катер БН П-275 типу “Раптор”. Хоча масмедіа оприлюднювали й інші здобутки українських ВМС: 02.06.2022 два швидкісних катери вражено у Дніпро-Бугському лимані за допомогою ракетно-артилерійського удару; 20.06.2022 ВМС України здійснили обстріли ПКР “Гарпун” морських бурових платформ “Петро Годованець” та “Україна”, на яких були розміщені засоби радіолокаційного спостереження за надводною обстановкою. 5.08.2022 патрульний корабель типу “Василь Биков” із обгорілим бортом у кормовій частині було ошвартовано за допомогою буксирів у Курінній бухті Севастополя (зазвичай, військові кораблі швартуються самостійно). На Дніпрі знищено три ворожих баржі, зокрема: 07.09.2022 Біля Голої Пристані баржа з о/с та технікою ворога (12 КАМАЗів); за повідомленням ОК “Південь” у районі Нової Каховки: 18.09.2022 російська баржа з технікою (5 ББМ) та о/с (62 військовослужбовця) й 20.09.2022 баржа з технікою (3 танки) та о/с (90 військовослужбовців). Саме під час другого етапу запрацював “морський зерновий коридор”, деблокувавши морські порти Одеса, Південний, Чорноморськ для експорту української агропродукції, рятуючи від голоду близько 100 млн людей.

Після 21 вересня розпочався третій етап збройного протистояння на морі на фоні ядерних навчань США (17–31 жовтня) та Російської Федерації (26 жовтня), коли Збройні Сили України спромоглися завдати удару по ГВМБ Севастополь за допомогою повітряних та надводних дронів, практичним результатом якого стала відсутність корабельних носіїв КРВД “Калібр” у складі ворожого корабельного угруповання, яке маневрує в межах захищеного району бойових дій під прикриттям Кримського узбережжя. Таким чином, застосовуючи міжвидові розвідувально-ударні комплекси, при інформації від союзників, тричі: 24.03. – ВДК “Саратов”, 13.04. – РКР “Москва”, 29.10. – ГВМБ Севастополь, Збройні Сили України завдали відчутних поразок ворогу на Азово-Чорноморському басейні, незважаючи на його перевагу у корабельному складі, створивши перший в світі прецедент нового типу морської війни, яку передбачав автор.

*Каляєв А.О., д.держ.упр., доцент,
Козут П.В., к.і.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ГЕОПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ВІДСІЧІ СИЛАМИ ОБОРОНИ УКРАЇНИ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ

Даючи відсіч збройній агресії РФ, сили оборони України сьогодні забезпечують виконання не лише життєво важливих завдань збереження та виживання української нації і її державності, а й вирішують надзвичайно важливі геополітичні проблеми як нинішнього, так і майбутнього світового устрою. На полі бою в Україні у практичній площині розв’язується принципове геополітичне питання сучасності про те, який спосіб вибиратимуть держави для свого розвитку у майбутньому: або шлях імперського захоплення нових територій у рамках парадигми перманентного розширення життєвого простору (Lebensraum – нім.), що в

минулому призвело до двох світових воєн; або шлях внутрішнього саморозвитку і удосконаленого освоєння уже наявного, свого ж життєвого простору, користування з його переваг та отримання в результаті цього дивідендів, що властиво демократичним геополітичним парадигмам гармонійної глобалізації.

У геополітичному контексті сили оборони України відстоюють право вибудовувати міждержавні відносини на демократичних засадах, що передбачають повагу прав та свобод людини, можливість вільного вибору нею напрямів, шляхів, форм та методів власного розвитку, здійснення його не за рахунок обмеження прав та свобод інших. Саме таке розуміння покладено в основу конструктивної геополітики локального, регіонального та глобального рівнів демократичних політико-владних режимів.

Досягнення ефективності силами оборони України у відсічі збройної агресії РФ багато в чому забезпечується через застосування прогресивного методологічного підходу конструктивної конкуренції між множиною варіантів, яка дає змогу використовувати найбільш прийнятні для даних умов форми ведення бойових дій. Таким чином, мотивація воїнів до бою та позитивно-конкуруюча методологія у виборі форм його ведення створюють синергетичний ефект, що є основою досягнення необхідних результатів через концентрацію зусиль. Очевидно, що за допущені помилки тут сплачується висока ціна, якою є життя і здоров'я військовослужбовців, знищення та пошкодження військової техніки та майна, руйнування цивільної інфраструктури, у т. ч. критичної, а також життя та здоров'я мирних громадян, що є головним об'єктом захисту і оборони.

Вищезазначена методологія удосконалення та розвитку апріорі властива демократичним відносинам усіх рівнів – від міжособистісного до глобально-геополітичного. Тому вона природно суперечить пануючій у РФ геополітичній доктрині “євразійства”, яка ставить за мету об'єднання в єдине ціле двох відмінних цивілізаційних платформ – європейської (з домінуванням демократії) і азійської (з домінуванням автократії). “Євразійство” як геополітична практика може зреалізуватися лише в закритому імперському середовищі – винятково силовому варіанті утримування територій при застосуванні диктату правителя та групи наблизених до нього осіб в усіх суспільних сферах – політичній, економічній, соціальній. Регіональною геополітичною формою “євразійства” для України в РФ було визначено т. зв. “русский мир”, що передбачає тотальне знищення в імперських інтересах всього українського і чому успішно сьогодні протистоять сили оборони України.

*Кидонь В.І., к.і.н.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ*

ПІДГОТОВКА МІСТА БАХМУТ ДО ОБОРОНИ

З початком широкомасштабної агресії росії проти України визначені міста були підготовлені до кругової оборони. Одним із таких міст, від оборони яких на сьогоднішній день залежить утримання території на сході країни, є місто Бахмут. Тому у липні 2022 року відповідно до бойового розпорядження Головнокомандувача Збройних Сил України та наказу командувача ОСУВ “Хортиця” було прийнято рішення щодо створення командування угруповання сил і засобів оборони міста Бахмут. З призначенням командувача було

розпочато виконання завдань зі створення штабу, побудови системи управління та проведення рекогносцирування по виконанню практичних заходів по підготовці міста Бахмут до оборони. Все це ускладнювалось тим, що противник вже мав можливість наносити вогневе ураження зі всіх видів артилерійського озброєння, здійснювати ракетні та авіаційні удари, а східну частину міста обстрілювати з мінометів. Усі проблемні питання по виконанню завдань вирішувалися в штабі оборони міста, у який увійшли керівники військових адміністрацій міста та району, НПУ, СБУ, ВСП, ДСНС. Одночасно штабом командування донесенням в ОСУВ “Хортиця” була відправлена доповідь щодо необхідності включення в підпорядкування командуванню сил і засобів (до батальйону) для виконання практичних заходів по підготовці міста до оборони, виділення інженерної техніки та офіцерів інженерного профілю. Було залучено спеціальну техніку міста (крани, екскаватори, самоскиди) для облаштування інженерних загороджень вулиць, перекриття доріг бетонними блоками та “їжаками”. Бахмут був поділений на шість секторів. Облаштування оборонних позицій здійснювалося з використанням двох найважливіших бар’єрних ділянок – річки Бахмутка та залізничної дороги, які проходять через все місто з півночі на південь. За невеликий проміжок часу місто було підготовлено до оборони, були перекриті більшість вулиць інженерними спорудами для недопущення безперешкодного проходу бойової та іншої техніки противника, а ті вулиці, якими здійснювався рух, були готові до перекриття. Усі мости міста через річку, залізничні переїзди були підготовлені до підриву.

Усе це в цілому створило сприятливі умови для ведення оборони Бахмута частинами та підрозділами ЗС України та іншими складовими Сил оборони та ускладнило ворогу можливість штурмувати місто.

*Клос В.В., доктор наук із богослів’я,
професор
Київська православна богословська
академія, м. Київ*

ЄРЕТИЧНА ДОКТРИНА “РУССКОГО МІРА” ЯК ОДНА З ГОЛОВНИХ ПРИЧИН ГЕНОЦИДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В 2022 РОЦІ

Дата 24 лютого 2022 року змінила не тільки українців, а й напевно весь світ із його розумінням безпеки та свободи. Крім засудження військової агресії, терору та геноциду української нації, інтелектуали зі всього світу почали шукати відповідей на причини війни. Так з’явилася декларація від 15 березня 2022 року, яка об’єднала більше 1500 відомих науковців зі всього світу, знаних богословів та дослідників релігії чи то православних, чи католиків, чи протестантів, які засудили ідеологію “русского міра”, що, будучи єретичним вченням, не має нічого спільного з Євангельською Істиною. Одним із перших, хто підняв це питання у світі ще 28.02.2022 року, був знаний богослов, професор систематичного та порівняльного богослов’я на кафедрі теології й релігієзнавства Ексетерського університету Великобританії Брендон Галлахер.

На своєму засіданні 27 липня 2022 року цю доктрину, як єресь, засудив Синод Української Православної Церкви, звернувшись до Вселенського патріарха Варфоломія та предстоятелів помісних православних Церков позбавити Кирила Гундяєва права посідати московський патріарший престол. У контексті того, що РПЦ сама припинила молитовне спілкування з

православним світом Синод не лише закликав визнати ідеологію “русского міра” єретичною, а й засудити патріарха Кирила, як єретика, розкольника й одного з головних ідеологів триваючої російсько-української війни, на яку він неодноразово благословляв росіян.

Трагічні події війни істотно вплинули на самосвідомість українців, багатьом відкрилися очі на те, чим насправді є ідеологія “русского міра”, яку роками нав’язували з росії задля виправдання своїх агресивних планів. Як сказав у своїй доповіді на розширеному засіданні Архієрейського Собору Української Православної Церкви (Православної Церкви України) 24 травня 2022 року Митрополит Київський і всієї України Епіфаній: «Православна Церква України була і залишається найбільшим релігійним об’єднанням в нашій державі, в першу чергу – за рівнем самоідентифікації з нею наших співгромадян та суспільної довіри. Беручи до уваги дані різних соціологічних опитувань ми можемо сказати, що приблизно 75% мешканців України визначають себе православними віруючими, переважна більшість з яких визнають свою приналежність до Православної Церкви України. Так було до початку великого російського вторгнення... Якщо до відкритого наступу 38% опитаних належали до ПЦУ, 15% – до Московського патріархату в Україні, а 22% називали себе “просто православними” – таких зазвичай більшість на сході та півдні України – то вже в березні місяці приналежними до ПЦУ визначали себе 52% опитаних, “просто православних” стало 11%, а послідовників Московського патріархату – лише 4%. Тобто три чверті з тих, хто ще на початку року вважав своєю Церквою Московський патріархат, вже в березні місяці відкинули її. Також соціологія свідчить, що вже в перший місяць після широкого нападу понад дві третини опитаних виступали за повний розрив церковних зв’язків України з Москвою. Є всі підстави вважати, що ця тенденція лише посилилася протягом наступних місяців».

Ковальов Г.Г.,

Нещадін О.В.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ЗАСТОСУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ІНЖЕНЕРНИХ ВІЙСЬК ПІД ЧАС ВІДСІЧІ УКРАЇНОЮ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ЗІ СТОРОНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Досвід організації та ведення бойових дій (операцій) під час відсічі агресії Російської Федерації проти України переконливо свідчить про важливу роль інженерних військ, а також про те, що доцільне використання інженерних сил та засобів створює умови для ефективного застосування військових угруповань, озброєння і військової техніки, підвищує живучість військ, а отже, сприяє досягненню успіху.

До виконання завдань із інженерної підтримки військ (сил) Збройних Сил України у ході ведення бойових дій були залучені підрозділи інженерних військ як зі складу військових частин інженерних військ, так і загальновійськових частин, силами яких виконувалися наступні завдання: інженерна розвідка рокадних шляхів; розмінування місцевості, виявлення, знешкодження та знищення боєприпасів; підготовка та утримання шляхів руху військ; утримання об’єктів, підготовлених до руйнування; влаштування та нарощування системи інженерних загороджень; фортифікаційного обладнання (дообладнання) позицій

розташування підрозділів; виконання інженерних заходів із маскуванню та безпеки; заходи щодо введення противника в оману; забезпечення протимінного захисту техніки під час руху в колонах; розмінування місцевості (об'єктів), виявлення, знешкодження та знищення саморобних вибухових пристроїв; утримання рухомих загонів загородження та їх підготовка до застосування за призначенням.

Проведений аналіз застосування інженерних частин та підрозділів під час ведення бойових дій свідчить, що у цілому покладенні завдання виконуються на належному рівні.

Основними заходами інженерної підтримки, що виконувалися, були: створення системи інженерних загороджень; фортифікаційне обладнання позицій військ (сил); інженерна розвідка противника та місцевості; виконання інженерних заходів із маскуванню та введення противника в оману.

Поряд із цим при виконанні заходів інженерної підтримки виникала низка проблемних питань. Під час виконання завдань фортифікаційного обладнання позицій військ (сил) забезпечення пиломатеріалами здійснювалося із запізненням, їх отримання здійснювалося своєю технікою (віддаленість місць отримання іноді сягала 400 км), спостерігалось недостатнє забезпечення підрозділів бензопилами, а також відсутність землерийної техніки у підрозділах інженерних військ. Під час виконання заходів щодо введення противника в оману виготовлення макетів для бойової техніки здійснювалося з підручних матеріалів.

Під час виконання завдань щодо пошуку ВВП проблем не виникало, проте величезні обсяги території, замінованої противником (системами дистанційного мінування, використання груп протипіхотних ВВП, мін-пасток та мін-сюрпризів), потребувало додаткових зусиль. Незважаючи на забезпеченість сучасними засобами пошуку ВВП основними залишаються “очі” та “щуп”. Тому виникає питання щодо збільшення кількості саме саперних підрозділів а також підготовка саперів.

Козинець І.П., к.і.н., с.н.с.,

Деріком О.Ю.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА ЄВРОПЕЙСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ

Ключовою проблемою повномасштабного російського вторгнення в Україну можна вважати похибку спецслужб Росії в оцінці настроїв в українському суспільстві. Фахівці Інституту вивчення війни (США) вважають, що російське командування спиралося на якісні дані вивчення суспільних настроїв, яке проводило ФСБ в Україні, але хибно їх інтерпретувало. Так, низька довіра українців до політичних партій та органів влади була сприйнята російським керівництвом як свідчення можливого сприйняття основною масою українського населення заміни політичних еліт на проросійські.

Окрім того, на думку британських дослідників, росіяни не врахували впливу бомбардувань і ракетних ударів по великих містах, на які населення реагує зазвичай українсько-негативно, навіть якщо уражаються лише військові об'єкти. Ці та інші помилки зумовили недооцінку російським керівництвом готовності українського суспільства до опору.

Зазначається також і те, що Україна спрацювала на випередження у плані пропаганди, передбачаючи фейки та провокації у медіапросторі. Оперативна інформація про успішне протистояння малих угруповань українських військ великій армії окупантів, як і демонстрація підбитої техніки ворога, змусили українців повірити у можливу перемогу над Росією.

Аналітики Школи державної політики Мерілендського університету (США) зазначили, що оголошене керівництвом НАТО рішення не розглядати питання вводити війська в Україну було доцільним, адже справило враження на росіян, що їхня держава безсила проти майже в 30 разів меншої за територією України.

Та навіть зважаючи на ці обставини, на реальні успіхи Збройних Сил України, слід зауважити, що дії Путіна, російського керівництва послідовно несуть загрозу не тільки нашій державі. Росія десятиліттями підриває систему безпеки в Європі. За останні 30 років від її агресії постраждали щонайменше три незалежних держави – Молдова, Грузія та Україна. Європейцям слід визнати, що після широкомасштабного вторгнення в Україну мова дипломатії відносно РФ не діє.

Керівництво Росії перекладає провину на Захід за “відсутність гарантій безпеки в Європі”, маніпулює нормами міжнародного права, намагається за рахунок просування власних наративів обґрунтувати ідеологію “суверенної демократії” та “традиційних цінностей”.

Водночас Російська Федерація своєю агресією у сусідніх країнах прямо порушує як положення Заключного Акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі, так і основоположні принципи роботи ОБСЄ та Договору про звичайні збройні сили в Європі.

Авторитарний поліцейський режим у самій Росії взаємопов'язаний з її агресивною зовнішньою політикою. Нехтування правами людини, фізичне знищення та замах на життя лідерів опозиції (Навальний, Немцов), застосування тортур до ув'язнених, репресії проти учасників антивоєнних мітингів – все це на фоні законодавчої відмови від визнання рішень Європейського суду з прав людини, заяв екс-президента Дмитра Медведєва про необхідність відновлення смертної кари. Тому виключення РФ з Ради Європи у березні 2022 року – доказ того, що політичне керівництво Росії настільки ж далеке від Європи, наскільки й від демократії.

На суть російського імперіалізму також вказують приховані і відкриті погрози ядерною зброєю усьому світу, визнання “Абхазії”, “Південної Осетії”, “квазі-держав” в Україні, нехтування санкціями та продовження війни проти України попри безпрецедентний міжнародний осуд

Переписування та присвоєння чужої історії, застосування “права сили” замість “сили права”, нехтування життям і здоров'ям сотень і тисяч людей заради політичних цілей – у такому вигляді Росія є загрозою не лише для України, а й усього цивілізованого світу. Жертвування грошима, народами і навіть цілими державами заради гри на “великій шахівниці” – це *realpolitik*, формат політичного мислення путінського режиму.

Мета Росії, її керівництва, особисто Путіна – знищення України як держави усіма можливими способами, і Європа це має зрозуміти. Обстріли населених пунктів по всій території України, окупація території ЧАЕС, погроза застосування зброї проти Запорізької АЕС (“терор брудною бомбою”) та запуск ракети у бік Київської ГЕС, методичне знищення енергетичної, транспортної, медичної інфраструктури виходять за межі здорового глузду.

Тому положення Стратегічної концепції НАТО-2022 (стаття 8) про те, що Російська Федерація є найбільш значною і прямою загрозою безпеці держав та миру і стабільності в євроатлантичному регіоні сьогодні є як ніколи актуальним.

*Корольов С.С., к.і.н., доцент
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків*

ПРИКЛАД НЕПЕРЕВЕРШЕНОЇ МУЖНОСТІ ТА ВІДЧАЙДУШНОСТІ ПЕРШОГО ОФІЦІЙНОГО ГЕРОЯ УКРАЇНИ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ МАТРОСА ВІТАЛІЯ СКАКУНА

Після вторгнення підрозділів сухопутних військ збройних сил російської федерації на територію Херсонської області з боку тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим, військовослужбовці Збройних Сил України прийняли рішення підірвати автомобільний міст у місті Генічеськ для зупинення просування танкової колони російських підрозділів.

Виконати вказане бойове завдання безпосередньо добровільно погодився сапер інженерно-саперного відділення окремого батальйону 35-ї окремої бригади морської піхоти імені контр-адмірала Михайла Остроградського матрос Скакун Віталій Володимирович.

Матрос Скакун успішно виконав завдання по мінуванню мосту. За словами бойових товаришів військовослужбовця, Віталій вийшов на зв'язок та повідомив, що міст буде підірваний. Одразу ж після даного повідомлення пролунав вибух, але відійти на попередню позицію матрос Скакун не встиг.

Ціною власного життя матрос Скакун уповільнив просування танкової колони російських загарбників, що дало можливість відповідному підрозділу ЗС України здійснити передислокацію та організувати оборону. Про героїчний подвиг Віталія Скакуна офіційно стало відомо 25 лютого 2022 року. У мужнього українського воїна залишилися бабуся, мати і сестра.

За визначну особисту мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України та вірність військовій присязі, Указом Президента України від 26 лютого 2022 року матрос Скакун першим за час російсько-української війни був удостоєний звання Героя України із врученням ордена “Золота зірка” (посмертно), нагорода була вручена його сестрі.

Але вшанування пам'яті героя на цьому не закінчилося та визначилося іншими заходами. Так, рада польського міста Лешно, де Віталій працював у свій час, надала йому звання почесного громадянина міста. У столиці Республіки Чехія Празі один із міських мостів був названий іменем полеглого героя. У місті Мукачево 28 квітня 2022 року вулиця Нахімова була перейменована на вулицю імені Віталія Скакуна, 25 серпня того ж року Київська міська рада перейменувала вулицю академіка Каблукова на вулицю Віталія Скакуна. У жовтні 2022 року у Бережанах Тернопільської області, рідному місті військовослужбовця, випустили поштові марки з його портретом. Також на фасаді Бережанського ліцею № 3, де навчався Віталій, була встановлена меморіальна дошка на честь видатного захисника Вітчизни.

Кравчук М.О.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ ПІДРОЗДІЛАМИ МОРСЬКОЇ ПІХОТИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ З ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

На початок повномасштабного вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року морська піхота Військово-Морських Сил Збройних Сил України мала у своєму складі дві бригади морської піхоти та окремий розвідувальний батальйон. З початку повномасштабної агресії одна бригада перебувала у районі проведення ООС (Маріуполь), а інша вела бойові дії на Миколаївському (а в подальшому також на Херсонському) напрямку. Окремих розвідувальний батальйон виконував завдання за призначенням у визначених районах.

В організації психологічної підготовки підрозділів морської піхоти було виявлено низку проблемних питань. Особовий склад очікував та був готовий до початку війни, але не був готовий до тривалого ведення бою в умовах оточеного міста (в м. Маріуполі). Оборонці Маріуполя героїчно утримували оборону з північної сторони міста до середини березня, що свідчить про високий бойовий дух та про злагодженість підрозділів. Разом із тим на початку квітня майже весь особовий склад одного з батальйонів здався в полон.

Спостерігалася низька психологічна готовність підрозділів до дій під час масованого та довготривалого артилерійського обстрілу противником, під час наступальних дій вночі та вдень на незнайомій місцевості, а також у разі підризу військовослужбовців на мінах під час наступальних дій (було характерним для підрозділів, що діяли на Херсонському напрямку).

Страх ракетної небезпеки проявлявся у надмірній тривожності та безсонні (з'явився у військовослужбовців після ураження однієї з будівель на території одного з військових містечок підрозділу морської піхоти).

З середини весни підрозділи морської піхоти почали активно комплектуватися переважно мобілізованими військовослужбовцями, значна частина яких взагалі до цього не проходила службу у Збройних Силах України та не мала відповідної підготовки до дій, характерних для повномасштабної війни 2022 року. Зокрема, одна з бригад морської піхоти була фактично з нуля укомплектована мобілізованими військовослужбовцями, з якими в силу різних обставин не вдалося провести повноцінне бойове злагодження.

Виявлені проблемні питання потребують урахування в організації психологічної підготовки особового складу підрозділів морської піхоти. Зокрема, доцільно відпрацьовувати виконання бойових завдань в умовах ведення бойових дій у міській забудові, при переформуванні підрозділів проводити злагодження підрозділів, підвищувати згуртованість особового складу, готувати особовий склад до дій разом зі штатною технікою.

*Красота І.В., к.і.н.
в/ч А0563, м. Охтирка*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНЖЕНЕРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ШИРОКОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ (ЛЮТИЙ–ЧЕРВЕНЬ 2022 р.)

Перед широкомасштабним вторгненням Російської Федерації (РФ) інженерні війська Збройних Сил (ЗС) України зосереджували основні зусилля на виконанні інженерних заходів щодо підвищення живучості та безпеки військ (сил) і об'єктів, зокрема фортифікаційного обладнання позицій та районів для загальновійськових підрозділів ЗС України.

З початком широкомасштабного вторгнення РФ пріоритетним завданням стало обмеження мобільності сил противника, а саме: влаштування інженерних загороджень, у першу чергу мінно-вибухових та посилення перешкод природного походження руйнуванням об'єктів транспортної інфраструктури. Так, наприклад, на північно-східному оперативному напрямку інженерні підрозділи 91-го Охтирського полку підтримки оперативного командування “Схід” Командування Сухопутних військ ЗС України (далі – військова частина А0563) наростили системи інженерних загороджень та здійснили підготовку об'єктів транспортної інфраструктури до знищення, а саме автомобільного мосту через річку Ворскла у районі н.п. Климентове Сумської обл. Міст було знищено 25 лютого 2022 р. групою саперів військової частини А0563, що дало змогу зупинити просування військ РФ та затримати ворога на достатній період часу та зламати плани щодо захоплення міста Охтирка.

Під час широкомасштабного вторгнення РФ виявилися деякі особливості підготовки об'єктів до руйнування. Зокрема, інженерні підрозділи використовували не тільки вибухові речовини, а й протитанкові міни та кумулятивні заряди, при цьому була готова команда саперів для термінового знищення об'єкта, якщо основний спосіб руйнування не спрацює.

Крім того, з метою збільшення щільності мінно-вибухових загороджень широко використовувалися мінні шлагбауми, що встановлювалися безпосередньо під час наступу противника на танкодоступних напрямках. При цьому інженерні підрозділи у взаємодії із підрозділами інших родів військ в основному встановлювали мінні шлагбауми під артилерійськими обстрілами.

Отже, на початковому етапі широкомасштабного вторгнення РФ обмеження мобільності сил противника стало пріоритетним завданням для інженерних підрозділів ЗС України. Головним результатом цього стало нарощування щільності інженерних загороджень, у тому числі мінно-вибухових, що сповільнило просування військ противника та руйнування планів швидкого захоплення території України.

*Кришній П.І.,
Єзерський М.Р., к.і.н.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ БОЙОВОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ СИЛ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Досвід дій військових частин спецпризначення в антитерористичній операції та операції Об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей показав суттєве зростання їх ролі та значення. Нині формування Сил спеціальних операцій (ССО) Збройних Сил (ЗС) України виконують бойові завдання на всіх фронтах російсько-української війни.

Аналіз матеріалів сайту Командування Сил спеціальних операцій надав можливість визначити особливості застосування підрозділів ССО, що відрізняються від дій звичайних військових формувань, зокрема:

як правило, носять прихований і таємний характер;

проводяться тоді, коли використання звичайних збройних сил не бажане або не можливе;

проводяться спеціально відібраним і підготовленим особовим складом;

застосуванням зброї різних типів;

виконання бойових завдань вимагає застосування відповідних засобів зв'язку і спеціальних засобів доставки в район проведення операції (дій);

можливість виконання завдань без входження у безпосереднє зіткнення з противником;

застосування баражуючих босприпасів для ведення повітряної розвідки;

проведення спеціальних дій з використанням дронів-камікадзе “Switchblade-300” по об'єктах противника (знищення ОВТ на відстані);

поряд з веденням спеціальних дій потреба у покращенні контактів із місцевим населенням і проведення заходів по його захисту;

дотриманням норм міжнародного гуманітарного права.

Також підрозділи ССО виконували несприятим їм завдання:

звільнення населених пунктів і ділянок місцевості (селище Мощун Київської обл., міст Северодонецьк і Лисичанськ Луганської обл.);

боротьба з повітряними десантами противника спільно з підрозділами інших родів військ (під час оборони аеропортів Гостомель, Миколаїв, Васильків);

зайняття й утримання важливих об'єктів і рубежів з метою забезпечення безперешкодного і своєчасного розгортання своїх військ (сил) у визначених районах (рубежах);

зрив намагань прориву ударних груп противника у районі зосередження для подальшого маневрування;

проведення спільних наступальних й оборонних дій у взаємодії із підрозділами Сил оборони на окремих напрямках;

дії у складі мобільних груп протиповітряної оборони щодо знищення повітряних об'єктів ворога з використанням ПЗРК “Стінгер” (Київська обл.), а також виконання інших завдань в інтересах дій формувань як тактичного, так і оперативного рівнів.

Отже, аналіз дій військових частин (підрозділів) ССО ЗС України показав, що спостерігається стійка тенденція збільшення впливу ССО в збройній боротьбі, яка впливає на зростання їх ролі, зміну місця, завдань і характеру їх бойового застосування.

Куліда І.М.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

РУХ ОПОРУ УКРАЇНИ: ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОТИДІЯ

Події 2014 року, коли росія перейшла до збройної агресії, викликали хвилю національного спротиву українців, але рух опору розвивався спонтанно і не зміг перетворитися на серйозну силу. Пізніше поняття “рух опору” стає складовою підготовки держави до оборони, відповідно до Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо Сил спеціальних операцій Збройних Сил України”, що був схвалений у 2016 році. Водночас у 2016 році був створений елітний підрозділ ЗСУ, одним із напрямів якого є організація і координація збройного підпілля – Сили спеціальних операцій (ССО). І лише у травні 2021 року парламент прийняв закон “Про основи національного спротиву”, який став юридичною опорою для нової хвилі протидії збройній агресії.

Рух опору – система воєнних, інформаційних і спеціальних заходів, організація, планування, підготовка і підтримка яких здійснюється з метою відновлення державного суверенітету і територіальної цілісності під час відсічі збройної агресії проти України. У період гострої фази російсько-української війни на тимчасово окупованих територіях набирає обертів беззбройна протидія, а саме активна інформаційно-психологічна протидія агресору.

Відомо, що основними інструментами стратегічного дезінформування є засоби масової інформації, такі як телебачення, радіо, газети, які ворог активно і першочергово застосовує на окупованих територіях. Також способом психологічного впливу є поширення чуток. Отже, робота щодо ефективних і рішучих контрзаходів протидії поширення ворожої інформації, а також впровадження заходів, спрямованих на захист певної системи світоглядних орієнтирів, на основі яких ґрунтується здатність до опору агресору, віри в перемогу – завдання непросте, особливо в умовах окупації, однак корегує уявлення населення та розвіює сумніви, що виникають під впливом інформаційно-психологічних акцій противника.

Від початку широкомасштабного вторгнення перешкоджанню реалізації планів і дій окупаційної влади ініціював громадянський рух “Жовта стрічка” із закликами до боротьби по всій окупованій частині України, у тому числі в Криму. Організація та проведення мирних акцій протесту, демонстрація бажання бути частиною України зірвали плани росіян щодо організації референдуму про створення ХНР. Протидія примусовій “паспортизації” українського місцевого населення потребувала інформаційної й роз’яснювальної роботи. Численні активісти, малюючи графіті, розклеюючи листівки та плакати з погрозами окупантам, вселяють віру в майбутню перемогу. Збір розвідувальної інформації та інформації щодо колаборантів та їхньої діяльності й чітка взаємодія із силовими органами держави здійснює вплив й на самих загарбників.

Отже, Рух опору - це органічна і невід'ємна частина та один із основних методів боротьби з ворогом саме на окупованих територіях, на тих територіях, куди не може пройти розвідувальна група чи група спецпризначення, а патріоти країни без зброї відстоюють незалежність, свободу вибору, демократизацію.

*Логовський І.М., к.і.н., доцент
Національний університет цивільного
захисту України, м. Харків*

РОБОТА ДСНС ХАРКІВЩИНИ ПО ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТЯГОМ ПЕРШОГО ЕТАПУ ВТОРГНЕННЯ РФ (24.02.2022 – 06.06.2022)

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну однією з провідних державних служб, що ліквідувала наслідки агресії, стала Державна служба з надзвичайних ситуацій. Особливою мірою це стосується тих регіонів, де велися та досі тривають бойові дії, одним з яких є Харківщина.

З першого дня війни Харківський гарнізон працював у посиленому режимі роботи в умовах воєнного стану. Тільки в м. Харкові на чергування щодобово заступали 64 одиниці основної та 35 одиниць спеціальної та рятувальної техніки.

За вказаний період рятувальники в Харківській області здійснили 3547 виїздів, із яких 2289 – на пожежі. Особливо складні пожежі виникали внаслідок російських обстрілів територій сільських громад у лісистій місцевості, де полум'я охоплювало по кілька гектарів, часто з десятками одиниць сільськогосподарської техніки. Таких масштабних пожеж в екосистемах рятувальники Харківщини ліквідували 619.

Під час виїздів з-під завалів було врятовано 265 цивільних осіб, всього ж за вказаний період аварійно-рятувальні роботи були завершені на 116 об'єктах, у тому числі критичної інфраструктури та ЖКГ. На деяких об'єктах було задіяно одночасно 120 осіб особового складу та 21 одиниця техніки. Треба зазначити, що завдяки героїчній праці харківських рятувальників з-під завалів вдалося врятувати також значну кількість військовослужбовців, у тому числі з числа місцевої територіальної оборони.

Ще одним важливим напрямом діяльності рятувальників Харківщини по ліквідації наслідків російської агресії стали піротехнічні роботи. Так, за вказаний період піротехніками ДСНС Харківського гарнізону було здійснено 4582 бойових залучення, під час яких були виявлені та знешкоджені 3512 вибухонебезпечних предмети.

Таким чином, особовий склад рятувальників ГУ ДСНС у Харківській області робив і продовжує робити все можливе, щоб максимально знизити злочинні наслідки вторгнення Російської Федерації в Україну, врятувати та захистити життя й здоров'я як цивільних громадян, так і військовослужбовців. Працівники ДСНС Харківщини героїчно рятували державне та приватне майно, а також надавали неоціниму допомогу у відновленні критичної інфраструктури та житлово-комунального господарства як самого м. Харкова, так і громад Харківської області.

Під час виконання службових завдань особовий склад працівників ДСНС Харківської області зазнав бойових втрат. Низка рятувальників Харківщини за героїзм, проявлений при виконанні службових завдань, представлений до урядових нагород.

*Марченко Я.В., к.і.н.
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ НАТО У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014–2021)

Впровадження стандартів Організації північноатлантичного договору (НАТО) у сектор безпеки та оборони України – одне з пріоритетних завдань для нашої держави на шляху до вступу до Північноатлантичного Альянсу. Окреслена проблема залишається актуальною вже не один рік, хоча для українського експертно-аналітичного середовища України цілком очевидно, що перехід на військові стандарти НАТО неодмінно посилить обороноздатність країни, що у підсумку приведе до перемоги в сучасній російсько-українській війні.

Процес стандартизації напередодні повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України проходив у рамках різноманітних ініціатив – “Партнерство заради миру”, “Стамбульська ініціатива співпраці”, “Середземноморський діалог” тощо та включав впровадження стандартів трьох видів – адміністративні, оперативні та матеріально-технічні. Їх впровадження дозволило забезпечити максимальну взаємосумісність Збройних Сил України зі Збройними Силами держав-членів Альянсу. Таким чином, впровадження стандартів НАТО, на думку центральних органів влади, був важливим елементом реформування сектору безпеки і оборони України, який, у свою чергу, в умовах російсько-української війни відіграє першочергове значення для повноцінного функціонування держави.

Згідно з рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 28 серпня 2014 р. “Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності” визначено, що одним із пріоритетних напрямів України у сфері зовнішньополітичної діяльності стане подальший розвиток відносин стратегічного партнерства зі Сполученими Штатами Америки (США), Європейським Союзом та НАТО. Потужним поштовхом, який стимулював рух України до стандартів НАТО, став Уельський саміт Північноатлантичного альянсу (2014 р.), на якому започатковано Ініціативу з питань розвитку взаємосумісності з операційними партнерами.

У 2015 р. Україна оголосила про перехід на стандарти НАТО до 2020 року, для чого ухвалено Державну програму розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року. ЗС України, як передбачалося, мали набути спроможностей, що дадуть їм змогу не лише ефективно реагувати на військові загрози національній безпеці України, а й досягти євроатлантичних стандартів та критеріїв, необхідних для набуття Україною членства в НАТО. Впровадження стандартів НАТО в Україні підтримувалася Альянсом через Трастовий фонд НАТО з реформування систем логістики і стандартизації Збройних Сил України, а також Річними національними програмами під егідою Комісії Україна – НАТО, Дорожньою картою Україна – НАТО з оборонно-технічного співробітництва та цілями партнерства.

У 2014–2021 рр. Українською державою було здійснено вагомі кроки на шляху реформ Збройних Сил України зокрема та сектору національної безпеки загалом, які мали важливе значення для ефективної протидії російській агресії. Зокрема, відновлено боєздатність

Збройних Сил України та відновлено Національну гвардію України, що дало змогу стабілізувати фронт на Донбасі; створено Національну поліцію, що дозволило трансформувати українські силові відомства; затверджено нову Стратегію національної безпеки України, Воєнну доктрину та закріплено євроатлантичний курс в Конституції України; на підставі Закону України “Про основи національного спротиву” створено Сили територіальної оборони тощо.

У період президентства В. Зеленського уперше з початку впровадження стандартів НАТО в Україні з’явилась відповідна законодавча база, а сам процес впровадження стандартів став публічним. Упродовж 2019–2020 рр. було впроваджено майже сто нових угод зі стандартизації НАТО, а станом на вересень 2021 р. були запроваджені 303 нормативних документи НАТО шляхом розроблення 331 національного документа.

Михайленко С.М., к.і.н.

*Яготинський інститут ПрАТ «ВНЗ
«МАУП», м. Яготин*

ГЕРОЙ УКРАЇНИ СЕРГІЙ ПОНОМАРЕНКО: ІСТОРІЯ ЗВИТЯГИ

Танкові війська – особлива гордість Збройних сил України, символ нашої могутності та бойового потенціалу. Наразі, українські танкісти пліч-о-пліч з іншими військовими формуваннями захищають нашу Батьківщину від російської збройної агресії. Щодня, проявляючи мужність та героїзм, танкісти беруть участь у звільненні населених пунктів Херсонської, Донецької, Харківської та Луганської областей.

Особливу звитягу у боротьбі з ворогом проявила танкова рота під командуванням капітана Сергія Івановича Пономаренка. Народився майбутній герой 28 липня 1982 року в с. Двірківщина Яготинського району Київської області. Професію танкіста опанував ще у студентські роки, відвідуючи заняття на військовій кафедрі Національного аграрного університету. Після закінчення вузу, він, окрім диплома, отримав кваліфікацію командира танкового підрозділу та звання офіцера запасу.

Сергій Пономаренко учасник АТО з перших днів. У 2015 році бойові заслуги офіцера було відзначено державною нагородою – орденом Богдана Хмельницького III ступеня. Після демобілізації працював у військовому комісаріаті, а згодом повернувся до цивільного життя. З початком повномасштабної агресії Сергій знову став на захист своєї Вітчизни.

Навесні цього року населені пункти Харківщини – Ізюм та Барвінкове – згадували військові експерти в усьому світі. Після захоплення Ізюма російські війська планували швидким ривком оточити підрозділи ЗС України у районі населених пунктів Слов’янськ – Краматорськ – Бахмут. Для цього окупантам потрібно було вийти на рубежі в районі Барвінкового. Проте реалізувати задум росіянам не вдалося.

У березні 2022 року у взаємодії з підрозділом 25-ї окремої Січеславської повітрянодесантної бригади підрозділ Пономаренка здійснив спробу штурму захопленого ворогом села Топольське, що на околиці Ізюму. Наші шість танків із двох напрямків наблизилися до села, проте з’ясувалося, що сили противника мали значну перевагу в кількості: під час бою було виявлено близько двох десятків ретельно замаскованих ворожих танків. Відбувся справжній танковий бій, під час якого рота капітана Сергія Пономаренка знищила 9 російських танків, що було візуально підтверджено. Окрім того, під прикриттям

вогню командирського танка було здійснено виведення пошкодженої бойової машини в безпечне місце та успішно евакуйовано її екіпаж.

За особисту мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність Військовій присязі Указом Президента України № 201/2022 від 2 квітня 2022 року капітану Пономаренку Сергію Івановичу присвоєно звання Герой України з врученням ордена “Золота Зірка”.

Таким чином, досвід сучасної російсько-української війни свідчить, що танки, як і раніше, продовжують відігравати неабияку роль під час воєнних дій. Танки можуть використовуватись як підтримка піхоти при наступі та як артилерія (стрільба із “закритих” позицій) при нестачі ствольної артилерії. Такі приклади були особливо яскраві при обороні Києва, коли кілька танкових груп здійснювали артилерійські нальоти по переправах противника у різних місцях. Танки продовжують залишатись потужною ударною силою при проведенні наземних військових операцій.

Мокоївець В.І.,

Федоров О.Ю.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ВСЕОХОПЛЮЮЧА ОБОРОНА УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Протистояння Російської Федерації та Сполучених Штатів Америки, що діють спільно із країнами Заходу, залишається реаліями як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі. Для Росії життєво важливим завданням залишається відновлення контролю над Україною та недопущення подальшого зближення нашої держави з НАТО та ЄС. Для досягнення цієї мети Росія застосовує усі можливі форми та методи, у тому числі повномасштабну збройну агресію. У цих умовах набуває актуальності питання забезпечення захисту суверенітету і територіальної цілісності України. Його реалізація в умовах екзистенційної воєнної загрози національній безпеці, зростання дефіциту фінансових ресурсів та дисбалансу воєнних потенціалів України та Росії спонукало військово-політичне керівництво держави до розробки і впровадження нових підходів із забезпечення воєнної безпеки держави. В основу такого підходу було покладено принцип всеохоплюючої оборони України, основну роль у якій відведено Збройним Силам України, Національній гвардії України та іншим складовим сил оборони.

Завчасно підготовлена та всебічно забезпечена всеохоплююча оборона базується на засадах стримування, стійкості та взаємодії і у кінцевому результаті сприяє інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір та набуттю членства в НАТО. При цьому стримування в контексті всеохоплюючої оборони України передбачає готовність усіх складових сил оборони до надання відсічі збройній агресії проти України та завдання противнику воєнних та інших втрат, з огляду на які він буде змушений відмовитися від ескалації або припинити збройну агресію проти України. Стійкість у ході всеохоплюючої оборони України досягається здатністю системи управління сил оборони швидко відновлюватися та адаптуватися до змін у безпековому середовищі й до тривалого

протистояння в наданні відсічі і стримування збройної агресії, підтриманням спроможностей до ведення операцій (бойових, спеціальних, стабілізаційних дій). Взаємодія у процесі всеохоплюючої оборони України вимагає координації заходів, що здійснюються під час підготовки до збройного захисту та безпосередньо у ході відбиття повномасштабної збройної агресії проти України.

З метою досягнення готовності військових формувань Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки і оборони держави до виконання завдань із забезпечення захисту суверенітету і територіальної цілісності України та виконання усього спектру заходів всеохоплюючої оборони необхідно постійно удосконалювати заходи об'єднаної підготовки, завчасно розробляти та постійно уточнювати у відповідності до змін воєнно-політичної обстановки комплект планувальних документів щодо спільного виконання завдань, у яких чітко будуть визначатися бойові (спеціальні) завдання та розкриватимуться питання управління, взаємодії, всебічного забезпечення тощо. Особлива увага має приділятися питанням функціонування системи управління з конкретизацією відповідальності та розподілом функцій і повноважень усіх елементів безпекового сектору держави.

*Нашивочников О.О., к.і.н.,
Печорін О.М., к.військ.н.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ*

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ВИСОКОМОБІЛЬНИХ ДЕСАНТНИХ ВІЙСЬК В АНТИТЕРОРИСТИЧНІЙ ОПЕРАЦІЇ

Дослідження застосування військових частин та підрозділів високомобільних десантних військ (наприкінці жовтня 2017 року перейменовані на Десантно-штурмові війська) Збройних Сил України під час проведення антитерористичної операції зумовлює необхідність проведення історичного аналізу їх діяльності у зазначений період часу та виявлення нових поглядів на ведення бойових дій.

Слід зазначити, що, порівняно з 2014 роком, обсяг бойових завдань, що виконував особовий склад високомобільних десантних військ, значно змінився. Так, якщо у 2014 році доля застосування високомобільних десантних військ в оборонних, наступальних, штурмових діях становила 56%, 24% і 20% відповідно, то вже у 2015 році вони застосовувалися у наступальних і штурмових діях – 23% і 9%, а більшість часу (до 68%) виконували завдання у резерві. Водночас, виведення високомобільних десантних військ у резерв дало змогу командуванню Збройних Сил України мати сили та засоби, здатні вирішувати найбільш важливі завдання в короткі терміни. Також зменшення у 2015 році інтенсивності бойової завантаженості, порівняно з 2014 роком, дозволило командуванню високомобільних десантних військ вжити низку організаційних заходів у підпорядкованих військових частинах та підрозділах. Зокрема, до їх штату були введені танкові та самохідні артилерійські підрозділи. Разом з цим, високомобільні десантні війська почали забезпечуватися новими зразками озброєння і військової техніки вітчизняного виробництва, а також проводилась модернізація і оновлення існуючих БТР-80. На базі окремих військових частин було проведено випробування автоматизованої системи управління С2-С4 в ланці:

відділення–бригада–Командування ВДВ. Це дало змогу ефективно здійснювати управління підрозділами за рахунок передачі інформації у реальному масштабі часу.

Подальший аналіз застосування високомобільних десантних військ в антитерористичній операції вказує на використання особовим складом форм бойових дій переважно тактичного рівня, які виконувалися в межах операції, а саме:

бойові дії з охорони та оборони держаного кордону;

ізоляційно-обмежувальні дії, що були спрямовані на запобігання проникнення до району проведення антитерористичної операції диверсійно-розвідувальних груп противника;

пошуково-ударні, рейдові, десантно-ударні, штурмові та спеціальні дії щодо боротьби з НЗФ і ДРГ противника;

охоронні дії, що мали на меті охорону важливих об'єктів і комунікацій;

відбиття атак іррегулярних формувань противника;

дії щодо недопущення витіснення військових частин (підрозділів) високомобільних десантних військ із займаних позицій та їх обходу;

дії у якості повітряного десанту.

Також окремими специфічними завданнями, які покладалися на підрозділи високомобільних десантних військ, були рейдові, пошуково-ударні та штурмові дії, що велися в тилу противника. Ефективність цих дій була обумовлена тим, що часто, під загрозою бути оточеними, сили противника залишали займані позиції, населені пункти і відступали.

Отже, дослідження застосування високомобільних десантних військ в антитерористичній операції показує, що частини і підрозділи високомобільних десантних військ Збройних Сил України фактично першими зіткнулися з новітніми способами ведення збройної боротьби, що спонукало їх до необхідності перегляду низки поглядів на підготовку та ведення дій особовим складом та опанування раніше невідомих тактичних дій.

Никифоров О.В.,

Никифорова Н.С.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ДО ОПОРУ РОСІЙСЬКІЙ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ

Ст.65 Конституції України наголошує, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України. Відповідно, держава має здійснювати підготовку населення до виконання конституційного обов'язку.

Законодавче унормування питань руху опору в Україні почалося з 2016 року, одночасно із створенням Сил спеціальних операцій Збройних Сил України (далі – ССПО ЗС України).

Законом України “Про внесення змін до деяких законів України щодо Сил спеціальних операцій Збройних Сил України” від 7 липня 2016 року № 1437-VIII було внесені зміни до низки законів України, зокрема:

у статті 3 “Підготовка держави до оборони” Закону України “Про оборону України” від 6 грудня 1991 року № 1932-ХІІ здійснення заходів з планування та підготовки руху опору включено до складових підготовки держави до оборони в мирний час;

01.08.2021 набрав чинності Закон України “Про основи національного спротиву” від 16 липня 2021 року № 1702-ІХ, який регулює питання руху опору як складової національного спротиву. 01.01.2022 цей Закон введено в дію. Зокрема, цим Законом визначено понятійний апарат (дано визначення термінів “рух опору”, “сили і засоби руху опору”), перелік завдань руху опору, основи його побудови та керівництва, повноваження органів виконавчої влади, органів військового управління ЗС України, інших сил безпеки та сил оборони у сфері руху опору, основи фінансування та матеріально-технічного забезпечення руху опору, а також гарантії соціального і правового захисту осіб, які на добровільній та конфіденційній основі залучаються до виконання завдань руху опору.

27 січня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення завдань та основ підготовки і ведення національного спротиву” № 2024-ІХ, який набрав чинності 19.02.2022. Серед іншого, цим Законом було внесено зміни до Закону України “Про основи національного спротиву” (нова редакція), уточнено повноваження органів військового управління ЗС України, у тому числі Командування ССПО ЗС України, яке є організатором руху опору, унормовано використання військового майна, фінансування та матеріально-технічне забезпечення руху опору, певну інформацію з питань руху опору віднесено до державної таємниці.

Таким чином, чинна нормативно-правова база дозволяє громадянам України чинити збройний опір окупанту. Але, на даний час, гостро стоїть питання правового, соціального, матеріального захисту так званих “конфідентів” – окремих осіб, які на добровільній та конфіденційній основі залучаються до виконання завдань руху опору.

Нікітюк О.В., к.і.н., доцент,

Новікова В.Г.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ЗВИТЯГА І ЖЕРТОВНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ МЕДИКІВ У ПЕРШІ МІСЯЦІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (24 ЛЮТОГО–ЧЕРВЕНЬ 2022 РОКУ)

Розпочата росією 24 лютого повномаштабна війна призвела до втрат серед військовослужбовців, зокрема військово-медичних фахівців. Згідно з нормами Міжнародного гуманітарного права, під час збройних конфліктів заборонено напади, спрямовані проти медичного персоналу та об’єктів, які відповідно до міжнародного права використовують розпізнавальні емблеми, що передбачені Женевськими конвенціями. Однак окупанти не дотримуються жодних міжнародно-правових норм, відкриваючи вогонь по медичних установах та закладах, машинах із червоним хрестом. Достеменно кількість загиблих військових лікарів та інших військово-медичних фахівців за роки війни в Україні зможемо встановити лише після її закінчення. Більш конкретно можна сказати лише про

загиблих у ході ведення бойових дій. На жаль, на сьогоднішній день ще є не опізнані тіла загиблих військовослужбовців, серед яких можуть бути і військово-медичні фахівці.

На основі Інтернет ресурсів встановлено, що за 120 діб війни загинуло 48 військових медиків з них: лікарів – 8; фельдшерів та медичних сестер – двоє; санінструкторів та інструкторів з тактичної медицини – 4; бойових медиків (старших бойових медиків) – 30; стрільців-санітарів, санітарів, водіїв-санітарів – 4. Серед загиблих військових медиків 18 жінок-військовослужбовців: троє лікарів, фельдшер, медична сестра, санітарний інструктор та дванадцять бойових медиків.

Роботу військових медиків у перші 120 днів війни відзначено високими державними нагородами: орденом “Богдана Хмельницького” II ст. – одну особу, орденом “Богдана Хмельницького” III ст. – 36 осіб (з них п’ятеро – посмертно), орденом “За мужність” III ст. – 38 (з них дев’ять – посмертно), орденом “Данила Галицького” – 21, орденом “За заслуги” – одну особу, “Орденом княгині Ольги” – десять жінок-медиків, медаллю “За врятоване життя” – 75 військовослужбовців, іншими – 48 військово-медичних фахівців, присвоєно почесні звання “Заслужений лікар України” – семи військовим лікарям. У перші чотири місяці російсько-української війни 2022 року серед нагороджених захисників України найвищою державною відзнакою Герой України із врученням ордена “Золота зірка” було шестеро військово-медичних фахівців, з яких троє посмертно, це водій-санітар бронетранспортера МТ-ЛБ підрозділу 16-го окремого мотопіхотного батальйону (омпб) “Полтава” 58-ї омпбр молодший сержант Михайло Несольоний, старший бойовий медик 15-го омпб 58-ї омпбр сержант Інна Дерусова та санітарний інструктор медичного пункту 3-го механізованого батальйону 14-ї окремої механізованої бригади сержант Катерина Ступницька. За якісну організацію роботи військово-медичних лікувальних закладів в перші дні збройної агресії росії, своєчасне цілодобове надання медичної допомоги пораненим військовослужбовцям та місцевому населенню, під постійними обстрілами та бомбардуванням, в умовах часткового оточення начальнику Військово-медичного клінічного центру Північного регіону полковнику медичної служби Едуарду Хорошуну, начальникам Чернігівського та Маріупольського військових госпіталів полковникам медичної служби Олександрю Слесаренку та Віктору Івчуку було присвоєно звання Герой України з врученням орденів “Золота Зірка”. Серед шести перших осіб нагороджених новою відзнакою Президента України “Хрестом бойових заслуг” разом з Головнокомандувачем Збройних Сил України генералом Валерієм Залужним була і бойовий медик 72-ї окремої механізованої бригади сержант Дарія Мазуренко.

Отже, з перших днів війни військові медики з гідністю мужньо і професійно виконують свої обов’язки, під ворожими кулями і снарядами надають медичну допомогу нашим воїнам, днями не виходять з операційних, рятуючи життя бойовим побратимам. Завдяки їх напруженій та відповідальній праці збережено життя тисячам поранених та травмованих військовослужбовців. Для військових медиків завжди були, є і будуть актуальними такі чесноти, як доброта, гуманність, жертвовність, благородність і відданість Вітчизні.

*Пашкова О.О., к.і.н.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА МІЛІТАРИЗАЦІЇ МОЛОДІ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ДОНЕЦЬКОЇ І ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Після встановлення у 2014 році Російською Федерацією окупаційних адміністрацій на території окремих районів Донецької і Луганської областей України місцева молодь стала розглядатися як потенційний ресурс для комплектування незаконних збройних формувань, що, у свою чергу, потребувало відповідної ідеологічної основи. З огляду на це створення нормативно-правової бази для здійснення “патріотичного виховання” громадян було визначено окупаційними адміністраціями на території ОРДЛО одним із першочергових завдань. Перші нормативні документи у сфері патріотичного (військово-патріотичного) виховання молоді квазіутворень ОРДЛО були розроблені окупаційними адміністраціями влітку 2015 року, а саме “концепція патріотичного виховання дітей і молоді, яка навчається, донецької народної республіки” та “закон про систему патріотичного виховання громадян луганської народної республіки” Реалізація положень, викладених у зазначених документах, почала здійснюватися через відповідні програми. Окремі документи визначили підходи до “виховання” місцевої молоді під час освітньої діяльності (у закладах середньої, середньо-професійної та вищої освіти), а також у позаурочний час (діяльність військово-патріотичних клубів, гуртків, секцій). Окремі нормативні акти розглядали організаційні аспекти мілітаризації молоді та підходи до визначення її результативності.

Упродовж 2015–2021 років окупаційні адміністрації на території ОРДЛО розробили низку нормативно-правових актів у сфері патріотичного виховання (законів, концепцій, програм, наказів, методичних рекомендацій тощо) для унормування ходу мілітаризації молоді через освітню і позаосвітню діяльність. Окрема увага у документах приділялася історичним (воєнно-історичним) знанням як джерелу патріотичного виховання. При цьому історія розглядається більшою мірою у контексті подій ХХ століття: період Радянського Союзу, Другої світової війни (“великої вітчизняної війни”), промислового розвитку Донбасу у повоєнний час, історичні постаті радянського періоду (Георгіївські кавалери, Герої Радянського Союзу, Герої Праці). Таким чином, експлуатувався місцевий стереотип, що культивувався за радянських часів, про “бойову та трудову славу Донбасу”. Аналіз змісту документів, пов’язаних із “патріотичним вихованням” в ОРДЛО, дає підстави стверджувати про інтенсифікацію інтеграційних процесів між так званими ДНР/ЛНР та Російською Федерацією у сфері освіти. Так, у пізніших “нормативних актах” Росія згадується у контексті вивчення її історії, укріплення гуманітарних зв’язків, зокрема через співробітництво у сфері “військово-патріотичного виховання”.

*Пилявець Р.І., к.і.н., доцент,
Сидоров С.В., д.і.н., професор
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

КИЇВСЬКА ОБОРОННА ОПЕРАЦІЯ 2022 РОКУ: ОСНОВНІ КІЛЬКІСНО-ЯКІСНІ ПОКАЗНИКИ

Операцію як форму воєнних дій характеризують такі основні кількісно-якісні показники: різновид операції, її мета, ширина фронту наступу (оборони), глибина просування (відходу) військ, її тривалість та результати. Також важливе значення мають: склад і співвідношення сил і засобів сторін, площа території, охоплена операцією, середньодобові темпи наступу (відходу), втрати сторін тощо.

Київську оборонну операцію проводили Сили оборони України у період з 24 лютого по 2 квітня 2022 р. (тривалість – 38 діб) у межах Поліського та Сіверського операційних районів у відповідь на вторгнення угруповань ЗС РФ, здійснене з території РБ і РФ з метою захоплення столиці України – м. Києва, яке було одним із пріоритетних стратегічних завдань т.зв. “спеціальної військової операції” ЗС РФ, а фактично повномасштабного військового вторгнення у формі наступальної повітряно-наземно-морської операції.

Головні зусилля Сил оборони в цій операції були зосереджені на відбитті наступу військ вторгнення (які просувалися не по всьому фронту, а кількома маршрутами основними дорогами та автотрасами переважно у складі змішаних колон на чотирьох напрямках, що сходяться: Чорнобильському, Чернігівському, Конотопському і Сумському) шляхом активних маневрених дій під час ведення маневреної оборони. Північне і північно-східне наступальне угруповання противника налічували приблизно 30–35 тис. військовиків, тобто до чверті сил вторгнення (125–130 тис. осіб). Тільки у перші дні вторгнення на Поліському напрямку було задіяно, щонайменше, до 12–13 БТГр противника (8–9 тис. осіб), на напрямках у Сіверському операційному районі – не менше 18 БТГр (до 12–13 тис. осіб).

Загальна чисельність Сил оборони в Київській операції на початковому етапі не перевищувала 12–13 тис. осіб, однак вона поступово нарощувалася за рахунок добровольців і мобілізованих до ЗСУ (передусім ТрО), НГУ та ін. Отже, на початковому етапі операції перевага в особовому складі була на боці противника, а на завершальному – на боці Сил оборони. Загальна ширина смуги дій сторін в операції сягала до 550 км, глибина (залежно від напрямку) від державного кордону України до столиці – від 130 до понад 400 км. Загальна площа операції, за підрахунками авторів, склала понад 60 тис. км² (1/10 території України).

За характером воєнних дій та результатами операції можна виділити три етапи: 1-й – 24–26 лютого; 2-й – 27 лютого – 20 березня; 3-й – 21 березня – 2 квітня. На першому та другому етапах ініціативою володів противник. Темпи його просування були найвищими на першому етапі – до 40 км за добу. У Київській оборонній операції противнику було завдано таких втрат в особовому складі та військовій техніці (орієнтовно): близько 10 тис. осіб безповоротних втрат, до 350 танків та 1000 ББМ, до 150 артсистем і 50 РСЗВ, до 100 літаків та 80–90 бойових вертольотів. Проте наведені цифри потребують уточнення.

Мета і завдання Київської оборонної операції були повністю досягнуті. Зусиллями Сил оборони України реалізацію противником замислу і стратегічної мети було зірвано, він був

змушений відмовитися від планів захоплення Києва і вивести угруповання військ з цих операційних районів за межі державного кордону України.

На погляд авторів, за метою, основними показниками, результатами та наслідками Київську оборонну операцію слід вважати операцією стратегічного масштабу.

*Підпригора І.І., доктор філософії
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ З ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

З початком широкомасштабної агресії російської федерації проти України внутрішньо-комунікаційна робота та інформаційний супровід військ (сил) реалізовували наступні основні завдання: аналіз воєнно-політичної обстановки довкола України та суспільно-політичної обстановки у районах виконання військами (силами) завдань за призначенням; оперативне інформування особового складу Збройних Сил України про дії військ (сил) щодо відсічі широкомасштабної агресії російської федерації, про події в Україні і світі; захист військовослужбовців від негативного інформаційно-психологічного впливу противника; забезпечення особового складу необхідною кількістю друкованих періодичних видань, оперативна доставка їх у райони виконання завдань за призначенням; проведення довгострокових широкомасштабних інформаційних кампаній з метою популяризації Збройних Сил України в суспільстві, пропаганди збройного захисту незалежності і територіальної цілісності України; надання допомоги у здійсненні інформаційно-психологічного впливу на противника в районах виконання військами (силами) завдань за призначенням. Зазначимо, що не всі з окреслених завдань є нормативно визначеними завданнями інформаційно-пропагандистського забезпечення у Збройних Силах України.

Особливостями організації внутрішньо-комунікаційної роботи та інформаційного супроводу військ (сил) з початку березня 2022 року були:

максимальне насичення військ (сил) офіційними новинами, що передавалися і дублювалися усіма доступними каналами;

висвітлення дій Збройних Сил України щодо відсічі широкомасштабної агресії рф винятково з позитивного боку, майже повна відсутність новин про невдачі наших військ;

висвітлення втрат противника, щоденне оновлення офіційної інформації про його втрати в особовому складі, озброєнні та військовій техніці, повна відсутність новин про втрати своїх військ (що було притаманним і для війни в Нагірному Карабасі);

широке висвітлення злочинів російських військ в Україні;

висвітлення підтримки дій своїх військ населенням;

героїзація вчинків військовослужбовців Збройних Сил України і цивільних громадян щодо захисту від російської агресії;

висвітлення міжнародної підтримки України, надання їй ресурсів, необхідних для оборони;

висвітлення слабких місць і недоліків у російському озброєнні і військовій техніці, переваг озброєння і військової техніки, що надаються Україні західними партнерами.

Фактично у внутрішньо-комунікаційній роботі відбувалося не перекручування новин чи їх фальсифікація, а конструювання інформаційного продукту, спрямованого на максимальне мотивування військ (сил) чинити опір та виконувати поставлені завдання. Таке конструювання передбачало використання винятково позитивних новин, висвітлення лише окремих випадків втрат серед особового складу для героїзації українських воїнів, висвітлення злочинів російських військ щодо населення для формування образу ворога. Також конструювання новин передбачало не викривлення, а уникнення чи оминання негативних новин.

*Підпригора І.І., доктор філософії,
Починок Н.В.,
Сухецька О.П.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ЗМІНИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАДОВОЛЕННЯ ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНИХ ПОТРЕБ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України у період 1991–2014 рр. було частиною всебічного забезпечення військ (сил) і реалізовувалося в межах морально-психологічного забезпечення (конкретно – в межах інформаційно-пропагандистського забезпечення). В основу задоволення духовно-релігійних потреб було покладено модель, яку українські фахівці назвали “світською”. На відміну від інших моделей (американської та європейської), для яких була характерною наявність в структурі збройних сил штатних капеланів (військових або цивільних), особливістю світської моделі було задоволення духовно-релігійних потреб особового складу священиками, не включеними в структуру збройних сил. Це священики основних конфесій, які здійснювали служіння у районах дислокації військ (сил) і запрошувалися командирами за потреби. Фактично безпосереднім організатором задоволення релігійних потреб виступав заступник командира з МПЗ, який планував цю діяльність у військовій частині і запрошував священика для задоволення духовно-релігійних потреб підлеглих. Світська модель була орієнтована на мирні умови та, внаслідок залучення до задоволення духовно-релігійних потреб представників УПЦ МП, сприяла здійсненню інформаційно-психологічному впливу рф на військовослужбовців Збройних Сил України. До 2014 р. у ході операцій з підтримання миру, антипіратських операцій на морі чи масштабних тактичних навчань мали місце випадки наблизити задоволення духовно-релігійних потреб до європейської і американської моделей.

Початковий період збройної агресії рф проти України у лютому-березні 2014 р. засвідчив неефективність світської моделі в умовах ведення бойових дій (особливо в умовах ведення рф інформаційних і психологічних операцій у районах базування (дислокації) Військово-Морських Сил Збройних Сил України).

У період після 2014 року відбулися важливі зміни в організації задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України. Зокрема у 2017 році було

здійснено перехід від світської до європейської моделі задоволення духовно-релігійних потреб шляхом упровадження інституту військового капеланства, що стало впровадженням досвіду духовної підтримки особового складу Військово-Морських Сил Збройних Сил України у миротворчих контингентах та антипіратських операціях у 2008–2014 рр. А прийняття у листопаді 2021 року Закону України “Про службу військового капеланства” засвідчило перехід Збройних Сил України до американської моделі духовно-релігійних потреб.

Тенденціями розвитку задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України у період до 2014 року та під час російсько-української війни були:

поступове виокремлення задоволення духовно-релігійних потреб особового складу у напрям діяльності структур МПЗ;

збереження впродовж 1991–2017 рр. світської моделі задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців, дотримання принципу теоцентризму в задоволенні релігійних потреб військовослужбовців;

поступова трансформація задоволення духовно-релігійних потреб особового складу зі світської спочатку у західноєвропейську, а згодом в американську модель, відхід від теоцентричного підходу до задоволення духовно-релігійних потреб особового складу та покладення в основу принципу людиноцентризму.

*Підпригора І.І., доктор філософії,
Лисенко Д.П., доктор філософії
Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ*

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (БЕРЕЗЕНЬ – ЧЕРВЕНЬ 2022 РОКУ)

Одним із головних завдань в організації інформаційно-пропагандистського забезпечення військ (сил) з початком широкомасштабної агресії російської федерації стало оперативне інформування особового складу Збройних Сил України.

З метою надання допомоги в організації внутрішньо-комунікаційної роботи та інформаційного супроводу військ (сил) у березні – червні 2022 року у складі Головного управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України працювали науково-педагогічні працівники гуманітарного інституту НУОУ підполковники Лисенко Д.П. і Підпригора І.І. Результатом їхньої роботи стало удосконалення системи інформаційного супроводу військ (сил) шляхом впровадження низки періодичних інформаційних матеріалів, спрямованих на вирішення як нормативно визначених завдань інформаційно-пропагандистського забезпечення, так і тих, що виникли унаслідок повномасштабної агресії рф. Впроваджена авторами сукупність інформаційних матеріалів включала в себе щоденні дайджести для проведення командирського інформування “Інформаційний вісник” і “Героїко-патріотичний вісник”, мотиваційний дайджест “Б’ємо ворога зараз, впевнено дивимось у майбутнє”, сатиричні дайджести “Новини із Запореб’єр’я” та “Загублені в степах України”, щомісячний героїко-патріотичний вісник для

проведення цільового інформування “Війна росії проти України крізь призму наших перемог”. Також у форматі long-read виходили щомісячні сатиричні дайджести “Краткая поучительная история о “пабедах” рузских” (з висвітленням історичної правди про поразки росіян у минулих війнах) і “Анало говнет” (про конструктивні недоліки і втрати ворога в озброєнні та військовій техніці). Сукупність інформаційних матеріалів доповнювала існуючі види інформування без необхідності внесення змін у керівні документи. Інформаційні продукти були максимально адаптовані до сучасних потреб військовослужбовців, які широко використовують мобільні стільникові пристрої, меседжери і соцмережі. Інформаційні продукти були призначені для оперативного доведення включно до окремого військовослужбовця, розраховувалися для розсилання через меседжери, тому створювалися у форматі фотографії з відповідним оформленням шрифту і кольорової гамми. Це дозволяло здійснювати їх перегляд у меседжерах за допомогою мобільних стільникових терміналів (смартфонів, планшетних комп’ютерів), не потребувало встановлення додаткового програмного забезпечення, забезпечувало вільне пересилання з одного меседжера на інший, а в разі необхідності дозволяло скачати на електронний носій і роздрукувати для розповсюдження у вигляді листівки чи розміщення на інформаційних стендах. Крім того, спеціально підібрана кольорова гамма дозволяла друкувати продукти в чорно-білому форматі без втрати якості зображення і викривлення тексту. Розповсюдження матеріалів здійснювалось управлінням внутрішніх комунікацій та інформаційного супроводу військ (сил) Головного управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України через меседжери.

Усього за період з березня по червень 2022 року авторами було підготовлено: “Інформаційний вісник” – 136, “Героїко-патріотичний вісник” – 99, “Б’ємо ворога зараз, впевнено дивимось у майбутнє” – 85, “Новини із “Запорєберья” – 84, “Загублені в степах України” – 94, “Війна росії проти України крізь призму наших перемог” – 7, “Краткая поучительная история о “пабедах” рузских” – 4, “Анало говнет” – 4 випуски.

Проховник П.М.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ВРАХУВАННЯ ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ УЧАСТІ В МІЖНАРОДНИХ ОПЕРАЦІЯХ З ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Починаючи з перших років Незалежності і до березня 2022 року, попри те, що з 2014 року тривала збройна агресія російської федерації, котра в лютому місяці цього року переросла у повномасштабне вторгнення, контингенти та персонал Збройних Сил України та інших військових формувань брав активну участь в операціях з підтримки миру і безпеки під егідою ООН, ОБСЄ та НАТО.

До 2014 року головним мотивом участі України в операціях з підтримки миру і безпеки здебільшого було підвищення боєздатності військових підрозділів та налагодження співробітництва у воєнній сфері з країнами-партнерами. Варто зазначити, що за весь період виконання завдань з підтримання миру та безпеки українські військові створили позитивний імідж для країни в цілому як на рівні світових урядових та безпекових організацій, так і

серед населення у регіонах виконання миротворчих завдань. Безумовно, більше 40 тисяч українських солдатів і офіцерів упродовж двох десятиліть отримали колосальний професійний досвід, який значною мірою вплинув на боєздатність окремих підрозділів під час ведення бойових дій на Сході України, відновлення українського війська та подальшого реформування Збройних Сил України. Важко переоцінити роботу армійської авіації на початкових етапах АТО влітку 2014 року, пілоти якої в умовах обмеженого фінансування армії на той час, завдяки постійній участі в операціях з підтримки миру і безпеки, не лише не втратили боєздатності, але були чи не найбільш професійно готовими до виконання завдань за призначенням.

З 2017 року політична еліта України розпочинає активну кампанію щодо можливості введення блакитних шоломів на Донбас для стабілізації ситуації в регіоні. США, Франція, Німеччина та Україна у вересні цього ж року підготували спільну резолюцію про введення миротворчої місії. Реалізувати цей амбітний план не вдалося через позицію російської сторони.

Бачення української політичної еліти продемонстрував 13 вересня 2019 року і Президент України Володимир Зеленський, який заявив що: “Я дуже обережно ставлюся до цієї теми, теми миротворців на Донбасі... Я не хочу, щоб у нас на Донбасі був абхазський сценарій, або було Придністров’я, коли миротворці стануть на контактній лінії і потім вже нікуди не підуть”. Водночас, наголошувалось, що можливою для обговорення є миротворча місія на кордоні між Україною і росією.

В умовах повномасштабної війни, Указом Президента України від 7.03.2022 року №114/2022 національний контингент і персонал, які брали участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, було відкликано до України з метою участі в захисті суверенітету та територіальної цілісності держави.

Досвід участі українських військовослужбовців в операціях з підтримки миру і безпеки забезпечив формування позитивного іміджу Україна як надійного партнера, здатного попри будь-які виклики та загрози стабільно виконувати взяті на себе міжнародні зобов’язання.

*Романюк І.М., к.пед.н., доцент
Департамент воєнної політики та
стратегічного планування
Міністерства оборони України, м. Київ*

НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО ВЕДЕННЯ ВІЙН У ХХІ СТОЛІТТІ

Термін “гібридна війна” (конфлікт, загроза) дедалі більше входить у лексикон науковців-аналітиків, військових, політиків, представників мас-медіа та з’являється в офіційних документах. У Сполучених Штатах Америки на певному етапі окремі військові експерти почали вживати термін “hybrid warfare”. З 2014 року поняття гібридного конфлікту та гібридної загрози почало використовуватись в офіційних документах США і НАТО. Під поняттям “гібридна війна” на Заході прийнято розуміти проведення широкого спектру прямих бойових дій і таємних операцій, що здійснюються за єдиним планом збройними силами, партизанськими та іншими іррегулярними формуваннями за участю різноманітних цивільних компонентів.

Російська військово-теоретична думка заперечує власні розробки та використання теорії “гібридної війни”, як, зрештою, і військово-політичне керівництво Російської Федерації заперечувало у свій час факти військового вторгнення збройних сил у Криму та на Сході України. Однак реалії свідчать про інше. Сучасний військовий конфлікт, згідно з новою воєнною доктриною Російської Федерації, є комплексним застосуванням військової сили, політичних, економічних, інформаційних та інших заходів невоєнного характеру, що реалізуються разом із широким використанням протестного потенціалу населення і сил спеціальних операцій.

Отже, “гібридною” є війна із поєднанням принципово різних типів і способів її ведення, що скоординовано застосовуються задля досягнення спільних цілей. Типовими компонентами гібридної війни є використання класичних прийомів ведення бойових дій (із військовослужбовцями, військовою технікою та ін.); нерегулярних збройних формувань (повстанців, терористів, партизанів та ін.); здійснення протиборства у політичній, економічній, інформаційній сферах та кіберпросторі. При цьому сторона-агресор може залишатися публічно непричетною до розв’язаного конфлікту. Експерти називають гібридну війну типом конфлікту, який дедалі частіше буде застосовуватися у XXI столітті. Інформаційний складник посідає центральне місце серед чинників досягнення ефективності при веденні гібридної війни.

Невід’ємною складовою забезпечення інформаційної безпеки України, у тому числі у воєнній сфері, є протидія негативному інформаційному впливу. Серед основних завдань забезпечення інформаційної безпеки Міністерства оборони України та Збройних Сил України зазначені питання організації та здійснення протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад ЗС України, що викликає необхідність створення відповідної системи. Особливої актуальності ця обставина для України набула з початком гібридної агресії Російської Федерації, коли гостро та відчутно проявилися наслідки зовнішнього негативного інформаційно-психологічного впливу, зокрема на особовий склад ЗС України та інших військових формувань.

Саморок М.Г.

*Національна академія Національної
гвардії України, м. Харків*

СПОСОБИ БОРОТЬБИ З ДИВЕРСІЙНО-РОЗВІДУВАЛЬНИМИ СИЛАМИ ТА ІРРЕГУЛЯРНИМИ ФОРМУВАННЯМИ, ЩО МОЖУТЬ ЗАСТОСОВУВАТИСЯ ОКРЕМИМИ ЗАГОНАМИ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Боротьба із ДРГ та НЗФ противника являє собою комплекс узгоджених дій (розвідувальних, бойових, охоронних, режимних), що мають проводитися під єдиним керівництвом спеціально виділеними силами і засобами у визначених їм зонах відповідальності в рамках загальновійськових операцій і територіальної оборони у взаємодії частин і підрозділів Збройних Сил України з іншими складовими сектору безпеки і оборони.

Досвід ведення боротьби із ДРГ та НЗФ противника підтверджує той факт, що необхідною умовою успіху є дотримання таких принципів:

оперативність – здатність розкривати задум противника і вживати своєчасних контрзаходів по розгрому (ліквідації) ДРГ та НЗФ противника в терміни, які б забезпечували успішне виконання завдань операції;

ініціативність – вжиття усіма інстанціями (в рамках компетенції) активних заходів щодо ураження ДРГ та НЗФ противника у вихідних районах, зрив спроб противника використати намічені райони висадки і недопущення його доступу до об’єктів атаки (ударів), узгодженість зусиль при виконанні завдань у зонах відповідальності зі збереженням можливості міжзонального переміщення сил і засобів у район загрози;

ешелонування – розташування сил і засобів на всю глибину оперативного шикування.

Успішне виконання завдань у боротьбі з ДРГ та іррегулярними формуваннями у кризових ситуаціях багато в чому буде залежати від правильної оцінки загрози, координованості дій усіх зацікавлених інстанцій, планування спільного комплексу заходів щодо попередження впливу даного противника на об’єкти регіону, а також заходів із ліквідації наслідків нападу і відновлення функціонування цих об’єктів.

Отже, важливими елементами дій у боротьбі з диверсійно-розвідувальними та іррегулярними формуваннями противника є протипартизанська, протидиверсійна, протитерористична й інформаційно-ідеологічна боротьба.

Структурну основу цих дій складають спеціальні військові дії:

пошук і блокування; оточення;

боротьба з засідками; попередження нальотів;

штурмові дії у населених пунктах і в горах;

прочісування (“зачистка”);

охорона й оборона місць розташування підрозділів, важливих об’єктів, комунікацій;

підтримання режиму військового часу тощо.

Для того, щоб зрозуміти, яким чином потрібно організувати дії окремих загонів спеціального призначення у боротьбі з ДРГ і іррегулярними формуваннями, до чого їх потрібно готувати, треба робити висновки з Антитерористичної операції та повномасштабної війни Російської Федерації проти України, звертаючи особливу увагу на позитивні сторони і недоліки.

*Слюсаренко П.М., к.і.н., с.н.с.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ*

ВИКОРИСТАННЯ АРМІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ “ЗАГОРОДЖУВАЛЬНИХ ЗАГОНІВ”: ВІКОВА ТРАДИЦІЯ

Запропонована тематика є актуальною і важливою для сучасної України, так як доводить до усвідомлення широкого загалу маловідомі і доволі гострі та неординарні аспекти воєнної історії, пов’язані із застосуванням “загороджувальних загонів” у російських окупаційних військах на території нашої держави в буремному сьогодні. “Загороджувальні загони” для російської імперської армії є традиційним явищем, вони розмішувалися позаду основних військ для запобігання втечі військовослужбовців з поля бою, упіймання шпигунів,

диверсантів і дезертирів, повернення до частини втікачів і військовослужбовців, що відстали. Створювалися з найбільш підготовлених і вірних командуванню військовослужбовців.

У сучасних російських окупаційних військах, що воюють сьогодні на сході і півдні України, російське командування активно використовує “загороджувальні загони”, чому підтвердженням є перехоплені Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України розмови російських військовослужбовців по різноманітних засобах зв’язку. Окупанти відверто скаржаться, що в тилу їм поставили такі “загони”. Доволі часто вони сформовані з чеченців – “кадирівців”. Через наступ Сил оборони України серед загарбників спостерігається нагнітання панічних настроїв і зростає небажання брати участь у війні. Також ситуація загострюється через невчасні та неповні виплати обіцяних зарплат рашистам. Адже для багатьох із них матеріальне забезпечення було єдиною мотивацією йти на війну. Тож чимало окупантів шукають можливості або повернутися на територію Росії або здатися в полон. Так, росіяни, які відійшли з Ізюмського напрямку в Донецьку область, очікують на підвезення боєкомплекту та палива. Вони при відступі витратили або вимушено кинули все озброєння і техніку, тим часом обіцяна допомога так і не надходить. Як для прикладу, підрозділи 20-ї гвардійської загальновійськової армії РФ при відступі з Ізюму і Балаклії зазнали великих втрат. У деяких ротах залишилося близько половини особового складу. Ті, які вижили, мають намір рухатися в бік російського кордону, щоб самовільно повернутися додому. Чимало рашистів зосередилося поблизу російського кордону в районі Білгородської області. Підрозділи не мають зв’язку зі своїм командуванням, також відсутнє постачання їжі та боєприпасів. У тимчасово окупованому Луганську мобілізовані та їхні родичі влаштували бунт проти відправки чоловіків, яких ЗС України вибили з Харківської області, воювати на Донецькому напрямку. Тим часом через контрнаступ українських Сил оборони на Херсонщині росіяни не можуть провести псевдореферендум і вивозять документацію на лівий берег Дніпра. Поряд з усім, для наступальних дій на бахмутському напрямку російське командування використовує підрозділи створені із засуджених злочинців, позаду яких розташовані “загороджувальні загони” із “вагнерівців”.

Взагалі для московитів – росіян використання “загороджувальних загонів” є традиційним явищем. Можна нагадати лише декілька фрагментів з історії Московії – Росії. Ще з часів появи Московського Улусу в складі Золотої Орди у XIII столітті у війську використовувались “загороджувальні загони”. Продовженням їх застосування є період Великого Московського князівства, а пізніше – самопроголошеного Московського царства. Відомо про використання таких загонів царем Московії Петром I у битвах під Лісною у 1707 році та під Полтавою у 1709 році в часи Великої Північної війни 1700–1721 рр., зокрема його указ страчувати кожного десятого воїна зі складу тих, хто масово втікав з поля бою. Цей указ діяв у російській армії з 1701 до 1868 рр. У період Першої світової війни російські генерали Брусилов і Смирнов у 1915 році під час так званого “Брусиловського прориву” широко використовували в якості “загороджувальних загонів” так звані ескадрони смерті. У Червоній армії періоду російсько-польської війни 1920 року використовувались у стрілецьких частинах “загороджувальні загони”, що є зафіксованим фактом в оперативних звітах армії УНР. За часів Другої світової війни 1939–1945 рр. застосування “загороджувальних загонів” у Червоній армії є загальновідомим чинником і підтверджено широким використанням з цією метою військ НКВС.

Отже, підсумовуючи викладене слід зазначити, що використання в сучасній російській армії “загороджувальних загонів” є чи не одним із найголовніших факторів ведення РФ загарбницьких, імперських, несправедливих війн, фактором утримання в тимчасовій покорі “другої армії світу”, “великої армії” не за боєздатністю, а швидше за все – за численністю.

*Соколюк С.М., к.і.н., доцент
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ПІДВОДНІ ЧОВНИ У ШИРОКОМАСШТАБНІЙ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Розпочинаючи широкомасштабну збройну агресію проти України, цинічно названу “спеціальною воєнною операцією”, військово-політичне керівництво російської федерації першим ударом мало за мету знищити важливі військові та інші критичні об’єкти інфраструктури, паралізувати управління державою та спричинити хаос і паніку в суспільстві й за кілька днів захопити Київ та окупувати територію нашої країни. Для досягнення цієї мети Кремль зробив ставку на високоточну зброю, зокрема, балістичні ракети та крилаті ракети повітряного і морського базування.

Для завдання ударів з моря якнайкраще можна було використати Чорноморський флот РФ, який останніми роками поповнився новітніми бойовими одиницями – фрегатами, малими ракетними кораблями і дизель-електричними підводними човнами, озброєними комплексом крилатих ракет “Калибр”, які могли уражати не тільки надводні цілі на відстані до 500 км, а й об’єкти на території противника на відстані до 1600 км, а за деякими оцінками – до 2500 км (від Севастополя до Лондона).

У 2015–2018 рр. Чорноморський флот поповнився 6-ма бойовими одиницями проєкту 636.3 “Варшавянка”, які утворили 4-ту окрему бригаду підводних човнів. Збудовані у Санкт-Петербурзі протягом 2015–2018 рр. на кораблебудівному заводі “Адмиралтейские верфи”, вони провели державні випробування на полігонах Північного флоту у Білому та Баренцовому морях із пусками ракет “Калибр-ПЛ”.

Під час міжтеатрових переходів на Чорноморський флот усі 6 човнів зі східної частини Середземного моря здійснили бойові пуски ракет по цілях на території Сирії. Першим атакував ціль ісламського угруповання “Ісламська держава” (ІД) під час операції ЗС РФ у Сирії, 7 грудня 2015 р. пч “Ростов-на-Дону”, здійснивши груповий пуск чотирма ракетами. 30 травня 2017 року пч “Краснодар” завдав удару 4-ма КР по об’єктах ІД у районі Пальміри. 23 червня він разом із фрегатами “Адмирал Эссен” та “Адмирал Григорович” атакували інші об’єкти ІД. 14 вересня 2017 р. вже два підводні човни – Великий Новгород” та “Колпино” – завдали удару по об’єктах “Ісламської держави” на території Сирії сімома ракетами “Калибр-ПЛ”. 22 вересня 2017 р. пч Великий Новгород” атакував військові об’єкти бойовиків організації “Джебхат ан-Нусра” у провінції Ідліб. 5 жовтня 2017 р., підводні човни Б-268 “Великий Новгород” та Б-271 “Колпино” випустили 10 ракет “Калибр-ПЛ” по об’єктах ІД у Сирії. 31 жовтня 2017 р., пч Б-268 “Великий Новгород” випустив 3 ракети по об’єктах бойовиків ІД у провінції Дейр-ез-Зор у районі Аль-Букемаль. 3 листопада 2017 р. по тих же цілях підводний човен Б-271 “Колпино” випустив 6 “Калібрів”.

Слід зазначити, що це було перше в історії застосування крилатих ракет з дизель-електричних підводних човнів по об'єктах на суходолі, причому всі пуски субмарини здійснювали з підводного положення, використовуючи основну тактичну властивість підводних сил – прихованість.

Починаючи з березня, російські субмарини активно залучалися до завдання ударів по об'єктах інфраструктури на території України, виходячи в позиційні райони в західній частині Чорного моря. Вони здійснювали пуск як поодинокими ракетами, так і здійснювали залпи по 2–4 ракети. Усього до виконання завдань залучаються чотири із шести дизель-електричних підводних човнів – носіїв крилатих ракет ЗМ54 “Калибр-ПЛ”: Б-237 “Ростов-на-Дону”, Б-262 “Старый Оскол”, Б-268 “Великий Новгород” і Б-271 “Колпино”. Підводні човни Б-261 “Новоросийск” та Б-265 “Краснодар”, заблоковані 27 лютого на прохід Чорноморськими протоками Туреччиною на виконання Конвенції Монтрю, перебувають у Середземному морі без шансів повернутися до Чорного до закінчення війни.

З 11 носіїв крилатих ракет у Чорному морі сумарним залпом до 72 ракет противника чотири – підводні човни, які мають на озброєнні до 16 ракет “Калибр-ПЛ”. Утім, останнім часом, з урахуванням втрат, дефіциту ракет та усвідомлення нарощування спроможностей української сторони здійснити удари по надводних морських цілях противник завдавав ракетних ударів із безпечної відстані раптово, частіше використовуючи саме підводні човни. Причому, ці удари здійснювалися не тільки по об'єктах критичної інфраструктури на території України, а й по мирних цілях, тим самим скоюючи воєнні злочини.

Відтак, існує нагальна необхідність у найкоротші терміни створити систему протичовнової оборони ВМС ЗС України, залучаючи, у першу чергу сили і засоби наших партнерів та досягнення вітчизняної науки.

Стасюк Ю.М., к.і.н.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ*

ДОБРОВОЛЬЧІ ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ 2022 РОКУ

З перших днів російсько-української війни, розпочатої підступно агресором 24 лютого 2022 року, серед сил оборони, які активно боронили свою державу, були добровольчі формування територіальної громади. Це воєнізоване формування в Україні вперше започаткувало діяльність 1 січня 2022 року. Підставою для його легітимізації був Закон України “Про основи національного спротиву” прийнятий Верховною Радою України 16 липня 2021 року № 1702-ІХ та Постанова КМУ “Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад” від 29 грудня 2021 року № 1449. Відповідно до цих документів добровольчі формування створюють на добровільній основі з громадян України, які проживають у межах відповідної території громади та фінансово-матеріально утримується тим же органом самоврядування. Зброя та боєприпаси можуть офіційно надаватися відповідними структурами ЗС України.

Як видно із наведених дат, часу перед війною було обмаль для формування даних підрозділів. Проте майже з перших днів війни люди певних громад самостійно чи на заклик

місцевих органів самоврядування стали об'єднуватися у добровольчі формування та брати участь у знищенні ворога. Використовували як власну зброю, так і видану офіційними органами держави. Були випадки застосування трофейної зброї.

Поки йде війна на території України, офіційні дані з міркувань безпеки щодо кількості зазначених формувань створених на початку війни та чисельності їх особового складу державними органами влади не оголошуються. Проте із рідких заяв певних посадових та владних осіб України, які періодично з'являються в інформаційному просторі, можна побачити масштабність даного явища в Україні у початковий період війни. Так, в офіційній заяві прес-служби однієї з бригад Територіальної оборони зазначалося, що у Полтавській області на початку осені 2022 року діяло 72 добровольчих формувань територіальної оборони. Очільник Києва Віталій Кличко у своїй заяві проголосив, що надається фінансова допомога близько 10 тис. добровольців, які перебували у добровольчих формуваннях міста Києва у період з 24 лютого по 1 червня 2022 року та виконували бойові завдання із захисту столиці України від російських окупаційних військ. На кінець березня 2022 року місцева влада Львівщини довела до відома містян, що більше 15 тис. по області та понад 6,5 тис. по місту Львову громадян вступили у добровольчі об'єднання, виконуючи службові обов'язки з патрулювання місцевості та чергування, без відриву від основної роботи. А наприкінці травня на Львівщині вже було зареєстровано 83 воєнізованих добровольчих формування.

Отже, із наведених вище свідчень є очевидним, що розглянуте явище – добровольчі формування територіальної громади у 2022 році – було масштабним та розповсюдженим на території України та в різних її регіонах. У скрутний час для держави за короткий термін десятки тисяч свідомих та патріотичних громадян створювали зазначені формування та брали активну участь у захисті країни від російських окупаційних військ. Поданий автором тези погляд не є остаточним та потребує залучення інших дослідників до розвідок з даної теми.

*Топальський В.Л., к.і.н., с.н.с.
Науково-дослідний центр гуманітарних
проблем Збройних Сил України, м. Київ*

САТИРА І ГУМОР – ІНФОРМАЦІЙНА ЗБРОЯ ПРОТИ РОСІЙСЬКОГО АГРЕСОРА

У найтяжчі часи, особливо у роки війни, сатира і гумор виступають як терапія, надія і спосіб перемогти ворога. Україна – це країна, що має великий досвід їх використання в контексті протидії інформаційному впливу противника.

Практично з перших днів повномасштабного вторгнення стало зрозуміло, що сатира і гумор стали боронити українську землю не гірше сучасної зброї. Фраза про російський корабель зробили український гумор зрозумілим у всьому світі і, до речі, дала ім'я Міжнародному конкурсу карикатуристів “Російський військовий корабель іди на...”.

Останні місяці принесли українцям багато горя, люди втрачають майно, житло, а головне своїх рідних і близьких. Навіть у такий час на передовій, у бомбосховищах, у творчих кругах народжується гумор. З'являються нові пісні, меми, анекдоти та просто крилаті фрази. Тому основним жанром, як і завжди на війні, є сатира, яка висміює окупанта та підтримує наших військовослужбовців і все населення країни.

Кожному з нас відома крилата фраза голови Миколаївської обласної військової адміністрації Віталія Кіма: “Добрий вечір – ми з України”, яку повторюють мільйони людей. Буквально з перших тижнів війни з’явилися пісні сатиричного змісту, що стали народними хітами. У них висміюється бездарність російського державного і військового керівництва, яке хотіло захопити Київ за декілька днів. Здійснюється дегуманізація окупантів, завдяки чому вдало формується образ ворога, якого слід знищувати всіма можливими засобами.

Сотні анекдотів, карикатур, гуморесок про знищення російських військ у Чорнобаївці стали мотивуючим чинником, який дав зрозуміти – російські війська можна і слід постійно нищити. Не даремно повідомлялося про розбиття підрозділів “другої армії світу” на цьому аеродромі близько 20 разів. Кмітливі українці в жартівливій формі розповіли один одному і всьому світу про те, чим вони відрізняються від ворога. Чого вартий пароль, який знають всі, а вимовити можуть лише свої (“паляниця”), або повідомлення: “Використали банку з консервацією у якості системи ППО”, “Створили циганські партизанські загони” тощо.

Карикатури, меми, фотожаби у великій кількості з’явилися в інтернеті. Сотні анекдотів переказуються в укриттях, на блокпостах, у потягах, на передовій, у черзі в магазині, пересилаються соціальними мережами. З’явилося багато каналів на YouTube, у яких висміюється ворог. Наприклад, канал Антона Мухарського (Орест Лютий). Українці з інтересом проглядають волонтерські матеріали з елементами гумору. Доволі популярним серед військовослужбовців є видання Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України “Сатиричний блокпост”. Деяким українським гумористичним матеріалам вдалося вдало “пересміяти” стереотипи, які подаються кремлівськими ЗМІ. Наприклад, про те, що в Україні “нацисти”, “фашисти”, “бандерівці” тощо.

Гумор – це один з найкращих механізмів захисту внутрішнього інформаційного простору. Будь-який меседж, який виходить від агресора, можна засміяти. Україні вдалося засміяти війну. Недаремно влада Тайваню вивчає досвід використання сатири і гумору під час протидії агресії. Тому що будь-який, навіть найбільш абсурдний меседж ворожої пропаганди, можна засміяти, довівши його до ще більшого абсурду.

*Фаріон О.Б., д.військ.н., доцент
Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКОЇ ДІЛЯНКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ВІД ГІБРИДНИХ ПРОЯВІВ ТА ЗБРОЙНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Сучасний стан та прогнозований розвиток обстановки на українсько-білоруській ділянці державного кордону характеризується динамічними змінами різномірних подій, пов’язаних із гібридними проявами загроз з боку Російської Федерації та її підготовкою до можливого збройного вторгнення.

З метою ефективної протидії можливим загрозам з боку Республіки Білорусь здійснюється підготовка Сил оборони України у північних регіонах України щодо відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації. Одним із способів такої підготовки є проведення спільних навчань, прикладом яких є навчання під назвою “Північний буревій”.

Метою спеціального навчання є організація та підтримання ефективної взаємодії підрозділів і частин сил оборони під час спільного виконання завдань щодо захисту державного кордону України. Серед основних завдань, що вирішуються під час спільного навчання є:

порядок дій складових Сил оборони України на випадок загострення ситуації;

порядок дій складових Сил оборони України на випадок кризових та нестандартних ситуацій.

З метою вирішення зазначених завдань у рамках навчання розробляється та апробується певний алгоритм дій, який передбачає залучення складових Сил оборони України у такими етапами:

залучення сил і засобів резервів Державної прикордонної служби України;

залучення сил та засобів частин і підрозділів Збройних Сил та Національної гвардії України.

Під час відпрацювання спільних дій вирішуються такі питання:

порядок взаємодії і застосування сил і засобів частин та підрозділів Сил оборони під час переходу до оборони;

порядок блокування визначених районів для недопущення просування військ агресора;

порядок дій у випадку виявлення диверсійно-розвідувальних груп противника;

порядок дій на випадок виявлення коригувальників та інших осіб, які надають допомогу агресору.

Зазначені питання вирішуються учасниками навчання спільно як на позиціях та блокпостах, які облаштовуються завчасно, так і під час розгортання контрольних постів та займання оборони на визначених ділянках місцевості.

Крім того, під час спільного навчання відпрацьовуються усі можливі варіанти дій противника та варіанти дій особового складу, наявного у підрозділах і частинах Збройних Сил України, Національної гвардії та Державної прикордонної служби України, їх здатність створювати на тому чи іншому напрямку необхідне угруповання сил і засобів, яке спроможне ефективно протидіяти противнику.

Усі можливі варіанти дій противника та своїх сил і та засобів передбачити та практично відпрацювати під час спеціального навчання неможливо, тому тут актуальним є використання механізму імітаційного моделювання.

Таким чином, із урахуванням досвіду проведення спеціальних навчань та на основі використання інструментарію імітаційного моделювання забезпечується необхідний рівень ефективності щодо захисту українсько-білоруської ділянки державного кордону від гібридних проявів та збройного вторгнення Російської Федерації.

Филь О.М., к.і.н.

*Центр досліджень воєнної історії
Збройних Сил України, м. Київ*

МАРОДЕРСТВО ЯК СПАДКОВА ХВОРОБА РОСІЙСЬКОЇ АРМІЇ: КІЛЬКА ІСТОРИЧНИХ ПАРАЛЕЛЕЙ

Вид воєнного злочину, який отримав свою назву від імені одного з двох відомих командирів часів першої загальноєвропейської війни (1618–1648), або як її називають історики Тридцятирічної війни, чи то німця, генерала графа Юганна Мероде, чи то шведа,

полковника Вернера фон Мероде, сягає своїми коріннями перших збройних сутичок між homo sapiens. І подібні дії злочинами тоді аж ніяк не вважалися, а навпаки, належали до чеснот переможця. Адже, здобуті на полі бою зброя, обладунки, цінності та особисті речі супротивника на правах трофеїв відразу ставали майном тих, хто отримав перемогу на полі бою.

У радянській, а також пострадянській історіографії тема мародерства була табуованою. Це пояснюється не лише бажанням “не виносити сміття з хати”, оскільки вважалося, що такі явища як мародерство, насилля, жорстоке поводження з полоненими та цивільними особами тощо притаманні лише арміям “експлуаторських держав”. Отже, слідуючи логіці радянських істориків, Червона армія зразка 1945 року була нічим іншим як “армією експлуаторської держави”, тобто Радянського Союзу, який вдавався до безконтрольного вивезення з території Німеччини та її союзників не тільки майна різноманітного призначення, а й обладнання та устаткування цілих галузей промисловості.

Подібним чином нині діє і Російська Федерація. Оскільки всі вади “непереможної і легендарної” органічно перекочували до “бойових порядків” збройних сил Росії, не варто дивуватися не тільки методам ведення бойових дій, а й злочинам, що здійснюються нині російськими військовослужбовцями на полі бою та на тимчасово захоплених територіях України. Все це стало можливим, насамперед, через системне зомбування власного населення “патріотично-пропагандистськими мантрами”, на кшталт “Можемо повторити!” Як наслідок, серед перехоплених Службою безпеки України телефонних розмов “освободітелів” зі своїми дружинами відсутні будь-які докори сумління щодо дій, пов’язаних із мародерством.

Нині ми маємо можливість майже в режимі онлайн спостерігати за активною фазою російсько-української війни 2014–2022 рр. Через доступність інформаційних технологій ХХІ століття пересічний громадянин будь-якої країни, у будь-якому куточку світу за допомогою всевітньої електронної мережі може ознайомитися як з перебігом бойових дій, так і з тими процесами про які, як правило, не воліє розповсюджуватися російська сторона. Мова йде про військові злочини, здійснені вояками російської армії на тимчасово окупованих територіях України.

Отже, найпоширенішими військовими злочинами, інформацією про які переповнені “шпальти” соціальних мереж, є мародерство, насилля щодо мирного населення, а віднедавна ще й демонстративне убивство українських військовополонених. Таким чином, ці злочини вже стали не тільки невід’ємними супутниками російської армії, а й “фірмовим маркером”, яким позначено шлях “другої за міццю армії в світі”.

А про те, що російські військовослужбовці діють за лекалами бійців і командирів Червоної армії, які визволяли Німеччину майже вісімдесят років тому не тільки від нацизму, а й від “зайвого майна”, свідчать і численні спогади учасників Другої світової війни.

За словами українського історика Андрія Руккаса: “Росіяни, які з точки зору російської ідеології продовжують воювати з міфічними нацистами і продовжують так звану Велику Вітчизняну війну, опинилися на території ворога, і тут їм можна робити все. Вони повторюють модель поведінки попередників, які опинилися на території Європи в 1945 році”.

Отже, мародерство вважається одним з важких воєнних злочинів. Одночасно з іншими негативними чинниками незаконне відчуження майна українців різко погіршило соціально-

економічну ситуацію та матеріальне становище українських громадян і держави загалом. Масове пограбування цивільного населення, власності Української держави, громадських організацій, підприємців та зарубіжних фірм на повний зріст ставить проблему відповідальності тих, хто скоїв такі та інші воєнні злочини. Усім постраждалим від мародерства російських військовослужбовців мають бути відшкодовані збитки за рахунок репарацій з Росії. У такий спосіб злочинці мають бути покарані та буде унеможливлене повторення воєнних злочинів у майбутньому.

*Фігурний Ю.С., к.і.н.
Науково-дослідний інститут
українознавства Міністерства освіти
і науки України, м. Київ*

РОЛЬ СИЛ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У ВІДСІЧІ ТА СТРИМУВАННІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

20 лютого 2014 р. розпочалася неоголошена російсько-українська гібридна війна яка триває й наразі. Її перебіг умовно можна розділити на такі етапи: 1) анексія Криму (лютий – березень 2014 р.); 2) проєкт “Новоросія” (квітень – липень 2014 р.); 3) замаскована військова агресія Російської Федерації (далі – РФ) проти України (липень 2014 р. – лютий 2015 р.); 4) стабілізація лінії фронту на сході України, перманентні бойові зіткнення на найважливіших ділянках протистояння та неперервна прихована воєнна й відкрита інформаційна агресія РФ (лютий 2015 р. – лютий 2022 р.); 5) повномасштабне вторгнення збройних сил РФ (далі – ЗС РФ) з півночі, сходу і півдня на територію України (24.02.2022 р. – по сьогодні).

Якщо у 2014 р., у критичний для держави час, саме Збройні Сили України (далі – ЗСУ) при допомозі Національної гвардії України (далі – НГУ) й добровольчих військових формувань, т. зв. “добробатів” зупинили наступ росіян та їх проксі, то вже наприкінці лютого – на початку березня 2022 р. вже Сили територіальної оборони Збройних Сил України (далі – Сили ТрО ЗСУ) підставили плече воїнам ЗСУ й НГУ та зірвали плани агресора по захопленню Києва за 3 дні й остаточно поховали російський т. зв. “путінський бліцкриг”.

Велике значення для творення й становлення Сил ТрО ЗСУ мав Закон “Про основи національного спротиву” (№ 5557), прийнятий Верховною Радою України 16 липня 2021 р. за поданням Президента України В. Зеленського. Він набрав чинності 1 січня 2022 р. і врегулював питання розвитку територіальної оборони, організації руху опору на окупованій території під час відсічі збройної агресії загарбникам та відповідної підготовки громадян України. Згідно з його положеннями, у складі ЗСУ з’явився окремий рід військових формувань – Сили ТрО ЗСУ. У їх складі мало бути 25 бригад (одна бригада на регіон), які склалися із понад 150 батальйонів (один батальйон на район) загальною чисельністю понад 100 тисяч.

У перші години й дні широкомасштабного вторгнення ЗС РФ на територію України, коли найбільш підготовлені й боєздатні частини ЗСУ й НГУ знаходилися на східному фронті, саме добре мотивовані підрозділи Сил ТрО ЗСУ допомогли зупинити ворожу навалу, виграти час до підходу воїнів Сил оборони України. Особливо це стосувалося північного

фронту й захисту Києва. Героїчна оборона Бучі, Ірпеня, передмість Києва навіки вписала звитяжців Сил ТрО ЗСУ золотими літерами на скрижалі Книги Буття українського народу. З 15 березня 2022 р. добровольці Сил ТрО ЗСУ стали визнаватися державою як ветерани війни. Наразі підрозділи Сил ТрО ЗСУ, які нараховують понад сто тисяч бійців, у складі Сил оборони України успішно воюють і визволяють від рашистських окупантів рідну землю.

Таким чином, воїни Сил оборони України, а саме бійці ЗСУ, НГУ, Сил ТрО ЗСУ та інших силових структур спочатку зупинили повномасштабне вторгнення ЗС РФ, потім стабілізували воєнну ситуацію, а тепер метр за метром звільняють від загарбників тимчасово окуповані території. Київщина, Чернігівщина, Сумщина, Харківщина, Миколаївщина вже звільнені від рашистів. Завдяки героям Сил оборони України Українська держава відновить соборність і суверенність, а путінська Росія зазнає ганебної поразки й ця пострадянська імперія розвалиться на кілька десятків державних утворень.

Хлонь С.Є., к.і.н.

*Центр досліджень воєнної історії
Збройних Сил України, м. Київ*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ ТА ВОЄННО-СТРАТЕГІЧНОЇ ОБСТАНОVKИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Питання оцінювання воєнно-політичної (ВПО) і воєнно-стратегічної обстановки (ВСО) в інтересах національної безпеки та оборони держави є надзвичайно актуальними у зв'язку з триваючою збройною агресією РФ проти України. Оцінювання воєнно-політичної та воєнно-стратегічної обстановки є першим і найважливішим кроком оцінювання обстановки під час прийняття рішень воєнно-політичним і воєнним керівництвом держави та Збройних Сил України.

За масштабом дій можна виділити три основних ієрархічних рівні оцінювання воєнно-політичної обстановки:

глобальний – воєнно-політична обстановка у світі в цілому, що характеризує воєнно-політичні відносини, насамперед, між так званими “Світовими центрами сили”;

регіональний – воєнно-політична обстановка, що склалася на даний момент в окремому регіоні (наприклад, Південно-Східній Європі);

державний – воєнно-політична обстановка навколо України або навіть у певному районі (регіоні) держави (наприклад, Крим, південні та східні області).

Воєнно-стратегічну обстановку оцінюють на вищому воєнно-політичному і воєнно-стратегічному рівнях Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство оборони України, Головнокомандувач Збройних Сил України, Генеральний штаб Збройних Сил України, Командування об'єднаних сил ЗС України, Командування сил оборони, командування видів ЗС і оперативних командувань, оперативних угруповань військ (ОУВ) та стратегічних угруповань військ (СУВ). Оцінювання проводиться, щоб визначити стан, можливості і готовність сил і засобів противника до продовження збройної агресії чи війни в інтересах підготовки до застосування і безпосередньо застосування компонентів ЗС України для захисту її національних інтересів і оборони. Дані для оцінювання ВСО надають структурні підрозділи розвідувальних органів держави. Оцінювання противника проводять

командувачі, командири і штаби усіх рівнів – об'єднань, з'єднань, частин і підрозділів у ході безпосередньої підготовки та під час бойових дій на оперативному і тактичному рівнях військового управління в інтересах оцінювання обстановки і прийняття рішення на операцію чи бій.

За дорученням Головнокомандувача Збройних Сил України від 26.03.2022 № 6820/с у Збройних Сил України створено воєнно-історичну комісію зі збору й узагальнення матеріалів, аналізу фактів і подій війни та створення на їх основі воєнно-історичних описів російсько-української війни 2022 року (від широкомасштабного вторгнення російських окупаційних військ на територію України 24 лютого). У цьому виданні на основі опрацьованих у центрі дослідження воєнної історії Збройних Сил України щоденних “Звітів з узагальнення бойового досвіду, отриманого Збройними Силами України у ході відбиття широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації” та “Інформаційно-аналітичних довідок групи моніторингу ситуації та аналізу змін воєнно-політичної, воєнно-стратегічної обстановки”, а також результатів роботи воєнно-історичної комісії щомісячно видається “Воєнно-історичний опис російсько-української війни”. У цій узагальнюючій праці важливе місце відведено висвітленню воєнно-політичної і воєнно-стратегічної обстановки, яка слалася на момент, що розглядається істориками.

*Цюрупа М.В., д.філос.н., професор
Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ*

АНТИЛЮДЯНИЙ СМИСЛ РОСІЙСЬКОЇ “СПЕЦОПЕРАЦІЇ”: МОРАЛЬНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ АКЦІЇ ВИНИЩЕННЯ УКРАЇНСТВА

Сьогодні, коли пройшов перший соціокультурний шок, викликаний неспровокованим нападом росіян на Україну, стало зрозуміло, що кардинально змінилась так звана людиновимірною стороною війни, як і її воєнно-політична сутність (природа). Хоча К. Клаузевіц і називав війну “справжнім хамелеоном”, він не зміг передбачити її докорінну зміну у бік жорстокості та антилюдяності.

Відійшли в минуле “благородні війни за правилами”. При всій жахливості руйнувань та страждань, у війнах минулого був цілераціональний аспект – змусити військо противника зазнати поразки та скористатися “плодами перемоги” на захопленій території та навіть намагались схилити жителів країни противника до ворога.

Агресивний напад РФ на Україну 24 лютого 2022 р. за своєю антилюдяною сутністю перевершив усі попередні війни, бо відкинуті ті слабкі регулятори, які мали на меті обмежити брутальне насильство. Йдеться про такі відносно “слабкі” важелі як гуманітарне право, військова мораль, загальнолюдська совість, правила та традиції ведення війн, згідно з якими цивільне населення та споруди не є об'єктами нападу.

Цілеспрямоване вбивство людей за їх належність до українства, катування дітей, а не тільки полонених та заручників, розстріли священників і медиків (некомбатантів), загрози вдатися до ядерної зброї показали моральну нищість агресора, який, за виразом Т. Адорно, встановив “чисту тотожність українця та смерті через муки”.

Філософський логіко-раціональний інструментарій не дозволяє висловити моральну глибину цих екзистенційних загроз, тому ліпше використовувати символічну форму. Зокрема, символом небаченої, доведеної до межі жорстокості став свого часу символ “Освенцім”, вживаний культурологами та філософами Європи після завершення Другої світової війни для позначення приречення до смерті безвинних людей, які для загарбників були символом, номером на руці.

Тепер його замінили назви українських міст Буча, Маріуполь (“Азовсталь”), що позначають український надособистісний спротив агресорам та водночас невимовну біль тисяч закатованих російською воєнщиною українців. Новий більш жахливий символ “Буча” позначив вбивства людини, її історії та культурного надбання саме за ідентичність до українства.

Знищення українства, позначене символом цього прекрасного мирного містечка на Київщині, нові підтвердження чого знаходять і будуть знаходити на нових деокупованих територіях, стало наслідком дій варварства “часу закінченої антигуманності”.

Воєнно-політичне керівництво країни-агресора та його мовчазні виконавці відродили “банальність зла”, притаманну нацистам, фашистам Європи та мілітаристам Сходу під час Другої світової війни, уособлену мільйонними вбивствами та перетворенням людини у дим печей Аушвіца. Нові символи “Маріуполь” та “Азовсталь” закарбували надмірну жорстокість та антилюдянність ворога, як і неминуче покарання його за вчинені злочинства через загальнолюдське засудження, дію Міжнародного карного трибуналу, помсту справедливого всеохоплюючого опору російським окупантам.

Президент України Володимир Зеленський при зверненні до учасників форму “Війна і закон”, який відбувся у Парижі восени 2022 року, нагадав слова вироку Нюрнберзького трибуналу: “Злочини проти міжнародного права скоюються конкретними людьми, а не абстрактними особами, і тільки покаранням конкретних індивідуумів, які скоїли ці злочини, можна забезпечити дотримання положень міжнародного права”.

Найбільш актуальне завдання для науковців соціогуманітарної сфери України розкрити для цивілізованого світу нічим не виправдану антигуманну сутність російського воєнно-політичного керівництва та “слухняних” виконавців його воєнної машини, для яких за аналогією назви знаменитої книги Ханни Арендт, знищення інших людей, “не своїх”, культурних надбань, основ іншого образу життя являється марудною справою, “банальністю Зла”.

Чайка С.П.

Іміджево-видавничий центр

Національної гвардії України, м. Київ

ПОЧЕСНІ НАЙМЕНУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ: ВІД ІСТОРИЧНИХ ПОСТАТЕЙ ДО ГЕРОЇВ СЬОГОДЕННЯ

Історія України – це історія постійної військової боротьби українства за свою державність та незалежність. Масовий героїзм народу очолювався видатними особистостями. Тисячолітня боротьба багатьох поколінь завершилася здобуттям 1991 року державної незалежності. Проте вона має бути надійно захищена.

Першим військовим формуванням, створеним з цією метою, була Національна гвардія України. Своє завдання на етапі становлення України вона виконала і 2000 року була розформована. Проте захист завоювань Революції Гідності, необхідність надання відсічі

збройній агресії Російської Федерації спонукали Верховну Раду України повернутися до випробуваної в історії нашої держави військової сили – Національної гвардії. 13 березня 2014 року був прийнятий Закон України “Про Національну гвардію України”.

Повномасштабне вторгнення російської армії на територію України 24 лютого 2022 року було зупинене героїзмом і готовністю захищати Вітчизну усіма військовими структурами, у перших лавах яких були підрозділи і частини НГУ. Особливо відзначилися вони у захисті міст Києва, Харкова, Маріуполя, Чернігова, Сум. Сьогодні на ротаційній основі військові частини НГУ виконують бойові завдання на передових позиціях у Луганській, Донецькій, Запорізькій, Миколаївській областях, прикривають кордони з Білоруссю та Росією на Волині, Поліссі, Слобожанщині. На знак високої оцінки бойових заслуг НГУ багатьом з'єднанням і військовим частинам присвоєно почесні імена видатних звиятців за волю України:

імені гетьмана Петра Дорошенка – Першій Президентській бригаді оперативного призначення НГУ, у якій звання Героя України присвоєно: майору Карватку Богдану Володимировичу (помертньо); солдату резерву Тельнову Євгенію Львовичу (помертньо);

імені Дмитра Вишневецького – 12-й бригаді оперативного призначення НГУ, у якій звання Героя України присвоєно: майору Парталі Станіславу Юрійовичу (помертньо); капітану Грицаснку Віталію Миколайовичу (помертньо); старшому лейтенанту Кагалу Максиму Володимировичу (помертньо); старшому лейтенанту Чуприну Михайлові Руслановичу (помертньо); полковнику Шлезі Денису Олексійовичу; майору Паламару Святославу Ярославовичу; майору Прокопенку Денису Геннадійовичу; майору Хоменку Олегу Сергійовичу; лейтенанту Пашку Леву Валерійовичу;

імені полковника Петра Болбочана – 3-й бригаді оперативного призначення НГУ, у якій звання Героя України присвоєно: старшому лейтенанту Барсукову Сергію Ігоровичу (помертньо); полковнику Жумабоєву Мукімбою Юнусовичу; лейтенанту Громадському Сергію Олеговичу;

імені Петра Калнишевського – 21-й окремії бригаді охорони громадського порядку НГУ;

імені князя Аскольда – 25-й окремії бригаді охорони громадського порядку НГУ;

імені Івана Богуна – 8-му полку оперативного призначення НГУ;

імені полковника Данила Нечая – 40-му полку НГУ;

імені Олександра Красіцького – 45-му полку НГУ;

імені полковника Семена Височана – 50-му полку НГУ;

імені Василя Вишиваного – Навчальному центру НГУ.

імена сучасних героїв звиятг за незалежність і суверенітет присвоєні:

імені Героя України сержанта Сергія Михальчука – 4-й бригаді оперативного призначення НГУ, у якій Звання Героя України присвоєно: підполковнику Лецишину Богдану Григоровичу (помертньо); сержанту Михальчуку Сергію Олександровичу (помертньо); молодшому сержанту Тимченку Олександру Олександровичу (помертньо); старшому солдату Амеліну Артему Андрійовичу (помертньо); старшому солдату Жержевському Сергію Олександровичу (помертньо); підполковнику Голінею Олегу Васильовичу; лейтенанту Литвину Віталію Сергійовичу;

імені Героя України лейтенанта Богдана Завади – 9-му полку оперативного призначення НГУ, у якому звання Героя України присвоєно: полковнику Апухтіну Дмитру Олександровичу

(помертньо); лейтенанту Заваді Богдану Олексійовичу (помертньо); солдату Гломбі Роману Михайловичу;

імені генерал-майора Олександра Радієвського – 16-му полку охорони громадського порядку НГУ.

За час бойових дій з 2014 по листопад 2022 року присвоєно звання Героя України 31 військовослужбовцю НГУ, із них 20 – помертньо. Усього у боях за Батьківщину за цей період загинуло понад 1000 військовослужбовців НГУ. Національна гвардія України продовжує героїчні бойові традиції українського народу та його видатних особистостей щодо забезпечення незалежності та суверенітету держави, своїми діями наближає перемогу над російським агресором. Присвоєння почесних найменувань військовим частинам НГУ сприяє піднесенню патріотичного духу українських воїнів та сподвигає їх до звершення подвигів в ім'я України. Національна гвардія України робить значний внесок у збереження територіальної цілісності держави та волелюбних надбань попередніх поколінь українського народу.

*Шевчук В.П., д.і.н., професор
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП СТАНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2022 РОКУ

Широкомасштабна російсько-українська війна, що розпочалася вторгненням збройних сил РФ 24 лютого 2022 р., стала наслідком войовничої, імперської політики сучасного російського керівництва. У боротьбі проти російської навали український народ і Збройні Сили України демонструють внутрішнє єднання та згуртованість цивілізованих країн.

В умовах розвитку швидкоплинних процесів російсько-української війни актуалізується необхідність зберегти для історії документи, описи основних подій та свідчення їх учасників. За дорученням Головнокомандувача Збройних Сил України від 26 лютого 2022 року у Збройних Силах із науковців, військових фахівців створено воєнно-історичну комісію із написання воєнно-історичного опису російсько-української війни 2022 року. На основі збору історичних матеріалів, їх узагальнення стали виходити щомісячні “Воєнно-історичні описи російсько-української війни 2022 року”. В описах доводиться, що наприкінці 2021 – початку 2022 р. РФ провела завчасну підготовку до широкомасштабного збройного вторгнення в Україну.

Оцінка подій російсько-української війни, розкриття загарбницьких цілей путінського керівництва щодо України, проведено у виступах, промовах та заявах Президента України Володимира Зеленського, які видані книгою “Місяць війни. Хроніка подій”. Президент України своїми зверненнями до світової громадськості переборює вагання лідерів країн заходу у наданні Україні зброї та створенні антипутінської воєнної платформи. Західні партнери, які до 24 лютого 2022 року в оцінці подій навколо України підходили з позицій “стурбованості та занепокоєння”, перейшли до практичної допомоги Україні у військовій, гуманітарній, фінансовій та інших сферах діяльності

У Національному університеті оборони України підготовлено інформаційне видання “Хроніка війни” у двох частинах, в яких на основі офіційної інформації відтворено щоденні

події російсько-української війни у лютому–квітні 2022 р. У виданні йдеться про героїчні зусилля Сил оборони України у відсічі та стримуванні російської збройної агресії. Відмічається, що під тиском українських Сил опору противник змінив свої амбіції щодо повного захоплення території України і з квітня місяця зосередився на захопленні території південних і східних областей України.

В інституті історії НАН України 19–20 травня 2022 р. відбулася панельна дискусія “Війна Росії проти України 2014–2022 рр.: історична ретроспектива і спроби наукової рефлексії”. Учасники з’ясували причини війни 2022 р., загарбницькі плани керівництва Росії щодо України тощо. Виступи окремих учасників подаються у форматі наукових статей в Українському історичному журналі № 4 за 2022 р. У контексті системи захисту суверенітету й територіальної цілісності України військові фахівці Сергій Сегеда та Вадим Машталір розглядають територіальну оборону як феномен національної військової історії. Андрій Харук відтворює події, пов’язані із намаганням росіян висадити десант на аеродромах у Василькові і Гостомелі.

Отже, вітчизняна історіографія російсько-української війни 2022 року перебуває на початковому етапі свого становлення. Нагромаджуються інформаційні матеріали, які надходять від органів управління ЗС України. Саме вони становлять основу для з’ясування історії російсько-української війни.

Російсько-українська війна 2022 р. аналізується військовими центрами західних країн, зокрема Інститутом дослідження війни (ISW) США. Доцільно при підготовці наукових праць використовувати їх напрацювання, які суттєво поглиблюють історіографію російсько-української війни 2022 року.

*Шкуратенко О.В., к.ю.н., доцент,
Супрунчук О.О.
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ*

РОЛЬ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Забезпечення правопорядку, охорона прав і свобод людини, протидія злочинності – одні з головних напрямів діяльності всіх правоохоронних органів України як в мирний час, так і в умовах збройних агресій. Згідно зі ст. 38 КПК України здійснювати досудове розслідування в Україні уповноважені органи Національної поліції, Державного бюро розслідувань, Національне антикорупційне бюро України, Служба безпеки України, Бюро економічної безпеки України.

Досудове розслідування – це перша стадія кримінального процесу, на якій відбувається збирання інформації про обставини вчинення кримінального правопорушення, встановлення осіб, які можуть бути до нього причетними.

З початку широкомасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну постало завдання не тільки Збройним Силам України дати відсіч державі-агресору, а й правоохоронним органам забезпечити внутрішню стійкість держави. В умовах усіх воєнних конфліктів створюються умови, які сприяють збільшенню вчинення кримінальних правопорушень проти життя та

здоров'я людини, власності, статевої свободи та недоторканності особи, а також вчинення воєнних злочинів.

Із вчиненням воєнних злочинів, їх документуванням, органи досудового розслідування України зіткнулися вперше, проте з першого дня воєнного нападу на нашу державу підрозділи Національної поліції, Державного бюро розслідувань та Служби безпеки України досконало документують кримінальні правопорушення держави-агресора. Переважна більшість злочинів, які документуються, це злочини відповідальність за які передбачена ст. 438 (порушення законів та звичаїв війни) КК України, а також злочини проти статевої свободи та недоторканності особи.

Надзвичайно важливо зібрати всю інформацію на місці події, оскільки комплексно вона може бути використана в Міжнародному кримінальному суді ООН чи іншому, створеному відповідно до міжнародного права, спеціальному трибуналі під час розгляду кримінальних справ проти РФ, вчинених під час збройної агресії в Україні. Особливістю розслідування таких злочинів також є те, що більшість осіб, які їх вчиняють є громадянами іншої держави, тому питання їх фізичного затримання та ув'язнення можуть зайняти роки.

Проте сьогодні активно застосовуються положення КПК України про заочне досудове розслідування та заочний судовий процес. Це дає змогу провести розслідування обставин кримінального правопорушення та визнати таких осіб без їх присутності винними у вчиненні злочинів іменем України та оголосити у міжнародний розшук.

Окрім воєнних злочинів не потрібно забувати про буденні злочини. Навіть в умовах війни громадяни мають відчувати безпеку та мати можливість захистити свої права. Щодня на території нашої держави вчиняється близько тисячі злочинів різних ступенів тяжкості, проти органи досудового розслідування працюють над їх документуванням, оскільки кожна особа має знати про невідворотність покарання за вчинення будь-яких правопорушень.

В умовах широкомасштабної війни правоохоронна система тримає свій фронт та спільно зі Збройними Силами України бореться за нашу перемогу. Адже ворог в нас один – Російська Федерація.

*Щипанський П.В., к.військ.н., професор
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОВІТРЯНИХ СИЛ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У ВІДБИТТІ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Зранку 24 лютого 2022 р. російські війська майже одночасно завдали ударів зі сходу (з території РФ та територій окремих районів Донецької та Луганської областей, півночі (з території Білорусі та Росії) та півдня (з території АР Крим, акваторії Чорного й Азовського морів). Намагання противника ракетно-авіаційними ударами придушити систему ППО України та досягнути панування у повітрі не було досягнуто завдяки вмілим діям угруповання ПС ЗС України. Угруповання ПС залишилось боєздатним та керованим. Основні зусилля угруповання ПС зосереджувалися на веденні повітряних та протиповітряних боїв з метою прикриття з повітря важливих державних об'єктів та об'єктів

критичної інфраструктури; частин та підрозділів угруповань ЗС України; нанесенні ударів штурмовою та бомбардувальною авіацією з метою зниження ударного потенціалу противника; виведенні своєї авіації з-під ударів та здійсненні маневру частинами й підрозділами, що виконували завдання протиповітряної оборони.

Дії ПС ЗС України здійснювалися в умовах наявності у противника засобів для нанесення вогневого ураження на всю глибину території України, декларування намірів застосування усього арсеналу засобів ураження. Противник систематично завдавав ракетних ударів балістичними та крилатими ракетами наземного, повітряного та морського базування.

Завчасним та безпосереднім розосередженням літаків авіації ПС по аеродромній мережі України, маневром частинами та підрозділами ЗРВ та РТВ ПС у ході та після відбиття повітряних ударів, заходами щодо відновлення техніки вдалося забезпечити боєздатність та керованість угруповання ПС, зберегти значну частину озброєння та військової техніки угруповання. З метою нанесення противнику ураження з повітря авіацією ПС здійснювалося у середньому до 8 літаків/вильотів на добу, винищувальне авіаційне прикриття забезпечувалося у середньому до 12 літаків/вильотами. Удосконалення тактики бойового застосування та навичок бойової обслуги ЗРК дав змогу забезпечити ураження малорозмірних повітряних цілей, постановників перешкод з мінімальною витратою ЗРК. Лише за лютий – березень загальні втрати противника склали: 135 літаків, 131 вертоліт, 83 БпЛА оперативно-тактичного рівня.

Завдяки проведеним заходам та вмілим діям частин та підрозділів ПС, завдання завоювання переваги у повітрі противником досягнуто не було. Противник відмовився від польотів пілотованою авіацією практично над всією правобережною частиною України. Над рештою території держави, внаслідок зростаючої кількості ПЗРК різних типів у Силах оборони України, авіація противника діяла переважно із середніх висот із застосуванням засобів РЕБ.

*Яким'як С.В., к.військ.н., доцент
Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ*

СИЛИ ОБОРОНИ УКРАЇНИ У ВІДСІЧІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ НА МОРІ

До початку повномасштабного вторгнення військ рф в Україну, що розпочалося 24 лютого 2022 року, противник планомірно здійснив низку заходів завчасної та безпосередньої підготовки до ведення воєнних дій на морі. Ударні спроможності ЧФ у 2015–2021 рр. зросли у кілька разів, зокрема до складу флоту було прийнято: 13 кораблів-носіїв ракет дальньої дії комплексу “Калібр” (3 фрегати проєкту 11356Р, 6 великих підводних човнів проєкту 636.3, 4 малих ракетних кораблі проєкту 21631, сумарний залп склав 80 ракет); два берегових ракетних комплекси “Бастіон” та “Бал”. Напередодні повномасштабного вторгнення суттєво зросли десантні спроможності угруповання противника: до Чорного моря увійшли 6 десантних кораблів зі складу інших флотів ВМФ рф, зокрема: 1 вдк пр.11711 та 2 вдк пр.775 Північного флоту; 3 вдк пр. 775(775М) Балтійського флоту.

Аналіз воєнних дій на морі, проведений автором під час безпосередньої участі у бойових діях угруповання різнорідних сил ВМС Сил оборони України з 24 лютого по 29 травня 2022 року, засвідчив, що метою противника було: встановлення панування на морі;

блокування дій угруповань сил і портів України; нанесення ударів по державних і військових об'єктах з моря; висадка морських десантів у разі сприятливих умов. Для цього противником здійснювалося: демонстративне розгортання корабельних ударних і десантних груп поблизу українського узбережжя; ведення диверсійно-розвідувальних дій з моря із застосуванням малорозмірних катерів; цілодобове чергування винищувально-бомбардувальної авіації у повітрі над морем; нанесення ударів з морських носіїв по силах угруповання різнорідних сил у пунктах базування і в морі та важливих державних об'єктах у приморських районах та на усій території України.

Проте угрупованням різнорідних сил ВМС Сил оборони України з метою випередження противника було завчасно здійснене розосередження сил, виставлення морських мінних загороджень. У ході дій у морі постійно велись спостереження і розвідка із застосуванням патрульних катерів, берегових радіоелектронних засобів, безпілотних авіаційних комплексів та інших сил і засобів. Це дозволило підготувати і провести низку успішних та раптових для противника ударів по його основних силах. Так, 2 квітня 2022 року ударом берегового ракетного комплексу “Нептун” по фрегаті “Ессен” було примушено його до відмови від виконання завдання. 4 квітня було здійснено першу спробу, а 13 квітня – знищено ракетний крейсер “Москва”, флагман сил противника. 7 травня БпАК “Байрактар ТВ2” було знищено одразу три бойових катери ворога у бойових діях за острів Зміїний.

На підставі аналізу воєнних дій на морі зроблено такий висновок: успішними діями Сил оборони України у Чорному морі було зірвано панування противника на морі та відкинуто його сили до узбережжя Криму, що змінило хід дій на користь України. До головних уроків для України з досвіду війни на морі слід віднести такий: захист держави з морських напрямків потребує завчасного створення і реалізації національної військово-морської стратегії та належних військово-морських спроможностей України.

СЕКЦІЯ 2.
ОЗБРОЄННЯ І ВІЙСЬКОВА ТЕХНІКА
У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ: ЗНАЧЕННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

*Бірюков І.Ю., д.т.н., професор,
Радіонов Г.О., к.військ.н.
Національна академія Національної
гвардії України, м. Харків*

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ
ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ОПЕРАЦІЙ**

Аналіз застосування безпілотних літальних апаратів (БпЛА) у районі проведення бойових операцій вказує на виконання наступних основних бойових завдань:

розвідка ділянок місцевості, непідконтрольних ЗС України, на предмет ймовірного розташування підрозділів російсько-окупаційних військ;

ідентифікація фортифікаційних споруд, військової техніки та озброєння противника, своєчасне виявлення, фото- та відео-фіксація їх маневрів та пересувань;

корегування вогню артилерії;

завдання точкових ударів по особовому складу та вогневих засобах противника;

перевірка районів розгортання сил і засобів своїх підрозділів та їх фортифікаційного обладнання на предмет ефективності проведеного ними маскування.

При цьому спостерігаються такі позитивні тенденції їх застосування:

отримання, накопичення, узагальнення та аналіз досвіду застосування БпЛА різних класів в умовах реального ведення бойових дій;

зменшення часу оперативного викриття позицій та вогневих засобів у тактичній глибині побудови оборони сил противника;

набуття можливості оперативного контролю результатів вогневого ураження противника з послідуочим його корегуванням у режимі онлайн;

збільшення ефективності застосування БпЛА шляхом підвищення стійкості до впливу засобів їх ураження, якими оснащений противник.

У той же час визначені і основні негативні фактори при застосуванні БпЛА:

відсутність єдиної організаційно-штатної структури підрозділів БпЛА та єдиної уніфікації комплексів у цілому і систем їх технічного обслуговування, ремонту, запуску та управління зокрема;

відсутність досвіду одночасного застосування декількох БпЛА для спільних дій та взаємообміну інформації між їх операторами;

відсутність єдиної системи навчання операторів та екіпажів БпЛА;

низька роздільна здатність оптичних та інфрачервоних систем БпЛА;

застосування противником різноманітних та сучасних систем боротьби та протидії БпЛА;

тривалий час обробки, узагальнення, аналізу та надання розвідувальної інформації по завершенню польоту.

За результатами проведеного аналізу застосування БпЛА в умовах реальних бойових дій розроблені обґрунтовані рекомендації по вирішенню проблем бойового застосування БпЛА

в умовах активного застосування противником сучасних засобів радіоелектронної боротьби та інших засобів боротьби з БПЛА.

На підставі отриманих рекомендацій запропонована вдосконалена дворівнева система зв'язку та управління БПЛА.

Буряк С.П.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ (БОЙОВИХ) ТАНКІВ УКРАЇНИ І ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

В умовах повномасштабної війни РФ проти України виникла потреба у розробленні перспективної програми розвитку вітчизняної бронетанкової техніки, що є на озброєнні Збройних Сил (ЗС) України, зокрема танків.

На дійсний час серед фахівців виникає гостра полеміка про подальші перспективи розвитку основного (бойового) танка (О(Б)Т). Деякі з них пропонують відмовитись від О(Б)Т під час бойових дій. Приводом цього служать значні втрати бойових машин, порівняно з низькими витратами (економічних і організаційних) противника на протитанкові засоби, особливо протитанкові керовані ракети. Проаналізувавши досвід воєнних конфліктів недалекого минулого і сьогодення та прогнозований рівень оснащення армій різних держав, можна зробити висновок, що О(Б)Т так і залишаються основною ударною силою у сухопутних військах більшості армій світу. Отже, умовах сьогодення виникає потреба оновлення існуючого танкового парку ЗС України за рахунок проведення модернізації або закупівлі нових О(Б)Т у провідних країн світу, що передбачає проведення їх порівняльного аналізу.

В якості основних танків (ОсТ) ЗС України розглядаються такі типи Т-64БВ, Т-72АМТ, Т-80БВ, а зарубіжні типу “Abrams” (США), “Leclerc” (Франція), “Leopard” (Німеччина).

За результатами проведеного аналізу можемо зробити такі висновки. Позитивним є те, що ОсТ зберігають переваги перед закордонними за рахунок:

малих розмірів і маси ост, що зменшує ймовірність його виявлення на полі бою та ураженість протитанковими засобами противника;

автоматизованого механізму (автомату) заряджання, що забезпечує високу постійну скорострільність 6–8 пострілів на хвилину незалежно від стану та втомленості екіпажу, чисельність якого скорочено до трьох осіб;

наявності у боскомплекті ОсТ танкових керованих ракет із напівавтоматичною системою наведення по лазерному променю, що призначені для стрільби з місця та з ходу на дальності до 5 км для боротьби з броньованими цілями;

підвищених показників силової установки за потужністю, запасом ходу та інших характеристик;

значного експортного потенціалу при співвідношенні “ціни/якості”, що робить модернізовані ОсТ привабливими на зовнішньому ринку озброєння багатьох країн.

Переваги зарубіжних О(Б)Т перед ОсТ:

досконала система управління вогнем третього покоління дає змогу засовувати її за різних погодних умов та має значно вищі характеристики точності стрільби у темну пору доби та за поганих метеорологічних умов;

наявність у боскомплекті нових боєприпасів підвищеної потужності ДМ43, ДМ53 (Німеччина) та М829А2 (США) дають змогу знищувати більш броньовані цілі;

підвищений рівень захищеності та живучості (екіпаж знаходиться окремо від боскомплекту) підвищує його виживання при пробиванні броні;

потужна силова установка, оснащена сучасною системою живлення двигуна паливом, турбокомпресорами з високими параметрами наддуву, що забезпечують при великій масі понад 50 тонн хороші показники маневреності;

використання сучасної автоматизованої системи управління О(Б)Т суттєво впливає на обізнаність екіпажу танка у тактичній обстановці реального часу.

Таким чином, у сучасних умовах одним із шляхів підвищення бойового застосування вітчизняного ОсТ є розроблення та створення єдиної концепції розвитку бойових машин в Україні за досвідом і стандартами країн НАТО.

Варванець Ю.В.,

Костюк В.В.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ПРИВЕДЕННЯ СИСТЕМИ ВІДНОВЛЕННЯ ОВТ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У ВІДПОВІДНІСТЬ ДО СТАНДАРТІВ НАТО

В умовах сучасних високоманеврених бойових дій і наявності у противника потужних засобів ураження відновлення боєздатності військових частин у найкоротші терміни чи підтримання їх на визначеному рівні буде залежати від чіткої організації і своєчасного виконання такої складової технічного забезпечення, як відновлення озброєння і військової техніки у бойових порядках військ. Разом з тим, надходження складних зразків озброєння і військової техніки по програмі міжнародної військово-технічної допомоги, освоєння, експлуатація яких потребує приведення системи відновлення ОВТ у відповідність до стандартів НАТО. Тому основну увагу приділяють розробленню основ організаційно-штатної структури та визначенню ступеня технічної оснащеності підрозділів та частин, які виконують ремонт.

Визначена проблема є актуальною, яку необхідно вирішувати за наступними напрямками:

внесення суттєвих змін в організаційно-штатні структури ремонтних підрозділів та військових частин. Передбачити збільшення кількості евакуаційних засобів (БРЕМ, РЕМ, МТД), обладнаних потужним крановим обладнанням, демонтажно-монтажним обладнанням та пристроями для зварювання та різки металів, з покращеними транспортними можливостями, що забезпечить виконання відновлювальних робіт і значно скоротить тривалість перебування техніки в несправному стані. Введення до штатів лінійних рот, батальйонів евакуаційних засобів і ремонтних майстерень, ступінь захисту яких має відповідати захисту основних зразків озброєння. У структурі ремонтно-відновлювальних

органів передбачити штатний броньований засіб технічної розвідки в інтересах технічного забезпечення із розрахунку один на бригаду. Для контролю технічного стану озброєння і військової техніки у бойових умовах необхідно створення штатних рухомих засобів діагностування;

відновлення пошкоджених зразків має здійснюватися переважно на готових агрегатах залежно від обстановки: на місці виходу з ладу, у тиловому районі підрозділу (роти, батальйону) або на ЗППМ бригади;

штат ремонтної частини (підрозділу) має чітко визначати підрозділи, які “працюють” стаціонарно на місці (ЗППМ, ППД), і підрозділи, які постійно переміщуються за закріпленими частинами (підрозділами) залежно від їх завдань, виконують відновлювальні (логістичні) заходи у їх інтересах;

з метою логістичного забезпечення ОВТ іноземного виробництва мати угоди у рамках Програми Співробітництва з країнами Північноатлантичного союзу, що передбачають у “кризовій ситуації” використовувати центральні бази НАТО, склади запчастин і агрегатів у Західній Європі.

Приведення системи відновлення ОВТ Сухопутних військ Збройних Сил України у відповідність до стандартів НАТО забезпечить у цілому високу бойову готовність військ (сил) і може розглядатися як аспект національної безпеки України.

*Волков П.Ю., доктор філософії
Національна академія Національної
гвардії України, м. Харків*

МЕТОД РОЗРАХУНКУ ХАРАКТЕРИСТИК РАДІОЛОКАЦІЙНОГО РОЗСІЮВАННЯ АВТОБРОНЕТАНКОВОЇ ТЕХНІКИ У ПОЛІ ПІДСВІЧУВАННЯ ТЕЛЕВІЗІЙНОЇ (Т2) І СТІЛЬНИКОВОЇ МЕРЕЖ

Запропоновано метод оцінювання можливості радіолокаційного спостереження наземних об'єктів у полі підсвічування телевізійної (Т2) і стільникової мереж. У якості об'єктів пасивної радіолокації можуть розглядатись транспортні засоби та бронетанкова техніка у безпосередній близькості від зони можливого прориву противнику.

Метод засновано на використанні електродинамічних моделей радіолокаційного розсіювання електромагнітних хвиль (ЕМХ) металевими об'єктами.

Для отримання характеристик радіолокаційного розсіювання різних об'єктів у даний час застосовуються методи фізичного і математичного моделювання. Швидкий розвиток комп'ютерної техніки в останні десятиліття призвів до появи ефективних математичних методів розрахунку характеристик радіолокаційного розсіювання. Враховуючи той факт, що їх застосування не потребує значних фінансових і матеріальних витрат та різноманітність сценаріїв радіолокаційного зондування, яку можна змодельовати у порівняно невеликий час, застосування методів комп'ютерного моделювання має ряд переваг у порівнянні із фізичним моделюванням. Разом із цим до математичних методів пред'являються жорсткі вимоги щодо точності відтворення характеристик розсіювання об'єктів радіолокації.

Обрання того чи іншого методу моделювання залежить від складності об'єкта, його електричних розмірів і матеріалів, з яких виготовлено його елементи. Проведений аналіз показав, що при моделюванні характеристик радіолокаційного розсіювання об'єктів, розміри

яких порівнянні із довжиною хвилі опромінення (резонансних об'єктів), рядом переваг володіють методи, засновані на розв'язанні інтегральних рівнянь (ІР).

В останні десятиліття зазначені методи отримали розвиток для розрахунку електромагнітних відгуків розсіювачів достатньо великих електричних розмірів, але у цьому випадку їх застосування пов'язане зі значними обсягами оперативної пам'яті, алгоритми розв'язання ІР стають дуже складними і мають ряд обмежень. Для моделювання електромагнітного розсіювання електрично великих об'єктів ефективно застосовуються асимптотичні високочастотні методи розрахунку, які є більш простими у комп'ютерній реалізації і забезпечують високу точність розрахунків, починаючи з характерних геометричних розмірів розсіювачів, що перевищують довжину хвилі на десятки відсотків.

Різні методи математичного моделювання широко застосовуються для дослідження характеристик радіолокаційного розсіювання аеродинамічних повітряних об'єктів, наземної техніки, а також мін, встановлених у ґрунті. Разом із цим даних про характеристики розсіювання наземної техніки, зокрема бістатичного, у відомих роботах недостатньо.

Об'єкти наземної техніки є радіолокаційними об'єктами резонансних розмірів у метровому і дециметровому діапазонах довжин хвиль (що відповідає діапазонам робочих частот телевізійної і стільникової мереж в Україні). Тому для розрахунку їх характеристик радіолокаційного розсіювання доцільно застосовувати методи, засновані на розв'язанні ІР.

Основними перевагами даних методів є порівняно висока точність і збіжність результатів у випадку резонансних об'єктів складної форми.

Гайдарли Г.С., к.і.н.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ*

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЗАСОБІВ ІНЖЕНЕРНОГО ОЗБРОЄННЯ (ЗА ДОСВІДОМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2022 РОКУ)

Досвід діяльності інженерних підрозділів Збройних Сил України у російсько-українській війні 2022 року висвітлив ряд проблемних питань щодо інженерної підтримки військ, зокрема: підвищення темпів просування військ в умовах масових загороджень і руйнувань; підвищення ефективності мінно-вибухових загороджень для сковування маневру військ противника і завдання йому втрат і водночас складність виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів (ВНП); скорочення часу на обладнання оборонних смуг і рубежів, підвищення захисту військ від засобів ураження противника; досягнення приховування бойової діяльності військ і введення противника в оману.

Обмежена кількість частин інженерних військ постійної готовності потребує виконання завдань інженерного забезпечення силами і засобами, що є у наявності. Такі завдання умовно можна звести у такі групи: завдання, що виконуються в інтересах захисту військ і об'єктів (фортифікаційне обладнання місцевості; участь у протидії системам розвідки і наведення зброї противника, приховуванні (маскуванні), імітації військ і об'єктів, забезпеченні дезінформації і демонстративних дій); ліквідація наслідків дії різних видів зброї противника (зокрема виявлення, знешкодження та знищення ВНП) і небезпечних чинників природного і техногенного характеру тощо; участь засобів мінування у вогневому ураженні противника;

завдання, що виконуються в інтересах пересування та маневру (забезпечення рухомості), підготовка й утримання шляхів, влаштування й утримання переправ, розгородження та розмінування; постійні завдання, до яких можна віднести обладнання й утримання пунктів (районів) польового водопостачання, польове електроенергетичне забезпечення військ тощо.

Здійснивши порівняльний аналіз ефективності та технічного рівня засобів інженерного озброєння, можемо запропонувати такі шляхи вирішення проблемних питань:

удосконалити наявні засоби інженерної розвідки на основі сучасного інформаційного забезпечення, переходу до добування, обробки та надання розвідданих у режимі реального часу, зокрема з використанням пристроїв і приладів (сенсорів), що працюють на електронно-візуальній, інфрачервоній, радіолокацій, тепловізійній, лазерній та інших ефективних технологіях отримання розвідданих у складі систем з бортовими ЕОМ і необхідним програмним та інформаційним забезпеченням;

оснастити війська броньованими (з легованого алюмінію) дорожніми машинами із вбудованим і знімним обладнанням, що мають захист від засобів РХБ дії та дають змогу супроводжувати військові колони і виконувати завдання з інженерного обладнання місцевості;

перейти на інженерні засоби ураження противника, передусім дистанційно встановлювані протитанкові та протипіхотні міни й інші пристрої із самоліквідаторами, що спрацьовують після закінчення визначеного терміну виставлення;

розробити інженерні міни “широкої зони ураження”, що передусім забезпечують високу ефективність ураження противника, у тому числі повітряних цілей, що низько летять.

Отже, запропоновані шляхи вирішення зазначених питань дадуть змогу суттєво мінімізувати витрати сил і засобів на облаштування інженерних загороджень.

*Іохов О.Ю., д.т.н., доцент,
Споришев К.О., к.т.н., доцент,
Тимченко С.Ю.*

*Національна академія Національної
гвардії України, м. Харків*

ШЛЯХИ ЗАХИСТУ СИСТЕМИ РАДІОЗВ’ЯЗКУ МОБІЛЬНОЇ КОМПОНЕНТИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Вплив на систему управління військовими підрозділами та озброєнням шляхом ведення радіоелектронної боротьби (РЕБ) є невід’ємною частиною сучасного протиборства будь-якого масштабу. Відповідно, важливим напрямом у сучасних конфліктах є протистояння радіоелектронних систем. Одним із найефективніших засобів РЕБ є постановка навмисних завад, що дає змогу одночасно виконати завдання з блокування доступу до засобів радіообміну та порушення цілісності повідомлень. Сучасні комплекси (засоби) радіоелектронної розвідки (РЕР) та радіопридушення мають характеристики, які дозволяють виконувати завдання та залишатися при цьому непомітними. Завдання забезпечення необхідних показників завадозахищеності, а саме завадостійкості та розвідзахищеності системи радіозв’язку в таких умовах є головним завданням при організації системи радіозв’язку.

Досвід виконання службово-бойових завдань показав, що штатні радіозасоби, які стоять на озброєнні військ (сил), не здатні забезпечити захист від впливу засобів

радіопридушення та радіорозвідки противника в умовах безпосереднього зіткнення. Аналіз можливих засобів та способів забезпечення завадозахищеності радіозасобів показав, що за умов сьогодення воно можливо лише завдяки використанню енергетичного методу протидії засобам радіопридушення та РЕР противника. Враховуючи ці обставини, можна визначити декілька шляхів розв'язання проблеми забезпечення завадозахищеного радіозв'язку.

Одним зі шляхів забезпечення завадозахищеного радіозв'язку для існуючих засобів радіообміну є створення спеціальних спрямованих антенних систем із підвищеними скритними і мобільними властивостями та визначення порядку їхнього застосування у різних умовах обстановки.

Другим із можливих шляхів забезпечення завадозахищеного радіозв'язку є створення принципово нових систем мобільного радіозв'язку, побудованих на принципах структури MESH з використанням WiMAX-сумісних систем, стандарту IEEE802.16m. Застосування стандартів типу IEEE802.16m потребує адаптації функціонування до особливостей застосування в умовах роботи сучасних засобів радіопридушення та радіорозвідки противника, а також оптимізації засобів радіообміну за умов використання конформної фазованої антенної решітки з можливістю фокусування послідовностей багаточастотних просторово-часових сигналів у заданій точці простору.

Таким чином, у практиці забезпечення завадозахищеного радіозв'язку має місце протиріччя, яке полягає в обмежених можливостях існуючих методів оптимізації параметрів засобів радіообміну та адаптації системи радіозв'язку до умов впливу навмисних завад.

Корольов О.О.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

СУЧАСНІ СПОСОБИ ВЕДЕННЯ ІНЖЕНЕРНОЇ РОЗВІДКИ З ВИКОРИСТАННЯМ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ

У ході тривалої агресії росії проти України утворилися нові способи ведення бойових дій і принципи управління військами. На зміну принципам управління, заснованим на централізації, дедалі більша увага приділяється управлінню, коли в його основі не тільки звичний об'єкт (людина, машина тощо), а й ситуація, у якій здійснюється їх діяльність. Нові підходи в організації бойових дій вимагають нових способів ведення інженерної розвідки. Одним із шляхів оптимізації інженерної розвідки є пошук і впровадження в теорію і практику нових способів ведення інженерної розвідки, заснованих на застосуванні сучасних засобів добування, обробки та оперативного доведення відомостей про стан місцевості у смузі операції.

До значного підвищення можливостей підрозділів інженерної розвідки можна віднести використання безпілотних літальних апаратів. Розрізняють некеровані, автоматичні і дистанційно пілотовані безпілотні літальні апарати, які поділяються за взаємопов'язаними параметрами (маса, час, дальність і висота польоту) на такі різновиди:

клас “мікро” – масою до 10 кг, тривалістю польоту близько години на висоті до 1 км;

клас “міні” – масою до 50 кг, тривалістю польоту в кілька годин на висоті до 3–5 км;

середні (“міди”) – масою до 1000 кг, тривалістю польоту 10–12 годин на висоті до 9–10 км;

важкі – масою понад 1000 кг, з тривалістю польоту 24 години на висоті до 20 км.

Для ведення інженерної розвідки найдоцільнішими є дистанційно пілотовані літальні апарати класу “міні”, оскільки маса і габаритні розміри таких апаратів дають змогу вдало їх транспортувати, а висота і тривалість польоту – застосовувати на досить великій дальності польоту (радіуси управління).

З оснащенням підрозділів подібними дистанційно пілотованими літальними апаратами з’являється можливість перейти від об’єктового до ефективнішого – зонального способу ведення інженерної розвідки. Сутність способу полягає у визначенні підрозділами інженерної розвідки зон відповідальності. Так, у межах зони (напрямку) будь-який об’єкт буде досяжний для ведення інженерної розвідки завдяки застосуванню дистанційно пілотованого літального апарату. Відповідно, підрозділом інженерної розвідки буде здійснюватися постійний моніторинг місцевості з повним охопленням смуги операції, що, у свою чергу, передбачає здійснення маневру в значній мірі інженерними засобами, а не силами у цілому.

Системний метод ведення інженерної розвідки полягає в комплексній оцінці місцевості до початку бойових дій і прогнозу щодо зміни обстановки у ході виконання бойових завдань по етапах із постійним нарощуванням відомостей від етапу до етапу.

*Мелькін В.В., к.і.н., старший дослідник
Центральний науково-дослідний
інститут озброєння та військової
техніки Збройних Сил України, м. Київ*

СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНИХ БРОНЕШОЛОМІВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Досвід локальних війн кінця ХХ – початку ХХІ ст. показує, що у військовій справі відбулися суттєві зміни як у засобах, так і способах ведення збройної боротьби. Крім “традиційної” зброї і військової техніки, у збройній боротьбі помітну роль стала відігравати високоточна зброя та засоби її доставки. Ареною воєнних дій став весь навколоремний простір: суходіл, море, повітря, космос. Однак, як і раніше, головні події розгорталися на суходітних театрах, на яких воєнні дії велися, зазвичай, у формі операцій об’єднаних угруповань суходітних військ при активній ролі засобів повітряного нападу, а на приморському напрямку – і сил флоту. Кожна така операція складалася із сукупності загальновійськових боїв і битв, у яких найактивнішу участь брала піхота. Вона, як показує досвід сучасних боїв, порівняно з іншими силами зазнавала найбільших втрат. Щоб зменшити втрати, обов’язковим елементом бойової екіпіровки сучасного бійця є засоби індивідуального броньового захисту. До них, насамперед, належать бронезилет і бронешолом.

Важливість цих засобів підтверджується не лише досвідом локальних війн, а й досвідом проведення антитерористичної операції на Сході України у 2014–2018 роках. На початку операції, коли в 2014 році бійці підрозділів Збройних Сил України опинилися практично без засобів захисту або були оснащені застарілими, ще радянського виробництва

зразками ЗІБЗ, це призводило до невинуватених бойових втрат. Але після того, як військовослужбовці були забезпечені сучасними вітчизняними бронежилетами типу “Корсар” і бронешоломами типу “Каска-1М” і “ТОР-Д”, ситуація значно змінилася на краще. Саме тому створення засобів індивідуального броньового захисту і забезпечення ними військовослужбовців ЗС України, які брали участь в АТО, набуло вкрай важливого практичного значення.

На другому році проведення АТО ТОВ “ЮАРПА” було розпочато виробництво вітчизняного бронешолому “ТОР-Д”, який за стандартом ГСТУ 78-41-004-97 відповідав другому класу захисту. Шолом пройшов випробування у балістичних лабораторіях Німеччини, де підтвердив зазначений клас захисту за стандартами НАТО. Його виготовляли з пресованої арамідної тканини з клейовим наповненням. Розміри регулювалися підвісною системою та демпферними подушками. Загальна площа захисту, залежно від розміру, становила від 11,9 до 13,1 дм², а вага – 1,5 ± 0,2 кг, що дозволяло носити його, не знімаючи протягом тривалого часу. На бронешоломі кріпилася універсальна платформа для встановлення приладу нічного бачення, могла кріпитися також протиуламкова маска, окуляри і засоби зв’язку. Система підвіски й амортизації створювала умови пасивної вентиляції голови. Підшоломник бронешолома поліпшував санітарно-гігієнічні умови його носіння і послаблював вплив можливого механічного удару по корпусу.

Бронешолом “Тор-Д” можна було експлуатувати за будь-яких кліматичних умов: під час дощу, снігу, морозу, спеки (температурний діапазон експлуатації у межах від – 50 °С до + 50 °С). До експлуатації у підрозділах ЗС України бронешолом був прийнятий за наказом Міністра оборони України від 15.12.2016 року № 691, однак, згодом цей наказ був скасований. Причиною тому стала гостра конкурентна боротьба, перемогу в якій здобуло ТОВ “НВП “ТЕМП-3000”, представивши на ринок озброєння бронешолом “Каска-1М” двох модифікацій “F” і “C”.

Бронешолом “Каска-1М” за кулевитривалістю відповідав вітчизняному стандарту ГСТУ 78-41-004-97 за класом 1А, а за захистом від уламків – стандартам НАТО STANAG 2920. Його виготовляли з параарамідної тканини “TWARON” з площею захисту модифікації типу “F” 12,0–14,5 дм², а типу “C” – 9,5–11,0 дм².

Кожна модифікація бронешолома була виготовлена в 4 розмірах: S, M, L, XL. Маса шолома типу “F” залежно від розміру становить 1,25–1,6 кг ± 0,05 кг, а типу “C” – 1,1–1,5 кг ± 0,05 кг. Обидві модифікації мали чотириточкову регульовану систему підвіски і демпферну систему амортизації. На бронешоломі передбачалося встановлення приладу нічного бачення, балістичної маски або забрала за допомогою спеціального кріплення.

Таким чином, під час проведення АТО українськими інженерами розроблено, а промисловістю освоєно виробництво достатньо надійних, таких, що відповідають світовим стандартам вітчизняних бронежилетів і бронешоломів. Ними забезпечено потреби ЗС України в повному обсязі. Так, наприклад, якщо до кінця 2014 року військовослужбовці, які брали участь в АТО, були забезпечені кулезахисними кевларовими бронешоломами всього на 23%, то в 2017 році цей показник становив більш як 80%.

*Окіпняк Д.А., к.пед.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів;*

*Окіпняк А.С., к.пед.н., доцент
Коледж Подільського державного
аграрно-технічного університету,
м. Кам'янець-Подільський*

АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНЬОГО ОЗБРОЄННЯ ЗА НАПРЯМКОМ ІНЖЕНЕРНОЇ ПІДТРИМКИ В ХОДІ КОНФЛІКТІВ СУЧАСНОСТІ

Сьогодні, як ніколи гостро, в арміях провідних країн світу стоїть питання щодо планування та ведення бойових дій із використанням сучасних підходів та використання новітніх наукових тенденцій у військовій сфері. Науковці провідних країн виконують завдання з удосконалення існуючого та розроблення нового озброєння, принцип дії якого заснований за застосуванні штучного інтелекту, використанні роботизованих комплексів, розробці безпілотних засобів від повітряних і наземних до підводних. Уже сьогодні провідні армії розуміють, що запорукою успішного виконання бойових завдань є поєднання сучасних розвідувальних засобів із застосуванням високоточних засобів ураження цілей, отримання та оновлення поточної інформації з поля бою у режимі реального часу для своєчасного та оптимального прийняття рішення. Всі вищезгадані вимоги спонукають до переходу від кількісних показників бойової ефективності до якісних.

У керівних документах та публікаціях країн-членів НАТО, крім ведення бойових дій, велика частка присвячена питанням бойового забезпечення, адже воно є основоположною складовою успішного виконання завдань. Не винятком є і питання інженерної підтримки як під час підготовки, так і у ході ведення бойових дій. Під час виконання заходів інженерної підтримки особлива увага приділена питанням, пов'язаним із застосуванням засобів, принцип роботи яких заснований на найсучасніших досягненнях науки і техніки. Під час ведення інженерної розвідки використовуються сучасні засоби (тепловізори, прилади нічного бачення, лазерні далекоміри, ехолоти, безпілотні літальні апарати тощо).

Сьогодні, зважаючи на світову проблему забруднення територій вибухонебезпечними предметами, провідними країнами світу ведуться розробки альтернативних способів її очищення, заснованих на новітніх принципах. Під час виконання завдань із розмінування та очищення територій від вибухонебезпечних предметів використовуються засоби пошуку мінно-вибухових загороджень, починаючи від сучасних індивідуальних міношукачів і закінчуючи роботизованими комплексами, які керуються дистанційно та здатні працювати як на суші, так і під водою, як в умовах агресивного середовища, так і під час безпосереднього зіткнення з противником.

Не оминули уваги і питання, пов'язані з улаштуванням та фіксацією інженерних загороджень за допомогою сучасних, захищених навігаційних систем, адже для виконання вказаних заходів з метою упорядкування загальної мінної обстановки в зоні виконання операції необхідно мати точні місця розташування загороджень.

Світовий науково-технічний прогрес та розвиток інформаційних технологій не стоїть на місці та стрімко розвивається, тому й Україна в умовах сьогодення не має іншого вибору, аніж йти шляхом постійного розвитку та удосконалення, у тому числі і у військовій галузі,

адже наша держава має величезний потенціал наукових кадрів у різних галузях науки, що дає можливість створювати сучасні військово-технічні рішення для удосконалення існуючого та розробки нового озброєння, в тому числі й за напрямком інженерної підтримки.

*Опенько П.В., к.т.н., старший дослідник,
Гордієнко О.О.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ВЕРТОЛЬОТНОГО ТИПУ ВІД УРАЖЕННЯ ПРОТИВЕРТОЛЬОТНИМИ МІНАМИ

Проведений аналіз локальних війн та збройних конфліктів переконливо свідчить про стрімкий розвиток озброєння та військової техніки. Зазвичай, для екіпажів гелікоптерів небезпечною залишається авіація противника, вогонь систем ППО (ЗРК, ПТРК) та різноманітної стрілецької зброї різних калібрів, але загрозу слід очікувати і від мін. Останнім часом ці системи набувають неабиякого поширення у світі. Протиповітряні почали розробляти наприкінці 70-х років.

Противертольотні міни (ПВМ) є новітнім боєприпасом армії рф, які нещодавно з'явилися на озброєнні (ПВМ: “Бумеранг” та “Темп-20”). Ці міни здатні самостійно виявляти вертольоти та інші моторні літальні апарати (ЛА), у т.ч. і безпілотні (БпЛА), що летять на швидкостях до 360 км/год і на відстанях до 1000 м. Міна здатна уразити їх з відстані 150 м.

Їхнє використання росіянами становить пряму загрозу для аеродромів та авіації. Тому про таку зброю необхідно знати докладніше. Наприклад, ПВМ “Бумеранг”, служить для захисту військових та цивільних об'єктів від атак вертольотів, захисту ділянок морського узбережжя, де можливий десант, захисту мінних полів від вертольотного розмінування, блокування злітних смуг аеродромів противника, блокування місць, де можуть бути розгорнуті запасні аеродроми (зосередження), психологічної дії на пілота з метою примушення пілотування на великих висотах.

Міну виготовляють у двох варіантах: прямокутному та дископодібному. Дископодібну міну, яка має габарити широко відомої протитанкової міни ТМ-62, встановлюють не лише вручну, а й використовуючи причіпні та самохідні гусеничні мінні загороджувачі, а також за допомогою гелікоптерної системи мінування (ГСМ-1). Після того, як повітряна ціль опиняється в зоні ураження, електроніка видає команду на підрив і відбувається одночасне спрацювання дванадцяти зарядів самоформувальних бойових елементів. Після вибуху міни утворюються елементи, що на висотах до 100 м здатні пробити сталевий лист металу товщиною 12 мм. Виявлення та розпізнавання цілей здійснюється акустичними датчиками та оптичним детонатором “388М”. Команда на підрив видається у разі відповідності “акустичному портрету” гелікоптерів противника. Міна в автономному режимі працює до шести діб. Максимальна дальність виявлення цілі становить 400 м. Здатна знищувати літальні апарати, що мають швидкість польоту до 80 м/с (280 км/год).

Також треба зазначити, що аналогічні системи ураження теж стали предметом вивчення зарубіжними країнами, але бойового застосування так і не отримали. Під час війни в Афганістані (1979-1989 рр.) за участю радянських військ застосування ПВМ противником

не було помічено (використання ПЗРК). Перевагами ПВМ перед іншими засобами ППО полягає в автоматичному режимі роботи та при високій бойовій ефективності має відносно низьку вартість.

Роботи зі створення нових протиповітряних мін на даний час продовжуються, оскільки додатковим стимулом для них стала поява на полі бою нових видів озброєнь – безпілотні літальні апарати (квадрокоптери, мультикоптери).

Ремез В.В.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ*

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕАКТИВНИХ СИСТЕМ ЗАЛПОВОГО ВОГНЮ

Досвід бойового застосування ракетних військ і артилерії Збройних Сил України під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року висвітлив потребу створення реактивних систем залпового вогню (РСЗВ), які б відповідали завданням та умовам ведення сучасної збройної боротьби. Так, досвід російсько-української війни 2022 р. засвідчив, з одного боку, зростання долі їх участі у вогневому ураженні противника до 95–98%, а з іншого – висвітлив моральне та фізичне старіння наявних в Україні РСЗВ, у тому числі модернізованих протягом незалежності України. Це зумовлює потребу у високоточних ракетних системах залпового вогню типу HIMARS та M270, що сьогодні надаються країнами-партнерами. Крім того, варто зазначити, що процес розвитку РСЗВ 9K51 “Град”, 9K57 “Ураган”, 9K58 “Смерч” в Україні у 1991–2022 рр. був спрямований переважно на покращення їх тактико-технічних характеристик за напрямками: підвищення експлуатаційних якостей автомобільного шасі (мобільності), вогневої продуктивності, збільшення дальності та точності стрільби реактивних снарядів калібру 300-мм та створення нових реактивних снарядів калібру 122-мм. Але порівняно із тактико-технічними характеристиками закордонних зразків РСЗВ, вони поступаються такими характеристиками:

відсутністю єдиного типуажу автомобільного шасі РСЗВ з модульним принципом конструкції артилерійської частини, що обмежує як експлуатаційні, так і вогневі можливості;

відсутністю розгалуженої номенклатури реактивних снарядів, переважно з касетною головною частиною та самоприцілювальними бойовими елементами, у тому числі за умов встановлення комплексної системи навігації та топогеодезичної прив’язки;

обмеженою дальністю, кучністю та точністю стрільби реактивних снарядів середнього та великого калібрів, відповідно до аналогічних зразків озброєння;

відсутністю забезпечення стратегічної мобільності (можливостей транспортування за умов пошкодження критичної інфраструктури);

відсутністю реактивних снарядів, як засобу доставки у заданий район капсульного безпілотного літального апарата для здійснення аеророзвідки й ураження засобів протиповітряної оборони.

Як засвідчив досвід, основними тенденціями розвитку РСЗВ провідних країн світу сьогодні є:

збільшення дальності і підвищення точності стрільби за рахунок збільшення калібру реактивних снарядів, впровадження сумішевого високоенергетичного твердого пального та полегшення бойових частин;

підвищення вогневої продуктивності шляхом автоматизації систем наведення і пуску та застосуванням АСУВ;

розширення кількості вогневих завдань шляхом розширенням номенклатури бойових частин;

підвищення мобільності та скорочення часу бойової готовності РСЗВ.

Таким чином, досвідом воєнних конфліктів кінця XX – початку XXI ст., зокрема й російсько-української війни 2022 р., під час яких РСЗВ знайшли широке застосування у бойових діях, а також світовими тенденціями їх розвитку, засвідчили потребу створення єдиної концепції розвитку РСЗВ в Україні за стандартами та технологіями країн-членів НАТО.

Рікунов О.М., к.т.н.

Національна академія Національної гвардії України, м. Харків

ПРОПОЗИЦІЇ ДО СКЛАДУ РЕМОНТНО-ВІДНОВЛЮВАЛЬНОГО ОРГАНУ БРИГАДИ ОПЕРАТИВНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ БОЙОВИХ ДІЙ

Під час планування виконання завдань за призначенням бригадою оперативного призначення Національної гвардії України визначаються спроможності системи відновлення озброєння та військової техніки. Основу системи складають рухомі ремонтно-відновлювальні органи, що мають у своєму складі засоби технічної розвідки, евакуації, ремонту (ремонтно-технологічне обладнання) і технічного обслуговування.

Досвід виконання завдань військовими частинами Національної гвардії України при виконанні завдань по відсічі широкомасштабної агресії російської федерації вказує на те, що система відновлення не повною мірою забезпечує виконання завдань зі своєчасного відновлення пошкоджених зразків озброєння та військової техніки. Наряду з цим сили ремонтно-відновлювальних органів стикнулися із рядом проблем, викликаних неспроможністю охопити увесь ремонтний фонд озброєння та військової техніки, що потребував відновлення, особливо бронетанкового озброєння та техніки. Насамперед це пов'язано із низькою їх захищеністю від ураження високоточною зброєю противника та різноманітністю базових шасі військової техніки, якою укомплектовані військові частини, і новітньої техніки, що поступає на озброєння. У свою чергу, це призвело до зниження ефективності роботи підсистем відновлення, а саме технічної розвідки, евакуації та ремонту.

Для відновлення озброєння та військової техніки у пунктах тимчасової дислокації організовується робота збірних пунктів пошкоджених машин, що передбачає розгортання ремонтних органів для проведення ремонту техніки, що вийшла з ладу із збереженням технологічного процесу ремонту озброєння та військової техніки. Однак у сучасних умовах ведення бойових дій раціональним буде розміщення ремонтних органів у кількох районах (розгортати поза населеними пунктами або на їх околицях, що підвищує їх живучість) та

проводити ремонт окремо, залежно від виду зразків (автомобільна техніка або бронетанкове озброєння та техніка).

Таким чином, при комплектуванні військових частин Національної гвардії України як новітніми зразками, так і трофейними, необхідно враховувати стан підготовки та оснащеності підрозділів технічного забезпечення відповідними силами і засобами з метою подальшого використання за призначенням цих зразків, а також їх технічного обслуговування та ремонту.

Вирішення цієї проблеми можливо за рахунок внесення змін до складу ремонтно-відновлювального органу бригади оперативного призначення Національної гвардії України, а саме:

сформувати нові підрозділи технічного забезпечення, здатні забезпечувати використання за призначенням новітніх та трофейних зразків ОБТ;

ввести до складу ремонтно-відновлювального органу підрозділ технічної розвідки;

укомплектувати евакуаційний підрозділ важкими ремонтно-евакуаційними засобами.

Селюк В.М.

*Військовий інститут телекомунікацій
та інформатизації імені Героїв Крут,
м. Київ*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОТИТАНКОВИХ КЕРОВАНИХ РАКЕТ

Для боротьби з ворожою броньованою технікою російських окупаційних військ військовослужбовці Сил оборони України застосовують різні типи і види снарядів протитанкових ракетних комплексів (далі – ПТРК) або протитанкових керованих ракет (далі – ПТКР). Керовані ракети, які в майбутньому будуть управлятися без наявності персоналу, є ефективним інструментом війни. До складу ПТРК, як правило, входять пускова установка (далі – ПУ) із прицільно-пусковим устаткуванням (далі – ППУ) і ПТКР. Залежно від типу системи керування розрізняють ПТКР 1-го, 2-го й 3-го покоління. На теперішній час ПТРК стали найбільш ефективним засобом у боротьбі з танками й іншими броньованими цілями на відстані до 6000 м. Основні переваги цих комплексів – висока ймовірність враження цілі з першого пострілу (70–90%) завдяки керованій ракеті, висока бронепробиваємість, відносно мала вага й розміри, що забезпечують достатню скритність і мобільність на полі бою.

Маючи високу вогневу потужність і ефективність використання, ПТРК мають і недоліки, оскільки не можуть застосовуватися без людини, а живучість особового складу – це головне завдання на війні. Фактично, на кожному етапі оператор знаходиться або біля ПУ, або біля пульта керування. Згодом і цей недолік буде усунуто в 4-ому поколінні ПТКР. Оператор зможе здійснити постріл на відстані 50 км і більше.

Згідно з класифікацією компанії “Рафаель”, 3-тє покоління – це ПТКР “вистрілив та забув” (Fire and Forget), наприклад, Jawellin, Spike-SR и Spike-MR, ATM-5. Ракети з можливістю переорієнтації під час польоту (Fire, Observe and Update) відносяться до 4-го покоління (наприклад, Spike-LR, Spike-ER и Spike-NLOS). Зв’язок ракети з оператором (Man In The Loop) здійснюється за допомогою двостороннього оптоволоконного кабелю (Fiber Optic 2 Way Link), що дозволяє передавати як сигнали управління на ракету, так і отримувати відеозображення з ракети (Spike-LR и Spike-ER) або за допомогою радіоканалу

(Spike-NLOS). Як один з режимів роботи можливий пуск ПТКР 4-го покоління автономно “вистрілив та забув”, тобто як ПТКР 3-го покоління. Можливо режим пуску без попереднього захвату цілі (LOAL, Lock-on After Launch), тобто пуск здійснюється з-під укриття за приблизними координатами завчасно розвіданої цілі, яка не спостерігається з ПУ (NLOS – Non Line-of-Sight), а захват цілі здійснюється вже у повітрі за даними відеозображення з ракети.

Щодо 5-го покоління (Spike LR II и Spike ER II), то в доповненні до можливостей ракет 4-го покоління, система обробки сигналу головки самонаведення ракет цього покоління включає елементи штучного інтелекту (AI – Artificial Intelligence – features) здатна слідкувати за різними типами цілей (малоконтрастні, швидкозмінні, в умовах поганої видимості), мають визначені здатності подолання динамічного та активного захисту. Ракети здатні приймати цілевказівки не тільки з ППУ своєї ПУ, але й від інших операторів, а також з тактичної системи управління та контролю.

Скорич Л.В., к.і.н.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗС РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ МОДЕРНІЗОВАНИХ БОЙОВИХ МАШИН ПІХОТИ

Війна Росії проти України, яка вступила у нову фазу після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р., характеризується широким застосуванням армією агресора усього спектру бронетехніки, у тому числі й бойових машин піхоти. Поряд зі стандартними БМП-2 та БМП-3 у бій кинули менш розповсюджені модернізовані екземпляри. Зокрема, у третій декаді квітня у мережі з'явилися фото із тимчасово окупованого Куп'янська, на якому чітко видно модернізовану БМП-1АМ “Басурманін”. Ця машина з'явилась у 2018 р., а з 2020 р. надходить на озброєння російської армії. БМП-1АМ – це, по суті, стандартна БМП-1, на якій штатна башта замінена баштою від БТР-82А. У ній на винесеному лафеті встановлена 30-мм гармата 2А72 і 7,62-мм кулемет ПКТ. Порівняно зі штатним озброєнням БМП-1, комплекс озброєння “Басурманіна” краще годиться для боротьби з легкоброньованою технікою, а також дає змогу вести вогонь по верхніх поверхах будівель. Але прицільне обладнання примітивне, а про наявність хоча б зародкової системи управління вогнем немає й мови. Крім того, встановлення башти від БТР-82А призвело до збільшення висоти БМП-1АМ майже на півметра – тобто, машина стала більш помітною.

Так само, як і БТР-82А, “Басурманін” не має штатного ПТКР. Цей недолік спробували компенсувати розміщенням всередині машини легкого ПТКР “Метис”, але використовуватися він може лише у виносному варіанті. Жодних заходів не вжито задля поліпшення захищеності – тобто борти БМП-1АМ пробиваються 7,62-мм бронебійними кулями. Розробники пропонували замінити штатний двигун БМП-1 дизелем УТД-23 потужністю 400 к.с., але замовник відмовився від цього через брак коштів. У підсумку, на “Басурманінові” встановлений УТД-20С1 – такий же, як на БМП-2, потужністю 300 к.с. Від старого двигуна БМП-1 він відрізняється лише збільшеним ресурсом.

Модернізація росіянами застарілих БМП-1, найновіші з яких виготовлені в першій половині 1980-х рр., зумовлена катастрофічним відставанням від визначених термінів готовності перспективних БМП, які створюються за програмами “Курганець-25” та “Бумеранг”. Подальша ж експлуатація немодернізованих БМП-1 ускладнювалася низкою чинників, зокрема припиненням виробництва у Росії снарядів для їхніх 73-мм гармат 2А28. Це й спонукало росіян до створення типового “ерзацу” у вигляді БМП-1АМ. Характерно, що “Басурманін” не викликав інтересу в зарубіжних експлуатантів БМП-1. Головні претензії – це ослабкий двигун і відсутність ПТРК. Однак російська армія змушена була задовольнитися і таким варіантом модернізації.

Постачаються БМП-1АМ у частини Центрального і Східного військових округів. З ними вони й потрапили в Україну, де зазнають значних втрат: за підтвердженими даними, знищено або захоплено Збройними Силами України 17 таких БМП.

Федоренко О.А.

*Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ*

ЗАСТОСУВАННЯ КОСМІЧНИХ СПРОМОЖНОСТЕЙ В ІНТЕРЕСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Дослідження та використання космічного простору відіграють важливу роль у забезпеченні національної оборони та безпеки, науковому, економічному та соціальному розвитку країни. Воно є ключовим фактором, що впливає на результативність роботи у багатьох сферах діяльності держави, і є одним із найактивніших напрямів, що розвивається. Використання сучасних інформаційних технологій дає змогу автоматизувати процеси отримання, обробки та зберігання різноманітної інформації. Космічні системи вже сьогодні стали невід’ємним елементом нового інформаційно та когнітивно детермінованого технологічного укладу, до якого відбувається перехід у розвинутих країнах та до якого прагнуть нові індустріальні країни.

Поява космічних апаратів, що здійснюють зйомку поверхні Землі на регулярній основі, дає можливість проведення як оперативної зйомки, так і накопичення обширних архівів даних дистанційного зондування Землі з космосу. Супутники моніторингу Землі дають змогу надати детальну, описову, кількісну, цілісну, стандартизовану глобальну оцінку стану віддаленими космічними об’єктами, в тому числі і спостереження змін, що відбуваються.

Основними тенденціями у розвитку галузі дистанційного зондування землі (ДЗЗ) є: поява нових космічних апаратів ДЗЗ високої і надвисокої роздільної здатності з покращеними характеристиками оптико-електронної системи спостереження, підвищення просторової роздільної здатності і збільшення числа режимів зйомки.

Багато держав наголошують на ключовому значенні космічного простору для національної та міжнародної безпеки. Зокрема, вони наголошують, що правоохоронні органи, а також збройні сили країн світу дедалі більше покладаються на космічні системи.

У сучасній космічній галузі ключовою тенденцією визначається інтерес державних оборонних структур у прийнятті участі в комерційних проєктах із запуску угруповань супутників, адже саме вони ідеально підходять для реалізації космічних пріоритетів держави. Космічна галузь є важливим компонентом економіки Європи, у якій задіяно більше 200 тис.

спеціалістів та річний оборот якої становить більше 45 млрд євро, зокрема за останні 5 років обсяг інвестицій ЄС перевищив 15 млрд євро.

Також аналіз розвитку космічної діяльності як сегменту світового високотехнологічного ринку дає змогу виявити такі стійкі процеси: невпинно розширюється коло країн, що здійснюють дослідницькі чи прикладні програми з використанням ресурсів космічної галузі. Виходячи з економічних та/або політичних інтересів ці країни розвивають та підтримують рівень технологій, що відповідає вимогам космічного ринку, оборони та безпеки; при реалізації проектів дедалі частіше практикується концентрація ресурсів та кооперація різних країн. Показовим є приклад Європейського космічного агентства, створеного 22 країнами; країни, що розвиваються, переслідують у космічній діяльності головним чином вирішення економічних завдань розвитку. Вони розгортають прикладні космічні ресурси, наприклад, системи телекомунікацій і зв'язку, які їм надають країни з розвиненим космічним потенціалом; вимоги підвищення ефективності вкладених у космічні дослідження та розробки ресурсів, зниження питомих витрат у практичному використанні космосу об'єктивно спричиняють дифузії технологій цивільного та військового призначення.

Космічна політика як ключова складова геополітики істотно вирізняється космічними спроможностями, зокрема здатністю використання військових і цивільних, розвідувальних і комерційних космічних систем та інфраструктури для підтримання стратегій національної безпеки. Ці системи підтримують безліч видів діяльності, функцій та операцій, таких як розвідка, спостереження та розвідка, зв'язок, командування та управління, спостереження за морським простором, спостереження за кордонами, пошук та рятування, допомога при лихах, раннє попередження про пуски ракет та перевірка дотримання угод про контроль над озброєннями. Велика оглядовість навколоземного космічного простору дає змогу здійснювати глобальне спостереження космічними засобами за усіма районами земної поверхні, повітряним і космічним простором практично у реальному масштабі часу. Космічні системи розвідки дають змогу отримувати до 90% інформації про потенційного супротивника і це дає можливість миттєво реагувати на будь-яку зміну обстановки.

Безпека країни, умови сталого розвитку, ресурсний моніторинг, екологія, сучасні комунікаційні та навігаційні сервіси – всі ці сфери мають вагому космічну складову, а конкурентоспроможність країни напряму залежить від рівня космічних технологій. Більшість країн, які активно займаються космічною діяльністю, мають невирішені національні та соціально-економічні проблеми, але ці держави спрямовують у космічну діяльність значні бюджетні кошти. Це свідчить про те, що для них космічна галузь це джерело технологічного та науково-технологічного прогресу, а також ключовий чинник забезпечення національної безпеки. Саме космічні технології, беззаперечно, забезпечують та підвищують ефективність державної розвідки. Тому, інвестиційні вкладення в розвиток вітчизняного космічного сектору є надзвичайно важливим та актуальним питанням, оскільки даний високотехнологічний сегмент здатен забезпечити передумови для довгострокового стратегічного зростання та технологічного лідерства, особливо у поствоєнний період. Космічні технології є невід'ємною частиною оборонних технологій, які відіграють значущу роль в забезпеченні успішності виконання завдань з відсічі агресії Російської Федерації. Забезпечення обороноздатності шляхом удосконалення своїх Збройних Сил та оснащення їх сучасними системами озброєння на сьогодні є найпріоритетнішим завданням державного будівництва незалежної України. У сучасних умовах успіх має той, хто своєчасно

забезпечується актуальною інформацією. Саме тому актуальним та своєчасним питанням в Україні є забезпечення стабільного розвитку космічної галузі, що займає ключове місце і є важливим стратегічним сектором забезпечення національної безпеки держави кожної країни.

Федорієнко В.А., к.т.н.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ПІДХОДИ ДО АВТОМАТИЗАЦІЇ РЕТРОСПЕКТИВИ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ПРОТИВНИКА ЗА ДАНИМИ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

З 2014 року форма протистояння російській агресії видозмінювалася від гібридного до широкомасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року. Сьогодні Сили оборони України повною мірою задіяні у відсічі та стримуванні збройної агресії російської федерації, що потребує врахування наявності у противника озброєння і військової техніки. У цьому контексті вагомим значення набувають новітні технології. Задачі узагальнення досвіду бойових дій є дотичними до задач інших підрозділів органів військового управління сил оборони України. Дані, які збираються та узагальнюються різними підрозділами різних видів та родів військ, можуть містити хронологічні рамки. Характерними ознаками цього є наявність інформації про час та описовий об'єкт.

У своїй роботі здійснюється спроба поєднати деякі технології OSINT із реалізацією окремих комунікаційних заходів та спроможностей стратегічних комунікацій. Основний акцент зроблений на використанні інформаційних технологій щодо можливості комунікації з різними групами населення та виявлення ризиків щодо наявного озброєння та військової техніки противника, а також поведінки противника. Також пропонується використати шар геопросторових даних як основу для виявлення та прогнозування інформаційних загроз.

Розвідка на основі відкритих джерел (англ. Open source intelligence, OSINT) – концепція, методологія та технологія добування та використання військової, політичної, економічної та іншої інформації з відкритих джерел, без порушення законів. Для візуалізації даних із відкритих джерел досить успішно використовуються веб-ресурси з цивільного сектору, такі як deepstate, liveuamap, ISW, informnapalm.org, а також низка військових інформаційно-аналітичних систем закритого типу. Але дані системи не задовольняють вимог ретроспективного дослідження та аналізу якісних та кількісних показників присутності противника з можливим аналізом загроз. Дані про противника, накопичені у БД, можливо візуалізувати за допомогою різного роду діаграм. Найбільш поширеними стали стовпчасті діаграми, що одночасно показують KPI техніки та чисельність ОВТ ворога. Діаметр кругової діаграми відповідає одній із визначених градацій сумарних KPI (ключовий показник ефективності, Key Performance Indicator).

Таким чином, використання можливостей макету OSINT-системи на основі збору даних фіксації присутності противника дало змогу підвищити консолідацію та оперативність доведення зібраних даних про розташування та переміщення сил і засобів противника до органів військового управління із достатньою якістю для формування підґрунтя для прийняття рішення щодо реалізації складових стратегічних комунікацій за рахунок використання інформаційних технологій.

*Фурман І.І., д.і.н., професор,
Печенюк І.С., к.і.н., с.н.с.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ЗБРОЯ, ЗАСНОВАНА НА НОВИХ ФІЗИЧНИХ ПРИНЦИПАХ: ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ

Одночасно з розвитком звичайної зброї (холодної, запалювальної, вогнепальної) та зброї масового ураження (біологічної, хімічної, ядерної) у багатьох країнах велику увагу приділяють розробкам “нетрадиційної” зброї або, як прийнято вважати, зброї, заснованої на нових фізичних принципах (ЗНФП). Це вид зброї, в основу якої покладено якісно нові фізичні, біологічні й інші принципи дії та технічні рішення, що базуються на досягненнях у нових галузях знань і нових технологіях та раніше не використовувалися для прикладних розробок воєнного призначення. Цей термін носить умовний характер, оскільки після успішного завершення циклу, тобто її розробки, виробництва, прийняття на озброєння та надходження у війська, зразки ЗНФП втрачають елемент новизни і переходять у розряд звичайної зброї. За своїми уражаючими властивостями ЗНФП поділяють за двома принципами дії: летальна та нелетальна (несмертельна).

Принципова відмінність ЗНФП полягає в тому, що її створюють не тільки для ураження людини, причому переважно без летального (смертельного) кінцевого результату, скільки для вибіркового впливу на конкретні компоненти її середовища: біосферу (включає в себе всі живі організми й елементи неживої природи, що заселені ними; глобальна екосистема Землі), техносферу (технічна сфера людського суспільства) та інфосферу (сукупність технічних електронних засобів зберігання, оброблення та поширення інформації, їх програмного забезпечення, а також організацій і персоналу, що забезпечують їх розроблення та експлуатацію). Відповідно, для впливу на зазначені сфери створюються різні види зброї. Так, для впливу на оточуюче природне (геофізичне) середовище розробляють геофізичну зброю, яку поділяють на літосферну (тектонічну – ініціювання таких небезпечних природних явищ і процесів, як землетруси, виверження вулканів і переміщення геологічних утворень), гідросферну (сильні хвилі спрямованих приливів, цунамі, шторми, снігові лавини, затоплення, селеві потоки тощо), атмосферну (метеорологічну зброю – різні атмосферні процеси: торнадо, тайфуни, смерчі, зливи, грози, тумани тощо), кліматичну (загальна зміна клімату на певній території: посуха, заморозки, ерозія ґрунтів тощо), біосферну (екологічна – вплив на середовище проживання, винищення флори і фауни, забруднення навколишнього середовища) і геокосмічну (озонну – штучне руйнування в певних місцях стратосферного шару озону).

Залежно від принципу дії ЗНФП поділяють на такі види: променеви, зокрема лазерну (використання потужних квантових генераторів (лазерів) і прискорювальну (на основі вузькоспрямованих пучків заряджених або нейтральних часток); зброю спрямованої енергії (пучкову зброю – на основі уражаючої дії концентрованого пучка енергії); електромагнітну (вплив електромагнітного випромінювання на радіоелектроніку); радіочастотну (вплив електромагнітного випромінювання на біологічні об’єкти); інфразвукову (випромінювання

пружних акустичних хвиль низької частоти); анігіляційну (на основі ефектів взаємоперетворення часток з виділенням великої кількості енергії) та іншу зброю.

У сучасному протиборстві значний вплив на інформаційну сферу діяльності людини має кіберзброя – програмне забезпечення або обладнання, що призначені для завдання шкоди в кіберпросторі (комп’ютерні віруси, програми-шпигуни, програми-трояни тощо).

Отже, застосування у воєнних конфліктах ЗНФП, яка впливає на людину шляхом катастрофічних змін (деформації) середовища її проживання та нині вважається зброєю майбутнього, може призвести до нового революційного стрибка у військовій справі, зміни форми організації збройних сил і способів ведення збройної боротьби.

*Харук А.І., д.і.н., професор
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ВИКОРИСТАННЯ ЗБРОЙНИМИ ФОРМУВАННЯМИ РОСІЇ НЕСТАНДАРТНОЇ БРОНЕТЕХНІКИ ПІД ЧАС АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну, яке почалося 24 лютого 2022 р., супроводжується суттєвими втратами агресора у бойовій техніці. Тільки підтверджені втрати основних засобів транспортування мотопіхоти – БТР-80, БТР-82А, БМП-2, БМП-3, броневих автомобілів “Тигр” тощо – обчислюються сотнями одиниць. Російська промисловість не спроможна компенсувати ці втрати, що змушує агресора вдаватися до застосування нестандартних взірців бронетехніки, які навіть формально не взяті на озброєння. Розглянемо деякі з них.

6 жовтня 2022 р. у мережі з’явилися фото нового українського трофея – броневих автомобілів ВПК-59095С “ВПК-Урал”. Створювався він компанією “ВПК” на вузлах двовісної повнопривідної вантажівки “Урал-53099” з широким використанням комерційних комплектуючих і орієнтувався на експорт. Машина масою близько 8 тонн здатна перевозити 8–12 осіб. Проектувалася вона вже під час російсько-української війни (прототип вперше продемонстрували у 2019 р.), тому в ній відсутні імпортовані комплектуючі. З формальної точки зору “ВПК-Урал” навіть не є військовою машиною – це цивільний виріб. Такий підхід мав би спростити експорт.

У 2020 р. чотири броньовики “ВПК-Урал” брали участь у навчаннях “Кавказ-2020”. Ці машини були власністю виробника. З 2021 р. почалось постачання броньовиків на експорт – до неназваної близькосхідної країни продали понад сотню таких машин. Поява “ВПК-Урал” в Україні можна пояснити конфіскацією частини експортного замовлення або ж купівлею таких броневих автомобілів для однієї із приватних військових структур.

4 жовтня 2022 р. на Херсонщині був знищений ще один рідкісний зразок – броневих автомобілів З-СТС “Ахмат”. Створений він вже під час повномасштабного вторгнення і задумувався як максимально спрощена альтернатива броневих автомобілів “Тайфун-К” (у конструкції якого використовується багато імпортованих вузлів). За основу взяли шасі КамАЗ-5350, на раму якого встановили броньований корпус. Відмова від несучого кузова прискорила процес створення машини, але рамна конструкція зумовила збільшення висоти броньовика і, відповідно, ускладнила посадку-висадку екіпажу і десанту. Крім того, така

конструкція зробила машину важчою. Кроком вперед порівняно з “Тайфуном-К” можна вважати капотне компонування – це підвищило захищеність екіпажу при підриві на міні. Машина перевозить 10 осіб, 4 з яких розташовуються у чотиридверній кабіні, а решта – у десантному відсіку. Доступ до останнього здійснюється через вузькі одностулкові кормові двері без рампи. Першим отримувачем З-СТС стали збройні формування кадірівців, для яких придбані 25 броневих автомобілів “Ахмат”.

Наведені приклади не вичерпують усіх візців нестандартної бронетехніки, але наочно ілюструють тенденцію до розширення використання росіянами експортних та спрощених типів броневих автомобілів.

*Шемаєв В.М., д.військ.н., професор
Національний інститут стратегічних
досліджень, м. Київ;*

*Толок П.О., к.е.н.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ;*

*Онофрійчук А.П., к.е.н.
Університет економіки і права «КРОК»,
м. Київ*

ЩОДО УТВОРЕННЯ АГЕНЦІЇ З РОЗВИТКУ ОБОРОННИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРИСКОРЕННІ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ У ВИРОБНИЦТВІ ОВТ

Функціонування Агенції з розвитку оборонних технологій України доцільно здійснювати з використанням досвіду діяльності аналогічних структур країн ЄС та Управління перспективних дослідних проєктів МО США (англ. Defense Advanced Research Projects Agency, DARPA), які відповідають за підтримку проривних досліджень, подолання розриву між фундаментальними дослідженнями, розроблення нових технологій та появу нових технічних засобів збройної боротьби. До основних завдань Агенції має бути віднесено реалізацію державної політики у сфері розвитку оборонних технологій.

Основні функції Агенції, відповідно до покладених на нього завдань, полягають у:

здійсненні аналізу науково-технологічного потенціалу України щодо створення ОВТ;

здійсненні міжнародного співробітництва та реалізації зовнішньої політики, зокрема державної військово-технічної політики у межах своєї компетенції;

визначенні пріоритетних напрямів наукових досліджень, відборі передових ідей та інноваційних проєктів для прискореного розвитку ОТ;

здійсненні заходів щодо організації розробок перспективних ОТ, стимулювання розвитку та впровадження їх у конкретні зразки ВТО;

організації взаємодії підприємств оборонно-промислового комплексу на засадах державно-приватного партнерства, наукових установ, навчальних закладів, неурядових організацій для розробок ОТ на договірній основі.

Доцільно передбачити можливість комплектування Агенції як державними службовцями, так і військовослужбовцями і науковими працівниками. Це дасть змогу у процесі відбору інноваційних проєктів та формулюванні завдань на розробку перспективних

ОВТ об'єктивно визначати цінність наукової ідеї та можливість її реалізації в перспективне озброєння з урахуванням сучасного і прогнозованого характеру збройної боротьби.

Спрямування і координація діяльності Агенції має здійснюватися КМУ через Міністра оборони України. Такий варіант обумовлено тим, що сфера діяльності Агенції, ураховуючи характер його завдань, стосується військово-технічної політики. А відповідно до чинного законодавства забезпечення її формування і реалізації покладено саме на Міноборони. При реалізації цього варіанту з'являються сприятливі можливості з комплектування Агенції висококваліфікованими спеціалістами з числа співробітників структурних підрозділів Міністерства оборони, Генерального штабу, органів управління видів (родів) ЗС України та підпорядкованих їм науково-дослідних установ.

Фінансування діяльності Агенції як органу, діяльність якого належить до сфери оборони, має здійснюватися за рахунок Державного бюджету України (при цьому, відповідно до статті 55 Бюджетного кодексу України видатки на забезпечення діяльності Агентства мають бути захищеними), за рахунок благодійних пожертв фізичних та юридичних осіб, а також інших не заборонених законодавством джерел у порядку, визначеному КМУ.

Утворення Агенції з розвитку оборонних технологій як центрального органу виконавчої влади України забезпечить належні умови для формування ефективної системи наукових досліджень, розробок і виробництва озброєння і військової техніки, налагодження державно-приватного партнерства у цій сфері, сприятиме значному скороченню часу від виникнення інноваційних наукових ідей до реалізації на їх основі конкретних систем ОВТ.

**СЕКЦІЯ 3.
МІЖНАРОДНА ДОПОМОГА, ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ,
ГРОМАДСЬКІ ТА РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ У ПРОТИСТОЯННІ
ШИРОКОМАСШТАБНІЙ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ**

Kharuk D.

*Speak Up Language School, Warsaw,
Poland*

**THE PHENOMENON OF UKRAINIAN UNITY: THE ROLE OF VOLUNTEER
ORGANIZATIONS IN RESISTING THE MILITARY AGGRESSION
OF THE RUSSIAN FEDERATION**

The experience of the Ukrainian people in terms of volunteering is unique - what is usually called “volunteering” in Ukraine does not fully correspond to this term. Volunteering is an activity that is carried out voluntarily for society or individual social groups, without the expectation of any kind of reward. The French word *volontaire* (“volunteer”) comes from the Latin *voluntarius* (“voluntary”). A volunteer, in standard meaning, is a person who voluntarily provides free assistance to people in need of special support and social protection, or to the state, non-profit or public organization.

Individuals whose activities are related to unpaid work for the benefit of the Armed Forces of Ukraine are not, in fact, volunteers. Despite the fact that they do not receive a financial reward and most often help on their own initiative, their actions can hardly be considered profitless. These people are investing their time, energy, and money in the victory of Ukraine, which will allow them and their families to return to a peaceful life and normal functioning. Often their motivation is also that by helping they help to create conditions for the Armed Forces of Ukraine to do everything possible to prevent the enemy from going deeper into the country, thus saving themselves from the loss of housing, work, and loss of life.

We can single out two factors that led to the emergence of a volunteer movement in the field of helping the Armed Forces of Ukraine: an internal political crisis that led to an imbalance in the state administration system, a shortage of quality management decisions, a lack of resource capabilities, and Russia's external aggression. It is important to note the scope of the volunteer movement: volunteers offer their assistance to the Armed Forces of Ukraine and victims of Russia's large-scale military aggression against Ukraine, collect funds and purchase goods for the needs of the front and civilians, coordinate the work of aid centers for internally displaced persons, prepare potential places accommodation of people, provide psychological help for children and teenagers, donate blood, organize help for the elderly, etc. It is these areas of volunteer activity that are most crucial in wartime conditions.

On August 6, the President of Ukraine, Volodymyr Zelenskyi, established the Defense of Ukraine award for military personnel, officials, and volunteers. However, state awards may not be the only insignia for volunteers. Their approach and energy will certainly be needed by the country in peacetime as well. After the war in Ukraine ends, the demand for new politicians will increase, and volunteers, having the respect and support of the population, will have the background to occupy the leading ranks of society.

*Бураков Ю.В., к.і.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

АЛЬЯНС БРИТАНІЯ, ПОЛЬЩА, УКРАЇНА: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Союз трьох країн – Британії, Польщі та України можливий, більш того, надзвичайно перспективний у стратегії утворення малих альянсів. Про такий союз йшлося у дипломатичних колах трьох держав ще на початку 2022 р., у січні, до повномасштабного вторгнення російських агресорів в Україну. Це питання піднімали і міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба, і тодішня міністерка закордонних справ Великобританії Ліз Трасс, і, головне, за укладання такого союзу висловлювалися лідери трьох держав Володимир Зеленський, Борис Джонсон та Анджей Дуда. Вважаємо, що розголошення намірів про майбутній союз і дипломатична активність на цьому напрямку у той час мала за мету стримати явну підготовку до вторгнення російських військ в Україну. У подальшому ця позитивна ініціатива відійшла на другий план. Великобританія та Польща і надалі залишаються в авангарді міжнародної допомоги Україні, проте конкретних кроків щодо втілення плану зі створення альянсу трьох держав не спостерігається. Однак доцільно вже зараз створювати умови безпеки для усієї Європи й для України зокрема.

Хороший приклад створення малого союзу – Люблінський трикутник: Україна – Польща – Литва. У складі цього трикутника успішно відбувалося військове співробітництво держав ще напередодні повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, а у вересні 2014 р. створено спільний військовий підрозділ LITPOLUKRBRIG. Завдяки цьому підрозділу, куди увійшли представники армій двох країн НАТО, українські військовики у практичній обстановці навчалися військовим стандартам Альянсу. Тренування у країнах НАТО, спільні військові навчання, у тому числі традиційні щорічні “Репід Трайдент” на Яворівському полігоні, дали змогу українській армії сьогодні змінити спосіб ведення війни від застарілого стилю ХХ століття, до більш сучасного нинішнього.

Сучасна війна в Україні змусила європейські країни прискореними темпами здійснювати модернізацію своїх збройних сил. Польща стала одним із лідерів цього руху й все виглядає так, що вже за кілька років Варшава побудує одну з найсильніших армій у Європі. Такі зміни дозволять і Києву пришвидшити модернізацію армії, у тому числі – через співпрацю із Польщею, Великою Британією.

Велика Британія однією з перших європейських країн заявила про намір навчати українських військових, ці навчання стартували ще у липні 2022 р. Станом на вересень того ж року близько 5 тис. військовослужбовців ЗС України вже пройшли підготовку у Великій Британії. У жовтні 2022 р. послы Європейського Союзу погодили військову навчальну місію для України. Приблизно 15 тис. українських військових пройдуть навчання за межами країни. Участь у союзі з Британією та Польщею не заперечує євроатлантичних прагнень України й може бути додатковим чинником на подальший рух Києва до НАТО. Альянс Британія, Польща, Україна є перспективним проєктом для укладання нової світової системи міжнародних відносин та колективної безпеки після історичної Перемоги ЗСУ над російським агресором.

*Вановська І.М., к.і.н., доцент
Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА УКРАЇНИ КОРОЛІВСТВОМ ДАНІЇ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Королівство Данії допомагає Україні з перших днів повномасштабного вторгнення росії на нашу землю, надаючи політичну, фінансову, гуманітарну та оборонну допомогу. Данія активно підтримує санкції ЄС проти РФ та вислала з країни 15 російських дипломатів, через їх шпигунську діяльність на території королівства.

На сьогоднішній день у Данії постійно проживає близько 10 000 українців. Тисячі данців щотижня збираються біля російського посольства в Копенгагені з гаслами “Українці, ми з вами!”, “росія вбиває українців!”, “Європа на порозі ядерної війни”, виступають політики, громадські діячі. З початку війни понад 27 тис. українських біженців поїхали до Данії, де мають безкоштовний проїзд, доступ до медичних та освітніх послуг, можливість працевлаштування.

Загальна допомога, яку Данія надала Україні з початку війни, становитиме близько 3 млрд данських крон (€400 млн). Трохи більше, ніж половина оголошеної фінансової допомоги, буде витрачено на закупівлю зброї та підтримку виробництва озброєння. Решту витратять на постачання данської зброї та військової техніки, а також на підготовку українських військових. Данія передала Україні 120-мм міни “BGR M/50”; данські M113G4DK вже стали на озброєння ЗСУ. У якості озброєння на українському M113G4DK встановили 12,7 мм кулемет Browning M2; українські військові отримують форму та зимовий одяг від Данії.

130 данських військових інструкторів приєдналися до тренування українських військових у Великобританії. Окрім того, українці проходять тренування і на данській території. У 2022 році на проєкт підтримки підготовки українських військових виділено 100 мільйонів данських крон.

Під час Конференції північноєвропейських союзників з підтримки України, яка проходила в Копенгагені 11 серпня, було зібрано понад €1,5 млрд.

З метою зміцнення обороноздатності України в умовах війни з росією Державний концерн “Укроборонпром” та Данська асоціація оборонної й безпекової промисловості (DI Defense and Security Industries Association) уклали угоду про співпрацю у напрямках безпілотних і морських систем, кіберзахисту, потенційну виробничу кооперацію тощо. Розвиток взаємовигідної торговельно-економічної співпраці також залишається важливим пріоритетом двох країн.

Данські волонтери збирають гуманітарну допомогу для України – одяг, продукти, медикаменти; за перший день війни данці зібрали близько €28 тис. грошової допомоги українцям та відправили 17 тонн рибних консервів. Благодійна організація українців у Данії “Bevar Ukraine” надіслала Україні три автомобілі гуманітарної допомоги: продукти харчування, засоби гігієни, спальні комплекти, одяг та дитячі іграшки.

Данське державно-приватне партнерство допомагає українським містам із водопостачанням – отримано партію, вагою понад 11 тонн різноманітних насосів і аксесуарів

зادля розв'язання проблем, спричинених атаками росії на систему водопостачання. Благодійний проект “Мое укриття/My shelter”, надав обігрівачі, столи, подовжувачі, системи очищення повітря та води, засоби гігієни тощо.

Данія запустила грантову програму підтримки українських підприємців під час війни – виділено €15 тисяч фінансової допомоги для підприємців, які змушені евакуювати бізнес в інший регіон України або мають потребу відновити потужність виробництва.

Данська прем'єр-міністерка під час візиту в Україну запевнила, що Данія та Україна – друзі надовго. І країна візьме на себе лідерство у відбудові Миколаєва. Також Данія надасть місту необхідну техніку для першочергового відновлення інфраструктури, у т.ч. екскаватори, самоскиди та навантажувачі.

Воєца В.В.

*Київська Трьохсвятительська Духовна
Семінарія Української Греко-
Католицької Церкви, Київська обл.*

ЗАСУДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНЦІВ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗАВЕРШЕННЯ ВІЙНИ

Жахлива звістка прийшла до кожного українця 24.02.22. Підступний і хитрий ворог віроломно і підло вторгнувся в Україну. Але початком цього ми маємо вважати лютий 2014 року, коли російська федерація розпочала проти нашої держави із захоплення Кримського півострова. У квітні 2014 російські окупанти війною пішли на Схід України, на Донбас.

Наші військовослужбовці стали прикладом служіння і мужності для багатьох військовослужбовців з інших країн. Ми довели, що військо, про яке мало хто чув, чи не звертав уваги, сьогодні протистоїть армії, яка у чисельності перевищує в рази. Дуже влучно колись сказав Патріарх УГКЦ Святослав Шевчук: для того, щоб ми почали бодай говорити про хоч якийсь діалог чи “примирення” між Україною і росією, потрібні дві ключові умови. Перше – має бути зупинена війна. Ми мусимо перемогти, щоб наступив справедливий мир. По-друге, злочинець має бути засуджений, злочин – покараний, а жертва – справедливо винагороджена. Не було б мови про примирення у Європі після Другої світової війни, якби не було Нюрнберзького процесу над нацистськими злочинцями. Російська ідеологія, що закликає до геноциду українського народу, має бути засуджена окремим міжнародним трибуналом. Злочинці мають бути названі, покарані, а Україна та український народ – отримати компенсації.

Водночас, ми не знаємо до кінця масштабів усіх руйнувань, знищень, не усвідомлюємо ще до кінця глибини завданих травм. Бо хто може сьогодні збагнути розміри горя, розпачу матері, яка втратила сина? Жінки, яка зі своєю дитиною мусить тікати з рідного міста, чи жінки, яка втратила на фронті чоловіка? Це жахіття, про які потрібно говорити, фіксувати та засуджувати.

Войтко О.В.

Академія праці, соціальних відносин та туризму, м. Київ

ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ В ОБОРОНОЗДАТНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЯК МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ ТА ІНТЕРЕСУ ДО УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день наша держава переживає найтривожніший момент у своїй історії. Щоб вистояти у війні, їй потрібна не лише сила зброї, а й економічне підґрунтя. Одним із головних і ефективних способів залучення іноземних інвестицій у нинішній ситуації це є підвищення обороноздатності України, що є складовим елементом інвестиційної безпеки.

Компанія Baykar (“Байкар”) на чолі з керівником Халуком Байрактаром розпочинає будівництво заводу з виробництва безпілотників в Україні. Площа нового підприємства становитиме понад 30 тисяч квадратних метрів. У коментарі Defense Express Халук Байрактар повідомив, що тут працюватимуть близько трьох сотень українських фахівців. На заводі вироблятимуть не тільки безпілотники “Байрактар” TB2, а й найпотужніші моделі – Akinci та Kızılelma. Інвестиції Турецької компанії Baykar (“Байкар”) в обороноздатність нашої держави значно підтримають економіку України під час воєнного стану, а також підвищать інвестиційний клімат та інтерес до України у світі.

Кошти інвесторів – гарант безпеки і розвитку будь-якої держави, тобто здійснення інвестиційної діяльності в державі є фактором її інвестиційної та економічної безпеки. Для загальної оцінки інвестиційної безпеки держави використовуються показники, які стосуються конкурентоспроможності держави та її рейтингу на міжнародному інвестиційному ринку. Ключовим моментом активізації іноземного інвестування в економіку України залишається питання формування елементів сприятливого інвестиційного клімату, як складової механізму підвищення ефективності залучення інвестицій під час дії воєнного стану та відбудови держави в післявоєнний час.

Важливою умовою підвищення припливу прямих іноземних інвестицій є проведення державної політики, спрямованої на створення стабільних умов функціонування іноземних інвесторів в національній економіці. Досягнення цієї мети сприятиме підвищенню національної конкурентоспроможності та більш активної інтеграції нашої країни в міжнародну економічну систему.

Волошенко А.В., д.е.н., доцент

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

МІЖНАРОДНА ТЕХНІЧНА ДОПОМОГА: ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ

Міжнародна технічна допомога (далі – МТД) – фінансові та інші ресурси та послуги, що відповідно до міжнародних договорів України надаються партнерами з розвитку на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки України. Ключовими секторами

спрямування допомоги є: національна безпека і оборона, ядерна безпека, урядування та громадянське суспільство, охорона здоров'я, освіта і наука, енергетика та енергоефективність, банківський та фінансовий, аграрний сектори, регіональний розвиток, відновлення Донбасу та ВПО тощо. Найбільша за обсягами військова допомога надходить до України від США. Так, згідно з даними United States Department of State (DOS) з 2014 р. на безпекову допомогу Україні Сполучені Штати виділили понад \$17,2 млрд та понад \$14,5 млрд з початку вторгнення РФ 24 лютого. Серед донорів – Канада, ФРН, Швеція, Швейцарія, Японія, Туреччина, Данія, а також організації системи ООН, ЄБРР. Суми допомоги різняться, наприклад, від \$12,5 тис. від США для МЗС України на протидію російській дезінформації до \$281,7 млн фінансування надання Міноборони України військової техніки, майна та послуг США (програма була зареєстрована 19 січня 2022 року за №4247 та розрахована до 2024 року).

Порядок залучення, використання та моніторингу МТД був затверджений більш як 20 років тому постановою Кабміну від 15.02.2002 р. № 153. Зазначеним нормативним актом визначено як процедуру залучення допомоги так і її використання та моніторингу, зокрема, питання державної реєстрації, моніторингу проєктів (програм), акредитації виконавців, реєстрації представництва донорської установи в Україні тощо. У контексті вивчення питання контролю за використанням озброєння актуальним і перспективним є процедура моніторингу. Він проводиться Секретаріатом КМ України разом із бенефіціаром (відповідальний державний орган) та уповноваженими представниками партнера з розвитку (країна чи міжнародна організація, що виступила донором) у двох формах: 1) поточний – під час реалізації проєкту, в рамках якого безпосередній отримувач (реципієнт) подає бенефіціарові двічі на рік результати за встановленою формою та копії протоколів засідань наглядових рад та експертних груп, що утворюються для супроводження діяльності; 2) заключний – відповідно на заключному етапі реалізації. Неподання звітів вважається рівнозначним незадовільному впровадженню проєкту. В такому випадку Секретаріат Кабміну інформує донора про це та порушує питання про зупинення реалізації проєкту. Крім цього, бенефіціар та реципієнт також мають розміщувати на власному веб-сайті результати річного моніторингу проєкту (програми) та інші матеріали або документи, розроблені в рамках проєкту (програми).

Для протидії ризикам незаконного переспрямування наданого сучасного озброєння DOS оприлюднив “План США боротьби з нелегальним перенаправленням деякої сучасної зброї у Східній Європі”. План передбачає три етапи реалізації: до 2023 фінансового року (ФР), 2024 ФР і після 2024 ФР та за трьома напрямками: 1) охорону та облік озброєння і боєприпасів в Україні та сусідніх країнах при їхній передачі, зберіганні та розгортанні; 2) посилення прикордонного контролю та безпеки в регіоні; 3) нарощування потенціалу сил безпеки, правоохоронних органів і прикордонного контролю для стримування, виявлення та припинення незаконного обігу зброї.

*Гладченко С.В., к.і.н., доцент
Військова академія (м. Одеса)*

ДІЯЛЬНІСТЬ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Важливими для розуміння основних історичних передумов благодійної діяльності релігійних організацій та церкви в Україні є загальні дослідження з історії релігій в Україні, більшість із яких носять релігієзнавчий характер і містять узагальнену інформацію. Загалом праці з історії благодійної діяльності релігійних організацій та церкви в Україні відтворюють узагальнену картину змін релігійної ситуації у країні. Релігійні організації, хоча і переслідують у своїй діяльності мету, яка знаходиться за межею видимого світу, вступають у різні правовідносини з навколишнім світом. Благодійна діяльність релігійних організацій тісно пов'язана з релігійним культом. Це пояснюється перш за все тим, що християнські заповіді у сукупності являють собою вчення про благодійництво. Релігійні організації під благодійністю розуміють певну діяльність, пов'язану з милосердям, співчуттям, готовністю надати безоплатну допомогу будь-кому, хто цього потребує. Благодійна діяльність релігійних організацій включає в себе надання матеріальної, фізичної, технічної допомоги та морально-духовні форми підтримки людей, які опинилися в тяжкій життєвій ситуації. Діяльність Церкви та релігійних організацій може здійснюватися у таких формах, як: разова матеріальна допомога, що надається у різних добродійних пунктах і їдальнях у вигляді продуктів харчування, грошових засобів тощо; соціальне обслуговування патронажними службами людей із особливими потребами та людей похилого віку за місцем проживання; соціальне обслуговування у стаціонарних організаціях тощо.

Традиційно благодійність розглядалась як церковний інститут. Так, наприклад, перші благодійні установи – латинські *riae causae*, створювалися при церквах і були наділені відповідною правоздатністю. Благодійність як суспільна система була утворена на теренах нашої держави з прийняттям християнства. Візантійські монахи принесли з собою уявлення про врачування та суспільне призріння як про привілей Церкви. У 996 р. св. блгв. кн. Володимир прийняв статут, відповідно до якого в обов'язок духовенства входило піклування про бідних та знедолених, у зв'язку з цим визначена статутом десятина призначалася не тільки на утримання приходських церков та монастирів, а й на утримання створених ними богаділень та лікарень. Наразі благодійна діяльність регулюється статтею 23 Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації”. Чинний Закон України “Про гуманітарну допомогу” передбачає, що релігійні організації, зареєстровані відповідно до Закону України “Про свободу совісті і релігійні організації”, можуть бути отримувачами гуманітарної допомоги і мають бути зареєстровані в Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги. Якщо релігійна організація на обласному рівні забажає отримати такий вантаж, вона має звернутися до комісії з питань гуманітарної допомоги в облдержадміністрацію з проханням визнати отриманий вантаж гуманітарною допомогою.

В Україні існує близько 37 000 релігійних організацій, що належать до 100 різних напрямів. У воєнний час роль релігійних організацій та церкви безсумнівна. Існує низка благодійних програм та ініціатив, що пропонують різноманітні релігійні організації, перш за все, допомога жителям окупованих територій, особам, які постраждали внаслідок воєнної агресії, малозабезпеченим; тимчасово переселеним особам, дітям тощо. Залучення

потужного потенціалу релігійних мереж часто не обмежується кордонами України. Наприклад, діяльність Міжнародного Благодійного Фонду “Карітас України”, який має близько 40 потужних осередків у різних областях України, залучає потенціал закордонних католицьких організацій, як то Cordaid (Нідерланди), CAFOD (Велика Британія). Всеукраїнський союз церков євангельських християн-баптистів також потужно задіяв свої закордонні зв’язки заради допомоги нашим співгромадянам у цей скрутний час. Дуже активні у наданні різноманітної допомоги мусульмани України, українські синагоги та єврейські центри оголосили про надання гуманітарної допомоги всім українцям тощо. Війна об’єднала не тільки людей, а й релігії.

*Давиденко М.О., к.ю.н.
Національна академія Служби безпеки
України, м. Київ*

РОЛЬ І МІСЦЕ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ У ПРОТИСТОЯННІ ШИРОКОМАСШТАБНІЙ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Широкомасштабна агресія РФ щодо України, розпочата 24 лютого 2022 року, вкотре підтвердила деструктивний та руйнівний вплив ідей “русского мира” на національну безпеку України. З іншого боку, збройна агресія РФ сприяла консолідації усіх верств суспільства, суспільних інститутів, державних органів на боротьбу з ворогом, і релігійні організації цьому не виняток. Чільне місце серед релігійних організацій України, що надають вагому допомогу українському війську, займає новостворена Православна Церква України (далі – ПЦУ). Перш за все, священники ПЦУ здійснюють душпастирську опіку при військових формуваннях. Так, наказом Міністра оборони України № 220 від 22.04.2011 затверджено Концепцію душпастирської опіки у ЗС України, згідно з якою військовий священнослужитель (священник, капелан, душпастир, імам) – особа, уповноважена своєю конфесією здійснювати душпастирську опіку віруючих військовослужбовців, які належать до цієї конфесії, та тих, хто добровільно прийшов до нього. А душпастирська опіка – вид пастирського служіння конфесії, спрямований на духовну опіку та задоволення релігійних потреб військовослужбовців і працівників ЗС України, які з огляду на характер виконуваної ними служби, у той чи інший спосіб зазнають обмежень у вільному сповідуванні своєї релігії та потребують духовної опіки.

По-друге, структури ПЦУ надають серйозну волонтерську допомогу нашим воїнам на передовій, а також займаються гуманітарною підтримкою внутрішньо переміщених осіб. По-третє, в інтересах національної безпеки керівництвом ПЦУ неодноразово наголошено на необхідності об’єднання з іншими православними церквами України, зокрема Українською православною церквою (далі – УПЦ), оскільки розрізненість гілок православ’я та вплив Російської православної церкви (далі – РПЦ) та її навколоцерковних організацій на окремі єпархії УПЦ, яка на думку РПЦ є “духовно дочірньою” церквою, несе серйозну загрозу безпеці України.

Таким чином, на сьогодні ПЦУ є на орбіті духовної підтримки українського війська, суспільства загалом та виступає за збереження української національної ідентичності та релігійних традицій.

*Данилюк К.М.
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя*

МІЖНАРОДНА РЕАКЦІЯ НА ВІЙНУ В УКРАЇНІ

З початку повномасштабного вторгнення Росії на територію нашої держави більшість країн світу завзято долучилися допомагати українцям. Європейський Союз широко відкриває двері та активно підтримує людей, що рятуються від війни в Україні. Біженців зустрічають у Польщі, Німеччині, Чехії, Румунії, Угорщині, Словаччині та ін. Створено дієвий механізм тимчасового захисту для забезпечення надійного статусу людям, які виїжджають, для доступної медичної допомоги, освіти, роботи тощо.

Звичайні громадяни країн виходять на протести та демонстрації, спрямовані на підтримку українського народу та засудження війни. Такі акції відбуваються у Варшаві, Гданську, Вроцлаві, Кракові, Берліні, Бремені, Гамбурзі, Дюссельдорфі, Празі, Тбілісі, Відні тощо. Люди з українськими прапорами та антивоєнними плакатами виступають за мир та підтримують Україну.

Міжнародні журналісти кожного дня у своїх статтях транслюють криваві події війни з метою більшого їх розповсюдження та розголосу. Світлини поранених українців, зруйнованих будівель чи біженців, які тікають від війни неодноразово зображувалися на шпальтах найвідоміших світових журналів. Загальновідомі видання The Gurdian, Vogue, The Daily Telegraph, The Times, The Sun, Metro, Mirror, Daily Mail, Daily Express, The Independent пишуть про жорстокі злочини Росії на теренах нашої держави.

Дієвою є підтримка України міжнародними компаніями, що впроваджують урядові санкції, згортають свою діяльність та розривають торгові зв'язки з РФ. Із російського ринку вийшли: Apple, Siemens, ASUS, Intel, Bosch, Nokia, Canon; Diageo, Mars, Lavazza, Staropramen, Coca Cola; Mazda, Toyota, Suzuki, Lexus, Mercedes Benz, KIA, Audi, Jaguar, Bentley, Rolls-Royce, BMW; Boeing, Airbus, Dassault Aviation та інші. Авіація, логістика, роздрібна торгівля, інформаційні системи, автомобільна промисловість, а також багато інших галузей зробили сміливі кроки заради миру в Європі.

Численні міжнародні організації, благодійні фонди ще з перших днів війни почали надавати гуманітарну та фінансову допомогу українцям. Наприклад, Європейський механізм цивільного захисту (EUCPM), Управління з координації гуманітарних питань ООН (ОСНА), Дитячий фонд ООН (UNICEF), Агентство ООН у справах Біженців (UNHCR), Фонд з питань народонаселення (UNFPA), Програма розвитку ООН (UNDP), Міжнародний комітет Червоного Хреста (ICRC), Всесвітня організація здоров'я (WHO), Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ), Консультативна місія Європейського Союзу в Україні (EUAM).

Отже, світова спільнота з перших днів війни активно відреагувала на події та почала широкомасштабну допомогу Україні. До сьогодні країни продовжують цю діяльність та спрямовують всі зусилля для покращення становища українців та забезпечення мирного співіснування усіх держав.

Демченко С.В.

Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс, м. Київ

ПАРАЛЕЛІ ВІЙНИ: СУЧАСНІ ПРАВЕДНИКИ З ЧЕРНІГІВСЬКОГО ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ. МУЗЕЙНИЙ АСПЕКТ

Майже дев'ять місяців від початку повномасштабної війни в Україні Російська Федерація вбиває і раниць українських дітей. Жорстока реальність залишає страшний досвід збройної агресії, глибокі фізичні та психологічні травми. Особливий біль України – це діти, які залишилися без батьківського піклування, та діти-сироти. Тому кожна звістка про порятунок саме цієї категорії, а це насамперед стосується вивезення в евакуацію дитячих будинків, центрів реабілітації та інших закладів, особливо втішає.

Власне, одна з таких історій про порятунок підопічних Чернігівського центру соціально-психологічної реабілітації дітей працівниками закладу, а відтак евакуацію їх на Івано-Франківщину в супроводі виховательки Наталії Песоцької.

У березні, коли російські війська нещадно бомбили м. Чернігів, діти 17 днів провели у підвалі центру й ховалися від російських ракет за стінами місцевого храму. Ці хлопчики та дівчатка вже мали болісний досвід. Утім, залишені батьками раніше, тепер вони не були кинуті напризволяще. З ними цілодобово перебували директор Центру Анатолій Писанка та вихователі. Дбали про них, утішали кожного, адже дитині важливо, щоб у найстрашніший період життя вона мала до кого прихилитися.

Уперше притулок опинився під російським обстрілом 7 березня 2022 р. Пряме вороже влучення розбомбило їдальню закладу через 20 хвилин після того, як діти поснідали і спустилися в укриття. Після наступного удару в будівлі частково повилітали вікна й двері, уламки снарядів розтрошили дитячу ігрову кімнату.

«Коли падали бомби, дорослі кричали, діти вили від страху. Я не читала “Отче наш...” – я його кричала, а діти повторювали за мною. Підвал трусило, все навкруги тріщало...», зі спогадів Наталії Песоцької.

Залишатися у підвалі стало небезпечно. Рятівники звернулися до братії Троїцько-Іллінського монастиря. Стіни обителі стали надійним сховком для дітей іще на кілька днів. Проте російський снаряд прилетів і на подвір'я храму. Підопічних потрібно було евакуйовувати. Шанс на порятунок з'явився на 23-й день війни. Єдиною, хто зголосився супроводжувати дітей, виявилася Наталія Песоцька. Не маючи жодної гарантії на безпечну евакуацію, вона взяла на себе відповідальність за життя 30 вихованців і разом з ними виїхала на Івано-Франківщину.

Оговтавшись від стресу, діти відгукнулися на прохання Музею і відтворили в малюнках усе пережите у підвалах розбомбленого м. Чернігів, побачене з вікон автобусів під час евакуації, свої мрії та бачення війни. Оригінали малюнків тепер зберігаються в музейній скарбниці. На них не можна дивитися без сліз. Але дитинство має залишатися дитинством – радісним і безтурботним часом пізнання світу. Тож музейники на своєму фронті вирішили за допомогою анімації повернути радість у їхні малюнки, зробити так, щоб мрії маленьких українців здійснилися і жодне зло не мало шансу відібрати дитячу усмішку.

Наприкінці вересня в с. Ясень на Івано-Франківщині, у санаторії, що став тимчасовим домом для вихованців Чернігівського центру соціально-психологічної реабілітації дітей, команда Музею презентувала анімаційний фільм “МультиЛіки від війни” за мотивами їхніх художніх витворів, щоб подарувати маленьким українцям позитивні емоції.

Ця історія нагадує події Другої світової війни, коли черкащанка Олександра Шулежко врятувала від гітлерівців 102 дитини з притулку, серед яких було 25 євреїв, а киянка Ніна Гудкова – близько 60 сиріт, 12 із яких євреї. Ці жінки удостоєні звання Праведника народів світу.

Нині жорстокі реалії відкривають нам сучасних Праведників, які є прикладом людяності й гуманізму, носіями цінностей, яких прагне Україна сьогодні. Уже зараз ми маємо говорити про історії порятунку як надію на мирне майбутнє, розповідати про героїв, які, ризикуючи власним життям, урятували, рятують і рятуватимуть наших дітей.

За свій героїчний учинок чернігівка Наталія Песоцька нагороджена національною премією Global Teacher Prize Ukraine 2022.

Демяненко В.Т.

Вороновицький музей історії авіації та космонавтики Вінницького обласного краєзнавчого музею, Вінницька обл.

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ В УКРАЇНІ

Повномасштабна війна змусила багатьох людей опинитись у скрутній ситуації. Окрім допомоги держави, на поміч прийшли волонтери. Відтак сотні тисяч людей приєдналися до волонтерського руху: допомагають у гуманітарних штабах, плетуть маскувальні сітки, закупають амуніцію тощо. Волонтери та волонтерська діяльність стали справжньою візитівкою України з початком повномасштабного вторгнення Росії на територію нашої держави. Як стати волонтером в Україні зрозуміли ще у 2014-му, але після 24 лютого 2022-го напрями волонтерства змінилися та набули загальнонаціонального масштабу.

Дослідження про волонтерство у вітчизняній науці здійснювали О. Безпалько, Р. Вайноле, І. Грига, І. Зверева, Н. Івченко, О. Карпенко, О. Шатохіна, О. Яременко та інші.

Волонтерство розуміється як добровільна, безкорисна діяльність людини, що має важливе значення для суспільства. В історії України волонтерський рух має глибоке коріння. З давніх часів відоме таке явище, як братчина, складчина, меценатська, добродійна та благодійна діяльність. У ній брали участь окремі особи, релігійні та світські організації, що опікувалися освітою, притулками, лікарнями, їдальнями для малозабезпечених прошарків населення.

До 2014 року волонтерський рух в Україні розвивався досить слабо, порівняно з іншими країнами світу. Активізація волонтерського руху в Україні на сучасному етапі пов'язана з Революцією Гідності та початком війни на сході країни. Активна суспільна позиція окремих громадян, громадських організацій дала змогу державі вистояти у складний час та вирішити актуальні проблеми.

Варто зазначити, що міцна хвиля підйому волонтерського руху в Україні пов'язана з повномасштабним вторгненням РФ. На першому етапі збройної агресії в лютому – квітні 2022 р. сотні тисяч людей знов розпочали волонтерську діяльність задля допомоги

співгромадянам в організації опору російської агресії, надання медичної та психологічної допомоги постраждалим, евакуації та розміщенню внутрішньо переміщених осіб.

Волонтерський рух в Україні за останні роки пережив неймовірний підйом та падіння. Поряд із перемогами виникли і проблеми. Але цей процес є закономірним, тому що пов'язаний з еволюційними змінами суспільства. Волонтери будуть потрібні українській армії доти, доки триває війна, волонтери будуть потрібні суспільству доти, доки це суспільство існує.

Долганова М.В.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ДУШПАСТИРСЬКОЇ ОПІКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У РОБОТІ З ОСОБОВИМ СКЛАДОМ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Бойова спроможність воїна значною мірою залежить від його морально-психологічного стану. Суттєвим чинником забезпечення духовних потреб військовослужбовців, що безпосередньо впливає на морально-психологічний стан, є діяльність військових капеланів. У час військових дій всі емоційні та психологічні стани загострюються і це вимагає від капелана посиленої уваги. Капелан – це і священнослужитель, і психолог, і медичний працівник. Він може надавати першу медичну допомогу, супроводжувати поранених, долати психологічні травми, пережити складну ситуацію і вирішити можливі внутрішні конфлікти.

Коли на передовій ще не було психологів, а волонтерський рух лише зароджувався, релігійні служителі вже були серед бійців. Їм вдалося створити особливий феномен, поєднавши у собі ролі постачальників, психологів та душпастирів. Сьогодні потреба у священниках, про яку говорять військові командири, вперше закріплена документально. Сама присутність капелана у районі проведення бойових дій дуже згладжує будь-яку ситуацію. Солдати бачать, що між ними є священник, і відчувають певною мірою захист і безпеку.

Об'єктивні вимоги сьогодення вимушують нас випрацьовувати нові алгоритми задіяння особового складу, оснащення нової бронетехніки та вирішення інших типів питань суто технічного характеру. Але всі ми сьогодні зіштовхуємось з тією проблемою, що мабуть головним навіть є не те, як оснащений військовослужбовець, на якій техніці він виконує свої обов'язки, а те, що він відчуває і чи готовий він виконувати свій громадянський обов'язок.

*Клименко В.С., к.політ.н., доцент
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ;*

*Первак І.О.
Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

ОЦІНКА ПРОВІДНИМИ КРАЇНАМИ ТА МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Спланована заздалегідь збройна агресія РФ по захопленню частини території України – Кримського півострова, весною 2014 року перейшла до наступної фази – війни на Сході України. Досягнуті в подальшому за посередництва ОБСЄ, а також Німеччини і Франції Мінські домовленості та домовленості у “Нормандському форматі” з першого ж дня не виконувалися РФ, надаючи “особливий статус” створеним нею квазі-державним утворенням ЛДНР.

Розпочавши збройну агресію проти України, РФ порушила велику кількість двосторонніх і багатосторонніх договорів та угод, а також основоположні норми й принципи міжнародного права.

8 років ведення війни (АТО, ООС) Україною знадобилось світу, щоб розгледіти справжнє обличчя та наміри РФ не лише відновити свій вплив на певних територіях, а й прагнути вплинути на баланс сил у світі, намагаючись змінити світовий порядок.

Тим не менш, після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року західні політики, експерти у більшості своїй передбачали швидке взяття української столиці та захоплення великих територій і великих міст в усіх регіонах України вже в перший тиждень війни. Окремі коментарі про безумовну російську перемогу з’являлися і після першої декади війни, коли було очевидно, що цілі російського керівництва лишаються недосягнутими. Хоча в цей час відмічалися і ключові помилки росіян, що привели до військових невдач і провалу початкового етапу “спеціальної операції”.

Тому 22 березня Міноборони США вже спрогнозувало, що ЗС України за певних умов можуть звільнити території, які окупувала Росія.

Аналіз оцінок американських та європейських експертів дає змогу оцінити російське повномасштабне вторгнення в Україну як грубе порушення норм міжнародного права, принципів мирного співіснування, найбільш масштабним викликом системі міжнародних відносин, сформованій після 1945 року. Таке порушення фундаментальних принципів Статуту ООН, міжнародного кримінального права, правил війни кваліфікується як злочин, і злочинцем міжнародна спільнота сьогодні визнає не тільки конкретних осіб за вчинені ними злочини в Україні, а й державу-агресора в цілому.

Прогнозуючи подальший перебіг війни в Україні, експерти вважають, що Росія має довгострокові цілі у цій війні і не відмовляється від них. На думку експертного середовища, протистояння логістичних систем Заходу (НАТО) і Сходу (Росії) буде визначати характер війни в Україні. Попри все, Росія не наважиться посилити конфронтацію з НАТО. На думку експертів, РФ зосередить зусилля на посиленні гібридного впливу (інформаційного, енергетичного, дипломатичного тощо) на певні країни з метою знизити їх активність у

підтримці України. Проте очевидно, що Росія на даний час не спроможна зупинити потужну західну підтримку України.

За результатами аналізу проведених оцінок провідних країн світу та міжнародних організацій можна зробити наступні висновки:

перше – безпека західних, у першу чергу східноєвропейських держав, критично залежить від агресивних дій Росії. Тому за висновками американських та європейських аналітиків, ефективна підтримка захисту суверенітету й територіальної цілісності України є важливою запорукою загальноєвропейської безпеки;

друге – на бачення експертів, наступними жертвами російської агресії можуть стати Молдова та Грузія, можлива ескалація агресії і у віддалених регіонах – у Північній Африці, на Близькому Сході. Наслідувати такий сценарій експансії можуть інші недемократичні держави, наприклад Китай чи Іран. Тому важливо вчасно зупинити агресора, зробити війну для Росії максимально обтяжливою. Досягнути зазначеної мети можливо, якщо західні держави підтримуватимуть Україну на всіх рівнях: військовому, матеріально-технічному, технологічному, інформаційному, фінансовому та дипломатичному. Це важливо і тому, що найімовірнішим сценарієм розвитку ситуації в Україні експерти вважають “війну на виснаження”, беручи до уваги різницю в економічних потенціалах України та РФ;

третє – хоча наратив “другої армії світу” частково розвіяний, загроза застосування РФ ядерної зброї оцінюється як максимальна з часів холодної війни. Не виключається також можливість застосування тактичної ядерної зброї;

і останнє – заходи щодо зміцнення військового потенціалу і оборонних спроможностей НАТО і ЄС свідчать, що Захід розраховує на високу ймовірність затяжного характеру війни РФ проти України та не має готових рішень щодо припинення російської агресії. Неefективність міжнародних безпекових організацій, в першу чергу ООН, у врегулюванні криз глобального та регіонального характеру лише ускладнює безпекову ситуацію.

Климчук І.О., к.пед.н.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Про волонтерський рух в Україні сьогодні з захопленням говорять у багатьох країнах світу, називаючи це явище унікальним. Розквіт волонтерської діяльності у нас припав на час Революції Гідності і початок війни на Донбасі.

У надзвичайно складний період саме цей рух об'єднав суспільство, створив дієву структуру громадських організацій, груп людей, готових взяти на себе вирішення найбільш нагальних і болючих проблем держави. 2014 рік позначився суттєвим зростанням кількості громадян України, залучених до благодійної та волонтерської діяльності.

З моменту повномасштабного вторгнення на територію суверенної України питання волонтерства набуло своєї найбільшої актуальності за останні часи. Із самого початку активізувався волонтерський дух, що охопив не тільки Україну, але й увесь світ.

Волонтерський рух – це природне явище, яке можливе лише у вільному, незалежному демократичному суспільстві. Служіння суспільству виховує громадянські почуття, а

волонтерський рух, зокрема, є оптимальною умовою прояву альтруїзму, гуманності для самореалізації та самовдосконалення людини будь-якого віку.

Офіційно визнано волонтерський рух було Постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року, а також затверджено “Положенням про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг”. Згодом вийшов Закон України “Про волонтерський рух” від 19 квітня 2011 року, де зазначалося, що волонтер – це фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову та вмотивовану діяльність, що має суспільно корисний характер. А також Законами України “Про волонтерську діяльність”, “Про громадські об’єднання” та “Про благодійну діяльність та благодійні організації”. Нормативно-законодавчі акти щодо підтримки та розвитку волонтерського руху свідчать про визнання важливості діяльності волонтерів.

Питання доброчинності та волонтерства активно досліджують вітчизняні науковці: О. Безпалько, О. Брижовата, Р. Вайнола, І. Грига, М. Дейчаківський, І. Зверева, Н. Заверико, О. Зима, Н. Івченко, А. Капська, Н. Комарова, О. Кузьменко, Т. Лях, І. Пінчук, Ф. Ступак, О. Шатохіна, О. Яременко та інші.

Умови повномасштабної війни вкотре продемонстрували неймовірну силу та масштаби волонтерського руху в Україні. Волонтери у співпраці з неприбутковими організаціями реалізують напрями з надання волонтерської допомоги Збройним Силам України та постраждалим внаслідок широкомасштабної військової агресії росії проти України. У даний час видається неможливим визначити реальний кількісний склад учасників волонтерського руху через постійне його поповнення, небажання афішувати свою діяльність та напівлегальність частини волонтерських організацій.

Аналіз джерел за даною темою дає змогу зробити висновки. Діяльність волонтера допомагає реалізувати людські потреби, покращує якість життя суспільства країни, пришвидшує і покращує економічний і соціальний розвиток країни. В умовах воєнного стану – допомагає пришвидшити процес евакуації громадян країни, оптимізує процес пошуку загублених людей і тварин під час воєнних дій, поліпшує життя біженців і сприяє їх кращому розміщенню у спеціальному місці, таборі для біженців, як на теренах своєї країни, так і на території інших держав, налагоджує процес документального оформлення статусу біженця.

*Костишин Е.І., к.і.н., доцент
Державний університет безпеки
життєдіяльності, м. Львів*

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ФАНДРАЙЗИНГУ У ПРОТИСТОЯННІ ШИРОКОМАСШТАБНІЙ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

У сучасному світі технологій, інновацій, інформації однією з найефективніших форм залучення ресурсів для діяльності будь-яких підприємств є фандрайзинг, що набув стійкої асоціації саме з організаціями громадянського суспільства. Фандрайзинг – це професійна діяльність щодо мобілізації фінансових та інших ресурсів для реалізації соціально значущих і науково-дослідних неприбуткових проєктів, яка вимагає спеціальних знань та навичок фандрайзера, що можуть вплинути на прийняття позитивного рішення донора.

Велику роль у проведенні ефективного фандрайзингу відіграє участь волонтерів. Волонтерський рух в Україні регулюється Законами України “Про волонтерську діяльність”

(2011 р.) і «Про внесення змін до Закону України “Про волонтерську діяльність” щодо підтримки волонтерської діяльності» (2022 р.). Останнім законом визначено, що волонтерська допомога може здійснюватися в онлайн-режимі за допомогою мережі Інтернет та інших телекомунікаційних мереж.

До лютого 2022 р. в Україні функціонувало понад 10 українських та міжнародних фандрайзингових платформ для збору коштів широкого спектру ініціатив: Українська біржа благодійності; GoFundEd (збір коштів для освітніх проєктів); Na-Starte (збір коштів для проєктів); Indiegogo (інновації, технології, дизайн); GlobalGiving (фінансування некомерційних організацій); Kickstarter (мистецтво, кіно, ігри, журналістика); FirstGiving (збір коштів для шкіл, некомерційних організацій); Crowdrise (збір коштів для некомерційних організацій); Causes (збір коштів для вирішення соціальних, політичних, культурних питань).

Новітні інформаційні технології та активні воєнні дії в Україні внесли свої корективи у волонтерський рух – появу цифрової благодійності. З 24 лютого 2022 року волонтерський рух в Україні значно активізувався й одним із основних джерел пошуку можливостей стала Волонтерська Платформа, дія якої запущена у березні 2021 р. за ініціативи Української Волонтерської Служби, Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) та ІТ-компанією SoftServe за підтримки Міністерства молоді та спорту для об’єднання волонтерів та організацій зі всієї України. На сьогодні можна виділити такі основні інструменти: веб-сайти, у тому числі офіційний сайт організації, краудфандингові сайти, фандрайзингові портали, соціальні медіа, використання технології “Нові медіа” та електронні розсилки, онлайн-акції тощо.

Останнім часом відкривається багато незалежних майданчиків для збору коштів на благодійні та громадські проєкти, сайти неприбуткових організацій. 80% неприбуткових організацій в цілому світі мають власний сайт. З них 88% сумісні з мобільними пристроями, 71% притримуються конфіденційної політики, 70% використовують SSL-сертифікат, 54% зареєстровані, у 48% є свій блог, 23% працюють через інтернет-магазин, 18% доступні для людей з обмеженими можливостями, а 12% мають діючий чат.

Поряд із соціальними медіа власний сайт виступає найпоширенішим інструментом онлайн-фандрайзингу. За допомогою цього інструменту неприбуткові організації публікують та поширюють інформацію про свою організацію та її діяльність. Показовим прикладом у дієвості фандрайзингу в Україні в умовах війни є робота фонду Сергія Притули, який виділив на байрактари 70 млн грн зі свого бюджету.

У топ-10 фандрайзерів (за Forbes), що найефективніше залучають гроші для підтримки українців та Збройних Сил під час російської агресії, увійшли: “Повернись живим” (найбільший приватний фонд в Україні), Ініціатива Міли Куніс та Ештона Кутчера, Благодійний фонд Razom, Благодійний фонд “Київська школа економіки” (KSE Foundation), Nova Ukraine, американська неприбуткова організація, Help Ukraine.center, Фонд Сергія Притули, Правозахисна організація “Восток SOS”, Фонд “Голоси дітей”, ГО “Армія SOS”. Спрямування коштів – це допомога армії, тактична медицина, гуманітарна допомога. Загальний обсяг фінансової та гуманітарної допомоги від міжнародних фондів та приватних осіб складає більше \$16 млрд. Лідери фандрайзингу серед українських інституцій – Національний банк, на спецрахунок якого надійшло пів мільярда доларів, та Мінцифри, яке залучило на свої криптогаманці понад \$71 млн.

*Кміторов М.О., к.ю.н.
Київський інститут Національної
гвардії України, м. Київ*

ДО ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Міжнародне співробітництво Національної гвардії України (далі – НГУ) є важливим напрямом діяльності, завдяки якому існує можливість залучати матеріально-технічну допомогу від іноземних партнерів для вдосконалення матеріально-технічної бази, розвитку спроможностей.

Питання міжнародної допомоги (гуманітарної, матеріально-технічної) набули свого особливого значення із початком повномасштабної агресії з боку російської федерації, яка розпочалась 24.02.2022.

У рамках співпраці НГУ з Представництвом Європейського Союзу в Україні та Представництвом України при ЄС щодо допомоги з оборонних і безпекових питань, залучення міжнародної технічної допомоги як від ЄС, так і його окремих держав-членів для потреб НГУ надається Україні в рамках Європейського фонду миру (European Peace Facility).

Слід зауважити, що після запровадження правового режиму воєнного стану, реципієнтом цієї допомоги визначено Збройні Сили України (далі – ЗС України). Так, рішеннями Ради ЄС (CFSP) 2022/338 та 2022/339 від 28 лютого 2022 року передбачено фінансування поставок для потреб ЗСУ військової техніки та платформ, призначених для нанесення смертельного ураження, а також поставок обладнання та матеріалів, непризначених для нанесення смертельного ураження (засобів індивідуального захисту, аптечок першої допомоги тощо для потреб ЗСУ).

Відповідно до ч. 3 ст. 6-1 Закону України “Про Національну гвардію України” з уведенням воєнного стану НГУ для виконання завдань з оборони держави приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням і підпорядковується Головнокомандувачу ЗС України.

Виходячи з аналізу норми Закону, укомплектування НГУ особовим складом, озброєнням, боеприпасами, військовою та спеціальною технікою, іншими матеріально-технічними засобами має забезпечувати Головнокомандувач ЗСУ. Разом з тим, відповідно до ст. 8 Закону України “Про Збройні Сили України”, командувачі видів, окремих родів військ (сил) ЗС України, інших військових формувань, від яких визначений комплект сил і засобів, переданий до складу об’єднаних сил, продовжують здійснювати їх укомплектування особовим складом, озброєнням, боеприпасами, військовою та спеціальною технікою, іншими засобами.

Крім того, постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 року № 1208 “Про затвердження Порядку логістичного забезпечення сил оборони під час виконання завдань з оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності” передбачено, що забезпечення складових сил оборони під час підготовки до застосування озброєнням, військовою та спеціальною технікою, матеріально-технічними засобами та послугами здійснюється відповідно до законодавства за рахунок та в межах видатків, передбачених для відповідних центральних органів виконавчої влади, інших складових сектору безпеки в державному бюджеті на зазначені цілі.

Відтак, близько 2,5 млрд євро військової допомоги ЄС Україні у рамках Європейського фонду миру передбачено винятково для потреб ЗС України. При цьому не взято до уваги те, що більше 50% підрозділів НГУ виконують бойові завдання з відсічі збройної агресії російської федерації у районах ведення бойових дій під керівництвом визначених органів управління ЗСУ.

Прогалини в законодавстві, складність процесів постачання гуманітарної та матеріально-технічної допомоги на усіх рівнях, відсутність єдиного розуміння щодо системи забезпечення міжнародної допомогою у воєнний час вимагає комплексного підходу до розв'язання цієї проблеми.

Одним із перших кроків у контексті вирішення означеного питання, враховуючи необхідність залучення допомоги ЄС для нарощування/відновлення спроможностей військових частин оперативного призначення НГУ в умовах воєнного стану, має стати унормування на законодавчій рівні порядок забезпечення міжнародної допомоги для задоволення потреб з'єднань та військових частин, насамперед через чітко визначений механізм адресної міжнародної допомоги НГУ від Європейського фонду миру.

Майко А.В.

Академія праці, соціальних відносин та туризму, м. Київ

ВІЙСЬКОВІ ОБЛІГАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДТРИМКИ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

У тяжкі воєнні часи держава та наші сили оборони як ніколи потребують підтримки.

Одним із дієвих та ефективних способів залучення коштів на забезпечення проведення пріоритетних видатків держбюджету України в умовах воєнного стану є придбання військових облігацій, рішення про емісію яких Кабінет Міністрів України прийняв 25 лютого 2022 року постановою № 156.

Військові облігації – це державні облігації, що випускає Міністерство фінансів України. Військовими вони називаються тому, що розміщуються під час війни. Кошти від облігацій використовують для підтримки ЗС України та економіки країни під час воєнного стану.

Коли ви купуєте військові облігації, то отримуєте від держави гарантію повернення всієї суми інвестиції та виплату відсотків, а також фіксуєте свою дохідність на весь період випуску цінних паперів.

Випуск військових облігацій, на жаль, не є унікальним випадком в історії України. Уряд України вже випускав військові облігації – у квітні 2014 року, з початком війни на сході України. У 2014 році, Уряд здійснював внутрішнє запозичення на суму в 1 млрд грн. Цього року, Міністерство фінансів України планує залучити інвестиції на суму в 400 млрд грн.

Військові облігації за своїм правовим статусом є облігаціями внутрішньої державної позики (надалі – ОВДП). Продаж військових облігацій здійснюється на аукціоні, які відбуваються регулярно, як правило, щотижня.

Окремо варто відмітити, що залучені кошти зараховуватимуться безпосередньо до державного бюджету, а не на рахунки Збройних Сил України, як повідомляють деякі джерела.

Продовжують діяти і всі державні гарантії та преференції для ОВДП. Дохід від ОВДП не оподатковується, виплата доходу та погашення облігацій гарантуються державою. Банки та брокери скасовують більшість зборів та комісій для військових облігацій та мінімізують формальні процедури, щоб стимулювати інвесторів.

У цілому, військові облігації – це надійний з юридичної точки зору вид інвестицій у нинішній ситуації. Хоч 11% доходності може не покрити інфляційних втрат, військові облігації – це більше про допомогу державі, ніж про високоприбутковий заробіток.

Останчук О.П., к.і.н.

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, м. Київ;

Богачук О.Є.

*Центральне воєнно-наукове управління
Генерального штабу Збройних Сил
України, м. Київ*

МІЖНАРОДНА ВІЙСЬКОВА ДОПОМОГА УКРАЇНІ У ВІЙНІ З РОСІЄЮ (ЛЮТИЙ – ЧЕРВЕНЬ 2022 РОКУ)

Сьогодні весь демократичний світ об'єднався навколо України. Десятки країн висловлюють підтримку не тільки на словах, а і конкретними справами: вводять санкції проти РФ, надають гуманітарну та військову допомогу. Більше 40 країн істотно допомагають Україні протистояти російській збройній агресії: хтось постачанням озброєння, інші – впровадженням антиросійських санкцій, ще частина – коштами або висиланням російських дипломатів за межі своїх територій.

Одним із вирішальних чинників, що сприяє Україні у боротьбі з російською агресією, є забезпечення західними партнерами потреб ЗС України за рахунок постачання ефективних систем озброєнь і військової техніки (ОВТ), боеприпасів, засобів індивідуального захисту, медикаментів, продовольства тощо. Україна отримує все це у вигляді безоплатної міжнародної допомоги.

26 квітня 2022 року на базі США Рамштайн (Німеччина) була сформована та почала активно діяти міжнародна коаліція на підтримку України. До її складу увійшли майже 50 країн світу, представники яких продовжують працювати у форматі Контактної групи з оборони України. Контактна група раз на місяць збирається на спільні засідання для уточнення подальших напрямів діяльності.

Під час відкриття третьої зустрічі міністр оборони США Ллойд Остін заявив, що Контактна група з оборони України налаштована надати нашій державі все, що необхідно їй для оборони, а успішність роботи цієї групи стала відображенням глобального відторгнення неспровокованої військової агресії Росії проти України.

Міністр оборони України Олексій Резніков навів кілька прикладів щодо постачання озброєння міжнародними партнерами.

Так, станом на початок червня 2022 року Міністерство оборони України забезпечило постачання для Збройних Сил України понад 150 залізничних платформ артилерійських боєприпасів 155-мм калібру, які використовують країни члени НАТО. Запаси снарядів цього калібру вже на 10% перевищують запаси снарядів великих калібрів радянського типу, які були наявними станом на 24 лютого 2022 року. При цьому ефективність застосування наданих боєприпасів зазначеного типу значно вища, ніж зразків часів радянського виробництва, тому передбачений їх менший розхід при використанні.

Водночас Збройними Силами України було надано більш як 50 гармат інших великих калібрів, а також боєприпасів до них, що становить понад 75% від того обсягу, який був наявний на початок повномасштабного російського вторгнення.

Рішучу підтримку Україні активно надавав Європейський Союз, який після повномасштабного вторгнення росії мобілізував близько 4,5 млрд євро для допомоги, у тому числі 2 млрд євро на військову допомогу.

Північноатлантичний альянс допомагав координувати запити України щодо надання допомоги та сприяв у цьому питанні союзникам. Окремі держави – члени НАТО надсилають в Україну озброєння, боєприпаси і різні види легкої та важкої військової техніки, зокрема протитанкові і зенітні комплекси, гаубиці і безпілотні літальні апарати.

Найбільшу військову допомогу Україні надавали США. За інформацією Пентагону, від початку роботи адміністрації Байдена США виділили близько 6,3 млрд доларів на безпеку України у тому числі понад 5,6 млрд доларів – після повномасштабної збройної агресії росії 24 лютого 2022 року.

Міжнародні партнери продовжують надавати Україні військову допомогу для підвищення її здатності забезпечити оборону своєї територіальної цілісності та суверенітету, тому ухвалюють рішення про збільшення обсягу військової допомоги.

Україна змінила філософію у запитах щодо постачання зброї: якщо в перший місяць війни ми зосереджувалися на отриманні протитанкових і зенітних переносних комплексів, то сьогодні перебіг війни змінився, і нам необхідно більше важкого озброєння та систем ППО.

Перепелиця Л.В.

Комунальний заклад «Ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою “Патріот”» Харківської обласної ради, Харківська обл.

ПРОЯВИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ДИТЯЧОГО ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ НА ТЛІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНУ

Волонтерський дитячий рух в Україні й поза її межами стрімко набирає обертів. Створюються волонтерські організації, пункти тощо, але особливої уваги заслуговують прояви волонтерства, коли діти самостійно, в індивідуальному порядку (іноді навіть потай від батьків) допомагають наближати перемогу переважно збором коштів для військових.

Стихійний (аматорський, юніорський) волонтерський рух – так можна назвати численні випадки збору коштів на підтримку Збройних Сил України, які організують із власної ініціативи українські діти.

Можна виділити окремі напрями за видом такої діяльності:

приготування солодощів і продаж їх на вулицях населених пунктів;
 виготовлення і продаж української символіки у формі плетених, в'язаних браслетів, різних оберегів, власних малюнків тощо;
 продаж своїх улюблених іграшок;
 продаж овочів та фруктів з городів та садків батьків;
 дитячі імпровізовані блокпости із платним проїздом;
 театралізовані та музичні виступи на вулицях та площах населених пунктів;
 надання заощаджень із особистих скарбничок;
 кошти, зібрані на заповітні власні мрії (дорогі гаджети, поїздки за кордон тощо);
 спортивні турніри (наприклад, шашковий);
 одноосібні пункти збору коштів на вулицях та площах населених пунктів тощо.

Це та суспільна діяльність, яку діти самі планують, здійснюють, і результати якої перетворюються на фінансування для придбання ЗС України необхідної допомоги.

На шпальти соціальних мереж, у телевізійні репортажі частіше за все потрапляють діти-волонтери, що належать до якоїсь громадської організації, закладу освіти чи займаються благодійністю при офіційних установах. Поза кадром залишається багатотисячна армія маленьких творців перемоги, які усвідомлюють особисту вагомість у наближенні мирного майбутнього і діють у маленьких селах чи містечках, віддаючи зароблені або накопичені кошти безпосередньо військовим, які дислокуються у їхньому населеному пункті чи проходять повз нього.

Імена юних патріотів часто залишаються невідомими. Тому сьогодні дуже актуальним є питання фіксації волонтерської діяльності кожної дитини, яка самотужки сміливо вступила на захист України і вносить свій посильний вклад у Велику Українську Перемогу Суверенітету й Незалежності. Країна має знати кожного свого юного героя! Кожен юний герой має право бути відзначеним за свій патріотизм!

Присяжний Д.А.

*Синодне управління військового
 духовенства Православної Церкви
 України по співпраці з військовими
 закладами освіти, м. Київ*

МИЛОСЕРДЯ – ДУХОВНИЙ СТЕРЖЕНЬ ВОЛОНТЕРСТВА

“Будьте милосердні, як і Отець ваш милосердний” (Лк. 6:36). Це слово Ісуса Христа – правдивий виклик: і справді, як можна уявити, що ми можемо бути милосердні до інших, як Бог-Отець милосердний до нас? По латині слово “милосердя” складається з двох частин: “miseria”, що означає (нещастя, біда), і “cor”, тобто (серце). Бог є насамперед милосердною особою, яка розуміє наші труднощі, яка хоче пробачити нам наші провини, втішити нас.

Виконуючи настанови Христа-Спасителя про Милосердя до ближнього волонтерами-християнами (парафіяни Свято-Покровської парафії (ПЦУ) міста Боярка та волонтери Рівненщини під духовною опікою священика Назарія Момотюка з міста Березне, Рівненської області), починаючи з березня 2022 року, було передано 95 тонн гуманітарної допомоги у райони Київської, Чернігівської, Житомирської та Харківської областей, що постраждали від нашестя російських окупантів. Зокрема міста: Гостомель, Ірпінь, Буча, Бородянка, Харків та

багато інших сіл та містечок на деокупованих територіях України. З самого початку цю благодійну акцію підтримав особовий склад Національного університету оборони України, солдати та офіцери 33 бази забезпечення. Взяли участь в акції милосердя волонтери та благодійники Закарпаття та голова благодійного фонду з Угорщини пан Антел Маросі – великий друг України. До руху милосердя підключилося багато інших благодійників в Україні та за її межами (зокрема українська діаспора США). Як навчав Святитель Іван Золотоуст : “Заможний не той що зібрав, а той що роздав”. Завжди у цій Світлій справі своє благословення давав Блаженніший Епіфаній Митрополит Київський і всієї Православної Церкви України.

У Єдності наша сила! Разом до Перемоги України! Бог і Україна – понад усе!

*Рудніцький І.А., к.т.н., с.н.с.,
Школяренко В.В., к.т.н., с.н.с.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

НОВІ ФОРМАТИ МІЖНАРОДНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ДОПОМОГИ СИЛАМ ОБОРОНИ УКРАЇНИ У ПРОТИСТОЯННІ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ РОСІЇ

Відсіч широкомасштабної збройної агресії російської федерації та звільнення усіх тимчасово окупованих територій України очевидно, мають тривалий характер та потребують значного ресурсного забезпечення сил оборони. І якщо людського військово навченого ресурсу Україна підготувала достатньо, у першу чергу за рахунок восьми років АТО/ООС, через які пройшли сотні тисяч військовослужбовців, то в озброєнні, військовій техніці, боєприпасах та матеріальних засобах наявні запаси були неспівставними із інтенсивністю бойових дій. З початку війни Україна несе невідомі витрати для сил оборони у розмірі приблизно 10 млрд євро на місяць. Одним із вагомих джерел ресурсного забезпечення сил оборони є залучення міжнародної військової допомоги.

У довоєнний час (1992–2014 рр.) з метою забезпечення сумісності Збройних Сил (ЗС) України із ЗС країн-партнерів надавалася міжнародна технічна допомога за окремими програмами: фінансової допомоги збройним силам іноземних держав FMF (США), системи звітування з питань логістичного забезпечення LOGREP, глобальної ініціативи з підтримки миротворчих операцій GPOI, удосконалення системи військово-медичного забезпечення ЗС України MEDICS та MIMS, міжнародної програми військової освіти і підготовки IMET (США), до якої Україна приєдналася у 1992 р., та програми НАТО “Удосконалення військової освіти” (DEEP).

Разом з тим, у період гібридної фази війни (2014 – початок 2022 рр.) також надавалася зброя оборонного характеру: Javelin, NLAW, Stinger, протибатарейні системи, засоби індивідуального захисту, прилади нічного бачення і т.п.

Найбільш пріоритетними напрямками залучення міжнародної військової допомоги силам оборони в умовах воєнного стану (з 24 лютого 2022 р.) є: озброєння та військова техніка; військова освіта та підготовка персоналу ЗС України; лікування та реабілітація військовослужбовців ЗС України у шпиталях за кордоном; залучення добровольців до

інтернаціональних батальйонів, що відповідно до статті 51 Статуту ООН повністю відповідає міжнародному праву на індивідуальну і колективну самооборону.

За напрямом надання озброєння та військової техніки діє кілька форматів: за ініціативою США створено платформу “Рамштайн” та у її складі контактну групу з питань оборони України, що об’єднує більше 52 країн світу, головною метою якої є допомогти Україні перемогти у російсько-українській війні і підготувати оборонні потужності України до майбутніх викликів. Станом на 12 листопада 2022 р. проведено 6 засідань.

Найбільшою країною-донором є США. Лише адміністрація президента США Дж. Байдена надали Києву військову допомогу на суму понад \$19,3 млрд, а з серпня 2021 року надано 25 пакетів військової допомоги. Це передусім озброєння та боєприпаси для засобів протиповітряної оборони (ППО) (зенітно-ракетні комплекси (ЗРК) Avenger, системи “Хок”, переносні зенітно-ракетні комплекси Stinger, вертольоти, безпілотні літальні апарати, засоби ракетних систем залпового вогню (РСЗВ) HIMARS, гаубиці M777, протитанкові засоби, боєприпаси до артилерії та ракети до HIMARS, засобів ППО, броневих автомобілів та низку іншого військового майна, спорядження для холодної погоди та інше військове обладнання.

З метою прискорення надання допомоги США прийнято “Закон про ленд-ліз для оборони демократії Україною” від 9 травня 2022 року, який дозволяє уряду США швидко надавати озброєння та інші матеріально-технічні ресурси Україні чи урядам східноєвропейських країн, які зіткнулися з вторгненням Росії в Україну, для ведення бойових дій.

За результатами засідань країн-партнерів на платформі “Рамштайн” Україна отримала сотні ракет, гармат і САУ, бронетанкової техніки, реактивних систем залпового вогню, боєприпасів до них, техніки ППО. Крім США, військову допомогу Україні надавали Велика Британія, Канада, Франція, Німеччина, Польща, Австралія, Естонія, Литва, Латвія, Іспанія, Туреччина та ін. – всього 33 країни.

ЄС надає широкомасштабну підтримку Україні у відбитті збройної агресії Росії, яка знаходить вираження у політичній підтримці України на різних міжнародних майданчиках, реалізації санкцій проти Росії. ЄС входить у перше число фінансових донорів. Станом на жовтень Україна отримала від ЄС 22 млрд євро. Суттєва військово-технічна допомога надходить від країн-членів ЄС на платформі “Рамштайн”. Рада міністрів ЄС із закордонних справ у жовтні 2022 року ухвалила рішення про започаткування Військової тренувальної місії ЄС для допомоги Збройним Силам України (EUMAM Ukraine), яка буде діяти на території ЄС. На першому етапі планується підготувати 15 тис. військовослужбовців ЗС України.

Бойові дії призводять до травмування великої кількості військовослужбовців України. Для проходження лікування та реабілітацію після отриманих внаслідок бойових дій травм вже направлено за кордон 340 військовослужбовців ЗС України та 46 військовослужбовців Національної гвардії України, де допомогу надають 20 країн світу.

Участь добровольців в “Інтернаціональному легіоні територіальної оборони України” становить, за різними даними, від 20 до 40 тис. осіб. Вони представляють 52 країни світу. Український народ високо цінує іноземних добровольців. Напрацьовується правова база для отримання відповідного статусу, українського громадянства.

Проте країна-агресор систематично проводить інформаційні операції з метою уповільнити або повністю призупинити надання Україні військової допомоги. Прикладом

можуть служити розповсюдження фейків про розкрадання зброї, наданої у вигляді міжнародної військової допомоги, або її продаж терористичним угрупованням і т. і.

Отже, міжнародна військова допомога країн-партнерів є важливим напрямом у забезпеченні сил оборони України необхідними засобами для відновлення територіальної цілісності країни та підвищення її національної стійкості.

*Томчук О.А., доктор філософії,
Марцінко Н.М., к.і.н.
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ ДОПОМОГИ ЗБРОЙНИМ СИЛАМ УКРАЇНИ У ВІЙНІ З РОСІЄЮ

Після повномасштабного вторгнення російських агресорів в Україну 24 лютого 2022 р. з новою силою розгорнувся волонтерський рух допомоги Збройним Силам України. На теперішньому етапі ми спостерігаємо найвищий рівень його розвитку. Слід згадати, що український народ має давні традиції волонтерської допомоги армії.

Волонтерський рух допомоги військовикам активно розвивався напередодні та початку Першої світової війни. Саме тоді громадські організації Галичини (“Січ”, “Сокіл”, “Пласт”, “Просвіта”) провели низку сокільсько-стрілецьких здвигів, благодійних акцій на підтримку січового руху, формування Легіону Українських січових стрільців (1914–1918), який воював у складі Австро-Угорської армії, проводили культурно-освітні заходи серед солдатів на Волині та Наддніпрянщині. Для підтримання бойового духу та покращення побуту січових стрільців українські жінки збирали святочні різдвяні та великодні набори з продуктами та теплим одягом, історичними книгами, поштівками, образками, подячними листами. Самовідданою була робота українських громадських організацій у період проголошення Західно-Української Народної Республіки. Громадяни шили національні прапори, готували подарунки для стрільців та старшин Української галицької армії. Вагому допомогу військовослужбовцям надавали активісти Земського союзу і Союзу міст із Наддніпрянщини, які допомагали в облаштуванні шпиталів, притулків та кухонь для знедоленого населення, надавали підтримку полоненим, біженцям.

У роки Другої світової війни населення Галичини та Волині на добровільних засадах підтримувало відділи Української повстанської армії (УПА): забезпечувало воїнів продуктами, одягом, інформувало про дислокації ворожих частин. Повстанські сотні та курені обслуговували, як правило, місцеві священики Греко-католицької (Галичина) або Православної (Лемківщина, Волинь і Холмщина) церков. В УПА не було професійної капеланської служби, а тому душпастирську опіку над вояками (служби божі, вінчання, похорони) здійснювали священики з різних місцевих парафій.

У незалежній Україні волонтерський рух стартував на початку 90-х років ХХ століття. Нової якості волонтерський рух набув під час українських Майданів – Помаранчевої революції та особливо під час Революції Гідності (21 листопада 2013 р. – 23 лютого 2014 р.). Сама концепція українських Майданів побудована на добровільній допомозі простих людей. Незчисленна кількість волонтерів працювали добровільно днями і ночами: готували їжу,

розносили канапки та гарячий чай, лікували хворих під час морозів та поранених у сутичках із силовиками, підбадьорювали піснями та концертами, збирали кошти. З початком російської вторгнення у лютому 2014 р. волонтери Майдану створили Добровольчі батальйони (“Добробати”) й рушили на захист Вітчизни. Сьогоднішні волонтери спираючись на історичні традиції руху допомоги військовикам здійснюють активну роботу з підтримки ЗС України й наближають час історичної Перемоги над російськими агресорами.

Федоров О.Ю.,

Слюсаренко О.І.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ДОБРОВОЛЬЦІ НА ЗАХИСТІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Історія добровольства в українському національному середовищі розвивалася з давніх часів. Одним із перших таких прикладів можна назвати Запорозьку Січ – воєнізовану структуру, сформовану з добровольців, які виступали на захист своєї землі. Інший яскравий приклад – легіон Українських Січових Стрільців, що теж формувався винятково на добровольчих засадах. Під час Другої світової, у роки боротьби з німецько-фашистською окупацією, а згодом і з комуністичним режимом, добровольці також першими ставали на захист вітчизни. Найновіший приклад добровольчого руху – це Революція Гідності та початок воєнних дій на сході нашої держави, коли тисячі українських громадян за свідомим покликом спочатку пішли на майдани країни, а потім зі зброєю в руках першими протистояли російській армії. Розуміння певної слабкості вітчизняного війська і політичної беспорядності частки представників державної влади активізувало в українському суспільстві добровольчий рух, представники якого взяли на себе відповідальність за майбутнє України.

У відповідь на російську агресію з 2014 року в Україні почали формуватися військові, поліцейські та парамілітарні добровольчі військові формування, відомі також як Добровольчі батальйони або Добробати. Міністерство оборони України почало набір до батальйонів територіальної оборони, що формувалися при облдержадміністраціях із місцевих мешканців-добровольців областей. Станом на вересень 2014 року було створено 44 добровольчих батальйони територіальної оборони Збройних Сил України, 32 батальйони патрульної служби міліції, 3 батальйони особливого призначення Національної гвардії України, а також кілька підрозділів від Добровольчого Українського Корпусу.

Незважаючи на те, що добровольчі батальйони підпорядковувалися різним державним структурам, основною метою їх створення було виконання завдань із підтримки громадського порядку у своєму районі відповідальності та виконання охоронних і допоміжних для військових структур функцій. Тому спочатку вони були оснащені винятково легкою стрілецькою зброєю. Проте дуже скоро виявилось, що із залученням до несення служби на лінії зіткнення з противником у районі проведення АТО (ООС) вони стали виконувати бойові завдання нарівні з підготовленими до цього і відповідно озброєними силами регулярної армії. Завдяки змінам у законодавстві України, у лютому 2015 року на озброєнні добровольчих батальйонів з'явилася важка зброя. Того ж року добровольчі підрозділи почали активно легалізуватися і ставати складовими організаційними

структурами тих чи інших силових відомств.

І сьогодні на фронті продовжують бойову діяльність як легалізовані, так і самостійні добровольчі підрозділи. Усі вони діють у єдиній системі сил безпеки і оборони держави та з честю виконують визначені для них завдання. Добровольці стали національним символом відваги, патріотизму та доблесті захисників Вітчизни. Вшановуючи їх внесок у результати боротьби за свободу і незалежність, формування національного патріотичного духу, в Україні встановлено державне свято День добровольця.

Фуртес О.О., к.і.н., с.н.с.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ПОЛЬСЬКА ДОПОМОГА УКРАЇНІ У ПРОТИСТОЯННІ ШИРОКОМАСШТАБНІЙ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Переважна більшість країн засудили війну Російської Федерації в Україні і підтримають останню в її боротьбі за демократію, свободу і гідність. Україна отримує гуманітарну, фінансову, і, що найважливіше, військову (у вигляді озброєння і військової техніки) допомогу від різних країн, серед яких і Республіка Польща.

Після вторгнення агресора Польща, поруч зі США та Великою Британією, стала одним із головних союзників України у постачанні зброї. На сьогодні польська військова допомога Україні склала понад 300 бойових броньованих машин, у тому числі понад 230 танків, близько 110 самохідних артилерійських установок і реактивних систем залпового вогню, а також безліч іншої зброї, серед якої переносний зенітно-ракетний комплекс Piorun, а також гранатомети й артилерійські снаряди.

Також варто відзначити кілька польських краудфандингових заходів, організованих журналістом Славоміром Сераковським і організацією Army of Drones, сукупні зусилля яких дозволили купити Bayraktar TB2 у компанії Baykar Tech, 20 розвідувальних безпілотних літальних апарати WB Electronics FlyEye і 20 боєприпасів WB Electronics Warmate та передати їх безоплатно Україні.

Окрім того, зібрані 5 мільйонів доларів використали для благодійних організацій, які допомагають українським громадянам. Така допомога з боку бізнесу та приватних осіб доводить, що поляки підтримують Україну, тим самим впливаючи на хід війни більше, ніж деякі держави.

Польща також виконує функцію центрального транзитного хабу з постачання зброї в Україну, і більшість західних партнерів надають військову допомогу саме через цю країну. Польща не розголошує подробиці про ці постачання, проте, з надійних джерел відомо про велику кількість типів озброєнь.

Зрозуміло, що російсько-українська війна найближчим часом не закінчиться. Отже, Польща розглядає питання щодо подальшої військової допомоги Україні. Це можуть бути ударні вертольоти Мі-8/17 та Мі-24, інженерне обладнання й безпілотники. Ще один актив, який дуже потрібний Україні і зараз перебуває на озброєнні Польщі – це винищувачі МіГ-29.

Хоча план передати більше 20 польських МіГ-29 Україні з рештою не був реалізований, війна, що триває в Україні, цілком може призвести до їх передачі в обмін на вживані F-16 від

військово-повітряних сил США. Незалежно від того, чи відбудеться таке постачання, Польща вже виявилася одним із найнадійніших і найпослідовніших союзників України.

Польська спільнота надала притулок і всіляке сприяння понад 4 млн українських біженців.

Загальний обсяг польської допомоги Україні склав на цей момент близько 4 млрд доларів США і це не межа, адже, Польща вбачає у військовій допомозі Україні також і гарантію власної безпеки і безпеки Європі. Варшава довіряє Збройним Силам України, а тому з упевненістю можна стверджувати, що допомога триватиме аж до перемоги України.

*Юрченко Л.І., д.філос.н., професор
Національний університет цивільного
захисту України, м. Харків*

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ПЕРІОД СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ: УКРАЇНСЬКА МОДЕЛЬ

Історичні, культурні, політичні та соціальні відмінності, характерні для різних країн, сформували значні відмінності в області відображення об'єктів і подій соціальної відповідальності. Традиційна модель соціальної відповідальності акцентована на патерналістську поведінку підприємств, організацій за умов ринку, розвиток позитивних відносин з регіональною і місцевою владою. Наприклад, соціальна відповідальність Західного світу заснована на максимальній свободі суб'єктів і орієнтована на філантропічну модель. Вирішення багатьох соціальних проблем (волонтерська діяльність, професійна і екологічна освіта, страхування персоналу) реалізуються численними напрацьованими механізмами участі бізнесу в соціальній підтримці суспільства через корпоративні фонди.

Українська ж модель соціальної відповідальності бізнесу принципово відрізняється від західної прямим впливом держави. Варто зазначити, що українська модель більшою мірою орієнтована на три сфери реалізації соціальних технологій: охорону навколишнього середовища, економічну і зайнятість населення. Крім того, характерною рисою української моделі соціальної відповідальності є фінансування державою соціальних програм для населення з податкових зборів.

Дослідження вітчизняної моделі соціальної відповідальності засвідчують значний вплив інституту держави. Слід указати, що феномен соціальної відповідальності українського бізнесу за умов викликів і ризиків соціальних обставин війни диктує зосередження на внутрішніх програмах, завдяки яким компанія стає для працівника сім'єю. У рамках такої відповідальності перед працівниками бізнес має піклуватися про житло співробітників, стимулює навчання і, що найважливіше, демонструвати надзвичайно бережливе ставлення до людини як суб'єкта і водночас об'єкта соціуму. Однак варто наголосити, що ідеальної моделі корпоративного управління соціальною відповідальністю не існує, кожній із них властиві свої позитивні та негативні риси, зумовлені етнічними особливостями та традиціями культури.

У сучасних кризових умовах, спричинених агресією Росії, для вітчизняних підприємств на першому місці стоїть питання підвищення ефективності, покращення своєї конкурентної позиції. Зокрема для компаній воєнного сектору це питання стає ще гострішим, адже інтеграція до європейського та світового поля вимагає нових стандартів, що пов'язано з

новими викликами та ризиками. В Україні поширення практики соціальної відповідальності за умов кризи знаходиться ще на початковому етапі розвитку і має стати результатом тривалої цілеспрямованої державної політики, направленої на усвідомлення підприємцями своєї ролі в соціально-економічному розвитку суспільства, збереження нації.

Отже, питання аналізу, дослідження і застосування прикладів її впровадження та перенесення світового досвіду на вітчизняне середовище потребує подальшого дослідження найкращих міжнародних практик дієвої патерналістської підтримки і допомоги кожному учаснику кризових подій.

СЕКЦІЯ 4. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Алексєєв М.М., к.військ.н.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ВИМІРЮВАННЯ ТА ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ФАХІВЦІВ З КІБЕРБЕЗПЕКИ

Підготовка висококваліфікованих спеціалістів з кібербезпеки для Збройних Сил України є вкрай важливою. Оцінити якість освіти цих фахівців можна декількома методами. Наведемо основні з них.

Щоб оцінити знання і навички курсантів (слухачів) під час навчання, викладачі проводять різноманітні тестування, практичні роботи. Отримані результати дають змогу викладачу регулювати якість навчання та виявляти потреби у додаткових знаннях. Також ці результати можуть бути використані для внесення змін в освітньо-професійні програми з метою поліпшення якості освіти.

Для оцінки рівня знань та навичок після закінчення навчання і призначення на посади випускників через рік виконання обов'язків за посадою представники навчального закладу за домовленістю з командуванням військової частини можуть їх тестувати, надавати завдання, проекти. Результати цього дослідження можуть бути використані також для оцінки ефективності програм навчання та усунення недоліків.

Інший метод оцінки успішності фахівців – це їхня участь у реальних проектах та аналіз ефективності цієї участі. Результати їхньої праці також можуть бути застосовані при корегуванні ефективності навчання та підтвердження кваліфікації.

Ще одним методом оцінки ефективності знань фахівців із кібербезпеки є вивчення відгуків та рейтингів командирів підрозділів, де проходять службу фахівці зазначеної спеціальності. Отримані дані також використовуються викладачами для коригування освітньо-професійних програм.

Оцінка якості освіти фахівців із кібербезпеки може залежати від того, чи враховуються в програмі навчання актуальні та передові підходи і технології у галузі кібербезпеки.

Наприклад, використання передових методик навчання, включаючи практичні заняття на сучасному обладнанні з відповідним програмним забезпеченням, надасть курсантам (слухачам) можливість отримати практичний досвід у захисті комп'ютерних систем і мереж. Також потрібно створити широку електронну базу з необхідною інформацією, до якої увійдуть накази, положення, рекомендації, розслідування кіберзлочинів тощо. Важливо надати доступ до відповідних навчальних ресурсів не тільки вітчизняних, а й іноземних, залучити до навчального процесу експертів, які зможуть забезпечити високу якість навчання з кібербезпеки.

Ще одним методом підвищення якості освіти фахівців із кіберзахисту є налагодження співпраці з відповідними підрозділами Збройних Сил України для забезпечення практичної підготовки курсантів (слухачів) та розвитку у них компетентностей, необхідних для роботи у цій галузі.

Автор намагався окреслити методи оцінки якості освіти курсантів (слухачів). Однак у цій ланці є важливий елемент – це компетентність самого викладача, його увага до справи, бажання самовдосконалюватися. Адже процес удосконалення безперервний. Нині особливо відчутна потреба врахування бойового досвіду, отриманого при відсічі широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну, досвіду підготовки фахівців у країнах НАТО у сучасних умовах.

Загалом, оцінка якості освіти фахівців із кібербезпеки – це важливий елемент для забезпечення ефективної підготовки фахівців, які зможуть успішно захищати комп'ютерні системи та мережі Збройних Сил України від кібератак та інших загроз.

Бідник І.І.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м Львів*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ З РОЗМІНУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогоднішня, розв'язана росією війна показала, що як і в минулі віки, так і у важкі часи випробувань збройної боротьби з російським агресором, наш народ, ЗС України мужньо обороняють незалежність держави, право українського народу на власне самовизначення та свободу. Війна стала більш технічною, точковою і більш жорсткою. Професія сапера найзатребуваніша сьогодні не тільки на звільнених територіях, а й на передовій. Звільнені території ще довго відчуватимуть на собі наслідки війни. Ворог залишив після себе масу “подарунків”, що можуть коштувати життя сотням мирних українців: нерозірвані снаряди, міни, розтяжки, ручні гранати, МС-3, МЛ-8, МС-4, МЛ-7 . Відкриті двері, зупинка на узбіччі, сільгоспроботи і навіть пікніки у лісі можуть обернутися трагедією. Як показує практика, один день активних бойових дій дорівнює приблизно місяцю розмінування.

Зрозуміло, що сапери – це люди, які не мають права на неточність у роботі або службову помилку. Це й не дивно, адже, найчастіше, ціною їхньої неуважності може бути як власне життя, так і благополуччя оточуючих їх людей. Якісна професійна підготовка сапера є основою його безпечної і правильної роботи. Тому при підготовці військових фахівців особливий акцент слід робити на оволодінні ними вміннями і практичними навичками, необхідними для виконання завдань інженерного забезпечення підрозділів в основних видах бою; навичками використання саперних інструментів; знання особливостей і принципів роботи різних вибухових пристроїв; володіння методиками їхнього пошуку і визначення; розуміння всіх тонкощів безпечного зберігання і переміщення вибухових матеріалів і техніки. Самостійну роботу тих, хто навчається, треба забезпечити необхідною навчальною літературою та навчально-тренувальними картами. Для воїна-сапера дуже важливими є інженерно-технічний склад розуму, відмінний зір і слух; сила і фізична витривалість; міцна нервова система і психіка; здатність працювати в екстремальних умовах.

Вивчення спеціальних модулів на групових і практичних заняттях варто здійснювати в обладнаних класах, спеціалізованих містечках, приміщеннях для розміщення підрозділів та інших місцях, де є можливість показати і надати практику тим, хто навчається. До кожного тренування потрібно ставитися з повною серйозністю й відповідальністю, напрацьовувати

практичні навички та рефлексії. Наприкінці заняття варто робити акценти на те, що розв'язана росією війна несе чимало загроз для мирного населення, навіть якщо цивільні проживають у сотнях кілометрів від районів ведення бойових дій. І ця небезпека може чатувати у найнеочікуваніших місцях. Зокрема, рашисти обстрілюють нашу територію крилатими та балістичними ракетами, частину з яких збиває ППО. Уламки збитих ракет можуть здетонувати у будь-який момент, і лише фахівець може визначити, чи несуть вони загрозу для людей. Сапер має вміти визначити призначення конкретної міни, її будову, тактико-технічні характеристики, спосіб її знищення та знешкодження, наявність поряд цивільної інфраструктури або житлового масиву, залізниці, мостів, електроліній. Усе треба брати до уваги і не знищувати безвідповідально.

*Бондаренко О.В., к.пед.н.
Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ОФЦЕРА ЗС УКРАЇНИ ДО СЛУЖБИ У ВІЙСЬКОВИХ ЛІЦЕЯХ

Під професійною діяльністю військовослужбовців розуміється вид діяльності, який є специфічною професією і вимагає від військовослужбовця певної підготовки, навчання і отримання спеціальної освіти, яка може бути тільки в спеціальних закритого типу військових навчальних закладах. Військова служба в цьому сенсі – одна з професій, для якої необхідні професійні навички, переконання, спеціальна освіта, здача відповідних іспитів, отримання допусків. Однак на відміну від інших професій до кандидатів для проходження військової служби висуваються додаткові вимоги за медичними, професійно-психологічними показниками, до фізичної підготовки та моральних якостей. Виконання військовослужбовцями завдань і функцій державної служби на професійній основі має гарантувати сталість і стабільність військово-службових відносин, силу і обороноздатність держави, бездоганність та ефективність управлінської діяльності, її незалежність від можливих політичних змін.

Ефективність професійної діяльності військовослужбовців визначається системою соціально-психологічних, природних, технічних, медико-біологічних, а також специфічних, які залежать від специфіки самої професії військовослужбовця, факторів і впливають на рівень працездатності офіцерів. Професійна діяльність військовослужбовця пов'язана з використанням зброї, що відносить цю діяльність до групи підвищеного ризику, вимагає детального вивчення умов, які впливають на рівень ефективності діяльності військовослужбовців і насамперед це стосується психологічного клімату військового підрозділу.

Готовність майбутнього офіцера Збройних Сил України до професійної діяльності, служби у військовому ліцеї – результат цілісного особистісного системного процесу професійної підготовки, що забезпечує перехід до якісно нової для курсанта форми життєдіяльності і являє собою сукупність взаємообумовлених і взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, рефлексивного.

Формування професійної готовності майбутніх офіцерів є основою екстремальної професійної діяльності (військової служби) офіцера ЗСУ у військовому коледжі, яка забезпечуватиметься за рахунок високого рівня інтелектуальної і розумової діяльності, сформованої при опануванні гуманітарними дисциплінами.

Бриндак Я.В.

Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наразі ми живемо в такому часі, що не передбачає нормальних умов для навчання. Але наші захисники та незламність української нації дає нам змогу продовжувати навчатися та вдосконалювати себе заради процвітання своєї Батьківщини.

У сьогоднішніх умовах у підготовці майбутніх військових психологів акцентується увага на формуванні практичних навичок: діагностика різних психічних явищ (стрес, паніка, страх, горе), які виникають у них під час виконання завдань за призначенням; надання психологічної допомоги військовослужбовцям, які переживають такі стани.

Особливість підготовки військових фахівців, у тому числі і військових психологів, в умовах воєнного стану, на відміну від підготовки у мирний час, полягає у тому, що відбувається це у пришвидшеному темпі, адже імовірність того, що він може опинитись у бойових умовах та виконувати свої обов'язки є досить високою.

Реальність сьогодення така, що на освітній процес впливають такі фактори, як періодична відсутність електроенергії, погіршення зв'язку тощо. Все це негативно впливає на фізичний стан, але ні яким чином не впливає на бажання захищати Батьківщину.

Ми всі з уважністю слідкуємо за новинами з фронту. Перемоги ЗСУ нас надихають, а поразки детермінують агресію і бажання приєднатись до бойових частин та наближати Перемогу.

Підсумовуючи зазначимо, що підготовка майбутніх фахівців військової справи, в тому числі і військових психологів, в умовах воєнного часу є справою складною і відповідальною.

Винту А.О.

Головний центр підготовки особового складу Державної прикордонної служби України імені генерал-майора Ігоря Момота, м. Черкаси

ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ПІДРОЗДІЛІВ БЕЗПІЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Збройна агресія російської федерації, щоденна напружена обстановка на державному кордоні, обумовлена переміщенням контрабандних товарів, нелегальних мігрантів, зброї, наркотичних речовин, – спонукають до необхідності активного застосування безпілотних авіаційних комплексів в охороні та обороні державного кордону, а також розширення їх парку та інфраструктури в Державній прикордонній службі України (ДПСУ).

Оснащення ДПСУ новітніми зразками БпАК та виконання ними завдань вимагають уніфікації зі стандартами НАТО всіх аспектів діяльності з урахуванням досвіду прикордонних відомств країн-членів НАТО. Рівень знань і практичних навичок посадових осіб підрозділів повітряної розвідки (зовнішніх пілотів) в органах охорони державного кордону не завжди відповідає нормам керівних документів і вимагає фахового покращення, що є наслідком недосконалості існуючої системи відбору та підготовки персоналу.

Єдиним профільним навчальним закладом, що здійснює підготовку зовнішніх пілотів БпАК для підрозділів охорони Державного кордону, є Головний центр підготовки особового складу ДПСУ. У зв'язку з вищевикладеним, є нагальна потреба у пошуку ефективних методичних підходів до підготовки зовнішніх пілотів. Організацію їх підготовки доцільно розподілити на етапи, що послідовно виконуються:

I етап “Проведення попереднього професійного відбору” – виконання заходів даного етапу дає змогу оцінити початкові навички та якості кандидатів з метою прогнозування можливості їх навчання та ефективності подальшої діяльності.

II етап: “Проходження льотно-лікарської комісії” – проводиться за критеріями керівних медичних документів з метою визначення стану здоров'я кандидатів та можливості надання їм допуску до польотів за медичними показаннями.

III етап: “Проходження курсу підготовки” на базі Головного центру підготовки особового складу ДПСУ та Національної академії ДПСУ. Підготовку персоналу для комплектування посад командирів екіпажів, зовнішніх пілотів, ІТС БпАК у системі безпілотної авіації доцільно здійснювати на базі Головного центру ДПСУ, де у процесі навчання вищезазначений персонал має пройти повний цикл теоретичного навчання та програму практичної льотної підготовки. Підготовку персоналу для комплектування посад у секторі БАС РУ, начальників відділів БАС прикордонних загонів їх заступників, начальників ІАС доцільно здійснювати на базі Національної академії Державної прикордонної служби України за програмами підготовки. Підготовку персоналу для комплектування посад командирів екіпажів БпАК II-III класу у складі ОАЕ доцільно здійснювати на базі Харківського національного університету Повітряних Сил у зв'язку з наявним досвідом у сфері підготовки фахівців зазначеної спеціальності.

IV етап “Допуск до польотів на охорону державного кордону”, мета якого полягає в адаптації операторів у підрозділах охорони державного кордону, виходячи зі специфіки виконуваних завдань.

Запровадження вказаної системи підготовки підвищить ефективність застосування БпАК (БпЛА) та дозволить повною мірою виконувати завдання з повітряного моніторингу (розвідки) державного кордону та лінії зіткнення.

Голота А.А.

*Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
м. Харків*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до наказу Міністра оборони України структури морально-психологічного забезпечення (МПЗ) виконують завдання внутрішніх комунікацій системи стратегічних комунікацій (СК) Збройних Сил України (ЗСУ). Обидві системи реалізують свої функціонали в інформаційній сфері і мають багато схожих завдань, тому об'єктивно виникла ситуація перехідного періоду в інформаційному забезпеченні ЗСУ. Інформаційне забезпечення, передача інформації є сутністю комунікацій. Більш ніж тридцятирічний період пошуку нових підходів реалізації духовного і культурного потенціалів сьогодні актуалізується подіями воєнного стану в Україні. Не треба панікувати від необхідності позбутися старої назви. Морально-психологічне забезпечення повністю є комунікаційною діяльністю і має об'єднатися зі структурами стратегічних комунікацій з відповідним розподілом повноважень. Фахівці МПЗ за видами ЗСУ мають широкий діапазон знань та навичок, щоб у найкоротші терміни опанувати специфіку роботи посадових осіб системи СК, а заступники командирів з МПЗ мають стати заступниками командирів із СК. Це логічно і на це не треба багато часу. Навпаки, під час війни цей процес пройде значно скоріше, адже діяльність органів СК вже пройшла бойове хрещення. Одночасно доцільно повернутися до первинної ідеї створення соціально-психологічних (соціальної і психологічної) служб. Морально-психологічне забезпечення як вид всебічного забезпечення військ має залишитися як сфера діяльності всіх посадових осіб військового підрозділу з урахуванням зовнішніх комунікацій державного та відомчого рівнів. Координатором комунікацій у цій сфері діяльності має бути заступник командира із СК.

Підготовка фахівців в умовах воєнного стану у ВВНЗ та у військах це різні речі. У ВВНЗ має бути підвищена інтенсивність підготовки, скорочені терміни підготовки, значно актуалізована гуманітарна підготовка майбутніх командирів, впроваджене оновлене держзамовлення на підготовку фахівців із відповідними фаховими компетентностями. Підготовка у бойових підрозділах – це підготовка на зараз, коли загрози та виклики вже відомі та є чисельні непередбачувані обставини. Тут, перш за все, врахування бойового досвіду та визначення першочерговості завдань. Саме це має стати правилом і у ВВНЗ.

Вважаю, що сьогодні потрібна активізація роботи фахівців СК у використанні багатофункціонального польового клубу-друкарні, який призначений для масованого залистовування агітаційним матеріалом конкретної території супротивника за допомогою артилерії та повітряних куль, має потужні гучномовці, супутниковий зв'язок, радіостанції зв'язку з силами інформаційних операцій та розвідки, ретранслятори радіо- та телепередач, відеозйомку та фотозйомку, комп'ютери, палатку для глядачів, електрогенератор тощо. За відповідним узгодженням фахівці мають готувати фото-, відео- та радіоповідомлення із бойових підрозділів про героїчні вчинки воїнів, їх майстерність використання озброєння, допомогу цивільному населенню тощо. У комплекті цього комплексу передбачається мобільний діагностичний пункт психолога на базі окремого потужного броневих автомобіля.

*Городецький С.Л.,
Перепелиця Л.В.,
Прасул Ю.І., к.геогр.н., доцент
Комунальний заклад «Ліцей з посиленою
військово-фізичною підготовкою
“Патріот”» Харківської обласної ради,
Харківська обл.*

ПОЧАТКОВА ВІЙСЬКОВО-ТОПОГРАФІЧНА ПІДГОТОВКА В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою “Патріот” – заклад освіти Харківської області, у якому здобуття повної загальної середньої освіти поєднується із отриманням поглибленої військової та фізичної підготовки, формуванням умінь та навичок, необхідних для подальшого успішного навчання у закладах єдиної системи військової освіти. У рамках кожного освітнього компонента навчального плану простежуємо орієнтацію на військовий профіль. Географія не є винятком, а в окремих питаннях є основною можливістю формування базових знань з початкової військової підготовки, зокрема з військової топографії.

Розглядаючи програму з географії для закладів середньої освіти, слід констатувати наявність навчальних елементів, що формують підґрунтя для подальшого профільного навчання, на кожному році навчання, починаючи з 6 класу, коли учні знайомляться з компасом, горизонталями, масштабом карти, географічними координатами. Ці теми є майже “непідйомними” для дітей 10–11 років.

Теми топографо-картографічного змісту завжди були складними як для учнів, так і для вчителів. За ті години, що відводяться на вивчення таких тем, складно щось встигнути. У результаті випускники шкіл слабо орієнтуються в картографічних зображеннях, не можуть зробити елементарний опис місцевості, визначити відстань, не кажучи вже про визначення кутів орієнтування і координат. Є одиничні заклади середньої освіти, що запроваджують факультативні курси, окремі з яких, наприклад “Основи топографічних знань” для учнів 8 класу, є рекомендованими МОН України (авторський колектив Л. М. Даценко, В. В. Сovenко, Т. І. Олексенко). Але ці поодинокі випадки можна розглядати як виняток.

У світі ситуація з топографо-картографічною підготовкою юнаків до навчання у закладах вищої освіти військового спрямування є кращою. Можна назвати позитивні приклади військово-топографічної підготовки у США, Фінляндії, Німеччині. У ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою “Патріот” також намагаються надати юнакам і дівчатам, які обрали такий профіль навчання, повноцінні початкові знання з військової топографії. Це реалізується в 11 класі під час посиленого вивчення розділу “Топографія та картографія” навчальної програми, на вивчення якого відведено у 2 рази більше годин, ніж рекомендовано МОН. У рамках програмних практичних робіт акцент робиться на військовому профілі, завдання мають аналогічний зміст, а сам освітній процес реалізується на принципах диференціації навчання, його індивідуалізації, професійних цінностей, компетентнісного та інформаційно-просвітницького підходів. Увага надається таким темам як орієнтування на місцевості, визначення прямокутних координат, використання GPS, робота з відкритими картографічними сервісами тощо. Використання мультимедіа, якісних

презентаційних матеріалів, супутникових знімків створює технологічні та інформаційні передумови покращення якості освітнього процесу та формування картографо-просторової компетентності випускників ліцею – майбутніх курсантів.

Деркач О.М.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПІДРОЗДІЛІВ МОРСЬКОГО ЦЕНТРУ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ БОЙОВИХ ДІЙ З ПОЧАТКУ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ (ЛЮТИЙ 2022 РОКУ)

За час виконання бойових завдань з 24 лютого 2022 року морським центром спеціальних операцій (МцСпО) нами було встановлено основні проблеми в організації психологічної підготовки підрозділів (груп) центру: низька готовність (відсутність практики) надання першої медичної та психологічної допомоги пораненому особовому складу під час виконання бойового завдання в тилу ворога на човнах або в надводному варіанті (на ластах) в морській акваторії; відсутність практичних навичок надання психологічної допомоги (медичної допомоги) вночі на воді під час обстрілу противником під час виконання бойового завдання в тилу ворога; низька психологічна готовність до дій під час зустрічі з авіацією або ракетного удару противника в акваторії моря в човні або на ластах у надводному варіанті (із повним спорядження і боекомплект); низька психологічна готовність до дій під час масованого та довготривалого артилерійського обстрілу групи противником за відсутності зв'язку з вищим штабом; низька психологічна готовність під час водіння легкоброньованої техніки вночі на незнайомій місцевості (в тилу ворога) під час виконання групами бойових завдань; відсутність у особового складу груп практичних навичок до дій у разі їхнього виявлення БПЛА противника під час виконання бойових завдань в тилу ворога (панічні настрої); низька психологічна готовність до дій у разі раптової зустрічі (вогневого контакту) з противником під час виконання бойового завдання в тилу ворога; постійний страх бути виявленими противником під час виконання бойового завдання в тилу ворога; постійні сильні переживання особовим складом групи під час виконання бойового завдання в тилу противника не бути вчасно евакуйованим під час виявлення групи противником і вогневого контакту з ним.

Досліджені питання об'єктивно розкривають базові проблеми, з якими зустрічалися оператори-розвідники у ході виконання завдань за призначенням з початку широкомасштабної агресії рф (лютий 2022 року). Виявлені проблемні питання потребують урахування в організації психологічної підготовки особового складу МцСпО. Зокрема, доцільно відпрацьовувати: виконання бойових завдань у нічний час з частково обмеженою або відсутньою видимістю (особливо о 03.00–06.00); виконання бойових завдань у несприятливих (для інших підрозділів оборони) погодних умовах (сніг, мороз, дощ, спека, буря, штор, туман); виконання бойових завдань із різними способами виводу групи (повітряний, наземний, надводний, підводний, комбінований); виконання бойових завдань у глибокому тилу противника впродовж тривалого часу без підтримки своїх сил і

неможливості вчасної евакуації на свою територію; виконання бойових завдань у глибокому тилу ворога з довготривалою відсутністю сну, повною або частковою відсутністю їжі та води, з максимальним носимим навантаженням на людину; виконання завдань в умовах тривалої відсутності зв'язку з вищим штабом.

*Дорошина Л.Ф., к.філол.н., доцент
Національна академія Національної
гвардії України, м. Харків*

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ПІДГОТОВЦІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Організація процесу викладання навчальних дисциплін зі стратегічних комунікацій у Національній академії Національної гвардії України (НА НГУ) здійснюється відповідно до освітньо-професійних програм підготовки здобувачів і відповідає стандартам вищої освіти.

Кафедра філології, перекладу та стратегічних комунікацій забезпечує викладання освітніх компонентів “Основи стратегічних комунікацій” та “Комунікативна взаємодія НГУ з громадськістю” (перший бакалаврський рівень освіти, спеціальність 254 “Забезпечення військ (сил)”).

Дисципліна “Основи стратегічних комунікацій” сфокусована на питаннях формування знань про основи стратегічних комунікацій, чинники планування й здійснення стратегічних комунікацій Національної гвардії України (НГУ), вимоги демократичного суспільства до стратегічних комунікацій силових структур та військових формувань, комунікативну поведінку військовослужбовців, специфіку міжкультурної комунікації у військовій та правоохоронній галузях; формування практичних навичок комунікативної діяльності під час внутрішніх та зовнішніх комунікацій у системі стратегічних комунікацій НГУ.

У межах тем змістових модулів “Стратегічні комунікації Національної гвардії України в межах міста, країни” та “Стратегічні комунікації Національної гвардії України на міжнародному рівні” здобувачі вищої освіти вивчають стратегічні комунікації соціальних контактів НГУ, чинники формування інституційного іміджу НГУ, стратегії миротворчої спрямованості, комунікативні технології інформаційної війни та способи протидії маніпулятивним технологіям інформаційної війни, особливості специфіки міжкультурної комунікації у військовій та правоохоронній галузях; поглиблюють знання щодо особливостей комунікативного впливу під кутом зору здійснення стратегічних комунікацій; формують знання зі специфіки комунікативної поведінки під час конфліктних і кризових ситуацій в аспекті стратегічних комунікацій НГУ; виявляють комунікативні технології інформаційної війни, розпізнають фейки та технології їх створення.

На сьогодні зв'язки з громадськістю (діяльність підрозділів інформації та комунікації) є одним із пріоритетних складників організації та здійснення стратегічних комунікацій у НГУ.

Саме питанням діяльності підрозділів інформації та комунікації військових формувань НГУ присвячений освітній компонент “Комунікативна взаємодія НГУ з громадськістю”.

Предметом вивчення цього освітнього компоненту є ЗМІ як інструмент забезпечення комунікативної взаємодії з громадськістю в аспекті стратегічних комунікацій НГУ.

У межах тем змістових модулів “Публічні комунікації в діяльності НГУ”, “Етичні та правові засади в роботі підрозділів інформації та комунікації НГУ”, “Антикризові комунікації в роботі підрозділів інформації та комунікації НГУ”, “Практикум зі створення комплекту презентаційної продукції для військової частини НГУ” здобувачі вищої освіти вдосконалюють знання й практичні навички щодо комунікативної діяльності під час зовнішніх комунікацій у системі стратегічних комунікацій НГУ; опановують знання про роль підрозділів інформації та комунікації військових формувань та служб зв'язків із громадськістю в сучасному світі, закономірності зовнішньої комунікації у діяльності сил охорони правопорядку, необхідні для успішної служби в умовах демократичного соціального контексту; ознайомлюються з роботою підрозділів інформації та комунікації військових формувань НГУ; формують практичні навички та вміння спілкування з різними цільовими аудиторіями; приймання обґрунтованих рішень у звичних, складних та кризових комунікативних ситуаціях, обирання оптимальних комунікативних тактик під час контактів зі ЗМІ та громадськістю, а також формують практичні навички створення презентаційної продукції для військової частини НГУ.

Для активізації освітнього процесу, а також для його ефективної організації під час викладання дисциплін зі стратегічних комунікацій використовуються активні методи навчання (репродуктивні та евристичні бесіди, виконання практичних вправ і завдань) та інтерактивні (навчальні дискусії, рольові та ділові ігри, моделювання професійних ситуацій, робота в малих групах).

Здобувачі вищої освіти працюють з інформацією, отриманою з друкованих джерел, ЗМІ та мережі Інтернет; готують повідомлення, есе, тематичні презентації-доповіді, прес-релізи, відповіді на інформаційні запити, тексти звернень, тексти-анонси, творчі проекти, аналізують комунікативну поведінку учасників спілкування за відеофрагментами, створюють рекомендації, виступають перед аудиторією, моделюють різні формати професійного спілкування: ділові бесіди, наради, переговори, дискусії, інтерв'ю, брифінг, підхід до преси; виконують індивідуально чи в групах ситуативні вправи.

Сьогодні, в умовах війни, викладання дисциплін зі стратегічних комунікацій здійснюється із застосуванням технологій дистанційного навчання (синхронно). Поточне оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти виконується під час проведення дистанційних лекційних і практичних занять, а також шляхом оцінювання індивідуальних і групових завдань, що виконуються здобувачами вищої освіти в електронній формі та демонструються на занятті. Для проведення модульного контролю використовуються такі типи завдань, як складання тестів на платформі Google Classroom, захист проектів у режимі онлайн. Підсумкове оцінювання здійснюється в дистанційній формі (синхронно) інформаційно-комунікаційними засобами або шляхом використання інших інструментів синхронної комунікації, зокрема систем проведення відеоконференцій.

Отже, організація та здійснення стратегічних комунікацій у підготовці військовослужбовців НГУ в умовах війни реалізується з урахуванням важливості розвитку стратегічних комунікацій НГУ, зміни підходів до розуміння інформаційної політики, спілкування зі ЗМІ та громадськістю та формування обізнаності випускників НА НГУ щодо стратегічних комунікацій НГУ та відбувається із застосуванням технологій дистанційного навчання (синхронно).

*Левенець А.Є., к.психол.н.
Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ДО НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ З ПСИХОТРАВМАМИ

Психологічна допомога є найефективнішим засобом попередження негативного впливу тяжкої психічної травми на психічне здоров'я людини. Сьогодні під час збройної агресії російської федерації бойова обстановка чинить значний вплив на психіку та поведінку військовослужбовців. Постійна загроза життю та здоров'ю, надзвичайні навантаження, втрата бойових побратимів, участь у жорстокому насиллі стосовно ворога, стикання з численними масштабними негативними наслідками війни є причиною психологічної травматизації військовослужбовців, психічних змін їх особистості, що визначає високу актуальність проблеми психологічної підготовки військового складу до надання психологічної допомоги в умовах війни.

Психологічна допомога орієнтована на підвищення соціально-психологічної компетентності та надання психологічної підтримки особистості, відновлення психічного здоров'я, емоційно-вольової рівноваги, позитивного самосприйняття та сприйняття світу. Психічна травма – це життєва подія або ситуація, що впливає на значущі сторони існування людини і приводить до глибокого психологічного переживання. Виникнення психічної травми пов'язують із незавершеністю інстинктивної реакції організму на травматичну подію.

У рамках когнітивного підходу до розуміння психічної травми, Р. Янофф-Булман стверджує, що у процесі життя у людини формується наступна система базових цінностей-переконань: 1) про доброзичливість навколишнього світу (світ, у цілому, хороше місце для життя); 2) доброзичливість людей; 3) про справедливість (кожен отримує те, що заслуговує); 4) про контрольованість світу (люди можуть контролювати події, що відбуваються з ними); 5) про закономірності (уявлення про мінімальну роль випадку в житті); 6) про самоцінність (переконання індивіда, що він гідна людина); 7) про здатність контролювати ситуацію (впевненість у здатності контролювати своє життя); 8) удачу (впевненість індивіда, що, у цілому, він щаслива людина).

Перераховані цінності виступають для людини своєрідними орієнтирами, точками опори, що роблять світ і життя зрозумілими і прийнятними. У бойовій обстановці при настанні потужної травматичної події усі перераховані цінності можуть бути зруйновані відразу. Якщо військовослужбовець не отримує психологічної підтримки від оточуючих, якщо товариші по службі не звернуть увагу на його стан, не відновлять йому ціннісні орієнтири та базові переконання про світ та нього, контрольованість життя, він залишиться без опори та його світосприйняття зруйнується. Внаслідок отримання психологічної травми без отримання психологічної допомоги людина втрачає здатність орієнтування у світі, в обстановці, у самому собі, може стати безпорадним.

Відповідно якісна психологічна підготовка особового складу з надання первинної психологічної допомоги є актуальним та затребуваним питанням профілактики, збереження та відновлення психологічного здоров'я військовослужбовців, їх боєздатності.

*Лукавий А.А.
Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ КУРСАНТІВ ВВНЗ ЯК ЦІННІСНА ОРІЄНТАЦІЯ СУЧАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Сучасний український офіцер – це людина, яка володіє цілою низкою властивостей, необхідних для перемоги над ворогом у складних умовах бою. В умовах сучасної військової освіти у курсантів відбувається формування критичного мислення, що дасть змогу майбутньому офіцеру оцінювати ситуацію, що склалася, і приймати відповідні чіткі та швидкі рішення.

Для розуміння змісту поняття “критичне мислення” визначимося зі змістом поняття “мислення”. Так, мислення представляє собою психічний процес відображення об’єктивної реальності, який є вищим ступенем людською пізнання.

Розрізняють такі види мислення: наочно-дійове, абстрактно-логічне, наочно-образне; теоретичне, практичне; дискусійне, інтуїтивне; репродуктивне, продуктивне, революційне; каузальне, кондиціональне; особисте, загальнолюдське.

В останні десятиліття представники різних наук – філософії, логіки, педагогіки, психології та ін. дедалі частіше звертаються до теми критичного мислення.

Зауважимо, що критичне мислення – термін, який з’явився у науці завдяки філософу Джону Дьюї та його праці “Як ми думаємо” у 1910 році. Загалом же, критичне мислення – це наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень. Головним чином йому притаманні такі властивості, як усвідомленість та самовдосконалення. Критичне мислення базується на законах логіки та на розумінні психологічних процесів, що протікають у нашій свідомості. Критичним мислителям властиве скептичне ставлення до всього. Мислити критично означає вільно використовувати розумові стратегії та операції високого рівня для формулювання обґрунтованих висновків і оцінок, прийняття рішень.

На нашу думку, майбутній офіцер має вміти мислити критично, а це означає – вільно використовувати розумові стратегії та операції високого рівня для формулювання обґрунтованих висновків і оцінок, прийняття рішень, бачити проблеми, ставити запитання, висувати гіпотези та оцінювати альтернативи; робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його.

Для успішної військово-професійної діяльності сьогоднішній курсант має володіти такими здібностями та вміннями, необхідними для розвитку даного виду мислення: наполегливість, самостійність і ерудованість. На нашу думку, у результаті розвитку критичного мислення у майбутнього офіцера формується імунітет до інформаційних маніпуляцій, що проявляються через ЗМІ, що є дуже важливим аспектом у процесі контролю особистісного мислення.

Формуванню критичного мислення у майбутніх курсантів сприяє застосування активних та інтерактивних методів навчання.

*Марков О.В., к.т.н., доцент,
Соколовський В.В., к.пед.н.
Національна академія Національної
гвардії України, м. Харків*

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА У ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Вогнева підготовка у своїй основі полягає у вивченні матеріальної частини зброї, заходів безпеки при поводженні з нею, прийомів і правил стрільби, тренуванні на тренажерах, відпрацюванні нормативів із вогневої підготовки та виконанні вправ стрільб. Ефективність застосування зброї безпосередньо залежить від напрацьованих та відточених до автоматизму навичок, які військовослужбовці отримують на заняттях з вогневої підготовки. Останнім часом вогнева підготовка військовослужбовців Національної гвардії України зазнає значних змін, під впливом проведення бойових дій на Україні. У зв'язку із цим змінюються й вимоги до використання зброї, а також скорочується час на проведення навчання з новітніми зразками озброєння, що надходять у підрозділи Національної гвардії України. Крім того, дедалі більше сучасних зразків стрілецької зброї як вітчизняного, так і закордонного виробництва з'являються на озброєнні частин та підрозділів Національної гвардії України. Основною вимогою, що пред'являється до військовослужбовця під час навчання у системі вогневої підготовки, є використання зброї у жорстких умовах, наближених до бойових.

Навчально-матеріальна база має забезпечувати якісне проведення занять з усіх тем вогневої підготовки, можливість проведення багаторазових тренувань у різних умовах, виключати спрощення й послаблення у навчанні стрільбі, забезпечувати ефективне використання навчального часу. Створення необхідної навчально-матеріальної бази з вогневої підготовки, безупинний її розвиток і удосконалення мають бути в центрі уваги командирів, штабів, а також інших посадових осіб Національної гвардії України на рівні держави. Пріоритетним напрямом підготовки військовослужбовців у системі вогневої підготовки є широке застосування засобів навчально-матеріальної бази та вдосконалення форм і методів навчання з їх використанням. Це обумовлюється, насамперед, по-перше, наявністю на озброєнні сучасних зразків зброї. По-друге, володіння цим сучасним озброєнням вимагає від особового складу глибоких знань і твердих практичних навичок його експлуатації і бойового застосування. Необхідну підготовку можна здійснити тільки за умови систематичного проведення занять і тренувань з використанням бойової техніки та зброї.

Підвищити рівень навченості військовослужбовців можливо за допомогою використання сучасних ефективних методичних прийомів, максимально наближуючи навчальну обстановку до реальних умов, не допускаючи спрощень і послаблень при проведенні стрілецьких тренувань і стрільб, максимально ефективно використовуючи навчально-матеріальну базу для проведення занять з вогневої підготовки, створюючи невідому для тих, кого навчають, складну обстановку, показуючи цілі у різних варіантах, навчаючи особовий склад самостійному виявленню і ураженню різних цілей у найкоротший термін і з найменшою витратою боєприпасів, як правило, з першого пострілу (черги) з дотриманням заходів безпеки та порядку застосування зброї.

*Мельник О.С.,
Плекан Н.Б.
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Київ*

ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Актуальність теми обумовлена збройною агресією Російської Федерації, яка вплинула на всі сфери життя, зокрема на освіту, а саме підготовку військових фахівців. Основним завданням закладів вищої освіти (ЗВО) Міністерства оборони України було та є якісне та цілковите виконання кадрового замовлення на підготовку висококваліфікованих фахівців з рівнем професійної підготовки, що відповідає державним освітнім стандартам та компетентностям, що вимагаються у випускників військових ЗВО.

Слід зазначити, цілями основної військової освіти є:

підвищення обороноздатності держави, авторитету армії у суспільстві, створення матеріальних, інтелектуальних і духовних цінностей;

задоволення освітніх потреб особистості, суспільства та держави у підготовці військових фахівців, спроможних ефективно виконувати покладені на них завдання у мирний та воєнний час;

підготовка офіцерів до самостійної діяльності в якості військових представників держави при відстоюванні національних інтересів за межами своїх кордонів;

формування знань та умінь офіцерів співпрацювати у галузі військової безпеки з державними, суспільними, релігійними, іншими організаціями і засобами масової інформації;

удосконалення системи, пріоритетна підтримка її як структури, що забезпечує відтворення кадрового потенціалу збройних сил.

Навіть зараз увага приділяється організаційно-методичним засадам підготовки військових фахівців, застосуванню інноваційних технологій навчання, інтегрованих навчальних середовищ на основі моделювання ситуацій, інформаційних мультимедійних, комп'ютерних і тренажерних комплексів. Акцент робиться на самостійну роботу курсантів, які самі несуть відповідальність за обраний фах, зміст і якість свого навчання.

Підготовка військових фахівців в наші дні дуже насичена і пришвидшена, зосереджена на військових дисциплінах та іноземній мові (ІМ). Вивчення ІМ посідає одне з головних місць у військовій освіті. Мета вивчення ІМ у військових фахівців полягає у досягненні рівня, достатнього для практичного використання у майбутній діяльності, та формуванні комунікативної компетентності. Наприклад, навесні 2022 року військовослужбовці ЗС України мали унікальний шанс взяти участь у проєкті “Курс базової загальновійськової підготовки військовослужбовців ЗСУ” за підтримки Великої Британії, де наші офіцери та курсанти здобули цінний досвід як у військовій практиці, так і у мовній сфері.

Цей досвід за кордоном показує, що практика з іноземної мови, а саме читання, аудіювання та усне мовлення, безпосередньо пов'язана з майбутньою спеціалізацією. Таким чином, процес вивчення іноземної мови наближається до навчання профільних предметів.

Тому важливо довести майбутньому фахівцю військової галузі, що іноземна мова не лише сприяє розвитку культурного та інтелектуального потенціалу особистості, а й допоможе якісно виконувати професійні обов'язки. Особливо це актуально під час повномасштабного наступу та воєнного стану в Україні. Для цього іншомовна комунікація має бути невід'ємним складником усього процесу професійної підготовки курсанта.

*Міришук О.Є., к.пед.н., доцент
Національна академія Національної
гвардії України, м. Харків*

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ВОЄННО-ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН В НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Події російсько-української війни підкреслюють, впевнене володіння знаннями воєнної історії сприяє формуванню професійних здібностей сучасного офіцера Збройних Сил України та інших військових формувань: відданість вибраному життєвому шляху, незламний характер, креативне мислення, уміння подолати кризові негаразди.

Український офіцер – це, у першу чергу, патріот Батьківщини, тому знання воєнної історії України, життєвого шляху легендарних військових керівників – Богдана Зіновія Хмельницького, Івана Богуна, Євгена Коновальця, Петра Болбочана, Степана Бандери, Івана Черняхівського та деяких інших – допомагає розумінню ролі особистості у формуванні українського війська за різних часів складної історії України.

У складному симбіозі існуючих викликів російської агресії в освітньому процесі вищих військових навчальних закладів України потрібно системно висвітлювати питання героїчних вчинків наших військових. Це сприяє формуванню свідомості українського офіцера, створює фундамент впевненої мотивації на виконання службових обов'язків. Важливий шлях – вивчення воєнної історії Батьківщини, а також створення впливу лідерів-офіцерів на підлеглих військовослужбовців під час боротьби за незалежність від агресора.

Важливою функцією воєнно-історичної науки у будь-якій країні є вплив на формування світогляду майбутніх офіцерів. У зв'язку з цим виникає потреба вивчення воєнної історії взагалі та історії війська України зокрема. На це напрацьована значна навчальна база посібників з воєнно-історичної спрямованості щодо підготовки сучасних офіцерських кадрів. Успіхи деяких авторів та авторських колективів беззаперечні.

Пропонується збільшити обсяг матеріалу, присвяченого сучасному досвіду локальних війн кінця ХХ – початку ХХІ ст., виділивши приклади боротьби за міста, звернути увагу на роль останніх технологій в організації бойових дій тощо, реальний досвід відсічі агресору в 2022 р. Особливо важливо вивчати досвід нашого противника для аналізу слабких сторін ворога, необхідного розуміння стану боєздатності армії ворога.

Доцільним є підтримання активного наукового зв'язку зі структурними підрозділами Генерального штабу ЗС України, Головного управління Національної гвардії України з питань вивчення воєнно-історичного досвіду з метою поліпшення ефективності воєнно-історичної роботи у ВВНЗ та уникнення дублювання аналітичних робіт, як це роблять у країнах НАТО.

Під час вивчення сучасної російсько-української війни потрібно системно підтримувати інтерес тих, хто навчається, до аналітичної роботи щодо дій українського

війська з метою формування професіонала-патріота, впевненого в силі Національної гвардії та Збройних Сил України.

Треба організувати планову, системну роботу з вивчення воєнно-історичних подій українського минулого під час проведення виховних заходів з інформування особового складу, створити своєрідний культ вивчення досвіду світової воєнної історії та історії військової справи в Україні. Особливо важливі факти знання фактів перемоги українського війська – Конотопська перемога 1659 р., Перший зимовий похід грудень 1919 – травень 1920 рр., досвід АТО/ООС, сучасні успіхи на фронті 2022 року тощо. Ці заходи пробуджують патріотизм, любов до рідного українського війська, любов до України.

Важливе системне спостереження та ознайомлення курсантів з кращими інтернет-платформами що висвітлюють українські перемоги в минулому та сьогодні: “Історія Без Міфів”, Український військовий портал “Defence Express” тощо. Ці заходи сприяють зміцненню свідомості українських курсантів.

Мороз В.М.

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, м. Київ

УРГЕНТНА АДИКЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Професійна діяльність військовослужбовців характеризується підвищеним рівнем складності та ризиконебезпечності, особливо у період ведення бойових дій. При цьому виконання покладених завдань відбувається за умов впливу стресогенних чинників різної природи та інтенсивності. Одні з них сприяють мобілізації та концентрації фізичних та духовних можливостей військовослужбовців, підвищенню їх бойової активності, сміливості, самовідданості. Інші, навпаки, дезорганізують бойову діяльність воїна, блокують доступ до наявних резервів організму, пригнічують функції нервової системи та психіки.

Ургентна адикція як форма девіантної (залежної) поведінки виявляється у звичці перебувати у стані постійної нестачі часу та страху “не встигнути” виконати обумовлені обставинами завдання. У військовослужбовців з ургентною залежністю перебування у будь-якому стані викликає почуття дискомфорту та стресу. В умовах високих фізичних і психологічних навантажень ургентна залежність може призвести до таких психологічних наслідків, як: необ’єктивний рівень самооцінки обставин, неможливість віднайти оптимальні способи дій, порушення зв’язків із референтною групою, дисфункція комунікативних навичок, втрата орієнтації в просторі та часі тощо. За наявності ургентної залежності військовослужбовець живе з постійним почуттям занепокоєння щодо виконання покладених на нього функцій і завдань, відчуттям недоробки, втрати часу, упущених можливостей. Занепокоєння зі збільшенням навантажень нерідко змінюється страхом. Згодом наростає втома, “емоційне вигорання” на тлі зростання динаміки стану тривожності.

Основні ознаки прояву ургентної адикції військовослужбовців: хронічний “брак часу”; збільшення ризику виникнення соматичної патології, захворювань нервової системи; погіршення взаємних відносин у військових підрозділах; втрата самоконтролю за своєю професійною діяльністю; зниження ефективності виконання бойових завдань.

Основні інструменти, що сприяють запобіганню чи послабленню ургентної залежності військовослужбовців, можна поділити на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні інструменти: формування та розвиток у військовослужбовців стресостійкості у процесі підготовки до професійної діяльності та підвищення кваліфікації; забезпечення матеріально-технічними та іншими ресурсами; діагностика стану та реабілітаційні програми і протоколи з реабілітації.

Внутрішні інструменти:

стан психолого-фізіологічної структури особистості;

саморозвиток особистісних вольових, лідерських якостей, системного творчого мислення;

оптимізація самоуправлінської діяльності;

термінове вжиття дій щодо усунення чи зменшення впливу стресорів;

прогнозування негативного впливу стресорів на особисту діяльність військовослужбовця в екстремальних умовах;

врахування динаміки стратегії і тактики уникнення впливу стресорів залежно від їх типу (екстремальних умов);

моніторинг та аналіз умов, заходів, дій щодо уникнення впливу стресорів;

гнучка формалізація заходів, дій, їх змісту щодо уникнення впливу стресорів і прийняття відповідних рішень;

врахування власного та колективного досвіду поведінки та дій в умовах екстремальних ситуацій;

прогностична оцінка впливу стресорів на особисту діяльність в умовах застосування новітніх систем озброєння та військової техніки;

внутрішня та зовнішня мотивація особистості військовослужбовця.

Мотика С.М., к.пед.н.

*Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

СУТЬ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах розбудови національної системи військової освіти в умовах сьогодення повномасштабного вторгнення РФ важливого значення набуває інноваційна діяльність вищих військових навчальних закладів, що характеризується системним експериментуванням, апробацією та застосуванням інновацій (нововведень) в освітньому процесі.

Педагогічна інновація – це новий підхід до організації народної освіти, пов'язаний з вимогами економічного, соціального, політичного та культурного життя народу, і реформування на цій основі її теоретико-методичних засад, концептуальних підходів, структури, створення оригінальних технологій навчання і виховання, методів управління, впровадження у практику наукових досягнень і поширення передового досвіду.

Під освітніми інноваціями вищого військового навчального закладу розуміють новизну, що істотно змінює результати освітнього процесу, створюючи при цьому удосконалені чи нові:

освітні, дидактичні, виховні системи;

зміст освіти;

освітні, педагогічні технології;

методи, форми, засоби розвитку особистості військовослужбовця, специфіку організації навчання і виховання майбутніх офіцерів ЗСУ;

технології управління ВВНЗ чи ВВП(ЗВО), системою військової освіти.

Освітні інновації у вищому військовому навчальному закладі – це нововведення в освітньому процесі (мета, зміст, принципи, структура, форми, методи, засоби, технології навчання, виховання, управління), ядром якого є нова освітня ідея підготовки майбутніх офіцерів ЗС України, шляхом реалізації – експериментальна діяльність, носієм – творча особистість військовослужбовця.

Участь закладів вищої військової освіти в інноваційному процесі характеризується систематичним проведенням психолого-педагогічних та соціологічних досліджень змісту навчання, виховання й управління, наслідками яких є суттєва зміна результативності специфічного освітнього процесу ВВНЗ чи ВВП (ЗВО). Така діяльність закладів вищої військової освіти є інноваційною, яка сприяє підготовці офіцерського корпусу ЗС України нової формації за світовими освітніми стандартами та відповідає рівню підготовки військовослужбовців країн НАТО та країн партнерів.

*Ніколайчук Л.Г., к.т.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сутністю постіндустріального інформаційного суспільства стали суттєві зміни в усіх сферах людського життя. Поширення інноваційних технологій в освітній галузі стало об'єктивною закономірністю, зумовленою новою філософією освіти. Інновації варто розглядати як ефективні та результативні нововведення у змісті, методах, засобах і формах навчання та виховання особистості, в управлінні системою освіти, в організації освітнього процесу, у структурі закладів освіти.

Особливої актуальності набули інновації з початком широкомасштабної війни, розв'язаної російською федерацією на території України, коли стало життєво необхідним приймати швидкі, нестандартні, по суті – інноваційні рішення. Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій. Саме тому підтримка активного упровадження інновацій в освітню галузь під час війни стала одним із ключових напрямів роботи Міністерства освіти і науки України та його підрозділів, а для військових навчальних закладів – Міністерства оборони України.

Варто зазначити, що у цей складний час і самі освітяни стали більш активно вести пошук шляхів вирішення проблем в організації навчання здобувачів освіти. Багато закладів освіти відкрили у вільному доступі платформи зі своїми навчальними матеріалами.

Усі вищезазначені загальні аспекти особливостей освітньої підготовки сьогодні в Україні дуже гостро відбиваються на підготовці військових фахівців. У складних умовах воєнного стану сучасна армія має бути здатною розумно, навчано, достатньо швидко виконувати необхідні бойові завдання. А керована вона офіцерами-фахівцями, які раніше або нещодавно завершили навчання у військових закладах.

Звичайно, і зараз теж продовжується навчання воїнів у всіх видах військових закладів. Але є проблеми, або особливості організації їх підготовки та формування компетентностей під час війни:

частина військових закладів припинили своє навчання у зв'язку з окупацією або постійними бомбардуваннями, деякі зруйновані або вимушені були переїхати;

за досвідом НАСВ, курсанти не навчаються на території академії, студенти (які навчаються за програмою офіцерів запасу) – отримують знання дистанційно;

сьогодні на якості навчання відображаються постійні тривоги, недостатність практичних навчань через те, що фахові дисципліни викладаються не у спеціалізованих місцях (у курсантів) або взагалі on-line (у студентів);

також слід зазначити, що всі військові заклади та їх педагоги (і військові, і цивільні) задіяні у підготовці мобілізованих.

Але потрібно відзначити дії керівництва щодо організації навчального процесу у складних умовах та викладацький склад, які всіма можливими засобами працюють над якістю навчання, тому що у війну неможливо випускати недостатньо професійно підготовлених військових.

*Павленко О.А., к.пед.н.
Військовий інститут телекомунікацій
та інформатизації імені Героїв Крут,
м. Київ*

ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Аналіз бойових зіткнень Сил оборони України з російськими окупаційними військами у районі населених пунктів Северодонецьк та Лисичанськ у травні – червні 2022 року показав, що під час ведення наступальних дій противником застосовувалася тактика залучення невеликих штурмових груп – до взводу (роти), посилені танковими підрозділами. Застосування повноцінних батальйонно-тактичних груп і засобів забезпечення не спостерігалось. Подібна ж тенденція зберігається під час організації наступу російських військ у районі міста Бахмут у вересні – листопаді 2022 року. У відповідь на таку тактику підрозділи Сил оборони України, що знаходилися на передньому краю, дедалі більше застосовували тактику дій бойових малих груп. Як засвідчив досвід ведення бойових дій з російськими збройними угрупованнями, умови обстановки, що складається на полі бою, вимагають від командирів усіх ступенів пошуку нових, більш ефективних, способів застосування у бою наявних сил і засобів. Одним із основних недоліків в управлінні

підрозділами сухопутних, десантно-штурмових військ під час бойових дій є недостатній рівень підготовки командирів ланки відділення, взвод. Отже, актуальність тактичної підготовки командирів підрозділів ланки відділення – взвод у площині готовності до бойових зіткнень із противником, живучості особового складу не викликає ніяких сумнівів.

На території Великобританії триває базова загальновійськова підготовка українських військовослужбовців. Програма, започаткована англійським урядом, отримала назву операція “INTERFLEX”. Навчання успішно завершили майже кілька тисяч наших військовослужбовців. Вони отримали базові знання, уміння й навички з тактичної медицини, інженерної, вогневої, психологічної та тактичної підготовки, включаючи ведення наступальних та оборонних дій в урбанізованій місцевості. У межах надання військової допомоги Україні провідними країнами НАТО у вересні 2022 року у тій же Великобританії розпочалася підготовка молодших командирів ЗС України, яка передбачає заняття з лідерства, психологічної, методичної, вогневої, технічної та тактичної підготовок, а також міжнародного гуманітарного права. Курс розроблено на основі української програми навчання сержантського складу з урахуванням бойового досвіду ЗС України. Тренування проводяться українськими та британськими інструкторами із залученням іноземних зразків озброєння та військової техніки. Після завершення навчання військовослужбовців буде призначено на посади командирів відділень у підрозділи різних родів військ. До цього часу на території Сполученого Королівства тривала наявна програма навчання, що передбачала лише базову загальновійськову підготовку наших військових. Практично всі країни НАТО та ЄС приєдналися до навчальних програм для українських солдатів. Є специфічні програми навчання для українських артилеристів, специфічні проекти для ССО. Британські партнери не просто навчають усім азам на полігоні, включаючи тактичну медицину, українські військові повертатимуться із системами захисту (шолом, бронежилет, аптечка тощо, крім зброї). На сьогоднішній день актуальним завданням є навчання українських військовослужбовців діям у складі малих тактичних груп.

Паламар М.І.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ*

РОЗВИТОК ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОГО НАПРЯМУ ДЛЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Доступність комп'ютерної техніки, розвиток засобів зв'язку, інформаційних ресурсів підвищують інтерес до впровадження інноваційних методів навчання в освітній процес, відомих як системи дистанційного навчання. В умовах пандемії COVID-19, широкомасштабного збройного вторгнення російської федерації в Україну і обстрілів крилатими та балістичними ракетами Києва і всієї території України освоєння навчальних програм за допомогою дистанційного навчання є досить актуальним.

Дистанційне навчання має стійку тенденцію до поширення й активно впроваджується у Збройних Силах України (ЗС України). Користувачі з числа наукових та науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, офіцерів органів військового управління, військових

частин та підрозділів використовують можливості платформи дистанційного навчання Збройних Сил України.

Завдяки участі у Програмі НАТО DEEP eAcademy було вдосконалено відеоконференцпортал. Додано можливість завантажувати записи зустрічей у відеофайл.

За підтримки Програми НАТО DEEP спільно з представниками DEEP eAcademy в Національному університеті оборони України реалізується декілька проєктів: комп'ютерне адаптивне мовне тестування відповідно до вимог STANAG 6001 та переклад книги *Modernizing Learning*. Завершується робота щодо впровадження сервісу перевірки на антиплагіат, який буде інтегрований з платформою дистанційного навчання ЗС України. Це забезпечить проведення перевірок усіх видів письмових робіт як змінного, так і постійного особового складу університету.

Спільно з командою DEEP eAcademy розроблено програму курсу “Мікронавчання з використанням H5P”. Програмою курсу передбачено набуття знань та практичних навичок з основ створення інтерактивних навчальних елементів. Курс проводиться онлайн.

У 2020 році атестацію випускників, і гуманітарного напрямку в тому числі, у Національному університеті оборони України вперше було проведено у змішаному (дистанційному) форматі. Також вперше організовано вступну кампанію з використанням платформи дистанційного навчання, що дозволило значно знизити фінансові ресурси та витрати часу учасників вступної кампанії. Усі науково-педагогічні працівники та слухачі університету мають доступ до платформи дистанційного навчання ЗС України, де створено відповідну структуру для розміщення відкритого навчального матеріалу. Також за допомогою цієї платформи здійснюється опитування слухачів та робота викладачів, організовано доступ до електронної бібліотеки.

Усі навчальні дисципліни та курси підвищення кваліфікації, де використовувався матеріал без обмеженого доступу, викладаються з використанням платформи дистанційного навчання ЗС України.

*Пащук Ю.М., к.т.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

У Збройних Силах України (ЗСУ) з 1991 року, з моменту їх створення, до 2019 року діяла Система узагальнення та поширення досвіду (СУПД). Система була сформована на основі принципів і підходів організаційного вивчення та впровадження досвіду (ВВД), що застосовувалися у Збройних Силах Радянського Союзу. В основі СУПД був напівформальний метод ВВД у спрощеному варіанті, що передбачав подання “знизу-вверх” інформації про здобуті знання і досвід та їх аналіз в окремих розділах загальних звітних документів.

У 2014 році російська збройна агресія проти України стала основним каталізатором реформування СУПД в умовах особливого періоду. Першочерговим пріоритетом в удосконаленні організаційного ВВД було створення відповідної нормативної бази та

організаційної структури. У серпні 2014 р. була затверджена “Тимчасова інструкція керівникам органів військового управління та командирам військових частин по вивченню, узагальненню й упровадженню досвіду застосування військ (сил) в Антитерористичній операції”, а у штабі АТО було створено відділ узагальнення бойового досвіду. Пізніше було впроваджено таблиць формальних інформаційно-звітних донесень із ВВД, сформовано штатні групи з вивчення бойового досвіду у складі штабів оперативно-тактичних угруповань (секторів) АТО та почали функціонувати мобільні групи ВВД. Головними проблемами залишалися низька підготовка персоналу органів ВВД, відсутність дієвого керування використанням здобутих знань і досвіду, їх оперативним поширенням і трансформуванням.

У листопаді 2018 року низька ефективність СУПД змусила військове керівництво України започаткувати “Дорожню карту” зі створення перспективної Системи вивчення і впровадження досвіду (СВВД). Це означало остаточний перехід від напівформального до формального процесу ВВД за чотирма напрямками: 1) формування трирівневої організаційної структури ВВД (до 30.12.2019); 2) впровадження стандартизованого процесу ВВД НАТО в практику ЗСУ (до 30.12.2019); 3) організація підготовки особового складу ЗСУ з питань ВВД (до 30.12. 2019); 4) створення Порталу ВВД (до 30.06.2021).

До лютого 2022 року частину вказаних завдань було виконано вчасно, декілька завдань виконано із серйозними затримками, а деякі дуже важливі проєкти досі ще не виконано. Насамперед, було модернізовано органи ВВД, однак у більшості випадків їх персонал не пройшов належної підготовки з ВВД. Було розпочато впровадження стандартизованого процесу ВВД, проте основні доктринальні документи та методичне забезпечення з ВВД були розроблені із запізненням або ж не були опрацьовані належним чином. Постійно діючі навчальні курси ВВД були започатковані лише у червні 2021 року. Головними здобутками СВВД слід вважати удосконалення організаційно-штатної структури ЗС України, форм і способів застосування військ (сил), керівних документів із підготовки та застосування ЗС України. Подальше удосконалення СВВД є запорукою перемоги України у російсько-українській війні.

*Приходько Ю.І., к.пед.н., доцент
м. Київ*

ДЕЯКІ КАДРОВІ ПИТАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

Війна з Російською Федерацією актуалізує проблеми підвищення якості підготовки військових фахівців. Основні напрями їх вирішення потребують досвідченого, компетентного, вольового персоналу за відповідними секторами діяльності, здатного вирішити низку складних, комплексних нормативно-правових, управлінських, структурно-організаційних, психолого-педагогічних, теоретико-методологічних, фінансово-економічних, кібербезпекових, матеріально-технічних задач. У контексті викладеного важливою задачею є ефективна кадрова політика та кадрова діяльність у сфері військової освіти і науки.

Кадрова політика – система поглядів на підготовку персоналу, в основу якої покладаються цілі, закономірності, загальні принципи, єдині напрями. Кадрова діяльність – процес і результат реалізації кадрової політики на основі відповідної технології (прикладні принципи, організаційні форми, методи, діагностичні процедури тощо). Кадрова політика та

кадрова діяльність, залежно від ієрархічних рівнів, здійснюється одними або різними суб'єктами управління, кожному з яких притаманні свої компетентності, особливості, суперечності. Спрямованість дій і взаємодії зазначених суб'єктів управління у поєднанні із суперечностями, характерними для кожного з них, по-перше, реалізують кадровий процес, по-друге, не дають однозначної відповіді щодо його якості, по-третє, знеособлюють ступінь відповідальності чи успішності суб'єктів управління та підпорядкованих структур. Продуктом кадрової політики та кадрової діяльності, здійснюваних на наукових, ціннісних засадах, має бути ефективне функціонування відповідних органів і структурних підрозділів системи військової освіти і науки. Чи досягнуто у зазначеній царині на теперішній час суттєвих досягнень? Питання скоріше риторичне. Основні напрями та шляхи трансформації кадрової політики та кадрової діяльності у сфері військової освіти і науки:

подолання замкненого циклу корпоративного функціонування системи військової освіти і науки шляхом посилення цивільного контролю за її діяльністю, забезпеченням фінансовими та матеріально-технічними ресурсами;

запровадження дієвої системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу кадрових органів;

активізація змін в освітній, науковій кадровій політиці та кадровій діяльності на всіх ієрархічних рівнях управління та функціонування військової освіти і науки;

підвищення дієвості системи конкурсного відбору, підготовки, підвищення кваліфікації керівних кадрів, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників; функціонування зазначеної системи має відповідати таким якостям кандидатів і вимогам: досконалість знань предмету, проблем і перспектив розвитку за сферою діяльності; управлінські навички, методична майстерність; наполегливість у реалізації поставленої мети; системність, критичність мислення; інноваційна компетентність; лідерська, вольова спрямованість; почуття відповідальності;

періодична атестація керівних управлінських, наукових кадрів незалежними зовнішніми експертними комісіями;

призначення на посади фахівців із науковими ступенями у відповідності з напрямами, спеціальностями здобуття ними цих ступенів (у разі невідповідності – залишати без передбачених процентних надбавок);

посилення контрольних функцій у діяльності органів управління всіх рівнів щодо відповідальності підпорядкованих посадових осіб за належне виконання функціональних обов'язків і за наслідки з прийняття необґрунтованих рішень;

надання закладам вищої освіти усіх форм власності остаточного права присудження наукових ступенів, присвоєння вчених звань із видачею дипломів відповідних закладів; ліквідація державних структур, що регулюють зазначені процеси, чим значною мірою будуть зняті питання щодо корупції, лобізму, так званої мобільності “науковців” та їх утримання за рахунок державних коштів.

*Рижиков В.С., д.пед.н., професор
Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ДЛЯ ПРИСКОРЕНОЇ АДАПТАЦІЇ МОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Оптимізація процесу підготовки мобілізованих військовослужбовців передбачає формування необхідних компетентностей, знань, навичок та вмінь для ефективного виконання військових обов'язків відповідно посади та миттєвого влиття у військовий колектив без часу на спеціальну адаптацію. З цією метою необхідно провести відповідні заняття за прискореним терміном за суттєвим зменшенням ліміту часу для забезпечення професійної діяльності військовослужбовців, призваних по мобілізації, щодо їх перебування у підрозділі відповідно до військового Статуту.

Рівень складності завдань та їх кількість має відповідати відведеному ліміту часу і це можна розв'язати за допомогою інтерактивних методів навчання. Серед таких методів варто виокремити рольові та ділові ігри, що дають змогу практично підготувати військовослужбовців сержантського та рядового складу до виконання певних функцій; організацію зустрічей із експертами (військовослужбовцями даної категорії із бойовим досвідом та які мають стаж військової служби); навчання груповій та індивідуальній роботі, а також усвідомлення військовослужбовцями, призваними по мобілізації, своєї відповідальності за покладені на них обов'язки та завдання.

Адаптація військовослужбовців, призваних по мобілізації, в умовах воєнного стану за допомогою інтерактивних форм і методів навчання передбачає формування таких якостей:

контрольні – контроль опанування навчального матеріалу з перевірки рівня усвідомлення сприйнятого теоретичного матеріалу в процесі ігрового виконання своїх функціональних обов'язків;

розвивальні – розвиток творчих здібностей, готовності до саморозвитку, прагнення до самореалізації практичній професійній діяльності військовослужбовця в умовах воєнного стану та самого процесу участі у бойових діях, розвиток різних видів і способів аналізу;

виховні – формування потреби в подальшому саморозвитку і професійному самовдосконаленні, стійкого інтересу до пізнання й аналізу естетичних явищ.

*Росподнюк К.Б.
Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

ПРОБЛЕМА СПІВЗАЛЕЖНОСТІ СТОСУНКІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

На сьогоднішній день моральний дух та бойова готовність військовослужбовців залежить від багатьох факторів, у чому числі і від їх особистого психологічного стану. Психологічний стан є важливим для всіх військовослужбовців і основне завдання військового психолога завжди визначати рівень порушень і вчасно сприяти вирішенню психологічних проблем військовослужбовців. Потрібно завжди пам'ятати, що в житті

кожного військовослужбовця трапляються різного роду ситуації, що можуть сильно вплинути на їх психіку, а також не забувати, що існують так звані “тригери”, сформовані ще до вступу до лав Збройних Сил України, і саме вони можуть проявитися у найбільш несподіваний момент. Необхідно пропрацьовувати всі проблеми, до яких можуть бути схильні військовослужбовці, і проводити постійно психологічну роботу з військовослужбовцями, які входять в групу посиленої психологічної уваги.

Однією з прихованих проблем і тому найбільш недосліджуваних є співзалежність. Тема співзалежної поведінки більше вивчається у повсякденному житті, проте є не менш важливою при роботі з військовослужбовцями, тому що невчасне виявлення цієї проблеми і запізнення з опрацюванням її може призвести до негативних наслідків, особливо під час виконання ними бойових завдань. Співзалежність як деструктивний фактор дедалі більше привертає до себе увагу. В умовах війни через постійне напруження у військовослужбовців може проявлятися сильна емоційність і схильність до соціальної та фізичної залежності від інших людей. Ця проблема заважає військовослужбовцям жити і діяти самостійно, що може негативно впливати на виконання ними службових обов’язків.

Військовослужбовців, схильних до співзалежної поведінки, необхідно включати в групу посиленої психологічної уваги і приділяти роботі з ними немало часу. Все це для того, щоб військовослужбовець почав долати цей розлад, розуміючи, що може самостійно приймати рішення. Обов’язок військового психолога у цій ситуації полягає у повній допомозі військовослужбовцям із цим розладом, задля того, щоб військовослужбовці не втрачали своє “Я”.

Савченко А.О.

*Національний університет імені
М. П. Драгоманова, м. Київ*

ПІДґРУНТЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ЯК ОСНОВИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

За роки незалежності в Україні створена єдина система військової освіти (ЄСВО), яка являє собою соціальний інститут, що є складовою частиною державної системи освіти, покликаний забезпечити процес військової освіти та складається певною мірою з організованої сукупності освітніх закладів, які реалізують військову освіту згідно з чинними нормативно-правовими основами, освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями, встановленими державою, та органів управління освітою, що здійснюють керівництво діяльністю цих закладів. До складу цього соціального інституту, крім освітніх, можуть також входити інші заклади та установи (наукові, методичні, практичної підготовки), що забезпечують підготовку військових фахівців та сприяють їй.

Складовою ЄСВО є система вищої військової освіти (СВВО). Підґрунтя СВВО становлять два важливі положення:

по-перше, військові фахівці призначені для управління високоорганізованими формуваннями людей (підрозділами, частинами, з’єднаннями), що мають у своєму складі озброєння, яке втілило найновіші досягнення сучасної науки та технології. Склад таких формувань має досконало володіти прийомами збройної боротьби (тактикою, оперативним

мистецтвом і стратегією) та найбільш ефективними способами бойового застосування озброєння й військової техніки. Немає жодної іншої спеціальності, при підготовці фахівців з якої ставились би настільки специфічні цілі. Тому підготовка офіцерського складу (насамперед, командного, а також значної частини інженерного профілів, офіцерів виховної служби та деяких інших категорій, які мають у підлеглих особовий склад та значним чином впливають на боєздатність та боєготовність військ) має бути покладена на СВВО;

по-друге, управління військовими колективами в бойових умовах, що вимагають застосування озброєння та військової техніки в інтересах захисту незалежності країни, цілісності та недоторканості її кордонів, захисту конституційних прав та свобод громадян, постійно пов'язано з ризиком для життя командира та підлеглого особового складу. Це призводить до необхідності створення у колективі особливих відносин, що визначаються вимогами присяги та військових статутів, основу яких становлять відносини командира та підлеглих, що (відносини) створюються у процесі відповідного виховання та навчання. Зважаючи на це, майбутні офіцери, на яких покладається вся повнота відповідальності за підлеглий особовий склад та його дії у бойовій обстановці, мають проходити “відповідну школу”, що формується тільки у військових навчальних закладах.

*Сірко Р.І., д.психол.н., доцент,
Слободяник В.І., к.психол.н., доцент
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності, м. Львів*

ФОРМУВАННЯ САМОЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Актуальність дослідження самозбережувальної поведінки у фахівців ризиконебезпечних професій, зокрема у військовослужбовців, зумовлена низкою проблем, а саме:

перша проблема пов'язана з тим, що актуальним стало питання збереження життя та здоров'я молодого покоління. Сьогодні питанням здоров'я в основному займаються медичні служби, які орієнтовані в більшості на діагностику та лікування хвороби, у той же час профілактичним заходам, в умовах економічної та соціальної кризи в суспільстві, не приділяється достатньо уваги. Так, відсутні цілеспрямовані загальнодержавні програми щодо профілактики здорового способу життя у сім'ях як основній ланці, де закладаються навички самозбережувальної поведінки; потребує підвищення культура здоров'язбереження особистості, що визначається відповідальністю до власного здоров'я, відсутністю адикції, високим рівнем інформованості про причини та наслідки захворюваності, що, у свою чергу, дає можливість вчасно звернутися до лікаря;

друга проблема впливає із недостатньої розробленістю здоров'язберігаючого навчання та виховання у закладах вищої освіти. Аналіз наукової літератури свідчить, що у практиці підготовки майбутніх фахівців не ведеться цілеспрямованої роботи по формуванню самозбережувальної поведінки, майже відсутні спеціалізовані навчальні тренінги та курси щодо профілактики адикцій, підвищення репродуктивного здоров'я та навичок безпечного статевого життя тощо.

третьою проблемою полягає в тому, що з кожним роком підвищується рівень складності ризиконебезпечної діяльності, збільшується кількість природних катастроф та техногенних аварій у державі. Складна соціально-політична ситуація, пов'язана із військовими діями на Сході України, потребує переосмислення деяких аспектів підготовки фахівців ризиконебезпечних професій. Згідно аналізу наукової літератури, кожен другий фахівець, який працює у ризиконебезпечних умовах, використовує шкідливі для організму методи розвантаження нервової системи.

Формування самозбережувальної поведінки військовослужбовців є невід'ємною частиною їхньої професійної підготовки, адже:

збереження і зміцнення здоров'я, фізичний розвиток військовослужбовців – важлива і невід'ємна частина їх підготовки до виконання військового обов'язку;

військовослужбовцям важливо підтримувати гарну фізичну форму та мати високий рівень нервово-психічної стійкості.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає можливість стверджувати, що деякі вчені виділяють наступні структурні елементи самозбережувальної поведінки військовослужбовців:

показник власного здоров'я у структурі ціннісних орієнтацій особистості;

оцінка власного здоров'я;

мотиви, що змушують людину приділяти увагу власному здоров'ю;

динаміку ставлення до здоров'я протягом життя і зумовлюють його чинники;

думка про обставини, що впливають на хороший рівень здоров'я;

оцінку того, наскільки власний спосіб життя є здоровим;

думка про те, що заважає вести здоровий спосіб життя і які чинники на це впливають.

Проведений аналіз наукової літератури вказує на те, що структура самозбережувальної поведінки містить три основні компоненти: 1) Когнітивний, що включає в себе знання про здоров'я, обставини і фактори, що позитивно або негативно впливають на здоров'я, а також уявлення про значення здоров'я у системі життєдіяльності. 2) Емоційний, що позначає почуття та емоції, пов'язані зі станом здоров'я і його зміною протягом життя. 3) Мотиваційно-поведінковий, який демонструє специфіку поведінки людини у сфері здоров'я, його дії та стратегії у разі захворювання, а також мотиви здорового та нездорового способу життя.

У той же час варто зазначити, що низка питань, важливих для формування самозбережувальної поведінки фахівців ризиконебезпечних професій, залишається невирішеною і потребує детального наукового підходу із формуванням відповідних концептуальних засад, що, у свою чергу, і вказує на необхідність проведення дослідження у вищевказаному напрямі.

Скрябін О.Л., к.і.н.

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, м. Київ;

Командиров А.В.

Головне управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України, м. Київ

ПІДГОТОВКА КАДРІВ У ВІЙСЬКОВОМУ ІНСТИТУТІ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Події збройного конфлікту на Сході України внесли суттєві корективи у діяльність Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Зміст військової освіти вимагав невідкладного корегування з урахуванням бойового досвіду, який отримували Збройні Сили України в протистоянні з агресором. Підготовка військових фахівців тут почала змінюватися у бік практичної складової.

Для набуття практичного досвіду на різних посадах у район проведення АТО були відряджені офіцери інституту з числа науково-педагогічних та наукових працівників, командирів курсантських підрозділів. Їх звіти про проведену роботу ставали важливим джерелом інформації про виконання завдань по захисту Батьківщини. Протягом 2014–2020 років 78 офіцерів Військового інституту взяли участь в АТО/ООС.

Професійний досвід отримували і курсанти інституту. Так, майбутні військові психологи залучалися до медико-психологічних заходів, що здійснювалися після виведення військових частин (підрозділів) з району АТО для відновлення психофізіологічного стану та реабілітації військовослужбовців. Майбутні військові перекладачі здійснювали лінгвістичне забезпечення військ під час тактико-інструкторських навчань із представниками країн НАТО.

Крім отримання знань і умінь за фахом, підготовка курсанта орієнтувалася на отримання міцних навичок індивідуальної командирської підготовки, необхідних військовому керівнику тактичної ланки. За перші три роки навчання курсант поступово проходив такі практичні посадові ступені, як: “командир відділення” – “заступник командира взводу” – “командир взводу”. У цей час курсант отримував різноманітні навички: рейдових дій десантно-штурмових і механізованих підрозділів, дій батальйонних (ротних) тактичних груп, застосування бойових груп (“двійок”, “трійок”) у різних видах бою. Під час практичних занять на полігонах безпосередньо вивчалися дії військовослужбовців з поєднанням тактичної медицини та системи виживання. На практичних заняттях під час стажування у бойових військових частинах курсанти освоювали новітні зразки озброєння та техніки, що були прийняті на озброєння нашої армії під час російсько-українського збройного конфлікту.

Крім цього, зверталась значна увага на формування у випускників інституту лідерських якостей, необхідних у сучасній армії.

Важливою ділянкою роботи фахівців навчального закладу стало розроблення й удосконалення стандартів для кожної спеціальності. Колектив інституту уважно відстежував нові підходи в діяльності Збройних Сил України, вивчав і враховував їх. В інституті були розроблені методики й педагогічні технології, включно з дистанційним навчанням, що

адаптувались у внутрішній навчальний процес. Поступово впроваджувалися методики, що застосовуються у підготовці збройних сил Альянсу.

У підготовці майбутнього офіцера значно збільшено час на вивчення іноземної мови для вдосконалення вмінь і навичок відповідно до мовного стандарту НАТО STANAG 6001. Це забезпечує потрібний рівень спілкування військовослужбовців іноземною мовою в усній і письмовій формах у професійній сфері.

Набутий досвід участі в АТО/ООС особовим складом навчального закладу мав своє відображення у науковій та науково-технічній діяльності, зокрема у виконанні науково-дослідних робіт і оперативних завдань, спрямованих на всебічне забезпечення підрозділів усіх видів (родів) військ (сил) Збройних Сил України. Результати виконання зазначених робіт впроваджувалися у діяльність підрозділів, що перебували в районі ведення операції Об'єднаних сил та в освітній процес вишу.

Усенко І.В.

*Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Сьогодні вже не є таємницею, що патріотичне виховання лежить в основі формування особистості сучасного українця, який володіє високою національною самосвідомістю, готовністю до виконання громадянського та конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, незалежності та цілісності України, утвердження національного суверенітету держави.

Особлива увага національно-патріотичному вихованню приділяється і у лавах Збройних Сил України, адже це “системна та цілеспрямована діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування, органів військового управління, а також громадських організацій патріотичного спрямування з формування високої патріотичної свідомості, почуття вірності своїй Вітчизні, готовності до виконання конституційного обов'язку щодо її захисту”

Зазначимо, що даний напрям виховання передбачає формування у військовослужбовців відповідного комплексу особистісних якостей, соціально значущих мотивів поведінки, гармонійного поєднання державних та особистих інтересів, подолання негативних процесів і явищ у ЗС України. Також варто звернути увагу і на той факт, що зміст національно-патріотичного виховання особового складу має враховувати: відповідність соціальному замовленню українського суспільства, призначенню ЗС України та вимогам, що висуваються до патріотичної вихованості особового складу, а саме: націленість на досягнення головної мети національно-патріотичного виховання – формування патріотичного настрою, всебічно та гармонійно розвинутої особистості військовослужбовця – громадянина й патріота України; сучасні національні, загальнолюдські та військові цінності, ідеали; відповідність духовним і фізичним можливостям вихованців; сприяння єдності виховання, навчання, розвитку, психологічної підготовки і самовдосконалення військовослужбовців; врахування

реальних можливостей, потреб та особливостей конкретних видів (родів військ) ЗС України, військових частин і підрозділів, окремих військовослужбовців тощо.

Отже, національно-патріотичне виховання – один з основних напрямів, невід’ємний складник гуманітарної сфери у ЗС України. Основна його мета – підготовка самовідданих захисників Батьківщини. Для її досягнення активно використовуються масові форми культурологічної роботи, агітації та пропаганди.

*Фалько С.А., к.і.н., доцент
Національна академія Національної
гвардії України, м. Харків*

ВИКЛАДАННЯ ВОЄННО-ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ТРЕНДИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Сучасний стан військової освіти перебуває під впливом воєнних дій, що відбуваються в нашій країні. Суттєвий вплив на якість освіти мають численні сигнали повітряних тривог і віялового вимкнення електрики. У цих умовах збільшується роль самостійного вивчення матеріалу курсантами вищих навчальних закладів.

З огляду на падіння якості відбору кандидатів до вищих військових навчальних закладів та через низький рівень загальноосвітньої підготовки вступників-кандидатів до вищих військових навчальних закладів виникає потреба збільшити роль здатності курсанта до аналізу навчального матеріалу самостійно.

У цих умовах слід відзначити своєчасну появу сучасних керівних документів для організації освітнього процесу, створених в останні роки. Щодо засвоєння воєнно-історичного матеріалу, то до них слід віднести “Концепцію воєнної історії України” 2017 р., “Доктрину з воєнно-історичної роботи у Збройних силах України” 2020 р.

Необхідно наголосити, що критерії підсумкових результатів навчання в межах воєнно-історичних дисциплін мають ставати більш практичними за спрямованістю. Досвід участі Сил оборони України у воєнних діях 2022 року дозволяє виділяти низку тенденцій. Стають зрозумілими необхідні заходи, які має проводити викладач для покращення засвоєння військово-історичних навчальних дисциплін. Для кращого засвоєння військово-історичного матеріалу необхідно в програмі дисципліни, щоб частина першого заняття присвячення роботі з воєнно-історичними картами та схемами. Особливу увагу варто приділяти воєнно-історичним поняттям, необхідним при виконанні службових обов’язків стрійової та бойової служби. Під час підбиття підсумків кожного заняття необхідно звертатися до схеми, яка зазначена у “Доктрині воєнно-історичної роботи у Збройних силах України” 2020 р.

Найбільшу увагу необхідно приділити здатності курсанта самостійно презентувати свої відповіді, для цього варто систематично залучати курсантів до активних способів навчання, що охоплюють проблемність та адекватність навчально-пізнавальної діяльності.

З огляду на сучасний стан військової справи необхідно збільшити складову навчальних матеріалів, присвячених аналізу сучасних локальних війн. Їх вивчення має бути всебічним і зорієнтованим на різні види воєнних дій. Натомість стає очевидним, що контрпартизанська спрямованість багатьох сучасних локальних війн не є найбільш актуальною темою. У тематиці сучасних локальних війн необхідно вивчати способи та особливості використання

нових озброєнь і форм проведення тактичних та оперативних заходів у місті, у сучасних загальновійськових операціях.

Методики викладання навчального матеріалу мають бути спрямовані, з одного боку, на створення уніфікованих схем відповідей, з іншого боку, на розвиток творчого підходу та критичного аналізу подій.

Пропонується звернути увагу на такі заходи щодо поліпшення якості освіти при викладанні військово-історичних дисциплін: цілеспрямовано покращити навчання курсантів завдяки методиці самостійної роботи з навчальною та науковою літературою; системно використовувати керівні документи ЗС України в організації навчального процесу; постійно впроваджувати в освітній процес зарубіжний досвід воєнно-історичної роботи; стимулювати роботу курсантів у наукових конференціях.

Хижняк В.В., к.т.н., с.н.с.

Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту, м. Київ

РЕКОНСТРУКЦІЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Розвиток сектору безпеки і оборони України визначає зосередження основних зусиль на поетапному та узгодженому нарощуванні оперативних спроможностей сил безпеки і рівня їх готовності до невідкладного реагування на виклики й загрози національній безпеці України. Невід'ємною складовою цього є формування ефективної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів безпекових структур.

Водночас, як зазначає аналіз, підготовка кадрів для сил сектору безпеки і оборони України за стандартами вищої освіти є нецільовою і нераціональною. Функціонування вітчизняних закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання у структурі вищої освіти України не відповідає стратегічним цілям модернізації системи забезпечення національної безпеки, а також суперечить окремим положенням законодавства України.

Ліцензовані Міністерством освіти і науки України (МОН) навчальні програми в обсязі кредитів Європейської системи трансферу оцінок (ECTS), галузі знань і спеціальності, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, а також ступені вищої освіти не забезпечують їм необхідний обсяг знань, практичних навичок та вмінь, що, зрештою, ускладнює якісну фахову підготовку кадрів для сектору безпеки і оборони.

Підготовка кадрів для сил безпеки за часовими стандартами вищої освіти (12-ти річний цикл здобуття повної вищої освіти) невиправдано затягує процес навчання українських силовиків, не дозволяє оперативно забезпечувати сили безпеки досвідченими кадрами із практичним досвідом, є нераціональним використанням бюджетних коштів, а також створює ризики перетворення спеціальних навчальних закладів на комерційні освітні установи.

Неприйнятним у контексті підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони є те, що відповідно до нової редакції Закону України “Про вищу освіту” для того, щоб пройти усі рівні здобуття вищої освіти (від молодшого бакалавра до доктора філософії) необхідно щонайменше 12 років. Водночас, згідно зі статтею 12 Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”, на даний час

пенсія за вислугу років призначається військовослужбовцям за наявності у них вислуги 23 календарних років. Тобто більше половини строку своєї дійсної служби військовослужбовець може захищати Батьківщину в “аудиторії”.

Поступовий перехід до спеціальної професійної підготовки кадрів для сил безпеки України стане реальним кроком наближення України до стандартів ЄС та НАТО (американська модель – спеціалізована підготовка кадрів без визнання на рівні дипломованої загальної освіти; європейська модель – створення власних відомчих освітніх систем із поєднанням спеціальної і загальноосвітньої підготовки). Цілком можливим є також варіант суміщення американської та європейської систем підготовки силовиків.

Навчальні заклади зі специфічними умовами навчання мають бути виведені з-під безпосереднього підпорядкування (контролю) МОН. Безпосереднє керівництво такими закладами (визначенням обсягів державного замовлення, затвердженням програм навчання тощо) має здійснюватися центральними органами виконавчої влади (державними органами зі спеціальним статусом), у структурі яких функціонують відповідні навчальні заклади.

Загальне методичне керівництво та контроль за функціонуванням системи підготовки кадрів для сил сектору безпеки і оборони України доцільно покласти на спеціально уповноважений орган державної влади, як варіант – на Раду національної безпеки і оборони.

Органам сил безпеки необхідно посилити увагу до питань кадрового забезпечення на всіх етапах: підбор кадрів, їх професійна підготовка і перепідготовка. Особлива увага при цьому має приділятися питанням мотиваційної складової, відповідності професійним вимогам, патріотичного виховання, постійному удосконаленню їх практичних навичок.

Слухачами (курсантами) спеціальних навчальних закладів сил безпеки України мають, насамперед, ставати ті, хто вже служить у відповідних державних органах (пройшов належний відбір та початкову підготовку), має відповідний рівень цивільної освіти, достатній життєвий досвід та відповідає певним професійним вимогам (стандартам). Крім того, відбір кандидатів для навчання, зокрема на короткострокових курсах, доцільно здійснювати серед кращих випускників цивільних закладів вищої освіти (особливо технічного профілю), проводити з ними тестування професійних та людських якостей, перевірку фізичної і психологічної здатності до подальшої тривалої служби в силах безпеки.

Доцільно роботу з удосконалення чинного законодавства України у сфері професійної підготовки кадрів для сил безпеки, інституційної модернізації усієї системи фахового навчання вітчизняних силовиків започаткувати прийняттям відповідної Концепції (затвердженою Президентом України) і завершити ухваленням Верховною Радою України відповідних змін до Законів України “Про військовий обов’язок і військову службу”, “Кодексу цивільного захисту України”, “Про Службу безпеки України”, “Про Національну поліцію”, “Про Національну гвардію України” тощо в частині визначення порядку відбору, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для силових структур, ступенів спеціальної освіти, статусу диплома (сертифіката), гарантій працевлаштування, взаємозв’язку між здобутою освітою та просуванням по службі тощо.

Чайковська О.Є.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

Унаслідок збройної агресії росії проти України навчальний процес у закладах вищої освіти опинився під загрозою, а сама інтервенція викликала необхідність перегляду устрою усіх без винятку сфер суспільного життя країни, у тому числі й сфери вищої військової освіти. Тривалі ракетно-бомбові та артилерійські удари по цивільній інфраструктурі, у тому числі й закладах освіти, ракетні удари по навчальних закладах та військових центрах, де проходив підготовку особовий склад військових організаційних структур, що створювалися вже у ході війни, внесли кардинальні корективи у систему та методи підготовки військових фахівців.

Уже у квітні навчальним закладам було рекомендовано розпочати освітній процес у дистанційному або змішаному форматі. Військові навчальні заклади на початку війни мали напрацювання в напрямі диджиталізації та організації дистанційного навчання, тому плавно увійшли у видозмінений навчальний процес. Під час нинішньої фази конфлікту військові навчальні заклади розосередили слухачів (курсантів) та організували дистанційне навчання із переведенням його у синхронний або асинхронний режими з використанням власних платформ дистанційного навчання, онлайн-сервісів Zoom, Google Classroom, стаціонарних і мобільних засобів у форматі й часі, зручному для усіх сторін навчального процесу.

Разом з тим, важливим фактором є навчання українських військових за кордоном, що пов'язано із великою кількістю сучасного озброєння, переданого країнами-членами НАТО. Українські військові навчаються у 14 країнах: застосуванню артилерійських систем та засобів ППО, різних видів колісної та гусеничної техніки, систем розмінування тощо. Особливої уваги заслуговує британський проєкт початкової військової підготовки для 10000 українських військовослужбовців без досвіду військової служби. Кількість навичок і стандартів, які опанували за останній час наші військові, сягає трьох сотень, що безумовно вказує на те, що фактично Україна вже відповідає критеріям НАТО.

Сучасна реальність диктує свої зміни, але життєво необхідні зараз нам усім навчальні процеси мають продовжуватися наперекір усім викликам і загрозам, у нестабільних та ризикованих умовах.

Черних Ю.О., к.т.н., доцент
Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ВИПУСКНИКА ВВНЗ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА УСПІШНОСТІ ВИРІШЕННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ ПІДРОЗДІЛОМ

Досвід ведення бойових дій під час російської збройної агресії проти України показав, що у офіцера-випускника вищого військового навчального закладу (ВВНЗ) мають бути сформовані, в першу чергу, лідерські якості. Саме лідерським якостям, що визначають його

здатність справляти безпосередній емоційно-вольовий вплив на підлеглих і на цій підставі домагатися авторитету, впевнено керувати військовим підрозділом, організовувати спільну діяльність і ефективно вирішувати бойові завдання, належить особлива роль у структурі професійної готовності офіцера.

Керівництво Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, аналізуючи рівень підготовки випускників ВВНЗ, неодноразово звертало увагу на відсутність лідерських якостей керівника у молодих офіцерів. Встановлено, що найбільш проблемною є тактична ланка військового управління, оскільки переважна більшість молодих командирів боїться відповідальності, намагається всіляко її уникати. Тому завданням військових вишів є підготовка офіцерських кадрів, спроможних ефективно організовувати підлеглий особовий склад для виконання бойових завдань за призначенням, гуртувати особовий склад свого підрозділу, очолити його і вести за собою, виявляючи при цьому відповідальність, впевненість, волю, характер. З цією метою необхідно впроваджувати систему виховання лідерів у повсякденній діяльності, наприклад, використовувати ротацію командирів навчальних груп (навчальних відділень), пропонувати курсантам проводити практичні заняття, бути інструкторами (командирами) для курсантів молодших курсів, практикувати проблемно-пошукові завдання, для вирішення яких необхідний нестандартний підхід тощо.

Результати досліджень свідчать, що більшість офіцерів сьогодні можна віднести до професійно-редуктивного типу моделі особистості, який відзначається перевагою професійної компоненти у структурі соціально-професійного потенціалу особистості. Такий офіцер має стійку орієнтацію на вдосконалення професійної майстерності, військової компетентності, чітке виконання своїх професійних обов'язків та досконале володіння озброєнням і військовою технікою.

Для формування якостей лідера у майбутніх офіцерів необхідно: усьому офіцерському та науково-педагогічному складу ВВНЗ демонструвати особистим прикладом зразок лідерської поведінки у процесі навчання, виховання та в повсякденному житті; акцентувати увагу на питаннях лідерства у розрізі навчальних дисциплін; проводити аналіз ситуацій, у яких курсанти виявляли окремі риси лідерських якостей, та моделювати схожі ситуації, стимулюючи тих, хто навчається, до самостійних виявів; сприяти розвитку самоствердження, автономності в ухваленні рішень та особистої відповідальності за ці рішення; заохочувати вияви розумної ініціативи, товариства, тактовності, чесності та порядності; вимагати від курсантів інтелектуального та фахового зростання.

Шевченко К.Р.

*Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ПОРУШЕНЬ СИСТЕМИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Психокорекція є різновидом психологічної допомоги військовослужбовцям, що полягає в активному та цілеспрямованому впливі на їх особистісний, поведінковий та інтелектуальний рівень функціонування.

Такий вид психологічної допомоги спрямований на усунення недоліків у розвитку особистості. Вона не має на меті зміну поглядів, внутрішнього світу особистості, а здійснюється, коли військовослужбовець не усвідомлює своїх проблем і психологічного змісту корекційних вправ. Психокорекція також розглядається як процес розширення діапазону реагування на ті чи інші подразники, формування навичок, що роблять поведінку більш гнучкою, підвищують адаптивні можливості особистості.

Ведучи мову про психокорекцію системи саморегуляції військовослужбовців, треба зазначити, що остання представляє собою процес управління їх психоемоційним станом, який досягається через особистісний вплив на самих себе за допомогою різних засобів: слів, уявних образів, дихання, рухів тощо.

Під час навчання майбутні військові психологи опановують особливості психокорекції системи саморегуляції військовослужбовців. Це, зокрема, управління диханням, тонусом м'язів, вплив слова (самонаказ, самопрограмування, самосхвалення, самозаохочення), використання мислеобразів, методи зняття психоемоційної напруги, аутогенне тренування.

Під час навчання майбутніх військових психологів варто розкрити ефекти саморегуляції: ефект заспокоєння (усунення емоційної напруженості), ефект відновлення (ослаблення проявів втоми), ефект активізації (підвищення психофізіологічної реактивності).

Шпанчук Г.В., к.військ.н., с.н.с.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ;*

Худолей В.П.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ТЕНДЕНЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

З початку епохи цифрових технологій світова спільнота активно застосовує та опановує інформаційні освітні ресурси, що дають змогу навчатися дистанційно з різних дисциплін, активно застосовуючи численні інформаційні платформи відкритої освіти, особливо в провідних навчальних закладах світу.

В Україні можливість використання освітніх стандартів із впровадженням технологій дистанційного навчання правомірна та трактується як безконтактна взаємодія викладача і особи, яка навчається, через електронно-інформаційні, телевізійні та комунікаційні ресурси.

Використання в Україні технологій дистанційного навчання вже давно стало однією з головних тем для обговорення не тільки на рівні закладів вищої освіти, а й під час здобуття військової освіти на тактичному, оперативному або стратегічному рівнях, курсової підготовки фахівців на посадах різних напрямів діяльності військових організаційних структур.

Процес переведення військової освіти на дистанційну роботу поставив нові завдання перед системою надання фахових знань під час освітнього процесу навесні 2020 року, у зв'язку із загостренням захворюваності населення на ГРЗ COVID-19, а з 24 лютого 2022 року – із повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України. Основною

тенденцією освітнього процесу став масовий перехід з форми очного навчання на онлайн без нанесення шкоди якості освіти.

Ситуація з переходом на дистанційне навчання на всіх рівнях освіти, яка склалася в нашій державі під час введення правового режиму воєнного стану та введення обмежувальних заходів, вимагає від викладачів не тільки знання принципів педагогічної майстерності, а й уміння застосовувати програмні технології під час занять, а також максимального забезпечення цих занять необхідною кількістю технічного оснащення.

Впровадження індивідуального підходу до осіб, які навчаються в ході дистанційного навчання є вагомим позитивним аргументом на користь використання онлайн-технологій. Однак проблем з найбільш грамотним застосуванням інформаційних освітніх технологій навчання в закладах освіти все ж таки існує дуже багато.

З метою досягнення максимального ефекту від онлайн-навчання передбачається впровадження технологій віртуальної реальності. Тому методи, завдання, підручники, навчальні посібники, що використовуються в очному форматі навчання під час переведення на дистанційний формат, вимагають докладання досить великих зусиль у процесі їх обробки.

Таким чином, основним вектором сучасної дистанційної освіти у сфері військових дисциплін є побудова єдиної адаптивної електронної системи, що відповідає трансформаціям сучасних тенденцій, направленої на створення умов для реалізації індивідуальних освітніх напрямів з використанням сучасних освітніх технологій, яка буде чітко реагувати на трансформацію середовища.

Шуляренко А.О.

*Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ УЯВЛЕННЯ ПРО ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ЛІКУВАННЯ

Сучасна російсько-українська війна актуалізувала проблему посттравматичного стресового розладу. Тому вкрай важливо, щоб майбутні військові психологи володіли знаннями щодо природи виникнення цього психологічного феномену та особливостями його лікування.

Зазначимо, що бойовий стрес згадується з дуже давніх часів. Жахи війни бувають нестерпні для солдатів і цивільних, що опинилися в зоні активних боїв. Наше суспільство зіткнулося з реальністю, де присутня війна та її страшні наслідки. На людях, у першу чергу чоловіках, молодих хлопцях, які брали участь у бойових діях, це залишає відбиток на всі наступні роки. Війна надовго, чи навіть назавжди, змінює якість їхнього життя. Повертаючись з війни, солдат потрапляє у зовсім інший світ, де немає вибухів, стрілянини, передчасної смерті, немає того братерського духу, починаєш почуватись самотнім, і не розумієш чому решта може так спокійно жити, знаючи які жахіття відбуваються на лінії фронту. Саме після таких моментів у військовослужбовців починає проявлятися посттравматичний стресовий розлад.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є одним із найрозповсюдженіших і найпомітніших психічних захворювань у військовослужбовців, які брали участь у бойових діях. За визначенням, діагноз ПТСР передбачає психотравмувальну подію, що найчастіше розуміється як переживання, спостереження або протистояння смерті чи серйозному пораненню, у відповідь на яку виникають відчуття безпорадності та страху. Це проявляється як низка симптомів, які тривають не менше місяця і порушують нормальний цикл життя людини.

Симптоми ПТСР можна вписати в чотири загальні аспекти: повторюване переживання стресової ситуації (кошмари, неконтрольовані спогади); уникання (зусилля, спрямовані на уникання думок про травму); притуплення чутливості (обмежене переживання емоцій); надмірна збудженість (ненормальна реакція на переляк). Загалом у військовослужбовців із ПТСР розвивається глибокий стрес, що триває протягом якогось часу.

За даними вітчизняних дослідників, у перші дні бойових дій психічну травму отримують 60–65% військовослужбовців, проте, майже всі залишаються на лінії фронту по різних причинах. Під час активних бойових дій дані порушення майже не дають про себе знати, але це не означає, що вони зникли назавжди. Саме тому після повернення з ліній фронту військовослужбовці проходять різні обстеження, проте, ПТСР не завжди можна одразу розпізнати.

Майбутнім військовим психологам варто пам'ятати, що лікування ПТСР завжди проводиться під наглядом професійних психологів, і включає в себе психологічну декомпресію (комплекс психологічних, медико-психологічних, культурно-освітніх та фізкультурно-оздоровчих заходів, що здійснюються після виведення військової частини (підрозділу) з району виконання завдань за призначенням для зниження психоемоційної напруги, відновлення психофізіологічного стану та реадаптації військовослужбовців).

Щобвилікувати дану психологічну хворобу, потрібно багато часу і сил як від психолога, так і від військовослужбовця, і це є найскладнішою частиною лікування, але є кілька порад, що допоможуть почуватися краще протягом цього часу:

будьте на зв'язку зі своїм лікарем та дотримуйтеся плану лікування;

займіться фізичними вправами, майндфулнес практиками або іншою діяльністю, яка допомагає зменшити стрес;

намагайтеся дотримуватися режиму сну, харчування, фізичної активності;

ставте реалістичні цілі й робіть те, що вам по силах;

проводьте час із друзями чи родичами, яким довіряєте, та розповідайте їм про речі, що викликають у вас симптоми розладу;

налаштуйтеся, що ваші симптоми будуть минати поступово, а не одразу;

уникайте вживання алкоголю або наркотиків.

Звісно бувають випадки, коли пацієнту надзвичайно складно проходити курс лікування і дана проблема ніяк не може бути вирішена, тоді доводиться лікарям йти на крайні заходи, і вони вимушені прописати своїм пацієнтам антидепресанти і продовжити курс лікування.

*Юрков А.В., к.пед.н.
Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВОГО ПСИХОЛОГА ДО ПЛАНУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ У БОЙОВІЙ ОБСТАНОВЦІ

Основою формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності під час виконання бойового завдання у Збройних Силах України під час опанування військовою складовою майбутнього офіцера у процесі навчання у вищих військових навчальних закладах тактичного рівня є забезпечення цілісності освітнього процесу і власне підготовка кваліфікованого військового фахівця, здатного упродовж тривалого часу ефективно проваджувати професійну діяльність в екстремальних умовах.

Готовність майбутніх офіцерів-психологів до професійної діяльності у Збройних Силах України та участі у бойовій діяльності розглядається нами як інтегративне утворення особистості офіцера, що має системну організацію, складну, багаторівневу структуру і виступає як сукупність, взаємодія і взаємопроникнення, комплексне соціально-психологічне підтримання військового колективу (підрозділу).

Невід'ємним складником технології психологічної роботи у військовому колективі є планування. Конкретне, цілеспрямоване планування дозволяє визначити головні напрями в роботі, забезпечити послідовність і наступність дій усіх суб'єктів і посадових осіб психологічної роботи. У військових частинах ЗС України розробляються документи щодо організації та проведення психологічної роботи.

Планування психологічної роботи здійснюється на основі вказівок і розпоряджень командира військової частини, вищих органів виховної роботи, виходячи з конкретної обстановки. Заходи психологічної роботи розробляються психологом і є складовою частиною (розділом) загального плану виховної роботи (морально-психологічного забезпечення). У планах обов'язково мають відобразитися цілі й завдання психологічної роботи, порядок їх реалізації посадовими особами, основні заходи психологічної роботи й відповідальних за них, а також строки й відмітки про їх виконання.

При плануванні необхідно враховувати найвідповідальніші періоди в життєдіяльності військових колективів (підрозділів):

- прибуття у військову частину поповнення;
- планові навчання й марші;
- заступання особового складу у варту;
- психологічний супровід як у повсякденній діяльності, так і бойовій обстановці;
- психологічну готовність до участі у бою;
- психологічну підтримку після бою.

**СЕКЦІЯ 5.
УКРАЇНСЬКА ЗВИТЯГА: ВІД ДАВНИНИ ДО ХХІ СТОЛІТТЯ**

Bilobran-Karmazyn A.
Association "ADVULE", Peynier, France
Klimchuk Yu., PhD
Kamianets-Podilskyi

**HOMMAGE AUX LÉGIONNAIRES UKRAINIENS DE FRANCE À L'OCCASION DU
82ÈME ANNIVERSAIRE DE LEUR ENGAGEMENT DANS LA LÉGION ÉTRANGÈRE**

Comme chaque année, nous nous retrouvons à Peynier dans cette magnifique forêt de la Garenne près du Rocher des Ukrainiens.

Ces Ukrainiens, nos parents, avaient dû quitter l'Ukraine, alors occupée, pour gagner quelques subsides et repartir dans leur patrie aider leur famille.

L'Histoire en a décidé autrement. En effet, la déclaration de guerre en 1939, rendant impossible leur retour chez eux, ils décidèrent de s'engager dans la Légion étrangère aux côtés de la France qui les avait accueillis. Ce Rocher, gravé de l'emblème de l'Ukraine, le Tryzoub (un trident qui est le blason du Grand-prince de Kyiv, Volodymyr le Grand), reste le témoin de leur volonté de transmettre un message pour la mémoire de leurs descendants et la mémoire de ceux qu'ils ont défendus contre les nazis.

Je ne reviens pas sur l'histoire de l'Ukraine, une nation toujours convoitée depuis des siècles par ses voisins. Pillée, meurtrie à bien des reprises, l'Ukraine a toujours résisté et depuis le 24 août 1991, elle a retrouvé son indépendance.

Mais aujourd'hui en 2022, l'Histoire se répète. C'est la première fois depuis la dernière guerre mondiale qu'un pays, sur le continent européen, est envahi et que sa souveraineté et son intégrité territoriales sont violées. L'Ukraine n'a pas voulu cette guerre. Elle est agressée par la Russie qui mène une guerre brutale, avec des milliers de morts, des déportations, des annexions arbitraires, des crimes documentés en direct. L'Ukraine en tant qu'État-nation est niée, l'existence même du peuple ukrainien est niée. La propagande mensongère se déchaîne.

Mais l'Ukraine est une nation résiliente et courageuse face à la deuxième armée du monde. Elle vaincra la terreur.

Les 44 millions d'Ukrainiens sont des résistants, unis autour de leur président. Soit, ils travaillent pour la Victoire à l'arrière, soit ils défendent le pays les armes à la main. Cela s'appelle la résistance nationale ainsi définie par un président admirable de courage et de dignité, fidèle à son serment à son pays et à son peuple.

L'Ukraine se bat, pour défendre son indépendance.

Elle se bat pour l'existence de son État, de son peuple.

Elle se bat pour ses choix, pour les valeurs européennes, pour ses frontières et pour que d'autres ne lui imposent pas leurs diktats.

Elle se bat pour son histoire, pillée et déformée par l'agresseur, sa mémoire niée, ses traditions et en particulier sa tradition séculaire de résistance et d'indépendance. Voltaire, dans son "Histoire de Charles XII", n'a-t-il pas écrit dès 1731: "L'Ukraine a toujours aspiré à être libre...".

Elle défend sa liberté, son âme et sa terre.

Un peu plus haut dans ce chemin, un autre témoignage laissé par nos légionnaires sur le rocher d'Ivan Franko, grand poète ukrainien de la fin du XIXème siècle. Je vous lis quelques sonnets de son poème dont est extrait le vers gravé sur le rocher: "Il est temps pour nous de vivre pour l'Ukraine".

L'association de l'ancienne Légion Etrangère du Puyloubier du Pays d'Aix et de la Sainte Baume (AALE) a organisé cette journée de commémoration en collaboration avec la Légion Active et l'Association des Ukrainiens (ADVULE).

Баган А.В.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

УЧАСТЬ РОМАНА ДАШКЕВИЧА В УКРАЇНСЬКІЙ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр.

Артилерія під час ведення будь-яких бойових дій завжди відігравала важливе значення як і у період Перших визвольних змагань, так і в умовах сучасності. Роман Дашкевич як талановитий артилерист добре усвідомлював, що без гарматних частин (артилерія на той час була одним із найбільш боєздатних родів зброї) українське військо нездатне відбити наступ з боку противників української державності. Розуміючи вищесказане, Р. Дашкевич зумів згуртувати старшин-однодумців навколо ідеї створення першої гарматної батареї Січових Стрільців.

Р. Дашкевич на початку Першої світової війни був мобілізований до австрійської армії. У 1915 р., будучи старшиною артилерії австрійської армії, потрапив у російський полон. Після лютневої революції втік з табору військовополонених та направився до Києва. Там же фактично зі створенням колишнім офіцером-артилеристом Австро-Угорської армії Романом Дашкевичем окремої гарматної батареї у складі Галицько-Буковинського куреня Січових Стрільців розпочав процес формування артилерії періоду Української революції 1917-1921 рр. у цілому. Саме з його ініціативи на початку січня 1918 р. створено відділ гармашів, з якого виникла перша українська батарея, а у подальшому - гарматна бригада Січових Стрільців. По суті, саме зазначені гарматні підрозділи виявилися найбільш життєздатними, й єдиними, на кого в подальшому опирався уряд молодого української держави у перших боях за незалежність.

Про високу довіру до Січових Стрільців та гармашів зокрема свідчить те, що Січові Стрільці забезпечували відступ з Києва уряду Української Народної Республіки та членів Української Центральної Ради, а вже наприкінці січня – на початку лютого 1918 р. курінь Січових Стрільців протистояв у боях під Києвом наступаючим більшовицьким військам.

Восени 1918 р. українці та російські білогвардійці отримали перший досвід взаємної збройної боротьби. 18 листопада відбувся вирішальний бій під Мотовилівкою, де при багаточисельній перевазі противника січові стрільці здобули перемогу. Втрати гетьманців обчислювалися сотнями. Ця поразка деморалізувала ворога, і у наступних сутичках противник вдавався лише до позиційних боїв. Звістка про перемогу під Мотовилівкою заохотила до повстання інші міста.

Генерал-хорунжий Армії Української Республіки Р. Дашкевич на еміграції написав нарис "Початки Українських січових стрільців" та під псевдонімом р. Давний – книгу "Про

Січових Стрільців”, які є першими оглядами історії цього збройного формування. Не можна не згадати спогади самого Р. Дашкевича “Артилерія Січових Стрільців у боротьбі за Золоті Київські ворота”, у яких детально висвітлив події Перших визвольних змагань і розбудову Української армії та артилерії. Також, попри військову діяльність, був видавцем і редактором часопису “Вісті з Лугу” (1926–1939) та незмінним головою організації “Луг” у цілому.

В умовах, що склались у Галичині наприкінці 20-х років, у Львові створено Українську Військову Організацію (УВО). Серед її організаторів був Р. Дашкевич, який вважав, що організацію діяльності воєнізованих “Лугів” потрібно вести, використовуючи легальні можливості спортивних товариств. Як керівник Лугової організації Р. Дашкевич підготував і видрукував декілька книг з питань тіловиховання в “Лугах”.

Сьогодні, як і тоді, український народ продовжує свою боротьбу за незалежність в сучасній російсько-українській війні. Тисячі артилеристів щоденно прикривають вогнем українську землю від ворожої агресії на сході України. Закономірно, що одній із артилерійських бригад Збройних Сил України Указом Президента від 6 травня 2019 р. присвоєно почесне найменування – “26 артилерійська бригада імені генерал-хорунжого Романа Дашкевича”.

Бірюков П.В., к.пед.н.

Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, м. Київ

ВІЙСЬКОВІ РЕФОРМИ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

У багатомісячній історії розвитку української держави та його війська ХХ століття займає особливе місце. Гостра політична та військова боротьба за незалежність України в 1917–1921 рр. піднесли національну свідомість українського народу і його військову міць, зробила вагомий внесок не лише в історію України, а й у світову історію. Ключову роль у цих процесах відіграв період правління гетьманської держави Павла Скоропадського.

Наслідки Першої світової війни для українців, вимушених воювати з обох сторін, були катастрофічними. Війна ще більше погіршила становище українців, які не мали власної держави. У російській армії воювали 3,5 млн українських солдатів, 250 тисяч українців служили в австрійській армії. Українці боролися і вмирили за імперії, які ігнорували та придушували їх національний рух.

Після повалення влади УНР наприкінці квітня 1918 року та встановлення Гетьманату перед військовим відомством П. Скоропадський визначив пріоритетні завдання зі створення 300-тисячної регулярної армії. Однак командування німецької окупаційної армії дозволило мати військову формацію не більше 65 тисяч вояків. У цій ситуації П. Скоропадський вирішив укомплектувати свої війська вишколеними офіцерськими кадрами, тобто мати кадрову армію, яка могла б у короткий термін розгорнутися за мобілізацією. Отже, військове міністерство розпочало у травні – червні 1918 року процес комплектування армії командним складом полків і дивізій 8-ми армійських корпусів: Волинського, Подільського, Херсонського, Київського, Чернігівського, Полтавського, Харківського і Катеринославського. Гетьман планував мати армію мирного часу, яка потребувала 175 генералів і 14 930 штаб і обер-офіцерів, з них не менше 500 офіцерів Генерального штабу.

Кожний корпус мав складатися з двох піхотних дивізій, двох бригад польових гармат, однієї бригади власних гармат, одного корпусу кінного полку, чотирьох автопанцерних і радіотелеграфічних сотень, повітряного полку, двох залізничних сотень, технічного і санітарних куренів. Піхотна дивізія мала складатися з трьох піхотних полків, полк – з трьох куренів, курінь – з трьох стрілецьких сотень і сотні скорострелів. Артилерійська бригада мала складатися з трьох полків, кожен полк – з трьох батарей.

Отже, на відміну від Центральної Ради гетьманом П. Скоропадським попри опір німецької окупаційної влади від самого початку державотворення був взятий курс на створення регулярної боєздатної армії на засадах плановості, організації зверху відповідно до опрацьованої концепції, структури і штатів. До військового будівництва було залучено близько 300 генералів і адміралів, офіцерів Генерального штабу колишньої російської армії, які мали добру військову освіту та фронтовий досвід. Завдяки відкриттю кадетських корпусів і військових училищ армія мала можливість поповнювати командні кадри. Були створені умови для формування артилерійських полків і бригад за чіткою системою управління артилерією – від Головного інспекторату артилерії збройних сил до командирів полків і окремих дивізіонів.

*Бокачов С.В.,
Романовський С.Г.
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ВЕДЕННЯ МАНЕВРНОЇ ОБОРОНИ

Протягом усієї історії збройної боротьби військові завжди шукали ефективні шляхи протидії противнику та часто приходили до висновку, що для ведення оборони перевагу слід надавати активних діям, у ході яких рішуче застосовувати маневр силами і засобами з переносом зусиль з одного напрямку на інший та від фронту в тил. Тому маневрені форми ведення оборонного бою застосовувалися з прадавніх часів.

Вперше теоретичну підставу маневреної оборони було розроблено радянською військовою наукою наприкінці 20-х років ХХ століття на базі систематизації бойового досвіду Першої світової і Громадянської війн.

У Польових статутах Червоної армії (ПУ-40, ПУ-41) підкреслювалася важливість взаємодії маневру військ із завданням узгоджених вогневих ударів, раптових контратак. Замість терміна “рухома оборона” вводиться новий – “маневрена оборона”, що точніше виражало її сутність.

Німецько-радянська війна показала, що війська, які обороняються, не можуть розраховувати на успіх, якщо проявляють пасивність. Способи ведення оборонного бою істотно збагатилися і знайшли відображення у Бойовому статуті бронетанкових і механізованих військ 1944 року.

Суттєве удосконалилась побудова оборони у післявоєнний період. Найважливіше місце в активності оборони став відігравати маневр – передусім вогнем артилерії, протитанковими засобами, резервами. При цьому змінилася якість маневру, оновився його зміст і призначення.

З появою ядерної зброї стався новий виток розвитку військової теорії. Поняття маневреної оборони остаточно сформоване, а наприкінці 80-х років вона була визнана як самостійний вид оборонних дій.

Теорія підготовки і практика ведення маневреної оборони, положення якої сформовані на основі досвіду минулих війн, не втратили актуальності і сьогодні. Бойовий досвід свідчить про те, що маневрена оборона в певних умовах сучасного оборонного бою часто стає пріоритетною, а інколи єдиною можливою.

Ведення АТО та ООС на Сході України та сучасний бойовий досвід відсічі повномасштабної збройної агресії Росії на Сході та Півдні України, на Київщині та Харківщині є яскравим прикладом того, як грамотне застосування різноманітних способів ведення оборони і вміле поєднання її позиційної та маневреної форм забезпечують досягнення мети оборонних дій, змушують противника втрачати ініціативу, відмовлятися від подальшого просування та залишати позиції з метою мінімального збереження своїх сил.

При цьому слід зазначити, що якісна організація та ефективне ведення маневреної оборони не можливі без глибокого знання командирами етапів її теоретичного розвитку, вдалих історичних та сучасних прикладів практичного застосування у поєднанні з власним бойовим досвідом, ініціативою та рішучістю.

Бортнік Т.В.

*Інститут українознавства імені
І. Крип'якевича НАН України, м. Львів*

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА У МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ: ПОГЛЯД АНТІНА ВАСИНЬЧУКА

У 1920-х рр. серед тодішньої української політичної еліти Холмщини, Підляшшя, Волині та Полісся особливо виділявся Антін Васиньчук, посол до сейму міжвоєнної Польщі I каденції. Останній, аби протистояти розколам усередині Українського Клубу у польському парламенті, у травні 1923 р. після 2-місячної перерви повернувся до діяльності в Українській Парламентській Репрезентації (УПР). Крім цього, він разом із С. Любарським (посол), О. Карпінським, Д. Герштанським та І. Пастернаком (сенатори) оголосив про створення групи автономістів-федералістів, які відстоювали “приведення до отримання українською етнографічною територією в кордонах Польщі широкої політично-національної автономії із власним Сеймом, судовою системою, адміністрацією, шкільництвом і військом, вважаючи таку автономію доречною перехідною формою до часу виконання ідеї Великої Соборної України”. Під час Третього з’їзду українців із Холмщини та Підляшшя в Холмі А. Васиньчук, представляючи програмні тези своєї групи, відзначав: “Вимагаємо територіальної автономії для Галичини, Волині, Полісся, Холмщини і Підляшшя із окремим Сеймом у Львові, Луцьку чи Холмі, який ухвалював би закони, приймав рішення в шкільних та адміністративних справах і про поділ провінції. Йду далі – вимагаю українських полків у польській армії та наводжу як приклад Австрію, Швейцарію. Українські полки мають служити на українських землях – за оборону Польщі перед ворогами ми повинні отримати права, що нам належать. Вимагаю, аби на польських грошах були українські написи”. Однак у тодішніх умовах радикалізації суспільного руху та активізації масових робітничих страйків, помірковані ідеї А. Васиньчука не отримали підтримки в УПР.

На рубежі 1923–1924 рр. А. Васиньчук із трибуни сейму знову наголошував: “Хто вірить в Соборну Україну, нема чого нині боятися переводити в життя гасла національно-територіальної автономії. Сім мільйонів територіального народу в межах Польщі мусять мати власний Сейм, власну адміністрацію, власне судочинство, шкільництво, територіальне військо і монету, і таким чином Польська республіка повинна бути перебудована на засадах федерації”.

Зрештою, у липні 1924 р. укотре наголошував на недоцільності революційних методів та висловлював переконання, що незалежність України як далекоюсягну мету можна було би досягнути винятково через первісне здобуття адміністративно-територіальної автономії у межах мирної та стабільної Польщі, яка би в тому числі підтримувала формування з українського населення українських військових формувань у межах Війська Польського. Однак така послідовна та поміркована позиція у тодішніх умовах значно популярніших серед населення популістичних ідей лівого спрямування не здобула значної кількості прихильників, а відтак, коли стало очевидним, що А. Васиньчук не мав жодних шансів реалізувати власну програму у такій ситуації, у жовтні 1924 р. він вийшов зі складу УПР .

*Ворошук О.М., доктор філософії
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ПЕРІОДИЗАЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВО-РЕЛІГІЙНИХ ВІДНОСИН У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ (1991–2022 рр.)

Одним із завдань побудови демократичного суспільства в Україні є забезпечення конституційних прав і свобод громадян, відповідність європейським стандартам у гуманітарній сфері життєдіяльності суспільства загалом та Збройних Сил України зокрема. Серед важливих складових цього процесу є забезпечення свободи світогляду та віросповідання. Зі здобуттям незалежності України відбувається розвиток співпраці релігійних організацій зі Збройними Силами України.

Дослідження нормативно-правової бази, розкриття особливостей задоволення релігійних потреб військовослужбовців ЗС України, вивчення суспільно-політичних умов та релігійної ситуації, що впливали на розвиток військово-релігійних відносин, дали підстави для виокремлення періодів становлення та розвитку військово-релігійних відносин у 1991–2022 рр.:

перший (грудень 1991 – квітень 2006 рр.) – період становлення військово-релігійних відносин у ЗС України, що включав два етапи:

зародження та налагодження зв'язків між ЗС України та релігійними організаціями (грудень 1991 – березень 1992 рр.);

становлення військово-релігійних відносин у ЗС України та пошуку їх оптимальної моделі (березень 1992 – квітень 2006 рр.);

другий (квітень 2006 – липень 2014 рр.) – період сталого розвитку військово-релігійних відносин у ЗС України (формування нормативно-правової бази з питань душпастирської опіки військовослужбовців із наданням переваги тій чи іншій конфесії залежно від спрямованості російсько-українських відносин);

третій (липень 2014 – грудень 2016 рр.) – період трансформації військово-релігійних відносин у ЗС України (перехід від світської до європейської моделі задоволення релігійних потреб військовослужбовців);

четвертий (грудень 2016 – листопад 2021 рр.) – період інституалізації служби військового духовенства (капеланської служби) ЗС України у вигляді європейської моделі капеланського служіння;

п'ятий (листопад 2021–2022 рр.) – період трансформації військово-релігійних відносин у ЗС України та впровадження служби військового капеланства ЗС України у вигляді американської моделі капеланського служіння.

Запропонована авторська періодизація найбільш точно відображає основні перехідні моменти у процесі становлення та розвитку військово-релігійних відносин у Збройних Силах України у досліджуваній період.

Горбатюк О.М.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ*

БІЙ ПІД ЖОВКВОЮ – ПРИКЛАД МУЖНОСТІ Й ЗВИТЯГИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Серед яскравих перемог українців над ворогами чільне місце посідає бій вояків Української Повстанської Армії 22 березня 1945 року поблизу с. Зіболки Жовківського району на Львівщині.

Друга світова війна наближалася до завершення. Радянська влада на початку 1945 року зосередила величезні військові потужності для придушення української національно-визвольної боротьби. Для цього на Львівщину було передислоковано кілька бригад внутрішніх військ НКВС, у тому числі одна така бригада прибула до Жовкви з метою очищення Туринського лісу. Крім того, більшовики створили кордон між Львівщиною та Волиню, аби унеможливити відступ підрозділів УПА на Волинь.

На цій території діяли підрозділи Львівської військової округи №2 “Буг” у складі 17 сотень загальною чисельністю 3400 повстанців. До складу військової округи входила сотня з назвою “Галайда-1”, якою командував сотенний Василяшко Василь під псевдо “Перемога”, уродженець с. Завишень Сокальського району Львівської області (народився 13.04.1918). Виховання майбутнього сотенного командира проходило в патріотичній родині колишнього вояка УГА. Батько Василя Василяшка був поранений у бою з поляками у 1919 році, помер у лікарні в Жовкві. Син стрільця УГА Василь Василяшко після закінчення Завишенської народної школи вступив до гуртка “Юнацтво”, став активним учасником підпільної юнацької сітки ОУН.

Весною 1941 року Василь вступає до українського легіону Дружин українських націоналістів, служив у батальйоні “Нахтігаль” під командуванням майбутнього Головнокомандувача УПА Романа Шухевича “Чупринки”. По закінченню річного контракту служби у німецькій армії, у грудні 1942 р., В. Василяшко через арешти німцями українських націоналістів разом із командиром батальйону Р. Шухевичем залишив службу в німецькій армії й перейшов на підпільну роботу в ОУН.

У 1943–1944 роках Василь Василяшко разом з іншими повстанцями брав участь у захисті українського населення від польського терору, а також у боях проти німецьких та радянських окупантів. З 14 серпня 1944 року він очолив сотню “Галайда-1”.

21 березня 1945 року командир сотні отримав інформацію про зосередження великої кількості внутрішніх військ НКВС у Жовкві. Очікувалося масштабне очищення місцевості від українських повстанців. Як стало відомо пізніше, у ньому брало участь понад 6 тисяч вояків внутрішніх військ НКВС, а також нещодавно мобілізовані солдати.

Сотня “Галайда-1” налічувала 167 добре підготовлених та вишколених вояків, складалася з кулеметної і гарматної чоти та рою розвідників. На озброєнні сотні було 26 кулеметів. Стрільці були озброєні гвинтівками, скорострілами та револьверами різного походження. Командир “Перемога” прийняв рішення про вибір позиції в очікуванні облави ворога.

22 березня підрозділи НКВС пішли кількома лавами на вояків сотні, зав’язався запеклий бій, що тривав до сутінок. За годину безперервного бою сотник “Перемога” отримав поранення в груди, але продовжував керувати боєм. Після двогодинного жорсткого, часом рукопашного зіткнення, облавники відступили й припинили атаки. Усі атаки було відбито повстанцями. Завдавши ворогу нищівних втрат, українські вояки змогли вийти з оточення та з’єднатися з іншими формуваннями УПА.

За підсумками цього бою біля с. Зіболка радянські війська втратили 480 убитих і кілька сотень поранених. У повстанців загинуло 40 вояків та 18 поранено, у полон не потрапив жоден. Цей переможний бій під Жовквою у березні 1945 року над радянськими військовими формуваннями посів належне місце в історії як Української Повстанської Армії, так і воєнної історії України. За вміле оперативне керівництво сотнею, особисту відвагу наказом УПА “Захід” від 28.04.1945 р. командир Василь Василяшко “Перемога” нагороджений Бронзовим Хрестом Бойової Заслуги із присвоєнням йому ступеня хорунжого.

Данилюк О.Ю.

*Житомирський військовий інститут
імені С.П. Корольова, м. Житомир*

ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВ “СІЧ” І “ПЛАСТ” НА ЗАКАРПАТТІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ЯК ПЕРЕДУМОВА УТВОРЕННЯ КАРПАТСЬКОЇ СІЧІ

Карпатська Січ як військова організація сформувалась на Закарпатті у 1938–1939 рр. Однією з передумов її створення була активна діяльність у міжвоєнний період товариств “Пласт” і “Січ”.

Перший Січовий Комітет був тут створений у 1920 р. в Ужгороді “січовим батьком” К. Трильовським. У 1923-му культурно-просвітнє товариство “Січ” з’явилося у с. Ясіня на Рахівщині завдяки колишньому президентові Гуцульської республіки С. Клочураку – для виховання місцевого гуцульського населення у національному дусі. З 1925 до 1938 р. керівником організації був відомий громадський діяч, учасник Гуцульського повстання у січні 1919-го, підстаршина австро-угорської армії Дмитро Климпуш. Окрім того, місцеві січові організації виникли в Ужгороді, Перечині, Чинадієві, Великій Копані, Тересві, Дубовому та Великому Бичкові. “Січ” не ставила перед собою жодних політичних завдань і займалася переважно спортивно-виховною роботою через організацію різних спортивних

змагань (верхові, лижні, біг тощо). У співпраці з філіями “Просвіти” члени “Січі” проводили активну культурно-освітню роботу серед місцевого населення, брали участь у відзначенні різноманітних національних свят. Члени товариства були учасниками українських народоцевських з’їздів в Ужгороді (1929), Мукачевому (1934) та Рахові (1936). Товариство складалося переважно з селян та робітників, представників сільської молоді. Існувало воно за рахунок членських внесків та пожертвувань окремих осіб.

До Першої світової війни на Закарпатті не існувало українських скаутських організацій. Як і на інших українських землях, пластовий рух тут сформувався під значним впливом Галичини. Перший осередок українських скаутів заснував у Закарпатті 1 жовтня 1921 р. проф. Андрій Дідик при Береговській гімназії. Майже через рік, 15 вересня 1922-го, український скаутський осередок було організовано Володимиром Комаринським у Хусті. Ще майже через півроку, 7 лютого 1923 р., проф. Остап Вахнянин заснував шість хлоп’ячих та один дівочий гуртки при Ужгородській гімназії. Цього ж року пластові осередки утворилися при Мукачівській Торговельній Академії та Учительській семінарії і об’єдналися у Пластовий Полк ім. князя Теодора Корятовича. Як бачимо, від самої своєї появи український скаутський рух на Закарпатті розвивався достатньо активно. Крім Берегова, Хуста, Ужгорода та Мукачева українські скаутські відділи було засновано також в Ясіні, Сваляві, Виноградіві, Великому Бичкові, Буштині, Перечині та Рахові. До 1928 р. на Закарпатті діяло 37 пластових відділів, які налічували 768 членів. Характерною рисою закарпатського “Пласту” стало значно більше, ніж у Галичині, поширення його структур у селах. До кінця 1930-х років Пласт у Закарпатті охопив своєю широкою мережею міста і села від Ужгорода до Ясіня і на початку 1939-го нараховував близько 3 тис. членів, які гуртувалися у 84 куренях.

Таким чином, організації “Січ” та “Пласт” на Закарпатті розвивалися під впливом Галичини, але мали свої місцеві особливості. На відміну від галицьких юнацько-спортивних та скаутських організацій, вони мали змогу розвиватися у значно сприятливіших умовах демократичного режиму Чехословаччини. Можливо, тому їхня спрямованість мала менш політичний і більш “пацифістський” характер.

*Даценко О.М., к.і.н., доцент
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ВІЙСЬКОВЕ ПИТАННЯ В ЧАСИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ: ЗДОБУТКИ ТА ПРОРАХУНКИ

Аналіз ситуації, що склалася в Україні протягом першої половини 1917 року свідчить, що до літа поточного року Українська Центральна Рада (УЦР) мала можливість забезпечити організацію власної армії. Однак з моменту створення уряд УЦР, без формального Міністра воєнних справ, заходів з організації власного війська ніхто не ухвалював і не вимагав. Не маючи чітких поглядів на перспективу військового будівництва УЦР вносила невизначеність в армійське середовище. Офіцери, які співчували чи підтримували українізацію, за відсутністю ясності ситуації та чітких наказів, не знали своїх нових завдань і тому не могли розкрити свої організаторські здібності і спрямувати їх на користь загальної справи. Склалася ситуація, коли

“низи” фактично на свій розсуд проводили всю організаційну роботу, а “верхи”, які “уявляли собі керівництво, як безперервні мітинги з виголошуванням промов та дискусіями” проводили в цей час лише політичні баталії поміж собою та російським керівництвом. До того ж потрібно відмітити те, що в ті часи УЦР досить неохоче йшла на залучення військових фахівців до роботи в українізованих військових частинах. Так, практичні намагання коменданта Київського військового округу полковника В. Павленка сформувати дві сердюцькі дивізії з українських полків, які на той час стояли у Києві, були з підозрою та недовірою сприйняті очільниками УЦР. Міжпартійна боротьба у самій УЦР викликала негативний резонанс та побоювання, що створені військові формування будуть використані як засіб впливу на її політику з боку інших партій. Тому з Військового Секретаріату полковника В. Павленка проінформували, що організація такого війська буде першим кроком до відновлення постійної армії, яка може стати зняряддям примусу у боротьбі пануючого класу проти робітників і селян України. Тому згодом, нараховуючи на середину листопада близько 15 тисяч особового складу, ці дивізії, за наказом С. Петлюри, були демобілізовані як “контрреволюційні”.

Вважаючи армію явищем перехідним, а більшість офіцерів потенційними контрреволюціонерами, керівництво УЦР фактично спричинило ситуацію коли на чолі організаційних процесів у українізованих військових частинах стали “прапорщики воєнного часу”. Недооцінка ролі офіцера у справі проведення організаційної роботи з особовим складом, призвела до того, що велика кількість військових частин, які «утворилися революційно, а їм нема ні назви, ні числа, були тільки випадковим зібранням людей, яке розкладалося негайно, доторкнувшись української території, бо їх гаслом було – “додому”».

Ліквідувавши ці дивізії, УЦР почала формувати нові полки за “отаманським” способом. Підприємливому отаману надавалися повноваження і гроші, а він набирив собі з охочих людей полк. Таким чином, у часи панування антимілітарних і соціалістично-інтернаціоналістських поглядів була створена напівпідпільна форма організації низки українських військових частин, яка у ході своєї реалізації негативно впливала на почуття тих, хто дійсно переживав за українську справу. Подібна практика організації українських військових частин, на думку автора, була хибним кроком, тому що витворювала ситуацію, що лише шкодила активній співпраці на місцях. Загалом, у часи УЦР питання українізації, формування та вишколу в армійських підрозділах українців російської армії відбувалися фактично за ініціативи та на розсуд її військового керівництва, а не згідно з державотворчими планами УЦР.

*Дрок Л.В., к.і.н.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ВІЙСЬКОВО-АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОДІЛ ТА КОМПЛЕКТУВАННЯ КОЗАКАМИ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ

Створення Українського війська як елемента української державності відбулося внаслідок необхідності захисту країни від наступу султанської Туреччини та Кримського ханства, боротьби проти панування шляхетської Польщі. Від початку заснування структурна

організація Запорозької Січі набувала окреслених організаційних форм внутрішнього устрою, правового порядку управління, комплектування та забезпечення.

По устрою Запорозька Січ поділялась на військову та територіальну громади, відповідно до цього розподілу здійснювалося управління. На чолі Війська Запорозького стояв кошовий отаман, якому належала військова, адміністративна, судова і духовна влада, а у воєнний час він був головнокомандувачем і мав необмежену владу. В управлінській структурі Січі налічувалося близько 120 осіб командно-адміністративного персоналу. Кошовому отаману підпорядковувалася виборна військова старшина: військовий суддя, військовий осавул, військовий писар та курінні отамани; військові чиновники – булавничий, бунчужний, хорунжий, перначний, довбиш, пушкар, шафарі, товмач, кантаржій; рада паланки. До козацької старшини на Запорожжі належали також “батьки” – колишні військові старшини, які виконували роль дорадчого органу при кошовому отамані.

Другою особою після кошового отамана був військовий суддя, який здійснював суд над козаками, розглядав кримінальні і цивільні справи, проводив слідство і виносив вирок. Військовий суддя виконував повноваження кошового отамана у разі його відсутності як “наказний” (тимчасовий) отаман. Військовий писар керував канцелярією, проводив листування від імені всього Запорозького війська, складав накази, писав дипломатичні листи, був основним радником кошового отамана у справах політики. Військовий осавул стежив за ладом і пристойністю серед козаків у мирний час на Січі, а у воєнний – у таборі. Військовий осавул очолював козацьку розвідку і стежив за ходом битв, вводячи за потреби у бій резерви. На час війни мав помічника – військового обозного, який очолював артилерійську та фортифікаційну службу під час походів.

В окрему категорію військових чиновників слід виділити козаків, що виконували обов’язки церемоніалу та охорони козацьких регалій. Так, булавничий оберігав булаву кошового отамана війська Запорозького. Хорунжий відповідав за церемоніальне несення одного із головних козацьких клейнодів – “корогви”. Бунчужний – зберігав та охороняв військову регалію бунчук. Перначний охороняв окремий вид булави – пернач.

Нижчу ланку управлінської структури козацьким військом складали військові служителі. Так, військовий довбиш скликав козаків для воєнних походів, збирав козаків на раду та релігійні свята. Військовий пушкар завідував всією запорозькою артилерією і боеприпасами, був комендантом військової в’язниці. Військовий товмач виконував обов’язки перекладача при кошовому отамані. Кантаржій наглядав за дотриманням еталону мір та вагів на всій території Запорозької Січі. Військовий шафар збирав податок (перевізне) з купців на користь військової скарбниці Війська Запорозького.

Окрему ланку січового адміністративно-територіального устрою складала рада паланка, до ради якої відносилася похідна та паланкова старшини. Похідний полковник командував військовим козацьким підрозділом – полком. Паланковий кіш очолював полковник, до ради якого входила паланкова старшина: осавул, писар, суддя.

Військово-організаційною одиницею на Січі був курінь, який очолював курінний отаман. Його обов’язком було прийом у козаки та відбування ними військової служби, облік козаків, ведення курінних компутів. Чисельність кожного куреня перебувала в межах 200–400 козаків, інколи від декілька сотень козаків до 700 осіб. Вступ й вихід із Січі були вільними. До війська Січового приймали усіх, хто міг перехреститися та добровільно приймав православну віру. На Січі постійно перебувало від кількох сот до кількох тисяч

козаків, містилися флот, артилерія, арсенал, що забезпечувало належну боєготовність Війська Запорозького. Однак, коли виникала потреба у великому війську то на Січі оголошувалася мобілізація по зимівниках та промислах.

Після ліквідації Гетьманства 1764 р. прототип Українських збройних сил у комплектуванні, внутрішній організації, системі забезпечення та командування фактично було остаточно скасовано.

*Дручек О.В., к.ю.н., доцент
Київський інститут Національної
гвардії України, м. Київ*

УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ ЯК НОСІЇ ІДЕЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Боротьба за українську незалежність була змістом героїчних змагань, часто зі зброєю в руках, для багатьох поколінь українців від найдавніших часів до сьогодні. Одним із яскравих проявів такої збройної боротьби стало створення та подальший бойовий шлях Легіону Українських Січових стрільців (УСС), сформованого на початку Першої світової війни у Галичині підрозділу австро-угорської армії, який за короткий період трансформувався в українське національне військо, носія ідеї української державності, що брало участь у військових діях Австро-Угорщини проти Росії у Першій світовій війні та у складі Української Галицької армії у війні ЗУНР проти Польщі. Протягом усього періоду свого існування УСС були військовим формуванням із чітко визначеним спрямуванням на захист національної ідеї, аж до створення соборної і неподільної Української держави. У кадровому відношенні Легіон УСС сформувався з представників галицького офіцерства, інтелігенції, вчительства, студентства – очільників та випускників молодіжних військово-спортивних рухів “Сокил”, “Січ”, “Пласт”, популярних у Галичині перед першою світовою війною, метою яких було спортивне, культурно-просвітницьке, національно-патріотичне виховання молоді, а також її теоретичний і практичний військовий вишкіл. Безпосереднє відношення до стрілецького середовища у якості організаторів чи активних учасників руху свого часу мали такі відомі постаті, як Д. Вітовський, Р. Дашкевич, І. Чупрей, М. Галущинський, О. Демчук, О. Семенюк, Л. Лепкий, О. Степанів, О. Басараб-Левицька, М. Бачинський, Г. Дмитерко та ін.

З самого початку свого існування Легіон УСС, незважаючи на офіційний статус підрозділу австрійської армії, проводив політику вирізнення себе як українського мілітарного утворення. Так, під час приведення до австрійської військової присяги вояки Легіону УСС за ініціативи Д. Вітовського присягнули ще “українським князям, гетьманам, Запорізькій Січі, могилам і всій Україні”, давши клятву “вірні служити Рідному краю, захищати його перед ворогом, воювати за честь української зброї до останньої краплі крові”. Відомо, що стрийський курінь при цьому відмовився присягати Австрії, і ця традиція пізніше була підтримана іншими підрозділами УСС. Яскраво виражена проукраїнськість легіонерів викликала неоднозначну реакцію австрійського Генерального штабу, тому там вирішили не створювати УСС як одноцільне військове з’єднання, а розділили його на 10 окремих загонів-сотень по 220 бійців у кожному, які займалися переважно військовою розвідницькою та диверсійною роботою. Австрійське командування направляло січових стрільців на найскладніші ділянки фронту, і скрізь легіонери показували себе як професійні вояки

найвищого гатунку. Для січовиків був характерний першокласний військовий вишкіл, висока воїнська дисципліна. У бою вони демонстрували такі особистісні якості, як сміливість, відвага, патріотизм. Для загонів УСС були характерними мобільність, висока організація, уміння оперативно реагувати на зміни, здатність швидко вчитися. Тому, попри все, австрійське командування визнавало січовиків як кращих своїх воїнів, а російське командування вважало їх надзвичайно небезпечним противником, характеризуючи їх як “відбірні війська, які називають себе українцями і мріють про відновлення самостійної Малоросії”.

Свідченням українського національного характеру УСС, на нашу думку, є поширення національно-історичної термінології у статутних відносинах всередині Легіону: зокрема, очолював курінь отаман, на всі посади нижче курінного призначалися добровольці, командири сотні йменувалися хорунжими або сотниками, командував Легіоном полковник (підполковник) австрійської армії (як правило, українець за походженням). Також яскравою національною прикметою Легіону як українського підрозділу було право на носіння спеціальних стрілецьких відзнак – стрічок та кокард синьо-жовтого кольору; спеціального однострою, оздобленого в українських традиціях; право на офіційне спілкування між собою українською мовою. Окремо слід зазначити про наявність у УСС відповідної національної ідеологічної платформи, основні ідеї якої формулював Д. Вітовський. Проте аналіз зазначеної ідеології, з огляду на важливість проблеми, має бути темою окремого, більш ґрунтовного дослідження.

Підсумовуючи сказане, наголосимо, що значення Січового Стрілецтва не обмежується тим, що воно стало першою в новітній історії України добровільною військовою формацією, яка збройною боротьбою зв'язала перервану нитку визвольних змагань. УСС ввійшли в історію ще й тому, що були силою, яка мала значний вплив на розвиток української політичної думки та на формування національної ментальності, а результати їх військово-бойової, ідеологічної, культурно-просвітницької, літературної діяльності позитивно вплинули на весь подальший хід національного розвитку українського суспільства.

*Зелений В.І., к.пед.н., професор
Київський інститут Національної
гвардії України, м. Київ*

СУЧАСНА НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ УКРАЇНИ: ПОГЛЯД У МИНУЛЕ

Широкомасштабне вторгнення РФ в Україну та роль сучасної Національної гвардії України у захисті Батьківщини яскраво свідчить про те, що нелегка праця минулих і теперішніх поколінь гвардійців призвела до створення надпотужного військового формування з правоохоронними функціями, яке героїчно виконує поставлені перед ним бойові завдання.

Зародження та розвиток військ правопорядку на території України розпочалося з давніх часів княжої доби, коли дружина виконувала не лише зовнішні функції (охорона прикордонних земель), а й внутрішні. Їхні традиції гідно продовжили козаки, які боролися за створення вільної незалежної української держави.

Наступні історичні згадки про Національну гвардію на землях України сягають 1848 року, коли під впливом Віденського повстання на частині територій Австрійської імперії для їх захисту було дозволено створити свої підрозділи національної гвардії.

Чергова спроба створення Національної гвардії належить Гетьману України Павлу Скоропадському, який у жовтні 1918 року розпочав її формування на основі відродження козацьких кошів. За Гетьманським Універсалом, який був оприлюднений 16 жовтня 1918 року, відновлювався стан українського козацтва "... Для зміцнення сили Держави Нашої, відродити Козацтво по всіх місцях його історичного існування на Україні...". Їх існування завершилось із оголошенням Директорією про відновлення УНР у грудні 1918 року.

Національна гвардія України як державний озброєний орган була створена із здобуттям Україною незалежності у 1991 році та покликана захищати суверенітет України, її територіальну цілісність, а також життя та особисту гідність громадян, їх конституційні права і свободи від злочинних посягань та інших антигромадських дій. Її призначення визначене Законом України "Про Національну гвардію України" від 4 листопада 1991 року № 1774-ХІІ. На кінець 1992-го року було сформовано шість дивізій НГУ. Вже з перших днів створення гвардія пройшла випробування в екстремальних ситуаціях, виконавши поставлені перед нею завдання. (Молдова у районі Придністров'я, Крим, Донбас). Тоді ж в НГУ з'явився і перший герой – майор Володимир Ігнат'єв. 11 січня 2000 року Верховна Рада України ухвалила Закон України "Про розформування Національної гвардії України", який підписав Президент України Леонід Кучма.

Сучасна НГУ створена відповідно до Закону України "Про Національну гвардію України" № 876-VII від 13 березня 2014 року. Вже з березня 2014 року гвардійці відряджалися на передові рубежі звитяги за Україну. Першим серйозним випробуванням для НГУ стала операція, успішно проведена особовим складом військових частин 3005, 3052, 3028 та курсантами Національної академії НГУ з деблокування приміщення Харківської обласної державної адміністрації у квітні 2014 року, у подальшому – участь в АТО/ООС.

У зв'язку з військовою агресією РФ проти України Національна гвардія України у взаємодії зі Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями з 24.02.2022 року по теперішній час героїчно бере участь у відсічі збройній агресії проти України шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони.

Іваненко І.В.

*Центральне воєнно-наукове управління
Генерального штабу Збройних Сил
України, м. Київ*

ВІТЧИЗНЯНА МІЛІТАРНА ТРАДИЦІЯ В СУЧАСНОМУ ВІЙСЬКОВОМУ ОДНОСТРОЇ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Після розпаду СРСР у 1991 р. Збройні Сили України успадкували військові традиції, церемонії, символіку та емблематику від радянської армії. Зазнавши невеликих "косметичних" змін, нові символи зі старими сенсами стали повсякденням ЗС України. Ці питання не оминули і зовнішній вигляд українських військовослужбовців, а саме мундир та знаки розрізнення.

Протягом майже трьох десятиліть українська військова уніформа практично не змінювалася. П'ятипроменеві зірки на погонах, блакитні берети у підрозділів ПДВ та аеромобільних військ, георгіївські стрічки на нарукавних емблемах у комплексі створювали

ефект наслідування радянського минулого, що відповідно позначалося на формуванні світогляду військовослужбовців.

Після окупації Криму та початку АТО постала гостра потреба у проведенні ребрендингу військової уніформи ЗС України, адже українські воїни не мали бути схожими на загарбників та окупантів. Ця потреба знайшла своє відображення у реформі військової уніформи та знаків розрізнення ЗС України у 2017 р.

Автори нової концепції намагалися втілити у життя окремі елементи уніформи та знаків розрізнення, що могли стати продовженням української та європейської мілітарних традицій. Найяскравішим прикладом цього можна вважати зміну радянсько-російської п'ятипроменевої зірки з погонів офіцерів на восьмипроменеву зірку, яку було введено в 1918 р. під час реформування армії, яка проводилась під керівництвом гетьмана Павла Скоропадського.

Новим нарукавним знаком, який має позначати приналежність до того чи іншого роду військ ЗС України, став тризуб. Кожний рід військ має свій колір. Форма знаку у вигляді тризуба також обрана не випадково і має своє історичне коріння. Так, матерчатий тризуб було введено наказом Головної Команди Війська УНР 30 липня 1919 р. для позначення роду військ. Успадковуючи традицію українського війська початку ХХ ст., основними кольорами нового нарукавного знаку Збройних Сил України були обрані ті ж самі кольори, що і в 1919 р.: блакитний – для механізованих військ, червоний – для артилерії, чорний – для інженерних військ. Жовтий колір танкових військ був запозичений у кавалерії часів УНР, тому що в сучасній “західній” військовій традиції танкові війська вважаються спадкоємцями кавалерії.

Відмова від блакитного кольору берета для десантних військ була обумовлена тягарем радянської традиції. У сучасному світі берет блакитного кольору носять лише миротворці та десантні частини деяких країн СНД. В арміях країн НАТО прикладним кольором десантно-штурмових та повітряно-десантних військ є колір “марун”. Враховуючи прозахідний вектор розвитку ЗС України, цілком закономірною стала зміна кольору берета ДШВ ЗС України на колір “марун”.

Проведення реформи військової уніформи та знаків розрізнення надало можливість відірватись від радянщини, впровадити нові сенси та вибудувати чітку спадкоємність між українським військом минулих століть і сучасними Збройними Силами України.

*Кобилко Н.А., к.філол.н., доцент,
Заборовський В.В., к.і.н., доцент
Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків*

(НЕ)МОЖЛИВІСТЬ ПОДОЛАННЯ “СХІДНОГО СИНДРОМУ” (ТЕМА ВІЙНИ В ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ ХХІ СТОЛІТТЯ)

У сучасному літературному процесі чільне місце посідають твори про російсько-українську війну. Починаючи з 2014 року, дедалі більше митців дотичні до подій на фронті: одні фіксують свідчення очевидців, створюють репортажі, інші захищають країну зі зброєю в руках. У літературному контексті ХХІ століття на увагу дослідників заслуговує роман Юлії

Ілюхи “Східний синдром”. В основу твору письменниця поклала реальні події, а головні герої мають своїх прототипів.

У своїй науковій розвідці ми б хотіли розкрити специфіку назви роману та дослідити вплив травматичного досвіду на подальше життя персонажів. До посттравматичного стресового розладу психологи відносять “в’єтнамський синдром”, “афганський синдром”, “комбатський синдром”, а з 2014 року і “східний синдром”. Вони виникають унаслідок переживання якоїсь події. Це можуть бути обстріли, поранення, загроза життю, смерть побратимів. У людей спостерігаються проблеми з пам’яттю та емоційною сферою. Зі слів ветерана АТО: “За рік почалася така ломка, коли твої цінності не збігаються з інтересами оточення. Вони продовжують тебе сприймати людиною, яку вони знали, до того, як ти поїхав. А ти повернувся зовнішньо таким самим, а внутрішньо, трошки... ну як трошки, відбулася зміна”. У романі “Східний синдром” авторка заглиблюється у внутрішній світ героїв, їхній душевний стан, подає хронологію подій 2013–2015 років. Юлія Ілюха зображує два типи персонажів: перший – який зміг подолати цей психічний розлад і повернутися до мирного життя, другий – який морально залишився на Донбасі. Незважаючи на те, що книга про війну, у ній відсутні криваві сцени та бої, які ми можемо простежити в інших зразках воєнної прози. Письменниця подає історії головних героїв, детально зупиняючись на причинах їхнього потрапляння на схід України. Головний акцент Юлія Ілюха робить на житті героїв після АТО, їхньому вмінні контролювати прояви душевного розладу. Авторка зазначає: “я б хотіла акцентувати увагу саме на цій проблемі – проблемі повернення ветеранів до мирного життя”. На сторінках роману ми бачимо, що Турок і Скеля зуміли перебороти психологічні труднощі та реалізуватися після повернення з фронту на противагу Адвокату, який сам укорочує собі віку.

Отже, у романі Юлії Ілюхи “Східний синдром” тема війни виступає тлом для розкриття психології персонажів, їхньої адаптації до звичного життя.

Корольов О.О.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

РОЗВИТОК ОЗБРОЄННЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА ПЕРІОДУ ПЕРШОГО ТА ДРУГОГО ЗИМОВИХ ПОХОДІВ

Озброєння і військова техніка Армії Української Народної Республіки (УНР) та Українська галицька армія (УГА) під час ведення бойових дій за визволення України від більшовизму стала спадком від російської армії та деяких армій Європи. Виготовлення своєї зброї стало проблематичним, тому використовувалося все, що було справне і придатне до використання. Пізніше почали здійснюватися закупівлі озброєння, техніки та майна за кордоном, проводився можливий ремонт та відновлення озброєння ремонтними групами.

Сухопутні війська, які складали основу воєнної могутності Армії УНР та УГА, зазнали на той час великих змін. Розвиток технічних засобів боротьби привів до того, що у їх складі, крім традиційних родів зброї (піхота, кіннота, артилерія), з’явилися броньові сили і авіація, які мали на озброєнні панцерні авта та панцерні потяги. Основу броньових сил обох армій становили панцерні потяги. Їх поява та активне використання на початковому етапі бойових

дій були обумовлені характером збройної боротьби, особливо у Східній Галичині. Крім того, у той час основну роль комунікацій відігравали залізниці. Тому об'єктивно склалися умови для широкого використання панцерних потягів. Швидкому зростанню їх числа сприяла також простота будівництва. Спершу потяги важко було назвати панцерними. Їх склад, захист та озброєння цілком залежали від матеріальних можливостей місцевості, де вони будувалися, та фантазії будівничих. Як правило, на звичайному залізничному ешелоні, що складався з кількох площадок та вагонів, встановлювалися одна або дві гармати, декілька скорострільів (кулеметів) й така імпровізована панцерка (броня), як тоді казали, вирушала в бій. З часом, площадки стали зміцнювати дубовими брусами, а потім будували на них своєрідні броньовані будки. Паротяг та вагони обкладали листами товстої бляхи. Окрім бойової частини, в якій розташовувалася озброєна гарматами, скорострільами, крісами та ручними гранатами залога, існувала також господарська частина. Вона складалася з вагона, де містилися кухня і майстерня, кількох площадок з реманентом для направи колії та вагонів із запасом вугілля. Встановлення гармат та кулеметів на захищених потягах дозволяло поєднати вогневу міць з маневром. Таким чином, створювалася і надійна опора в обороні й ударний кулак для наступу.

Період Директорії УНР став часом найбільш інтенсивного масштабного застосування бронепоездів українськими арміями. З перших днів у складі загонів Директорії використовувалися імпровізовані, споруджені нашвидкуруч самими повстанцями бронепоезди. Згодом з'явилися справжні фортеці з опанцерованими вагонами та паротягами, такі як "Січковий Стрелець", "Вільна Україна", "Хортиця". Поступово бронепоезди стали одним із головних засобів збройної боротьби. Кількість їх в Армії Директорії зростала, що змусило для більш раціонального керівництва діями поїздів зводити їх у дивізіони (загони). Кількість одночасно діючих на фронті бронепоездів досягала десяти і більше одиниць, причому дедалі частіше вони застосовувалися групами по два-чотири. Бронепоезди брали участь у найрізноманітніших видах бойових дій, але найдоцільнішим було їх використання в рухомих діях – рейдах, набігах, а також ар'єргардних боях під час відступу.

*Крисаченко В.С., д.філос.н., професор
Науково-дослідний інститут
українознавства Міністерства освіти і
науки України, м. Київ*

НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР УКРАЇНИ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ПІДВАЛИНА ПЕРЕМОГИ НАД ВОРОГОМ

Національний характер України є екзистенційним гарантом її історичного буття, постаючи визначальною складовою у прагненнях української нації зберегти свою національну ідентичність. При цьому суспільні рухи, як і в інші кризові періоди минушини, консолідуються навколо загальнонаціональних пріоритетів смислів та цінностей, вважаючи першочерговими завданнями не лише захист власного суверенітету та територіальної цілісності держави, а й цивілізаційних демократичних цінностей загалом.

У цьому контексті надзвичайно важливим є відродження для всієї України здатності бути і Господарем, і Воїном, і Філософом. Старанно дбати про власну країну, наповнюючи її достатком і свободою, надійно захищати від зазіхань на незалежність та територіальну

цілісність держави і власним розумом думати про долю майбутніх поколінь – до таких кроків спонукує увесь історичний набуток і зміст нашого національного характеру. Україна як інтегральний носій національного характеру мусить імплементувати у систему своїх міжнародних комунікативних відносин такі риси: наполегливість, послідовність, стійкість, відповідальність, вимогливість, обов'язковість, доброзичливість, розуміння, толерантність, щирість.

Опредметнення архетипів та культурних кодів нації переконує у неминучості перемоги добра над злом, утвердженні самодостатньої, розвиненої та незалежної України. Його сутнісні складові постають запорукою гідної відсічі у важкій повномасштабній війні Росії проти України. Це переконливо підтверджується феноменом нездоланного спротиву України військовій російській агресії, у підвалинах якого і знаходяться архетипові ментальні коди українського буття.

*Ляковська С.П., д.і.н., доцент
Національна академія Служби безпеки
України, м. Київ*

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ КОЗАЦЬКИХ ВАТАЖКІВ НА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК СКЛADOVA ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ ЗА ВИБОРЮВАННЯ КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Сучасна війна, спричинена агресією Російської Федерації проти України, демонструє важливість не лише суто збройної боротьби, а й поширення інформаційно-психологічного впливу (ІПВ) на свідомість окремих осіб і населення у цілому для корегування їх поведінки та світогляду. Відтак з метою удосконалення концептуальних засад та розроблення і практичного застосування інформаційних моделей у нагоді стає вивчення історичного досвіду у проведенні інформаційно-психологічних операцій, які сьогодні наповнюються новим звучанням.

З давніх часів під час військового протистояння, як і при управлінні державами, застосовувалися різні методи психологічного впливу та маніпулювання суспільною свідомістю, хоча вони й не мали чіткого визначення. На теренах України потужною військовою силою, здатною не лише боронити український народ від поневолення з боку сусідів, а й виборювати створення держави, стало козацтво. У XVI, а особливо у XVII ст., гетьмани та отамани активно використовували методи психологічного впливу. Об'єктами спрямування інформаційно-психологічних впливів ватажків козацького війська та безпосередньо Б. Хмельницького були як противник, так і власне українське середовище, яке підтримувало повсталих. Засобами впливу на суспільство виступали універсали гетьмана, які прилюдно зачитували козаки-гонці та кобзарі, які мандруючи Україною, в емоційно доступній формі доводили до населення інформацію, вигідну гетьману.

Намагаючись створити сприятливий інформаційний простір, Б. Хмельницький, на відміну від ватажків козацьких повстань, спромігся врахувати релігійні, національні, культурні, соціальні, етнолінгвістичні, інтелектуальні та навіть емоційні характеристики об'єктів впливу. Основний акцент робився на релігійності народу та збереженні авторитету пращурів. Так, роз'яснюючи мету повстання, він не лише наголошував на захисті православної віри, а й вдало використовував Біблійні алегорії, близькі кожній віруючий

людині, зокрема сюжет про братів Каїна (як уособлення Польщі) і Авеля (як уособлення України). Наголошуючи на зв'язі предків, для яких справою “шляхетної честі” було захистити вітчизну, і вірності споконвічним народним традиціям, гетьман підштовхував населення до активних дій проти поневолювачів.

Враховувач Б. Хмельницький і таку рису українського народу, як повага до короля та його влади, які в очах населення уособлювали стабільність та гарантію певних прав і свобод. На початку повстання він неодноразово підкреслював, що своїми діями не порушує державні закони Речі Посполитої, легітимно виборює права народу. Відтак велике значення надавалося розповсюдженню інформації про “королівські привілеї”, які начебто мав гетьман. А враховуючи, що на першому етапі війни Б. Хмельницький, на думку сучасних істориків В. Смоля і В. Степанкова, відстоював ідею створення лише автономії України у складі Речі Посполитої, польський король дійсно міг виступати як його союзник.

Для підтримки повстання різними верствами населення, підняття бойового духу та психологічного настрою на перемогу гетьман і козацька старшина поширювали інформацію про здобуті перемоги, силу і велич повсталих. Цей психологічний прийом, який відомий ще з давніх часів, діяв і мав гарний результат і під час Національно-визвольної війни українського народу проти польських поневолювачів. Свідоцтвом цього стала дійсно широка підтримка повсталих, велика кількість бажаючих приєднатися до Повстанської армії тощо.

Для того, щоб інформація якнайшвидше та у вигідному для гетьмана світлі дійшла до населення, важливо було її подати у відповідній емоційній формі. З цією метою в гетьманських універсалах використовувалися різноманітні стилістичні засоби, зокрема порівняння, гіперболи, метафори. Вдало застосовувалися й так звані “ідеальні поняття”: вітчизна, слава, віра, свобода, честь тощо.

Отже, основним і важливим об'єктом маніпулятивних впливів під час воєнних дій виступає не лише противник, а й власне суспільство, на підтримку якого розраховують воєначальники.

Масвич Ю.О.

*Львівський національний університет
імені І. Франка, м. Львів*

ВСЕВОЛОД ПЕТРІВ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИК ВОЄННОГО ТЕРЕНОЗНАВСТВА – ПЕРШИХ ПРОЯВІВ ВІЙСЬКОВОЇ ГЕОГРАФІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Всеволод Миколайович Петрів відомий загалом як військовий міністр УНР протягом 1919 р., начальник Генерального штабу УНР 1921–1922 рр., активний учасник національно-визвольних змагань.

Виходець із дворянської родини, освіту здобуває в Київському кадетському корпусі, І військовому Павлівському училищі, Миколаївській академії генерального штабу. Та перші уявлення про військову справу формує ще у 1897 р., коли допомагає батьку складати розвідки регіонів між р. Стир та р. Горинь на перспективу ведення боїв у цьому регіоні проти Австро-Угорщини.

У роботі “Військова географія України”, віднайденій командою істориків на чолі із Володимиром Сергійчуком, автор наголошує на важливості докладного вивчення районів потенційних бойових операцій, чого, на жаль, у військових школах, за його словами, майже

не відбувалось. Тут же робить спробу синтезу основного для цього понятійного апарату: стратегічна перешкода, стратегічна перепона, смуга маневру, оборонна смуга (стратегічна межа), пропонує диференціацію операційних напрямків на I,II,III перспективи у співвідношенні цінності до перешкод/перепон на їх шляху. Формує поняття оперативних театрів та шляхів (смуг) відвороту. Свої ж висновки пропонує на основі теоретичних знань та багатого практичного досвіду. Актуальність розвідки обґрунтовує невідворотністю бойових дій на теренах України у зв'язку із їх багатством та агресивною політикою сусідів. А для їх успішного проведення наголошує на формуванні воєнної доктрини, провідною складовою якої було б максимально практичне застосування регіональних географічних особливостей.

Діяч розширює свої тези у лекційному курсі “Воєнне теренознавство”, частина якого публікується 1931 року. У ньому робляться спроби опису методів та форм війни залежно від регіонів проведення бойових дій і навпаки.

Підсумовуючи, діяльність Всеволода Петріва як військового теоретика заклала основи військової географії в українській історіографії, дала назву її ранньому періоду, сформувала претензію на творення унікального визначення галузі в межах української науки.

Марасв В.Р., к.і.н.

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, м. Київ

ОБЛОГА ФОРТЕЦІ ЗБАРАЖ (ЛИПЕНЬ–СЕРПЕНЬ 1649 р.)

На другому році Хмельниччини козацькі війська та їхні кримськотатарські союзники вдруге вирушили у похід на захід України (Волинське, Подільське, Руське воєводства). Однак їхній наступ затримала фортеця Збараж на Тернопільщині. Обороняли її поляки, угорські та німецькі найманці. Фактичним начальником оборони був князь Ярема Вишневецький – воєвода руський, виходець із магнатської родини, до якої також належали засновник Хортицького замку Дмитро-Байда Вишневецький, старший Війська Запорозького Михайло Вишневецький та правитель Речі Посполитої у 1669–1673 рр. Михайло Корибут Вишневецький.

Під Збаражем Богдан Хмельницький сконцентрував до 100 тисяч козаків і показаного війська (переважно міщан і селян, які долучилися до повстання). Кримський хан Іслам Герай III, який вперше особисто прибув на війну підтримати Б. Хмельницького, привів, за різними даними, від 40 до 100 тисяч. Оборонці Збаража мали тільки від 10 до 30 тисяч вояків, які окопалися перед фортечними мурами, зважаючи на невеликі розміри самого замку.

Облога тривала півтора місяця – з 10 липня до 23 серпня 1649 р. (за григоріанським календарем). Оборонці відбили кілька штурмів. Обидві сторони зазнали тяжких втрат. Один із найзапекліших штурмів стався 13 липня. Він тривав весь день, під час якого козаки й татари атакували 17 разів і загалом безуспішно. Наступний штурм 19 липня містив 10 атак із аналогічним результатом. У боях загинув корсунський полковник Війська Запорозького Станіслав Мрозовицький, ставши прототипом героя народної “Пісні про Морозенка”.

Б. Хмельницький вирішив змінити тактику й перейти до тривалої облоги. У Збаражі почався голод та епідемія. Козацький літописець Григорій Граб'янка, спираючись на твір польського хроніста Самуїла Твардовського, так описав становище оборонців: “Тім начася

глад великий і начаша ясти конськія м'яса, кошечая, песія і миші, і уже ослабіваху руці і ізнемогаху сили і мнозі умроша напрасними смертьми, живії же не могоша оружія подносити, другі кусали землю спеклюю зубами”.

Один із вояків гарнізону, шляхтич Миколай Скшетуський, зумів вибратися з оточеної фортеці, перевдягнений селянином. Він дістався до короля Яна II Казимира, повідомив про становище обложених і закликав монарха негайно рушити на порятунок Збаража. Завдяки цій події Скшетуський увійшов в історію та став прототипом для головного героя роману Генрика Сенкевича “Вогнем і мечем”, а також його знаменитої екранізації Єжи Гоффмана.

Наближення королівської армії до Збаража змусило Богдана Хмельницького та Іслам Герая III перекинути основні сили їй назустріч. 15–16 серпня 1649 р. відбулася генеральна битва під Зборовом, що в 45 км на захід від Збаража. Битва призвела до підписання договору, що легалізував державу Військо Запорозьке у межах Речі Посполитої. До складу козацької автономії увійшли Київське, Чернігівське і Брацлавське воєводства. Збараж не потрапляв під контроль Війська Запорозького, оскільки розташовувався на півдні Волинського воєводства. Тому вночі проти 23 серпня 1649 р. облогу фортеці було знято, козацькі й кримські війська відступили.

За свідченнями хроніста С. Твардовського та кількох анонімних польських авторів щоденників, невдовзі більшість учасників оборони померли від наслідків поранень, хвороб і виснаження. У подальшому Збаразька фортеця неодноразово фігурувала у війнах XVII–XVIII ст. Зокрема, у серпні 1675 р. вона була взята османською армією Ібрагіма Шишмана.

Марценюк Р.О., к.і.н.

Галузевий державний архів Служби безпеки України, м. Київ

ЛЕГІОНЕРКИ: ВІЙСЬКОВИЙ ДОСВІД УКРАЇНОК У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Сьогодні у Збройних силах України понад 40 тисяч жінок перебувають на військових посадах. Понад 5 тисяч із них в умовах повномасштабної війни знаходяться на передовій – в районах, де ведуться активні бойові дії. Серед жінок-військових є командири батареї, взводів, машин і командири відділень безпілотної авіації, а також снайпери. Однак сучасність ніколи не є можливою без минулого, а збройне минуле України не можливе без жіноцтва, і яскравий приклад тому участь та діяльність у лавах Легіону Українських Січових Стрільців у роки Першої світової війни галицького жіноцтва.

Велика війна 1914–1918 рр. обернулася новими викликами. Жінка не тільки зайняла спорожнілі по мобілізованих чоловіках місця, а й наважилася одягнути військову форму та взяти до рук важку зброю. За підрахунками науковців з Легіоном УСС, утвореним у серпні-вересні 1914 р. з чоловіків, які не підпали під загальну мобілізацію чоловіків, свою долю пов'язало близько тридцяти жінок, хоч це і не було легко зробити. У кожній з них були свої причини – від дійсної боротьби з ворогом до помсти за загиблих родичів. Також не можна уникати і того факту, що до збройної боротьби вони готувалися ще у виниклих до війни парамілітарних організаціях “Січ”, “Сокил” та “Пласт” і чудово знали, хто буде їхнім ворогом у тій війні. Узагальнити жіночий досвід в лавах УСС є нелегкою справою. Майже відсутні архівні джерела, а відтак чи не найдостовірнішими документальними свідченнями

присутності жінок у війську, окрім списків стрільців та документів про відзначення та підвищення у званнях, є спогади безпосередніх учасниць та їхніх соратників. Велика кількість мемуарних джерел була опублікована ще за життя героїнь, а деякі з них лише недавно отримали друге життя. У лавах УСС жінки не творили окремої військової формації і були розподілені по окремих військових підрозділах, де пройшли усю війну пліч-опліч чоловіків. Деякі з них, як от Олена Степанів (1892–1963) та Софія Галечко (1891–1918) були удостоєні підofiцерських звань хорунжих, багато з них було нагороджено військовими відзнаками австрійської армії, а от першою, хто вступив до війська, стала Ганна Дмитерко (1893–1981), яка разом з іншими вже від початку серпня 1914 р. “відбувала польові вправи”. Більшість же дівчат самовіддано працювали у штабі січовиків та повністю забезпечували процес мобілізації, вели списки, готували їжу та виконували охоронні функції. А ті, які воювали, згадували, як от О.Степанів, що “я зі своїми друзями-чоловіками справді ділила всю долю й недолю”. Після недовгого військового вишколу січовички уже наприкінці 1914 – початку 1915 рр. брали повноцінну участь у боях за карпатські перевали та міста Галичини, окуповані російськими військами, де свої перші військові нагороди у листопаді 1914 р. здобули і жінки. О. Степанів та С. Галечко були нагороджені срібними медалями “За хоробрість”. Найбільшу військову звитягу жінки у лавах УСС виказали при битві у 1915 р. за гору Маківку та у карпатських операціях, поруч з іншими там також прославилися П. Михайлишин та І. Кузь. Тому, коли в австрійській армії таки дійшло до легалізації Легіону і утворення 1-го полку УСС, до його складу легально входять: хорунжа С. Галечко, десятник П. Михайлишин та стрілець Г. Дмитерко, а скільки їх ще було незнаних, одягнених у чоловічу військову форму. Та насправді історія жінок у лавах УСС від середини 1915 р. є вже не такою дієвою, а на початку 1918 р. їх усіх було безпідставно звільнено з військової служби. Для декотрих із них, а найбільше для С. Галечко, це стало особистою трагедією. Натомість багато із жінок, заохочених до військової праці, продовжать її у вирі національної боротьби, що поглинула край у 1918–1921 рр. Набутий військовий досвід таки став у пригоді.

Підсумувати долю галицького жіноцтва у лавах УСС в роки Першої світової війни хотілося б словами тієї, хто цю війну пережив, Олени Степанів: «Я нині розумію – чому ми, які мали таку саму підготовку, як інші стрільці, не виступили одним цілим в часі великої світової війни. Тому, що у той час ми не були повністю свідомі того, яку роботу повинні виконувати жінки в часі війни, ми над тим не задумувалися, це не обговорювали, ані не ставили собі ясного плану – чим має бути жінка в часі війни? Фронтівиком різних родів зброї? Піхотинцем, кіннотником, гарматником, телефоністом, розвідником, сапером, піонером, санітаром чи сестрою-жалібницею (хоч одна “жіноча” форма)? Чи, може, має зайняти місця в тилу – в магазинах, інтендатурах, госпіталах? А, може, має вона зайняти опустілі по фронтівиках місця в цивільних урядах, фабриках? А, може, має бути всюди – відповідно до здібностей, доброї волі й бажання?». І не без перебільшення скажемо, що активність і героїзм українських дівчат, які вперше у вітчизняній військовій історії гідно пройшли крізь випробування Першої Світової війни, були насправді унікальними і цілком гідними того, щоб і їхній досвід і звитягу переймали і наші сучасні військовослужбовиці у лавах Збройних Сил України.

*Мунтян Б.І., к.і.н.
Військова академія (м. Одеса)*

ДОСВІД БОЙОВИХ ДІЙ ФОРМУВАНЬ МОРСЬКОЇ ПІХОТИ ПІД ЧАС ОБОРОНИ ОДЕСИ (05.08 – 16.10.1941)

Оборона Одеси з суші здійснювалася спільними зусиллями військ Приморської армії та новосформованими частинами морської піхоти Одеської військово-морської бази (ВМБ).

На початку оборони Одеси виникало певне непорозуміння між армійським і флотським командуваннями, що призводило до неузгодженості в діях сухопутних військ та сил флоту. Однак уже 19 серпня війська Приморської армії і сили Одеської ВМБ були об'єднані під єдиним командуванням в новому оперативному формуванні – Одеському оборонному районі (ООР). Це суттєво покращило управління військами і дало змогу більш ефективно використовувати наявні можливості для тривалої оборони.

Напередодні німецько-радянської війни у складі радянського ВМФ не існувало морської піхоти як окремого роду сил. Тому на початку серпня командування Одеської ВМБ були терміново сформовані 1-й та 2-й полки морської піхоти із червонофлотців різних морських спеціальностей. Оскільки ситуація на фронті під Одесою була складною, то підготовка вчорашніх флотських фахівців до ведення загальновійськового бою здійснювалася під час жорстоких і кровопролитних боїв із противником. Уже в перших боях були закладені основи славних бойових традицій морської піхоти, такі як відвага, безстрашність, стійкість у бою, взаємодопомога і взаємовиручка. Гаслом морських піхотинців став вислів “Сам гинь, а товариша виручай!”.

Для сприяння у нанесенні запланованого військами Одеського оборонного району контрудару по противнику в Криму терміново сформували невеликий парашутно-диверсійний загін і 3-й полк морської піхоти. У ніч на 22 вересня вони були висаджені в тил противника у якості повітряного і морського десантів відповідно. Десантники повністю виконали покладені на них завдання. Їх дії у тилу противника створили сприятливі умови для успішного нанесення контрудару військами Східного сектору ООР.

Узагальнення досвіду бойових дій морської піхоти під час оборони Одеси дає змогу сформулювати кілька уроків, що зберігають свою актуальність і в сьогоденних умовах:

1. На приморських напрямках під час оборони великих адміністративно-промислових центрів, військово-морських баз, значних ділянок морського узбережжя доцільно створювати тимчасові оперативні формування, де під єдиним командуванням будуть об'єднані війська і сили різних видів Збройних Сил України. Така централізація управління військами і силами дасть змогу більш раціонально використовувати наявні можливості для ведення бойових дій і сприятиме підвищенню їх ефективності.

2. Створення ще у мирний час потужної, добре підготовленої, оснащеної сучасним озброєнням та бойовою технікою морської піхоти як окремого роду сил Військово-Морських Сил є запорукою успішного протистояння агресору на приморських напрямках.

3. З'єднання і частини морської піхоти необхідно готувати для бойових дій як у складі морських десантів, так і до довготривалих оборонних і наступальних бойових дій на суші.

4. У курс бойової підготовки морської піхоти доцільно включити повітряно-десантну підготовку. Це дасть змогу використовувати при необхідності підрозділи морської піхоти у якості повітряних десантів з метою сприяння бойовим діям морських десантів.

*Наливайко А.Д., к.т.н., доцент,
Наливайко Л.П.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м Київ*

ГЕНЕЗИС ОБОРОННОГО ПЛАНУВАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ У СФЕРІ ОБОРОНИ

В умовах повномасштабної збройної агресії з боку Російської Федерації проти України однією з важливих складових формування, розвитку й функціонування сил оборони України є стратегічне планування, однією з основних складових якого є оборонне планування.

Перші спроби надати системний характер вітчизняному стратегічному плануванню у сфері оборони держави, у першу чергу оборонному плануванню, зроблені ще на початку 2000-х років. Зокрема, Законом України “Про організацію оборонного планування”, прийнятим у 2004 році, було визначено, що:

стратегічне планування – це функція державного управління, що визначає мету, завдання, пріоритети та комплекс заходів щодо реалізації державної політики у сфері оборони та військового будівництва;

оборонне планування – це складова частина системи стратегічного планування та управління державними ресурсами у сфері оборони, що здійснюється у встановлені законом строки з метою забезпечення необхідного рівня обороноздатності держави шляхом обґрунтування перспектив розвитку Збройних Сил (далі – ЗС) України та інших військових формувань з урахуванням характеру реальних і потенційних загроз у воєнній сфері та економічних можливостей держави із зазначенням конкретних заходів, виконавців та термінів їх реалізації;

оборонне планування здійснюється з метою забезпечення відповідності перспективних і поточних планів, державних програм, дій органів державної влади у сфері національної безпеки та оборони засадам державної політики і оборони України;

оборонне планування поділяється на довгострокове, середньострокове і короткострокове.

У подальшому, у наказі Міністра оборони України від 27 грудня 2006 року № 749 “Про затвердження Положення про організацію стратегічного планування в Міністерстві оборони України”, було конкретизовано визначення стратегічного планування у Міністерстві оборони (далі – МО) України як функції державного управління, що визначає мету, завдання, пріоритети та комплекс заходів щодо реалізації державної політики, спрямованої на забезпечення протидії реальним і потенційним загрозам у воєнній сфері та забезпечення ресурсами відповідно до економічних можливостей держави.

У цьому документі були сформульовані засади стратегічного планування в МО України, його сутність, складові, принципи, порядок здійснення, а також визначено, що оборонне планування наряду зі стратегічним плануванням застосування ЗС складають основу стратегічного планування у Міністерстві оборони.

У 2014–2015 роках МО України був розроблений проєкт Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про організацію оборонного планування”, метою якого було вдосконалення наявної системи оборонного планування у ЗС України та інших складових

сил оборони. Передбачалося, що даним законопроектом буде уточнено завдання оборонного планування, повноваження його об'єктів та суб'єктів; змінені терміни видів планування, уточнено перелік і зміст документів планування; забезпечено ефективне використання можливостей складових сектору безпеки і оборони при виконанні завдань оборони держави; встановлено взаємозв'язок з іншими видами планування, у тому числі з мобілізаційним плануванням у державі на особливий період, стратегічним плануванням застосування ЗС України. Також вперше було анонсовано вживання терміна “сили оборони” – ЗС України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, сили цивільного захисту, Державна спеціальна служба транспорту, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України у частині залучення їх до виконання завдань з оборони держави.

Однак прийнятий Верховною Радою України 2 червня 2015 року вищезазначений Закон був відхилений Президентом України з наступних причин:

предмет регулювання нової редакції Закону поширювався лише на сили оборони, що не відповідало цілям нової Стратегії національної безпеки України та потребувало розроблення додаткових законопроектів щодо унормування процесів планування у секторі безпеки, а також їх узгодження з процесами оборонного планування;

закон не розв'язував проблеми неузгодженості між довгостроковим, середньостроковим і короткостроковим (бюджетним) плануванням та недосконалого механізму корегування й уточнення документів оборонного планування, які не дають змоги ефективно управляти обмеженими оборонними ресурсами;

порівняно із чинним Законом України “Про організацію оборонного планування”, у новій редакції Закону зі складу документів довгострокового оборонного планування була вилучена Стратегія національної безпеки України.

Разом з тим у прийнятому 21 червня 2018 року Законі України “Про національну безпеку України” плануванню у сферах національної безпеки і оборони, в тому числі і оборонному плануванню, був присвячений цілий розділ, а Закон України “Про організацію оборонного планування” від 2005 року втратив чинність.

У новому законі було запроваджено всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, метою якого є забезпечення реалізації державної політики у цих сферах шляхом розроблення стратегій, концепцій, програм, планів розвитку органів сектору безпеки і оборони, управління ресурсами та ефективного їх розподілу.

Таким чином на сьогоднішній день оборонне планування є законодавчо унормованою складовою стратегічного планування у сфері оборони держави.

Науменко А.О., к.і.н., с.н.с.

*Центр досліджень воєнної історії
Збройних Сил України, м. Київ*

СКЛАД ТА ОРГАНІЗАЦІЯ КІННОТИ АРМІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ У ВІЙНІ З РАДЯНСЬКОЮ РОСІЄЮ 1920 р.

У війні з Радянською Росією 1920 р. у складі Армії Української Народної республіки (УНР) активну участь взяла її кіннота. В умовах тодішньої рухливої війни дії кінноти мали важливе значення. Цей рід зброї на теренах колишньої Російської імперії активно

використовували всі ворогуючі сторони, що на короткий час підвищило його роль. В Українському державному проводі це усвідомили надто пізно. Проте ті нечисленні кінні частини, що були в армії УНР, зробили свій внесок у результати боротьби проти російських більшовиків.

Армія УНР складалася з таких частин: 1-а Запорозька дивізія, 2-а Волинська дивізія, 3-я Залізна дивізія, 4-а Київська дивізія, 5-а Херсонська дивізія, 6-а Січова дивізія.

Чисельність кінних полків не була значною і у розподілі за дивізіями виглядала так.

Кіннота Запорізької дивізії: кінний полк Чорних Запорожців – 250 шабель, 2 гармати, 12 тяжких і 15 легких кулеметів; полк кінних Запорожців – 200 шабель і 10 кулеметів; кінно-гірський дивізіон – 5 гірських гармат, 50 шабель, 6 тяжких і 10 легких кулеметів;

Кіннота Волинської дивізії: кінний полк ім. гетьмана Івана Мазепи – 300 шабель, 11 кулеметів; кінний полк ім. Максима Залізняка – 300 шабель, 10 кулеметів; Окрема кінна сотня – 100 шабель, 4 кулемети;

Кіннота Київської дивізії: кінний полк – 300 шабель; 3-й кінний полк – 200 шабель, до 10 кулеметів. У 6-й Січовій дивізії був лише кінний курінь.

Організаційно кінний полк мав складатися із 4-х кінних сотень, однієї кінно-кулеметної сотні, розвідницької та санітарної чоти, чоти сурмачів та полкової обозної валки. Кінна сотня включала 4 чоти по 4 рої; кінно-кулеметна сотня – 4 чоти по 4 кулемети.

Отже, основною бойовою одиницею кінноти Армії УНР був кінний полк. Найчисленнішою була кіннота Волинської дивізії, проте вона, як і кіннота Київської дивізії, зовсім не мала артилерії. І тільки у Запорізькій дивізії кіннота мала артилерію у своєму складі. Відсутність своєї артилерії у кінноті Волинської та Київської дивізії значною мірою послаблювала потужність кінноти цих дивізії, що великою мірою ставило її в залежність від вогневої підтримки з боку піхоти. Найслабше виглядала кіннота 6-ї Січової дивізії.

На початку наступу кінні полки не зводилися у більші кінні з'єднання. Окрема кінна дивізія генерал-хорунжого І. Омеляновича-Павленка була створена лише на місяць пізніше і в подальшому відіграла поважну роль у збройній боротьбі.

Запроваджена організація українських кінних частин у цілому відповідала тогочасним вимогам. Проте у такому кількісному складі українській кінноті важко було змагатися з численнішою червоною кіннотою, яка була зведена у великі кінні маси, як наприклад, кінна армія С. Будьонного, натомість командування армії УНР у своєму розпорядженні великих кінних з'єднань не мало.

Нікіфоров І.А., к.т.н.

*Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
м. Харків*

ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДОБА. ВИДАТНІ ПОСТАТІ УКРАЇНИ. КНЯЗЬ РОМАН ВЕЛИКИЙ

У XIII–XIV століттях, за часів Великого Галицько-Волинського князівства, українські князі і український народ не змішували себе ні з поляками, ні з угорцями, ні з німцями, ні з литовцями і визначалися як незалежний етнос. І сьогодні перед нами постає завдання віддати шану великим князям і приділити саме їм головну увагу.

Ось як характеризує князя Романа Мстиславовича Василь Татіщев: “Воїн був хоробрий і вмійлий на військові вправи; найпаче [це] він показав, коли угрів велике військо з малим своїм розбив. Усе життя своє у війнах провадив, багато перемог здобув...”.

Діяння Галицько-Волинського князя Романа Мстиславовича були оспівані у “Слові о полку Ігоревім” про “залізні нагрудники” та “шоломи латинські”. Вони свідчать про те, що кінні дружини князя Романа були одними з кращих у Східній Європі. Адже тільки таке найсучасніше на той момент спорядження військового обладунку, на взірць західноєвропейських лицарів, і вишколена кіннота могли здобувати перемоги у майже постійних війнах з половецькими ордами, що мали значну перевагу у кількості.

Згодом Роман перетворює свою дружину на важкоозброєну лицарську кінноту. А заміна кольчуги на панцир, який значно краще захищає від половецьких стріл, став значним внеском полководця у розвиток військової справи.

Але найвищою заслугою князя Романа Мстиславовича стало об’єднання Галицького та Волинського удільних князівств.

Один з найкращих знавців “Слова о полку Ігоревім”, професор Борис Іванович Яценко віддає шану князю Роману Мстиславовичу: “Автор (“Слова”) називає етапи бойового шляху Романа Мстиславовича. У 1169 р. він розбив під Новгородом війська Андрія Боголюбського. Ця перемога мала виключно велике значення для утвердження суверенітету Новгорода як феодальної республіки. У 1182 р. уже на Волині (князь) приєднав до своїх володінь Підляшшя. Під час феодальної війни 1195–1196 рр. союз Романа з Олеговичами і половецькими князями був могутньою силою, що врятувала Русь (Україну) від поглинання чужинцями, розгромивши (ворогів), Роман відкинув їх від Руської (Української) землі (1196 р.). У 1197 чи в 1198 р. Роман завдав нищівного удару половцям і врятував Царгород, який облягали степовики. У 1199 р. Роман все-таки об’єднав Волинську і Галицьку землі, утворивши могутнє Галицько-Волинське князівство. Через деякий час він став і Великим князем Київським. Мав двох синів – Данила і Василька.

Усі українські князівства, крім Чернігівського (Київське, Переяславське, Галицьке та Волинське), були під владою князя Романа.

Князь увійшов до історії також як автор проєкту додержання “доброго порядку на Русі” (Україні). Він запропонував припинити міжкнязівські чвари та перешкодити подальшому поділу князівств, але, на жаль, він не знайшов підтримки серед руських князів. Заслуга Романа Мстиславовича полягає також у встановленні тісних взаємин із Візантійською та Германською імперіями.

Саме цього Великого українського князя потрібно популяризувати у школах та вишах.

*Павліченко О.О., к.і.н., доцент,
Дементіюк Г.М.
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
м. Харків*

РОЗБУДОВА АРМІЇ ЗА ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ П. СКОРОПАДСЬКОГО

Наявність боєздатної армії завжди є однією із заporук незалежної держави. Це добре усвідомлював гетьман Української Держави П. Скоропадський, який приділяв особливу увагу створенню та організації Збройних сил.

Упродовж травня 1918 р. відбувалося активне формування та реорганізація основних підрозділів військового відомства Української Держави.

У червні 1918 р. було створено Головне управління Генерального штабу. Його начальником залишався призначений на цю посаду ще Центральною Радою полковник О. Сливинський. Загалом в апараті Головного та Генерального штабів працювало близько 150 офіцерів з освітою Академії Генерального штабу. 24 липня 1918 р. Рада міністрів ухвалила закон “Про загальний військовий обов’язок” та затвердила план організації армії, запропонований Генеральним штабом. Протягом літа були ухвалені закони про організацію військового судівництва, військово-санітарної служби та постачання. Час дійсної військової служби був визначений таким чином: у піхоті – два роки, у кінноті й артилерії – три, на флоті – чотири роки. Служба в запасі мала тривати до віку 38 років, а в ополченні – від 39 до 45 років.

В армії під час мирного часу мало бути: 175 генералів, 14930 старшин, 2975 військових урядовців, 291221 підстаршин і козаків та 63081 коней. Щорічні видатки на військо було ухвалено в сумі 1254 мільйонів карбованців.

Набір новобранців до війська призначався у два етапи: 15 листопада 1918 р. і 1 березня 1919 р., постачання коней для армії мало бути виконане 1 січня і 1 квітня 1919 р. На основі нової організації українська армія мала б складатися із: 8 армійських корпусів, 1 сердюцької дивізії, 8 корпусних кінних полків, 1 окремої кінної бригади, 2 понтонних куренів, 3 окремих важкогарматних бригад, 3 повітряних інспектур, 2 інспектур повітроплавних батальйонів, 1 ескадрильї бомбардувальних літаків, 1 повітряної школи, 4 залізничних куренів, 9 інспектур кінного ремонту, 8 ремонтних депо, 1 булавного кінного полку, 4 запасних кінних полків і 108 повітових командатур.

Виходячи з принципу, що “армія мусить бути поза політикою, маючи своїм завданням лише службу державі”, гетьман позбавив військовослужбовців виборчого права, права участі у політичних партіях, товариствах, маніфестаціях та демонстраціях.

Розбудову українського війська не сприйняло й чинило спротив союзне німецьке військово командування, яке не було зацікавлено у створенні сильної української армії і надавало Українській Державі напівколоніального статусу.

Попри спротив союзників, гетьман планував відкрити три Київських, дві Одеських, Чугуївську та Єлисаветградську юнацьких військових школи. Окремо формувалась Миколаївська гардемаринська школа. Наказом від 30 листопада 1918 р. в Україні планувалося заснування Військової Академії. На її організацію, попри війну з Директорією,

уряд виділив близько 127 тисяч крб. Створення закладів військової освіти свідчило про наміри гетьмана сформувати професійну українську армію.

Окремою постановою наприкінці вересня 1918 р. в Одесі була створена спеціальна міністерська комісія, що мала збирати, систематизувати та аналізувати військові матеріали щодо Першої світової війни. Усі ці відомості мали стати в нагоді для визначення практичних рекомендацій щодо формування українських Збройних сил з урахуванням передового військового досвіду тогочасних армій світу. Комісія мала працювати до 31 грудня 1920 року. Надзвичайну увагу гетьман приділяв організації Військово-морських сил. Відповідно до планів гетьмана П. Скоропадського морський кордон Української Держави мав стати міцним та надійним кордоном країни, який мав одночасно пов'язувати її з іншими державами.

10–16 червня у розпорядження Чорноморського флоту було виділено 4 млн 300 тисяч крб. для виконання невідкладних заходів. Серед них передбачалася реконструкція Одеського порту та його інфраструктури. Упродовж перебування гетьманського уряду при владі на потреби флоту, берегової лінії укріплень, порти, суднобудівні та судноремонтні заводи було виділено з державного бюджету близько 24 млн крб. У результаті наприкінці листопада були частково відновлені Миколаївський, Одеський, Севастопольський, Маріупольський порти. На судноремонтних заводах Миколаєва будувалися п'ять крейсерів та броненосців, вісім підводних човнів та близько двадцяти бойових катерів.

Отже, політика гетьмана П. Скоропадського у галузі розбудови армії мала на меті побудувати сучасні боєздатні збройні сили, що мали захищати державний суверенітет країни. На жаль, планам гетьмана через зовнішні та внутрішні фактори не судилося збутися. Проте його погляди на військове реформування мають актуальне значення і для сьогоденного процесу модернізації українських Збройних Сил.

Пагіря О.М., к.і.н.

*Центр досліджень воєнної історії
Збройних Сил України, м. Київ*

ФОРМУВАННЯ СТАРШИНСЬКИХ КАДРІВ У КАРПАТСЬКІЙ СІЧІ (1938–1939 рр.)

Організація Народної Оборони “Карпатська Січ” (ОНОКС) увійшла в історію як парамілітарна організація та армія “одноденної держави” – Карпатської України (1938–1939). З одного боку, вона увібрала в себе військові традиції українських національних армій 1917–1921 рр., а з іншого – стала сполучною ланкою до українських збройних формувань періоду Другої світової війни. ОНОКС стала першим полігоном для багатьох молодих українських націоналістів, які згодом стали біля витоків формування УПА.

Однією із найгостріших проблем, з якою довелось зіштовхнутися Головній Команді (далі – ГК) під час організаційної розбудови ОНОКС, стала нестача кваліфікованих військових кадрів. Організація формувалася винятково із добровольців – вихідців із місцевого закарпатського населення, перебіжчиків польсько-чехословацького кордону з Галичини, Буковини та Волині, а також українських емігрантів із Європи. Закономірно, що рядового складу вистачало, натомість давалася взнаки нестача фахових командирів усіх рівнів, насамперед, тактичного (ройових і чотових). У зв'язку з цим, ГК та військовий штаб Карпатської Січі приділяли особливу увагу формуванню власних старшинських кадрів.

Старшинський корпус ОНОКС за своїм походженням був доволі мозаїчним. Його левову частку складали молодші офіцери чехословацької армії закарпатського походження, військові кадри ОУН із Галичини, а також колишні комбатанти Армії УНР та УГА. Через засилля оунівців у центральному керівництві Карпатської Січі, представники старшої генерації українських офіцерів були відсунуті на задній план. Утім, їхнє активне залучення до Карпатської Січі можна простежити на рівні окружних і районних команд, де вони виступали у ролі місцевих просвітян, учителів і громадських діячів. При цьому частка місцевих була вищою за частку емігрантів. Певний відсоток серед молодших офіцерів становили також вихідці з польської та австро-угорської армій.

У другій половині січня 1939 р. ГК видала “старшинський правильник”, покликаний врегулювати систему формування офіцерських кадрів у структурі ОНОКС. З кінця січня – до початку березня 1939 р. ГК і військовий штаб видали низку наказів про присвоєння старшинських звань січовикам на основі їхньої вислуги у лавах Карпатської Січі чи попередньої військової служби в інших арміях (чехословацькій, польській, австро-угорській, Армії УНР та УГА). Загалом, станом на початок березня 1939 р. у розпорядженні ГК перебувало близько 200 старшин. Для підвищення їхньої кваліфікації у березні 1939 р. планувалось проведення старшинського інструкторського курсу, який з огляду на наступ угорської армії так і не відбувся.

Таким чином, заходи ГК та військового штабу ОНОКС по формуванню власних офіцерських кадрів сприяли організаційній розбудові Карпатської Січі та заклали підґрунтя для перетворення її у повноцінну військову структуру. Однак на середину березня 1939 р. у Січі все ще відчувалася гостра потреба у фахових військових спеціалістах із досвідом командної служби у регулярній армії та ведення бойових дій.

*Петрова Л.О., к.філос.н., доцент,
Кудрявцева Н.А.
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
м. Харків*

РОЗБУДОВА АРМІЇ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Процес становлення, розбудови українського війська привертають увагу багатьох дослідників. Унаслідок замовчування і фальсифікації цілих сторінок історії України виникає потреба у проведенні об’єктивного дослідження справжньої історії, зокрема ролі української армії у державотворчому процесі країни.

Розбудова армії Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) була обов’язковою умовою у боротьбі молодого держави за своє існування. Під час Першої світової війни створено легіон Українських січових стрільців, який став першим українським національним бойовим підрозділом, а згодом й основою збройних сил ЗУНР.

У вересні 1918 р. у Львові для боротьби за українську державність була створена власна військова організація – Генеральний Військовий Комісаріат (більшість авторів називають її Центральним Військовим Комітетом – далі ЦВК). ЦВК займався практичною діяльністю у військових частинах, де проходили службу українці. Край умовно було розділено на округи і в кожному окрузі була створена окружна команда.

Необхідно звернути увагу, що саме військовики стали ініціаторами боротьби за державність, подолавши нерішучість політичного проводу Української Національної Ради (далі – УНРади), яка була утворена як представницький орган 18 жовтня 1918 р. у м. Львові. Для військового захисту української державності ЦВК на кінець жовтня у Львові об'єднали військовий потенціал у складі 60 старшин і 2400 стрільців. Одночасно аналогічна робота була проведена у всій Галичині, у повітах утворено громадські комітети. Крім того, за розпорядженням УНРади з Чернівців до Львова відкликано легіон УСС. Віддаючи належну оцінку усій діяльності Українського Січового Стрілецтва, Галицька делегація УНРади постановила підпорядкувати всі українські полки Наказному отаманові УНРади, яким призначено Дмитра Вітовського. Після цього ЦВК почав працювати як штаб з підготовки повстання. У результаті у ніч з 31 на 1 листопада 1918 р. були захоплені всі комунікації м. Львова, а на ратуші замайорів жовто-блакитний прапор.

У перший же день УНРада оголосила два звернення: “До населення міста Львова” та до населення Галичини “Український народ”, у яких проголошувалося утворення Української держави на українських землях колишньої Австро-Угорської монархії, державною владою визнавалася Українська Національна Рада, весь український народ закликався до оборони рідної держави. З метою запобігання можливим збройним сутичкам із польськими легіонерами і бандитизму, Начальний отаман українських військ Д. Вітовський видає свій перший наказ.

На думку М. Литвина, Листопадовий чин став початком жорстокої боротьби між українськими і польськими військами. Однак переможний Листопадовий чин розхолодив більшість провідників, так як перші бої у Львові були незначними і без великого кровопролиття. Це вплинуло на військове будівництво ЗУНР, зокрема створення Галицької Армії розпочалося лише після падіння Перемишля, Ярослава, Львова, загарбання румунськими військами Буковини. З цього часу народно-демократична революція переросла у війну за суверенність республіки, її захист від загарбницьких зазіхань Польщі.

Через зростання протидії поляків Д. Вітовський розгубився та подав К. Левицькому рапорт про свою відставку. УНРада ухвалила рішення про відсторонення Д. Вітовського та призначення Начальним командантом українських військ Г. Коссака, який у часи Першої світової війни був комендантом Легіону СС.

У період 5–8 листопада, для підвищення боєздатності і дисципліни війська, новий головнокомандувач видає чотири накази, якими запровадив низку організаційних заходів. Зокрема, усі підхорунжі були підвищені до рангу хорунжих, особовий склад забезпечувався грошовим утриманням, усі старшини зобов'язувалися проводити постійну виховну роботу для піднесення бойового духу та протидії ворожій пропаганді, у військах встановлювався суворий пропускний режим, заборонялося будь-яке спілкування з цивільним населенням, особлива увага зверталася на бережливе ставлення до військового майна, зброї та боєприпасів, запроваджувалося всебічне вивчення та чіткий облік офіцерських кадрів. Проте утримувати під контролем складну ситуацію, викликану війною, ставало дедалі важче. 9 листопада Г. Коссака заміняє новий командант українських військ Г. Стефанів. Його прихід сприяє організаційній єдності, плановості операцій у діях українських військ. В армії відчувалася єдина керувальна сила. Полковник М. Маринович (військовий командант) запропонував утворювати запасні команди та брати на облік здорових чоловіків.

13 листопада Голова Державного Секретаріату К. Левицький і Державне Секретарство Військових Справ (далі ДСВС), секретарем якого був призначений Д. Вітовський, видає низку розпоряджень, у яких було затверджено штатно-організаційну структуру Галицької Армії, що базувалась на загальному військовому обов'язку і територіальному принципі командування. Згідно з цією схемою, територію Галичини поділено на 3 військових області та 12 військових округів. Було затверджено військову присягу. Розпочалося формування регулярного війська, проте, внаслідок війни, напруженої битви за Львів, збою в управлінні, відсутності чітко розробленої системи формування армії, перші підрозділи і частини формувалися стихійно, за ініціативою окремих старшин. Виникли спочатку бойові групи, яким надавалися найменування місцевості (“Хирів”, “Щирець”, “Янів” та ін.). Вони мали неоднорідну структуру, чисельність і зброю. І хоча їхні дії часто були не скоординованими, вони відіграли надзвичайну роль у захисті західних кордонів республіки.

22 листопада підрозділи українських військ залишили Львів, ряд ЗУНР змушений був переїхати до Тернополя. За цих умов Державний Секретаріат і Президент ЗУНР підґрунтям військової діяльності вважали дії командантів. Для реалізації цієї ідеї вони не зуміли знайти у своєму оточенні відповідних військових діячів. Тому на посади команданта і начальника штабу українських військ були призначені генерал російської армії М. Омелянович-Павленко (старший) і полковник російської армії С. Мишковський. Саме С. Мишковський у грудні 1918 року ретельно розробив основи організації УГА. Цей план базувався на врахуванні всіх військових українських груп, що вже діяли на фронті. Планом передбачалося утворення 3-х військових корпусів, кожний з яких мав був складатися з 4-х бригад. Бригада, у свою чергу, складалась із чотирьох куренів піхоти, одного полку артилерії, сотні кавалерії, сотні саперів, технічних частин забезпечення, обозів, медичних відділів. До корпусу входили авіазагони і бронепоезди. Практично корпус УГА міг діяти самостійно і вирішувати окремі стратегічні завдання на важливих ділянках фронту. Але реалізацію цього плану ДСВС розпочав лише на початку 1919 року.

Завершальний етап польсько-української війни розпочався наступом українського війська під командуванням генерала О. Грекова, але нестача боєприпасів змусила відступити, поклавши кінець найславетнішим дням в історії УГА.

*Питльована Л.Ю., к.і.н., доцент
Український католицький університет,
м. Львів*

ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ У ВІТЧИЗНЯНІЙ КАРИКАТУРИСТИЦІ 2022 РОКУ

Сучасну українську карикатуристику неможливо уявити без сатирично-гумористичного часопису “Перець”, який завжди користувався феноменальною популярністю у читачів. З 2017 р. він почав виходити в оновленому форматі під назвою “Перець. Весела республіка”. Повномасштабне вторгнення російської армії в Україну 2022 р. практично витіснило соціально-побутову та внутрішньополітичну тематику зі шпальт журналу. Письменники та художники зосередилися на сатирі щодо країни-агресора, її керівництва, цілей і методів ведення ними війни. Візуалізуючи військові злочини Путіна і його кліки, рашистської армії, журнал сприяє консолідації українського суспільства у протистоянні нападу.

Карикатури, які зображають звитяги ЗС України, є ще більш мотивуючими, адже підтримують моральний дух читачів і їх віру в перемогу над агресором. Автори часто апелюють до бойової доблесті українського козацтва. На малюнках бачимо і козаків, які з мушкетерами зустрічають ворога; і традиційний сюжет про козака Мамаю, який грає на кобзі під деревом, але на ньому повішані військові злочинці Путін, Лукашенко і Кадиров (натяк на Нюрнберзький трибунал) (І. Поночевний). Й. Коган використовує сюжет картини І. Рєпіна “Козаки пишуть листа турецькому султану”, осучаснивши її фразою-відповіддю українських захисників о. Зміїний; зображує, як метушиться русня, не знаючи куди тікати, від бойового козацького гопака. Один із розділів журналу називається “Коли козак сміється – ворог здається”. Про успіхи ЗСУ читаємо у поетичних рубриках В. Шульги “Короткими чергами”: “Нас ворог не застав зненацька, бо насторожені одвіку. Орду стрічаєм по-козацьки, звитяжно – пікою у пику!”; та О. Шевчука “Рядки, написані війною”: “Міняють орки генералів, Але усе коту під хвіст! ЗСУ кошмарить зайд і далі, Триває втрат москальських ріст”.

Звитяги української армії репрезентуються на малюнках у дуже різних сюжетах, наприклад, про прибуття нових мобільних Z-крематоріїв для окупантів; про Харона, який пропонує окупантам послуги з перевезення на лівий берег Дніпра; картина В. Перова “Проводи покійника” перетворюється на “Проводи чмобіка” (О. Коноваленко); про пошматованого орка, який перед смертю встиг написати на одній зі стін зруйнованого ним міста “Кто вам пазволил красива жыть?” (В. Чмирьов); про Z-вояків, які летять через кордон за межі України, отримавши копняка від ЗСУ (О. Дубовський); про перебинтованого з голови до ніг російського військового, який букви Z використовує як милиці (М. Ешонкулов). Малюнки обігрують тему “порушенням техніки безпеки” і як наслідок – “бавовни” на російських військових об’єктах; а як продовження – безвиході Путіна, якого на роздоріжжі за кожною стрілкою дороговказу чекає тваринка песець (А. Кізлов).

Надихаючою є карикатура-плакат Д. Кривоноса “Заспіваймо на весь світ”, на якій, як на історичній фотографії 1945 р. “Підняття прапора над Іводзімою”, українські воїни на тлі чорного неба війни підіймають червону калину, осяяну промінням близької перемоги.

Усі карикатури репрезентують ЗС України як воїнів Світла, що ведуть справедливу війну, щоби очистити свою країну від рашистських загарбників і відновити суверенітет і територіальну цілісність України.

*Підпригора І.І., доктор філософії,
Костюк І.А., доктор філософії
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ПРИЧИНИ ПЛИННОСТІ КАДРІВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ У 1991–2020 РОКАХ

В умовах триваючої збройної агресії російської федерації у 2020 році близько 65 % військовослужбовців ЗС України звільнилися після закінчення першого контракту. Попри заявлені 250 тисяч осіб, реальна чисельність ЗС України, за оцінками іноземних радників, становила близько 130 тисяч. Упродовж 2014–2020 рр., не дивлячись на всі зусилля держави щодо зупинки плинності кадрів, перед колишніми або потенційними військовослужбовцями

відкривалися кращі порівняно з військовою службою можливості працевлаштування на цивільному ринку праці.

Причини плинності кадрів у ЗС України впродовж 1991–2020 рр. не були сталими та поступово змінювалися. До 2014 року переважний вплив мали чинники матеріального/мотиваційного характеру – недостатній рівень грошового забезпечення, незадовільне забезпечення житлом, недотримання інших задекларованих державою соціальних гарантій. Це фактично унеможливило швидкий перехід ЗС України на комплектування винятково військовослужбовцями за контрактом. Свідченням цього є історичний досвід ВМС ЗС України, де упродовж 2005–2012 рр. проводився експеримент зі 100% укомплектування військовослужбовцями за контрактом. Основними причинами звільнення військовослужбовців служби за контрактом у 2005–2012 рр. були матеріальні (низький рівень грошового забезпечення та забезпечення житлом, недостатній рівень речового та продовольчого забезпечення, соціального захисту) або пов'язані з ними (відсутність повноцінної бойової підготовки через відсутність ПММ, виконання військовослужбовцями господарських робіт, відсутність коштів для організації відпочинку і дозвілля). Саме невирішеність соціальних проблем військовослужбовців підштовхнула значну частину особового складу ВМС ЗС України перейти до збройних сил РФ у березні 2014 року та залишитися на території анексованого Криму. Разом із тим, серед причин звільнення можемо виділити і нематеріальні, зокрема причини організаційного характеру (невпорядкованість робочого часу та часу для відпочинку, формування командирами взаємовідносини з військовослужбовцями на основі стереотипів радянського минулого).

Починаючи з 2016 року з-поміж усіх причин звільнення особового складу основними стали причини організаційного характеру (зокрема неуккомплектованість підрозділів особовим складом і пов'язане з цим значне службове навантаження). Попри певну актуальність, чинники мотиваційного характеру вже не були вирішальними для звільнення військовослужбовців.

У 2020 році на рішення продовжити контракт у більшій мірі впливали чинники організаційного характеру (ставлення до військовослужбовця з боку армійської системи, якість менеджменту та лідерства, баланс робочого та особистого часу, наповнення військової служби, проблеми бюрократії). Це доцільно розглядати як тенденцію до поступової зміни причин плинності кадрів з матеріальних/мотиваційних (у 1991–2014 рр.) на організаційні (у 2016–2020 рр.).

*Примушко Н.О., к.філол.н.
Філія Національного військово-
історичного музею України –
Меморіальний комплекс “Пам’яті героїв
Крут”, Чернігівська обл.*

БОЇ ПІД КРУТАМИ 1918–2022: ПАРАЛЕЛЬ ЗА 104 РОКИ

У грудні 1917 р. радянська росія розпочала війну проти Української Народної Республіки (далі – УНР). Більшовики не могли змиритися з існуванням незалежної України, їхня мета – не лише захопити владу в Києві, а й не втратити український хліб та донецьке вугілля. Одним із героїчних епізодів збройної боротьби УНР з військами більшовицької росії

1918 р. став бій поблизу залізничної станції Крути, що відбувся 29 січня. Українські захисники змушені були відступити, проте, ціною численних жертв тимчасово затримали просування російських революційних загонів до Києва. Відтоді герої Крут стали прикладом для наступних поколінь українських патріотів.

Через 104 роки після українсько-більшовицької війни 24 лютого 2022 р. росія знову розпочала широкомасштабний збройний наступ. Країна-агресор виконувала план президента російської федерації (далі – рф): демілітаризувати та денацифікувати Україну.

Події 1917–1918 і 2014–2022 рр. мають багато спільного: збройна агресія радянської росії проти УНР і путінської росії проти України, неготовність країни до рішучої відсічі, відсутність воєнного досвіду та узгодження дій між різними підрозділами в проведенні військових операцій. Проте повномасштабне вторгнення агресора 2022 р. пробудило в українців мужність і героїзм в обороні Батьківщини. Знову відбулися бої під Крутами, проте, цього разу українські захисники втримали свої позиції та нанесли суттєві втрати противнику в особовому складі, броньованій та автомобільній техніці.

Дослідження історії збройного конфлікту УНР та радянської росії 1917 – поч. 1918 рр. складає вагомий науковий доробок. Бій під Крутами 29 січня 1918 р. також став об'єктом численних публікацій. Слід зауважити, що й досі фахівці не припиняють аналізувати події столітньої давнини: знаходять нові архівні джерела, оприлюднюють неопубліковані документи, спростовують раніше складені неправдиві історії.

Тема повномасштабного вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 р. ще матиме належне висвітлення в науковій літературі. Війна триває, проте, вже стала об'єктом уваги істориків, журналістів, краєзнавців, представників громадськості. Небайдужі дослідники збирають та оприлюднюють інформацію про жорстокі дії загарбників. У збірнику матеріалів Міжнародного круглого столу “Музейна педагогіка в умовах воєнного стану” (травень 2022 р.) вже опубліковано нашу працю, у якій частково згадано про затримку ворожої армії та оборону території Крутівської громади.

Досить популярною стала фіксація вражень людей, які пережили жахіття від російських окупантів. Нині представлено нове унікальне літературно-художнє видання “Чернігів у вогні. Зметем орду, відправимо до пекла!” (листопад 2022 р.) про війну з російськими загарбниками й героїчну оборону Придесення. Серед матеріалів книги – розповідь про силове протистояння Крутівської громади та бій, який символічно стали називати “Бій під Крутами 2022”. Чимало інформації розповсюджено в популярних інтернетівських виданнях і соціальних мережах. Проте такі публікації мають досить високий рівень маніпуляції: нерідко повідомлення бувають недостовірними. Так, наприклад, набули поширення дані про те, що російські військові, перебуваючи в с. Пам'ятне, “обстріляли Меморіал пам'яті героям Крут і фотографувалися на його тлі”. Такі відомості не відповідають дійсності.

Нині завдання науковців – розповісти правдиву історію цієї жорстокої війни, героїчну боротьбу українського народу за незалежність, спростувати вигадки, складені з метою привернути увагу до події.

24 лютого 2022 р. близько четвертої години війська рф атакували прикордонні підрозділи Чернігівської, Сумської, Харківської областей, завдали ракетних ударів по військових об'єктах України та перетнули кордон. Чернігівщина одна з перших відчула

прихід окупантів: вороги захоплювали міста і села регіону, завдавали значних руйнувань, знищували цивільну інфраструктуру, знущалися з мирного населення.

Російські війська пройшли міста Конотоп, Бахмач і рухалися селами Велика Загорівка – Плиски – Сиволож – Хороше Озеро – Пам'ятне – Крути у напрямку Ніжина. 25 лютого окупанти зупинилися в с. Хороше Озеро, де зосредили власну базу. 28 лютого колона ворожої бронетехніки з паливом, боєкомплектами та продовольством зайшла в с. Пам'ятне, у якому знаходиться Меморіальний комплекс “Пам'яті героїв Крут”, і розташувалася біля будинків, на присадибних ділянках місцевих мешканців. Територія поблизу музею була тимчасово зайнята ворогом.

1 березня 2022 р. між селами Пам'ятне та Хороше Озеро неподалік від Меморіального комплексу “Пам'яті героїв Крут” ТрО ЗСУ (з метою не розголошувати конфіденційну інформацію не називаємо військових частин, які брали участь в обороні) розбили російські війська й здобули п'ять танків. У результаті прицільних артилерійських ударів знищили іншу техніку окупантів, зупинили просування колони загарбників до м. Ніжин. За свідченнями жителів громади, після бою вороги зібрали тіла майже 200 загиблих російських солдатів та офіцерів у дві вкриті тентом вантажівки. Очевидці розповідають, що частини трупів було видно з-під брезентів автівок.

Мешканці Крутівської територіальної громади також брали активну участь в обороні рідної землі від російських агресорів: створювали перешкоди на шляху ворога, демонтували дорожній вказівник з напрямком до меморіалу, із різноманітних схованок стежили за пересуванням техніки окупантів, координували ТрО та ЗСУ.

За 104 роки після бою під Крутами 1918 р. нащадки російських загарбників знову спробували завоювати Україну. За іронією долі знову їхній шлях на м. Київ проходив через с. Крути. Цього разу ворожі частини зазнали тут нищівної поразки завдяки вчасно прийнятим важливим і відповідальним рішенням та злагодженим діям ТрО ЗСУ, стійкості й рішучості добровольчих формувань територіальних громад, хоробрості та самопожертві місцевих жителів, які стали на захист батьківщини, бо мали сміливість і бажання боронити дім та родину. Місцеве населення переконане, що сучасні захисники України не лише оборонили тут свою землю, зупинили наступ ворога на районний центр Ніжин і столицю Київ, а й помстилися за смерть юних захисників Крут 1918 р.

Птіцин О.О.

в/ч А0661, м. Хмельницький

ВОЄННА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ: ВІДГОМІН СТОЛІТЬ

Історія становлення державності для України пов'язана із готовністю народу стати на захист держави і відстоювати своє право на самовизначення та вільно обирати шлях розвитку. Коли йдеться про воєнну культуру в Україні, можна із впевненістю сказати, що українці в різні часи брали до рук зброю та відстоювати своє право на суверенну та незалежну державу. Інколи доводилося воювати і під чужим прапором. Бувало, що українці стикалися в бою з українцями у складі армій чужих держав, проте, як би не складалася доля, такі особистісні якості, як майстерність, стійкість, кмітливість воїнів з українських земель завжди вирізняли їх у будь-якій армії. Вони були і генералами в австро-угорській армії, кавалером Хреста Вікторії (Пилип Коновал – єдиний виходець з України та з усієї Східної

Європи, один з 1355 кавалерів за всю історію відзнаки), генерали, маршали і герої радянського союзу, герої війни у В'єтнамі та ін. У новітній історії обидві світові війни двічі збирали “гіркі жнива” на українських землях, але це не змінило одвічної готовності українців боротися за свободу зі зброєю в руках.

Особливою сторінкою воєнної української культури є діяльність Української Повстанської Армії (далі УПА), до складу якої входили українці, які вірили, що Україна буде незалежною. Це нащадки тих, хто був причетний до боротьби за незалежність у 1917–1922 роках, ті, які усвідомили, що свободу не дарують – її виборюють зі зброєю в руках. Особливим є факт, що у складі повстанської армії були представники різних національностей: євреї, туркмени, грузини, осетини, чечени і навіть росіяни. УПА об'єднала у своїх лавах всіх, хто хотів боротися проти нацистських і радянських загарбників. Офіційно створена восени 1942 року, діяла майже двадцять років в умовах повного оточення ворогами України. Боївки УПА активно діяли до 1956 року, а останній бій відбувся 14 квітня 1960 року. Повстанці мали безмежну віру, яка давала насагу боротися за незалежність України навіть тоді, коли надії на перемогу не було. Винахідливість українських повстанців знайшла своє відображення як в радянських, так і в закордонних настановах з партизанської війни. Важливо пам'ятати героїв Української Повстанської Армії не тільки як історичних постатей, а як людей, які, маючи мінімальне забезпечення, протистояли найбільшим “військовим машинам” першої половини ХХ століття.

2014 рік став поворотним моментом для українського війська, яке, отримавши підтримку громадян, почало перетворюватися на армію, яка може і вміє воювати. Відбулися змін у світогляді військових і цивільних, з'явилися командири, готові брати на себе відповідальність за солдатів і вести їх за собою.

24 лютого 2022 року стало своєрідним “екзаменом на уроки 2014 року”. У лютому росіян зустріла армія, забезпечена інакше, командири, які мислять по-іншому, бійці, які розуміють, для чого вони прийшли в армію. До військових частин і територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки вишикувалися черги бажаючих доєднатися до Збройних Сил України. Люди залишили оплачувану роботу як в Україні, так і за кордоном з єдиною метою: дати відсіч ворогу. Волонтерська спільнота, активний розвиток якої розпочався у 2014 році, швидко організувалася для надання підтримку бійцям на фронті.

Сьогодні українці вкотре доводять, що будуть боротися за свободу і незалежність до тих пір, поки в землю не ляже останній загарбник. Усі захисники України вписують свої імена в пам'ять поколінь, пришвидшують єднання всіх громадян, які усвідомлюють своє майбутнє в Україні.

Перемога завжди здобувається кров'ю бійців, але як казав полковник Євген Коновалець: “У великій світовій драмі наших днів ми маємо до вибору: або бути творцями, або жертвами історії”.

Пугач В.В.
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

РЕЙДОВІ ДІЇ В ХОДІ ПЕРШОГО ЗИМОВОГО ПОХОДУ ДІЄВОЇ АРМІЇ УНР (1919–1920): ДИСКУРС ПРОБЛЕМИ

Перший зимовий похід з'єднань Дієвої армії України (6 грудня 1919 – 6 травня 1920) вважається однією з найвдалиших операцій, реалізованих українською армією в ході воєнних дій 1917–1921 рр. Успіх організації рейдових дій у ході Другого зимового походу необхідно розглянути у кількох аспектах.

По-перше, відмова діяти у великих оперативних об'єднаннях. Так, частини Наддніпрянської армії були переформовані у чотири збірні групи (Запорізьку, Київську, Волинську та 3-ю стрілецьку дивізію). У ході рейду збірні групи іноді розподілялися за окремими частинами та підрозділами з індивідуальними маршрутами руху і визначеними районами збору.

По-друге, намагання збільшення мобільності частин з'єднань за рахунок активного використання кінних підрозділів або підрозділів на тачанках та возах. Але негативним фактором у реалізації цієї мети були великі санітарні втрати у вигляді хворих на тиф.

По третє, відмова від обтяжливих запасів матеріально-технічного забезпечення. Продукти харчування та фураж забезпечувалися за рахунок цивільного населення шляхом скупки або реквізиції; озброєння та боєприпаси – за рахунок трофеїв, отриманих у розгромлених частинах противника.

По четверте, відмова від бойових зіткнень з великими угрупованнями Червоної та Добровольчої армії, намагання діяти у проміжках між ними та у їх тилах, перерізати їхні комунікації, у першу чергу – залізниці.

У ході рейдів зведених груп велика увага приділялася питанням бойового забезпечення, а саме організації розвідки (військової та агентурної), тактичного маскування (приховуванням дій своїх військ, дезінформацією противника, демонстративними діями), похідної охорони.

Маршрути рейдів зведених груп пролягали територіями сучасних Житомирської, Київської, Черкаської, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської та Вінницької областей.

У ході рейду зведені групи подолали більше ніж 2500 км, здійснили форсування декількох потужних водних перешкод, у тому числі Південний Буг і Дніпро. Середній темп просування з'єднань Дієвої армії УНР складав 30 км за добу.

Ними було проведено більше п'ятдесяти успішних боїв, серед яких найвизначнішим було взяття тилової бази 14-ї радянської армії у Вознесенську 16 квітня 1920 року.

Таким чином, у ході Першого зимового походу набула розвитку тактика рейдових дій, яка стала запорукою перемог Дієвої армії УНР у взимку 1919 – навесні 1920 років.

Розумний О.Д.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ

УЧАСТЬ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНІЙ МИРОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЕГІДОЮ НАТО В 1992–2000 РОКАХ

Участь Збройних Сил України у миротворчій діяльності є однією із важливих складових зовнішньої політики держави та забезпечення її національної безпеки. Україна з моменту набуття нею статусу суверенної держави стала активно виконувати рішення Ради Безпеки ООН щодо надання військових контингентів, матеріально-технічної допомоги і відповідних засобів обслуговування для підтримання чи відновлення міжнародної безпеки.

Безпосередня практична участь України у миротворчих операціях розпочалася із затвердженням Верховною Радою України 3 липня 1992 р. Постанови “Про участь батальйонів Збройних Сил України в Миротворчих Силах Організації Об’єднаних Націй в зонах конфліктів на території колишньої Югославії”.

За даними С. М. Попка, з 1992 р. по 2020 роки понад 45 тис. військовослужбовців ЗС України було задіяно у понад 27 міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки у різних куточках світу.

Україна з 1992 р. бере участь у врегулюванні збройних конфліктів та забезпеченні міжнародної безпеки на світовому і регіональному та субрегіональному рівнях. Миротворча діяльність України реалізовувалася за такими пріоритетними напрямками: співробітництво з ООН, ОБСЄ, НАТО та іншими міжнародними організаціями. Зокрема, Збройні Сили України співпрацювали з країнами НАТО у миротворчій діяльності Сил виконання Угоди (IFOR) та Сил стабілізації (SFOR) у Боснії та Герцеговині (1995–1999 рр.); Тактичних Силах НАТО в Македонії (1998–2004 рр.); Міжнародних Силах із підтримання миру в Косово (1999 р.); Міжнародних Сил сприяння безпеці в Афганістані (ISAF) з 2001 року.

Участь підрозділів Збройних Сил України у миротворчих місіях сприяла розвитку взаєморозуміння та взаємовигідних відносин із країнами на двосторонній та багатосторонній основі, створюючи своєрідний клімат довіри і братерства. Зростав авторитет України на світовій арені. Вирішувалося завдання досягнення взаємосумісності з країнами-членами НАТО. Збройні Сили України збагачувалися бойовим досвідом. Набутий бойовий досвід у миротворчих місіях Збройні Сили України успішно використовують у боротьбі проти збройної агресії РФ, яка своїм вторгненням в Україну розв’язала широкомасштабну війну.

Сотниченко В.М., к.пед.н., доцент
Військовий інститут телекомунікацій
та інформатизації імені Героїв Крут,
м. Київ

ТАКТИКА БОЮ СКІФСЬКОГО ВІЙСЬКА У СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ

Походження українців тісно пов’язане з племенами, які колись жили на землях сучасної України або мігрували через них. Таких племен і народів було немало: скіфи, гуни, сармати, слов’яни, половці, татари. Скіфи вперше згадуються в асирійській джерелах в VII ст. до

н. е. Цей войовничий народ прийшов з Малої Азії, розселився у Причорномор'ї, підкоривши на своєму шляху місцеві племена, і заснував потужну державу, що у період розквіту тягнулася від українських степів до Уралу. Змішавшись із фракійцями, які жили на захід від Дністра, скіфи стали предками сучасних буковинців, гуцулів і бойків.

У стародавньому світі скіфське військо здобуло славу непереможного. Ця слава, пройшовши століття, закріпилася за нашими предками – давніми слов'янами. Ще у роки Нестора-літописця Київську державу іноді називали Велика Скуфь. Як відомо, всі вільні люди у Скіфії були воїнами. Адже кожен чоловік і чимало жінок з дитинства уміли швидко скакати на коні, влучно стріляти з лука і так само влучно кидати мотузкові петлі – аркани.

За свідченням Геродота, скіфи натягували тятиву лука не до грудей, як всі інші народи, а до протилежного плеча. Таким чином забезпечувався максимальний натяг тятиви, і стріла летіла з забійною силою на відстань 200–300 метрів. Стріляли кінні лучники однаково добре як з лівого, так і з правого плеча, а це означає, що в битві вони практично не мали зон, закритих для обстрілу. Також був ще один елемент “скіфський постріл”, який дивує сучасних істориків – стрільба з лука назад, обернувшись у сідлі.

Скіфи, про яких Геродот повідомляє, що всі вони “кінні лучники” (по-грецьки – “гіппотоксоти”) і “воюють верхом”, сходилися з противником на відстань пострілу з лука і обсіпали ворога хмарою стріл. Потім, коли той намагався зблизитися, повертали назад і віддалялися, не перестаючи при цьому стріляти. Якщо противник у паніці тікав – легка скіфська кіннота наздоганяла його. Таким чином вони могли знищити будь-яку армію, не вступаючи з нею у ближній бій, обстрілюючи противника і тримаючись на безпечній для себе відстані.

Бойовий порядок скіфського війська міг бути кінним або змішаним (піхота і кіннота), в окремих випадках – пішим. Скіфи застосовували зімкнені і розімкнені бойові порядки кінноти. Шиккування війська здійснювалося в лінію, клином, окремими частинами (групами). Центральне положення кінноти у бойовому порядку визначалось її вирішальним значенням. Результат бою значною мірою залежав від мужності, спритності й уміння кожного окремого воїна. Пізніше, з появою у VI ст. до н.е. важко озброєної панцирної кінноти і військової дружини, бойовий порядок скіфського війська зазнав подальшого розвитку.

Стеців Я.В.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ОФІЦЕРІВ-АРТИЛЕРИСТІВ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ АРМІЇ У ПЕРШІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Загальновідомо, що офіцерський корпус становить основу будь-якої армії. Дослідник українського офіцера М. Литвин влучно зауважив, що “...жодна армія, незалежно від рівня озброєння і вишколу, не може перемагати без досвідчених воєначальників. Її лице завжди визначають генералітет і офіцерський корпус – становий хребет війська”.

Серед офіцерського корпусу австро-угорської армії українці були представлені хоч і не чисельним складом, та все ж їхня діяльність помітна на фронтах Першої світової війни (1914–1918 рр.). Здобутий ними бойовий досвід мав важливе значення у подальшому під час

революційних подій та державотворчих процесів (головним чином будівництва війська) на українських землях у (1917–1921 рр.).

Завдяки комплектуванню армії за територіальним принципом у військових частинах Австро-Угорщини, які дислокувалися на Галичині та Буковині, українські рядовики переважали інші національності. Попри незначний відсоток українців серед офіцерського корпусу напередодні війни (приблизно 0,5 % або 67 осіб), переважна більшість здобула чин уже під час бойових дій. Так, до початку світової війни в австро-угорській артилерії служило лише 12 офіцерів-галичан, а під її кінець їх було вже понад 43.

Обстановка на фронті змусила австро-угорське командування збільшити кількість гарматних підрозділів. Проте такі заходи вимагали й збільшення чисельності офіцерів, адже існуюча система підготовки офіцерських кадрів вже не задовольняла попит. Військове керівництво намаглося вирішити проблему запровадженням однорічних прискорених курсів. За нашими підрахунками саме у такий спосіб здобули звання близько 43 українських офіцерів-артилеристів.

Галицькі офіцери очолювали гарматні батареї та дивізіони австро-угорської армії на Східному, Італійському, Сербському та Румунському фронтах. За проявлену відвагу та професіоналізм 11 офіцерів-артилеристів були удостоєні вищих державних нагород Австро-Угорщини.

Після розвалу монархії Габсбургів політичні погляди в українському офіцерському середовищі розділилися: одні демонстрували невпевненість та висловлювали побоювання щодо свого майбутнього, інші (бойові офіцери) шукали сприятливої розв'язки війни на користь власного народу. Переважна більшість українських офіцерів-гармашів відносилася до другої категорії. З початком революції на українських землях здобутий ними бойовий досвід став у нагоді вже під час Листопадового Чину та польсько-української війни. Загалом понад 100 галицьких офіцерів-артилеристів воювали за українську самостійність.

Аналіз їхньої бойової діяльності на початку ХХ ст. набуває особливої актуальності тепер, під час російсько-української війни, адже сприяє відновленню зруйнованих комуністичним режимом військових традицій та вихованню сучасних офіцерів ракетних військ і артилерії Збройних Сил України.

Тацієнко В.С., к.і.н.

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань*

БЛАГОДІЙНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ “КИЇВСЬКИХ ЄПАРХІАЛЬНИХ ВІДОМОСТЕЙ”)

Упродовж Першої світової війни православне духовенство проводило активну благодійницьку діяльність. Одним із першочергових завдань духовенства була допомога сім'ям мобілізованих вояків. За розпорядженням Св. Синоду створювалися парафіяльні опікунські ради, до складу яких входили члени причтів і церковні старости. Їх мета полягала у матеріальній підтримці родин військових, шляхом збору пожертв із вірян, а за їх недостатності на ці потреби мали виділятися церковні кошти. На сторінках “Київських

епархіальних відомостей” було відзначено священика с. Узин Радомишльського повіту В. Соломоновського за “старанну” роботу щодо організації пожертв на користь родин військових. Парафіяльні клірики взяли на себе обов’язок по збору різного роду пожертв на потреби військових.

Церковне керівництво залучало священо- і церковнослужителів, учителів парафіяльних шкіл до документального обліку біженців. Духовенство мало й подбати про їх облаштування на нових місцях. На XXXI Київському епархіальному з’їзді депутатів духовенства (23 вересня – 6 жовтня 1915 р.) було прийнято рішення про звернення до вірян, братств, парафіяльних рад прийти на допомогу біженцям, зокрема, теплими речами з огляду на наближення зими.

Одним із ключових напрямів благодійницької діяльності православного духовенства у роки війни було облаштування лікувальних установ для поранених військових. На початку війни було прийнято рішення про відрахування 5% від прибутків храмів та 2% від загальних доходів парафіяльних кліриків на утримання Лазарету імені церков і духовенства м. Києва і Київської епархії. Тільки за перший рік війни сукупні пожертви (у тому числі речами) від Київської епархії оцінювалися у 403585 руб. 45 коп. Найбільшу частину склали відрахування на шпиталі, необхідні на фронті речі та продукти, матеріальну підтримку родин військових. За свій рахунок епархія утримувала 9 шпиталів на 448 ліжко-місць та надавала приміщення для понад 8 тис. осіб. Особливу роль в організації благодійницької допомоги відіграло Київське Свято-Володимирське братство.

Монастирі епархії здебільшого спрямовували зусилля на утримання лазаретів, догляд військових у якості сестер милосердя, пошиття білизни. Також при монастирях створювалися притулки для дітей-сиріт, батьки яких загинули на фронті.

Ще один напрям благодійницької діяльності епархіального духовенства полягав у відправленні на фронт подарунків на свята, як то Різдво, Пасха. Так, Київське Свято-Володимирське братство до свята Великодня 1916 р. передало військовим 2 тис. пар білизни, 1 тис. пар онучів, 20 пудів печива, 5 пудів цукру, 10 пудів пасок, 5 пудів коржів, 10 пудів шкіри та підощв, 2 пуди мила, 1 тис. яєць, 50 тис. цигарок, 1 тис. конвертів, 1 тис. аркушів паперу, махорку та сірники.

Отже, з початком Першої світової війни Православною церквою була запроваджена ціла система церковної доброчинності, яка мала вагомні результати. Головними складниками благодійницької роботи були: підтримка сімей військових, допомога воякам на фронті та біженцям, створення та утримання шпиталів.

*Терський С.В., д.і.н., професор
Національний університет “Львівська
політехніка”, м. Львів*

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ ГАЛИЦЬКОГО І ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВ У XII–XIII ст.: ВІД ПРОТИСТОЯННЯ ДО ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Відносини Галицького та Волинського князівств на початковому етапі визначали різні умови входження земель до складу Київської держави. Присутність у напластуваннях городищ Волині X–XI ст. статусних срібних скарбів опосередковано вказує на винищення

київською владою місцевої племінної еліти. Натомість на галицьких городищах цього періоду подібних скарбів цього часу досі не виявлено.

Подальша історія цих земель, відома з писемних джерел, вказує на стабільно тісний зв'язок волинського боярства із представниками династії Рюриковичів та постійне протистояння поміж Рюриковичами та місцевими боярськими родами у Галичині.

Встановлено, що саме позиція місцевої еліти визначала опозиційність Галицького князівства щодо централізаторської політики великих київських князів. Наслідком цих протистоянь була низка великих битв між київськими та галицькими князями, у яких Волинь виступала тиловою базою Києва. Ці битви відбувалися у 1099, 1144 рр. на Рожному полі неподалік сучасного Львова, у 1099 р. на р. Вягр під Перемишлем та на р. Білці під Звенигородом у 1144 та 1146 рр., а також 1154 р. – на Сереті неподалік Тереховлі. Остання битва була особливо кровопролитною. За повідомленням літописів, київський князь та безпосередній володар Волині на той час Ізяслав Мстиславович наказав стратити майже всіх полонених галицьких дружинників. “І був плач великий по всій землі Галицькій”.

Однак невдовзі на тлі ослаблення ролі Києва та активізації дністровсько-бужського балто-чорноморського коридору зв'язки між Галичиною та Волинню швидко налагоджуються. Свідченням активної балтійської політики волинських князів стали тісні відносини із Тевтонським Орденем та Литвою. Натомість, тісні зв'язки із Візантією, незалежно від Києва, простежуються від самих початків Галицького князівства.

Свідченням орієнтації, принаймні значної частини галицького боярства на Волинь, були також прямі запрошення волинських князів на галицький престол (наприклад, пересопницького і луцького князя Мстислава Німого у 1212 р.).

Попри впертий опір частини боярства, яке орієнтувалося на зовнішні сили, насамперед Угорське королівство, більшість галицького боярства підтримала утвердження на галицькому “столі” князів із династії Романа Мстиславовича. Як відомо, економічною “віссю” союзу двох земель був розквіт галицько-волинського аналогу шляху “із варяг у греки”.

Союз Галицького та Волинського князівств дозволив князям проводити активну зовнішню політику, свідченням якої були відомі з писемних джерел походи у Центральну Європу, Прибалтику, Північне Причорномор'я. Військова могутність Галицько-Волинського князівства дозволила йому вистояти у протистоянні із Золотою Ордою та поряд із Тевтонським Орденем залишатися серйозною силою у Центрально-Східній Європі протягом майже всього XIV ст.

Трембецький А.В.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ПРАЦЯ ДМИТРА ВІТОВСЬКОГО НА ЧОЛІ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ЗУНР

9 листопада 1918 р. львівська делегація УНРади передала виконавчу владу Тимчасовому Державному Секретаріату (уряду), який очолив Кость Левицький. З-поміж іншого, посаду секретаря військових справ отримав тоді вже полковник Дмитро Вітовський.

З першого ж дня призначення секретар військових справ розпочав роботу з формування регулярних військових частин майбутньої Галицької Армії. 13 листопада Д. Вітовський видав розпорядження, яким окреслювалися принципи мобілізаційних заходів: територію Східної Галичини планувалося поділити на три військових області: Львів, Станиславів та Тернопіль, кожна з яких складалась б із чотирьох військових округів. Водночас документом оголошувалася мобілізація всіх військовозобов'язаних до 50-річного віку, а також призов на військове навчання юнаків 1883–1901 років народження. В умовах, коли потрібно було в найкоротші терміни сформувати якомога більше збройних підрозділів для оборони Львова, з 15 листопада Д. Вітовський самостійно виїжджав у повіті Східної Галичини, аби власноруч налагодити ефективну роботу місцевих військових комісаріатів та провести активну пропагандистську роботу серед цивільного населення.

Варто відзначити персональний внесок Д. Вітовського в розвиток тодішнього державотворення. Саме завдяки його зусиллям уже впродовж листопада 1918 – лютого 1919 рр. вдалося сформувати кістяк понад стотисячної боєздатної Галицької Армії, яка хоч і потерпала від постійного дефіциту власних вищих старшин, доброго вишколу та стабільного матеріального забезпечення, але її військові були добре мотивованими на боротьбу в горнилі польсько-української війни та національно свідомими – зорієнтованими на возз'єднання ЗУНР та УНР у єдину державу. Його прихильником був і сам Д. Вітовський. При цьому, виступаючи 2 січня 1919 р. на УНРаді, він все ж пропонував зважено та конструктивно підходити до процесу об'єднання двох частин України та конкретизувати документотворчий процес з обох сторін та зберегти широку автономію ЗУНР у складі УНР, принаймні до проведення у Києві Національних Зборів.

Водночас Д. Вітовський продовжував докладати усіх зусиль на зміцнення Галицької Армії – генерально аби перевести оборонні бої до наступальної тактики на всій лінії польсько-українського фронту. Однак розбіжності навіть всередині західноукраїнського політикуму не завжди цьому сприяли. Потенційним був конфлікт між Д. Вітовським та президентом УНРади Є. Петрушевичем, а також очільником Державного Секретаріату С. Голубовичем, яким не завжди подобалися надмірні амбіції молодого полковника. Зі свого боку, Д. Вітовський почасти критикував непродумані рішення керівників ЗУНР, як це було із пропозицією С. Голубовича відправити частину Галицької Армії на допомогу закарпатським українцям, що закінчилося фактично поразкою та загостренням відносин із Угорщиною та Чехословаччиною. Останньою краплею терпіння Д. Вітовського стало самовільне рішення Є. Петрушевича від 12 лютого 1919 р. щодо напрямку проведення чергової військової операції на визволення Львова, що, на думку полковника, було недалекоглядним та провальним зовнішньополітичним кроком. У результаті полковник Д. Вітовський подав у відставку з посади Державного Секретаря військових справ – вочевидь, не бажаючи бути другорядним гравцем у руках політичних сил і виконувати та нести відповідальність за їх часом волонтаристські дії.

*Трофимович Л.В., к.і.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ (СЕРЕДИНА 1940-х – ПОЧАТОК 1950-х рр.)

В умовах повномасштабної війни РФ проти України важливого значення набуває творче використання досвіду підпільно-повстанського руху, насамперед середини 40-х – 50-х років ХХ століття, для якого була характерна широка участь жінок, із залученням яких він дійсно став масовим. Діючи у жіночій мережі ОУН і УПА, українки виконували різноманітні функції.

Щодо конкретних форм участі жінок у визвольному русі, то у першу чергу потрібно виокремити медичну службу. На плечі жінок, котрі склали більшість персоналу упівської медичної служби, лягали труднощі війни на рівні з бійцями. Адже у підпільному шпиталі відновлювали сили УПА, а у польових умовах і в суворій секретності це було надзвичайно важкою справою.

Яскраву сторінку вписало жіноцтво у тогочасну історію пропагандистської діяльності. Уже на початку 40-х років існувала жіноча мережа з метою пропаганди і донесення правдивої інформації про становище на українських теренах. На рівні з чоловіками жінки стійко долали усі складнощі, з якими зустрічались у друкарнях-криївках. Зауважимо, що пропагандистська робота становила надзвичайну небезпеку для жінок, особливо після повернення радянського режиму, оскільки її здійснення реально загрожувало життю не лише останніх, а й їхнім родинам.

Важливою функцією підпільниць було залучення їх до референтури зв'язку. В окупаційний період пріоритетними стали збирання та поширення потрібної інформації та літератури. Вимоги до зв'язкових ставилися надто суворі, оскільки вони мали бути ідейними і твердими, аби після арешту вистояти та не зрадити.

Вагому роль відігравали жінки і у системі Служби безпеки ОУН. Ця надто відповідальна ланка підпілля тривалий час була недоступною для жінок. Однак з огляду на те, що жінки були під меншою підозрою в органів держбезпеки, ніж чоловіки, а до того ж багато з останніх потрапили під примусову мобілізацію до лав Червоної армії, з 1944 р. жінок почали активно залучати до роботи в українській спецслужбі, у тому числі призначати на посади керівників розвідки СБ районного проводу. Низка жінок обіймала відповідальні посади. Так, Дарія Ребет входила до складу Проводу ОУН і УГВР. Калину Лукань ("Галина") призначили очільницею Косівського надрайонного проводу ОУН.

Важливо підкреслити, що масова участь жінок у підпільно-повстанському русі дала їм змогу переглянути усталені уявлення про нормативну жіночність, зрушити деякі з її фундаментальних засад, подекуди вийти за межі традиційних гендерних способів життя. Як впливає зі спогадів колишніх учасниць підпілля, зростання їхньої національної свідомості у тогочасних умовах сприяло істотним змінам в ієрархії цінностей: часто вони свідомо приносили в жертву свої материнські почуття і обов'язки в ім'я національної ідеї.

Отже, участь жінок у підпільно-повстанському русі мала різноманітні прояви. Праця останніх забезпечувала українським повстанцям безпечний тил, медичний догляд і необхідну

допомогу для їхніх родин. З огляду на потреби повстанців, зросла кількість жінок і у пропагандистській, зв'язковій, розвідувальній референтурах, у Службі безпеки. Стоячи пліч-о-пліч з повстанцями-чоловіками, вони виборювали незалежність України. Через це нерідко завершальним періодом їхньої діяльності були смерть або тривале перебування у радянських в'язницях і таборах.

Філіпов В.К., к.і.н.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ*

ІСТОРИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Уже незабаром десятки років як Україна перейшла у смугу історичних перетворень, яку історики і політологи визначили як “перехідний період” або “транзит”. Говорять також про модернізацію, постмодернізацію. Однак йдеться про те саме: величезна частина європейського простору, населена п'ятьма десятками мільйонів людей, починаючи з початку 1990-х років минулого сторіччя, щодня і щогодини зазнає змін глибинних основ людського життя, перетворення базисних економічних, політичних, соціальних структур, культури і власності, способу і стилю життя.

Ці процеси треба розглядати не як хаотичне нагромадження випадкових явищ, а як елементи нової цивілізації, що народжується у новому тисячолітті. Багато реалій сучасного життя треба розглядати в новому контексті теорії модернізації, яка вивчає моделі та варіанти наближення традиційних суспільств до сучасних норм та стандартів. Процес глобалізації переводить модернізацію на локальний рівень і позбавляє її єдиного зразка, бо класичне розуміння цього процесу є надто жорстким. Воно вимагає взаємозв'язку всіх параметрів, що відбуваються під час переходу від традиційного до сучасного суспільства. Нездійсненність та недотримання цих вимог на основі моделі наздоганяючої модернізації призвели до створення постмодернізаційної теорії розвитку.

Суспільство потребує нових орієнтирів реальної модернізації, тому зрозуміло, що кожен народ вибирає свій спосіб руху, спираючись на цивілізаційний досвід та на власні історичні надбання. В сучасний період для нашого суспільства характерна наздоганяюча модель модернізації, метою якої є створення ринкового, демократичного громадянського суспільства. Процеси, що відбуваються в нашому суспільстві, кваліфікуються як трансформаційні як за своєю суттю, так і за своєю спрямованістю. Вони виявляють низку проблем, серед яких проблема структурно-цивілізаційного вибору, відповідність модернізаційним та культурно-історичним перетворенням.

Специфіку сучасного періоду в історії українського суспільства становлять зміни соціальної структури. Проблеми змін відзначаються в економічній, соціальній, державній, культурній сферах, де виникають нетривкі та аморфні форми. Вітчизняний номенклатурний капіталізм не має нічого спільного із західним продуктивним підприємництвом, який базується на незалежності владних та економічних сфер суспільства. Тому постає питання про необхідність з боку суспільства зважитися на певний варіант структурного вибору.

Сучасний період розвитку в суспільстві характеризується трансформацією соціальної сутності основних складових соціальної структури, тобто соціальних класів, груп, спільнот.

Трансформація суспільства у межах соціокультурної площини має полягати у визначенні своєї ідентичності, самотності, подоланні аморфності в соціумі. Життєздатність соціуму багато в чому визначається спроможністю соціальних груп до адекватної реакції на динаміку різких, докорінних соціальних змін.

Таким чином, соціальна природа конструктивної соціальної активності сучасного українського соціуму “лежить” у площині “соціальна взаємодія – соціальний діалог – соціальна довіра”.

*Харламов М.І., д.і.н., професор
Національний університет цивільного
захисту України, м. Харків*

МОЛОДІ ПОЖЕЖНИ У БОРОТЬБІ З ВОГНЕМ У СЕЛАХ УКРАЇНИ У 1930-х РОКАХ

З початку 1930-х років в Україні при сільських добровільних товариствах та командах почали формуватися загони вогнеборців з осіб, молодших 18 років, під загальною назвою “Загони молодих пожежних дружинників”. Головною метою створення таких загонів було навчити молодь пожежно-технічним знанням та виховати в них почуття громадської свідомості та відповідальності за взяті суспільні зобов’язання. Членами загонів молодих пожежних добровольців могли бути особи віком від 16 до 18 років, яких набирали з числа робітничої, колгоспної та бідняцько-середняцької молоді. Молодь, яка бажала вступити до цих організацій, зараховувалася туди згідно з правилами вступу для дорослих добровільних пожежних колективів.

Начальника загону молодих дружинників призначав керівник дорослої команди з дійсних членів пожежного товариства чи дружини та затверджували загальні збори добровільного пожежного товариства (ДПТ). Загін молодих вогнеборців поділявся на ланки – сокирників, трубників та охоронців. Начальників ланок обирали загальні збори членів загону, затверджував начальник дорослої дружини. Лише начальник дружини мав право за поданням начальника загону брати на службу людину до певного загону чи ланки, здійснювати переведення між підрозділами представників особового складу. Молоді пожежні проводили навчання зі справи боротьби з вогнем під керівництвом начальника загону та під загальним наглядом керівника дружини вогнеборців, згідно з інструкцією внутрішнього устрою бойової частини добровільного пожежного товариства.

Члени загону молодих пожежних несли встановлені чергування лише протягом заздалегідь встановленого часу (від 8 до 20 годин) і лише у якості допоміжної сили головного складу дорослого пожежного колективу. Під час пожеж або загальних пожежно-технічних навчань підрозділ молодих добровольців переходив під управління начальника дружини. Він міг передавати окремі ланки колективу у розпорядження дорослих вогнеборців за профілем роботи (юні сокирники підпорядковувалися керівникові досвідчених сокирників, молоді охоронці йшли до дорослих тощо). Причому голова молодих вогнеборців здійснював загальне спостереження за їх роботою у різних загонах. Підлітки на пожежах залучалися лише до виконання допоміжних робіт, що не були безпосередньо пов’язані з гасінням пожеж. Явка молодих вогнеборців на пожежу у нічний час (з 20.00 години до 8.00 години) або при температурі повітря нижче 12 градусів по Цельсію не була

обов'язковою. Переміщення юних добровольців на обозі дружини дозволялося лише за дозволом командира пожежного колективу.

Юні українські пожежні добровольці робили вагомий внесок у боротьбу з вогнем в українських селах у 1930-х роках, у подальшому багато з них ставали професійними вогнеборцями та ставали до лав пожежної охорони нашої країни.

Чорненький Р.В., к.і.н.

Філія Національного військово-історичного музею України – музей “Герої Дніпра”, м. Івано-Франківськ

ЗАЛІЗНИЧНА СТАНЦІЯ ХРИПЛИН ЯК СТАВКА ДІЄВОЇ АРМІЇ УНР ПІД ЧАС ЇЇ ПЕРЕБУВАННЯ НА СТАНИСЛАВІВЩИНІ У ЛИПНІ–ВЕРЕСНІ 1920 р.

Під час українсько-польсько-більшовицької війни 1920 р. Дієва армія УНР була змушена відступити під натиском Червоної армії у Східну Галичину та зайняти оборону на Тернопільщині. Саме тоді Симон Петлюра обрав для розташування Ставки армії УНР залізничну станцію Хриплин, поблизу Станиславова (сучасного Івано-Франківська). Згідно зі спогадами кадета військової юнацької школи армії УНР, вміщених в українському військово-патріотичному журналі “Літопис Червоної Калини” в № 10 за 1931 р., юнацька школа та армія УНР відступила з Кам'янця-Подільського близько 10 липня 1919 р., із Городенки кадети залізницею були відправлені до польського міста Ясла, за побажанням Головного Отамана дислокувати юнацьку школу у прифронтовій смузі, кадети близько 25 липня 1920 р. прибули до станції Хриплин, де були вишикувані перед Симоном Петлюрою, який у супроводі прем'єр-міністра УНР В'ячеслава Прокоповича оглянув їх. Дислокувалася юнацька школа армії УНР у Станиславові, на вулиці Голуховського (сучасна вул. В. Чорновола) у колишній в'язниці “Діброва”.

На нашу думку, Симон Петлюра прибув до Хриплина усередині липня 1920 р., перебував він тут із перервами, пов'язаними із виїздом на фронт до кінця вересня 1920 р. Коли червоні козаки Віталія Примакова захопили м. Стрий та відрізали Станиславів 23 серпня 1920 р. від залізничного сполучення, Ставка армії УНР деякий час перебувала в Коломиї, 24 серпня вона знову повернулася до Хриплина. У період між 20–25 вересням 1920 р. Головний Отаман перебував на фронті, на рубежах р. Дністер, згодом ненадовго повернувся до Хриплина, а 30 вересня 1920 р. був уже зі Ставкою армії УНР у Кам'янці-Подільському.

Цікаві спогади про повсякденне життя Симона Петлюри на залізничній станції Хриплин залишив працівник інформаційного відділу, хорунжий армії УНР Степан Магальяс “Року Божого 1920-го у Хриплині над Бистрицею”, опублікованих у канадському українському журналі “Дороговказ” в № 13 за 1966 р. Під Ставку армії УНР станція Хриплин була вибрана не випадково, бо вона була великою вузловою станцією. Штаб армії УНР розташовувався у залізничному поїзді, який складався із пасажирських та товарних вагонів. У них були розташовані – канцелярія Головного Отамана, оперативний відділ Дієвої армії УНР на чолі з генерал-поручиком Михайлом Омеляновичем-Павленком, відділ контррозвідки Дієвої армії УНР полковника Миколи Чеботаріва, інформаційний відділ Дієвої армії УНР, охоронний відділ Штабу Головного Отамана, адміністративні та

господарські установи. За словами автора: “Цілий цей штабовий ешелюон займав бічну залізничну лінію побіч станції попри дорозі, що провадила до річки Бистриці. Дорога ця була обсажена великими вербами і садами та провадила до пляж над Бистрицею. Це було гарне і затишне місце. Наше вояцтво із Охоронної Команди, як також урядовці Штабу, мали велику приємність після служби полоскатися і пливати у студенних водах Бистриці”. Під час перебування на залізничній станції Хриплин Симон Петлюра написав та видав багато наказів по Дієвій армії УНР, листи та телеграми до польського уряду та Юзефа Пілсудського. У той час у Станиславові виходили три україномовних газети – “Козацька думка”, газета Дієвої армії УНР, “Україна” та “Українське слово”, остання виходила майже до кінця листопада 1920 р. Під час перебування частин Дієвої армії УНР у Станиславові комендантом міста був український полковник Михайло Шулаїв.

Важливою подією для відносин між двома союзними арміями була зустріч на залізничному вокзалі Станиславова 5 вересня 1920 р. Головного отамана військ УНР Симона Петлюри та Начального Вождя Польщі, маршала Юзефа Пілсудського в рамках посвячення відремонтованого бронепοїзда армії УНР “Кармелюка” – так зване “Козацьке свято”. У боях біля Єзуполя над Дністром 22 серпня 1920 р. бронепοїзд підірвався на міні та зійшов з рейок, але його швидко відремонтували у залізничних майстернях Станиславова (сучасний Івано-Франківський локомотиворемонтний завод). Також на цьому підприємстві побудували три броньованих вагони для бронепοїзда армії УНР “Запорожець”, який заклали у Чорткові. Під час інспекції фронту маршал Юзеф Пілсудський прибув 4 вересня 1920 р. із Любліна та Замостя автомобільним ескортом до Львова, звідки о третій годині ночі 5 вересня виїхав через стрийський напрям до Станиславова. На початку святкування на залізничний перон прибули кадети військової юнацької школи армії УНР та згодом Головний отаман військ УНР Симон Петлюра. Спочатку урочисто зустрічали маршала Юзефа Пілсудського, після чого відбулася релігійна відправа у православному обряді із посвяченням бронепοїзда армії УНР “Кармелюка”. На кінець заходу залізничним пероном промарширували кадети юнацької школи. Лідери двох народів зробили спільні фотографії на пероні та у залізничному вагоні. Урочистість фільмувалася кінооператором Польської Телеграфічної Агенції, запис зберігся. Після урочистостей на залізничному вокзалі відбулася особиста зустріч між Симоном Петлюрою та Юзефом Пілсудським.

**СЕКЦІЯ 6.
ВІЙСЬКОВА ІСТОРІЯ: ВСЕСВІТНІЙ ВИМІР**

*Артимишин П.І., к.і.н.
Інститут українознавства
імені І. Крип'якевича НАН України,
м. Львів*

РОСІЙСЬКО-ГРУЗИНСЬКА ВІЙНА 2008 р.: ПОЛІТИЧНІ ВІЗІЇ В УКРАЇНІ

Російсько-грузинський воєнний конфлікт, “гаряча” фаза якого припала на 8–12 серпня 2008 р., опинилася в центрі уваги українського політикуму. Близько півночі 8 серпня, у день відкриття Олімпіади у Пекіні, грузинський генерал М. Курашвілі зробив офіційну заяву про перехід грузинських військ у наступ по всьому фронту, аби відновити у Південній Осетії конституційний порядок (цікаво, що з такою ж фразеологією у 1999 р. В. Путін розпочинав Другу чеченську кампанію), попри те, що ще напередодні, близько 19 години вечора 7 серпня, грузинський лідер М. Саакашвілі в режимі прямого телевізійного звернення оголосив про одностороннє припинення вогню.

У результаті розпочалися повномасштабні збройні сутички між грузинами з одного боку, та осетинами, їхніми союзниками абхазами, а згодом – і регулярними російськими військами – з іншого. Останні, перейшовши у другій половині дня 8 серпня у контрнаступ, не лише вибили грузинів із Цхінвалі – головного міста Південної Осетії, із території всього регіону, а й перейшли на підконтрольні Грузії терени, а вже 11 серпня зупинилися лише за 45 км від Тбілісі. Втім, за активного посередництва Заходу, насамперед, президента Франції Н. Саркозі до 12 серпня вдалося виробити спільний план врегулювання військового протистояння в Грузії. Однак повноцінного втілення плану досягнути одразу не вдалося: 26 серпня 2008 р. російський президент Л. Медведєв підписав указ про визнання РФ Абхазії та Південної Осетії, а виведення російських військ із Грузії затягнулось аж до осені 2008 року.

Уже з першого дня воєнного конфлікту серед українських політичних кіл окреслилися два табори – прогрузинський та проросійський, відношення до яких корелювались особистісними та колективними політичними, ідейними, ментальними, а то і прагматичними (із розрахунку) симпатіями, часто перетворюючись із оцінки зовнішньополітичної ситуації на суперечки і дискусії всередині країни. Наближені до тодішнього президента В. Ющенка кола зайняли відверто прогрузинську сторону, а сам український глава держави відвідав Тбілісі на тлі загрози російської окупації на знак підтримки свого візаві Михайла Саакашвілі. До того ж, аби безпосередньо ознайомитись із військовою ситуацією, як і із метою проведення активних консультацій із керівниками інших держав із врегулювання ситуації у регіоні, до грузинської столиці відправився також спочатку перший заступник міністра МЗС К. Єлисеєв, а 10 серпня – і сам міністр В. Огризко. Утім, здебільшого серед українських політиків переважало нейтральне ставлення до військових дій на Закавказзі, особливо в середовищі прем'єр-міністра Ю. Тимошенко та В. Литвина. Натомість представники “Партії регіонів” та Комуністичної партії України займали в оцінюванні воєнного конфлікту проросійські позиції, звинувачуючи саме офіційний Тбілісі у початку бойових дій та підтримуючи ідею визнання вслід за РФ незалежності Абхазії та Південної Осетії.

Отже, попри наявність такої різноманітної палітри точок зору, у стінах парламенту так і не вдалось прийняти якоїсь чіткої консолідованої офіційної позиції, незважаючи на відповідні заклики тодішнього спікера українського парламенту А. Яценюка.

Бень Я.О.

*Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНА-НАТО: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Ідея співробітництва України з НАТО сягає 1992 року та знайшла подальший розвиток у 2000-х рр., у ході якого Україна активно розвиває правові й організаційні механізми співробітництва з НАТО. Проаналізовані нормативно-правові акти свідчать, що наша держава активно враховує нову геополітичну ситуацію, реалії російської геополітики, спрямовані проти України, та прагне досягнути повноцінного членства в Альянсі, оскільки це може стати одним із найдієвіших шляхів захисту національних інтересів країни.

Етапами євроатлантичної інтеграції України визначено:

1992–1997 рр. – створення основ співробітництва України з НАТО;

1997–2005 рр. – інтенсифікація співробітництва України з Альянсом;

2005–2008 рр. – підготовка України до подання заявки на повноцінне членство в НАТО;

2008–2010 рр. – продовження співробітництва України з Альянсом з одночасним відтермінуванням її вступу на невизначений термін;

2010–2014 рр. – гальмування співробітництва України з НАТО за ініціативою української сторони;

2014–2019 рр. – повторна інтенсифікація співробітництва України з Альянсом із законодавчим (конституційним) закріпленням майбутнього членства в НАТО.

2020 р. – по теперішній час – інтенсифікація співробітництва України з Альянсом в умовах російсько-української війни, подання заявки на повноцінне членство в НАТО.

Наразі в Україні функціонує система міждержавного співробітництва у сфері безпеки, яка складається з таких механізмів: механізми партнерства і співробітництва з міжнародними та регіональними організаціями з питань екологічної та економічної безпеки, цивільного захисту; механізми воєнно-політичного, військового та військово-технічного співробітництва; механізми співробітництва у сфері реформування Служби безпеки та сектору розвідки України; механізм партнерства Україна – НАТО щодо підвищення обізнаності громадянського суспільства.

Механізм партнерства і співробітництва із регіональними організаціями з питань безпеки має на меті забезпечення нормалізації міждержавних економічних та політичних відносин у контексті забезпечення національної безпеки України з урахуванням впливу чинників економічної та політичної глобалізації. Структурно цей механізм включає в себе: Міністерство закордонних справ України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство фінансів України, Міністерство енергетики та захисту довкілля України.

Механізми воєнно-політичного, військового та військово-технічного співробітництва мають на меті забезпечення нормалізації міждержавних військових відносин у контексті

забезпечення національної безпеки України з урахуванням впливу чинників воєнної глобалізації. Структурно цей механізм включає в себе: Міністерство закордонних справ України, Міністерство оборони України.

Бондарчук І.Л.
Генеральний штаб Збройних Сил
України, м. Київ

МІСІЯ ООН У СПРАВАХ ТИМЧАСОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В КОСОВІ. ІСТОРІЯ ТА СИМВОЛІКА

Місія ООН у Косові, UNMIK, була заснована відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН від 10.06.1999 № 1244. Перед місією було поставлено завдання щодо врегулювання серйозної гуманітарної ситуації у Косові, забезпечення повернення біженців і запобігання ескалації конфлікту між сторонами у регіоні шляхом створення тимчасової цивільної адміністрації на чолі з ООН, під керівництвом якої населення Косова могло б поступово почати користуватися існуючою автономією. Головними завданнями місії є: здійснення основних адміністративних функцій, сприяння встановленню істотної автономії й самоврядування в Косові, сприяння політичному процесу, покликаному визначити майбутній статус Косова, координування гуманітарної й надзвичайної допомоги, що надається всіма міжнародними організаціями, надання допомоги у відновленні ключових об'єктів інфраструктури, підтримання цивільного правопорядку, захист прав людини й гарантування безпечного і безперешкодного повернення всіх біженців у свої будинки в Косові, організація навчання представників цивільної поліції, робота засобів масової інформації, координація питань демократизації суспільства.

У формуванні військового і цивільного поліцейського компонентів UNMIK брали участь більше ніж 50 країн.

Главою UNMIK є Спеціальний представник Генерального секретаря ООН щодо Косова. Основним нормативно-правовим актом, відповідно до якого представники ЗС України беруть участь у складі національного персоналу України в Косові, є постанова Верховної Ради України від 19.11.1993 № 3626-XII “Про збільшення чисельності батальйону Збройних Сил України в Миротворчих Силах ООН на території колишньої Югославії та надіслання групи військових спостерігачів”.

Участь ЗС України у цій операції ООН у Косові розпочалася 31.01.2010. Основними завданнями національного персоналу визначено: планування та контроль діяльності військової компоненти місії, координація зусиль КФОР, EULEX та інших організацій, збір та аналіз інформації, спостереження за дотриманням законності та контроль за дотриманням прав людини, сприяння у наданні гуманітарної допомоги та підтримка діяльності засобів масової інформації.

Нарукавний знак місії ООН являє собою щит, вістрям донизу, на якому розміщені три широкі вертикальні смужки кольору хакі та оливи, розділені між собою вузькими білими смужками. У центрі емблеми розміщено територію Косова, на яку накладено емблему ООН. У верхній частині щита розміщено напис “UNMIK”, в нижній частині – “MLC” (Military Liaison Component). Нагрудний знак місії дублює нарукавну емблему та виконаний у кольорах, що на стрічці медалі ООН.

*Веденєєв Д.В., д.і.н., професор
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

РОЗВИТОК РОЗВІДУВАЛЬНОГО ПІДРОЗДІЛУ ОРГАНІВ ДЕРЖБЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР (1946–1954 рр.)

У складі створеного у 1946 р. Міністерства державної безпеки СРСР зовнішньою розвідкою відало Перше управління, в МДБ УРСР – Перше управління (з 1950 р. – Перший відділ). Оскільки експеримент зі створенням розвідувального об'єднаного відомства (Комітету інформації при Раді міністрів СРСР) виявився невдалим, то у складі МДБ СРСР наказом № 00333 від 17 жовтня 1949 р. відновили 1-ше Управління, до компетенції якого входило, зокрема, виявлення та відвернення підірвної діяльності антирадянських еміграційних центрів. Наказом МДБ СРСР № 00796 від 2 листопада 1951 р. у структурі відомства утворили Перше головне управління (ПГУ, робота за кордоном).

У перші післявоєнні роки зовнішня розвідка МДБ УРСР спромоглася придбати низку перспективних оперативних джерел у Німеччині, Австрії, інших європейських державах, вивести агентуру до США і Канади. До 1948 р. існував ряд закордонних оперативних груп МДБ УРСР, які згодом об'єднали у статусі “під резидентур” із резидентурами зовнішньої розвідки МДБ СРСР. Оперативні джерела набувалися за кордоном різноманітними шляхами: виведенням під виглядом втікачів з СРСР, засланням під виглядом представників націоналістичного підпілля, вербовкою їх учасників за кордоном, відновленням зв'язку із раніше залученими до співробітництва. Під час нетривалого злиття МВС та МДБ СРСР у 1953 – березні 1954 р. функції зовнішньої розвідки виконувало Друге управління об'єднаного МВС СРСР та другий відділ МВС СРСР. За наказом МВС СРСР № 002 від 14 березня 1953 р. за зовнішню розвідку відповідало 2-ге Головне управління. Зі створенням КДБ СРСР 13 березня 1954 р. функції зовнішньої розвідки остаточно закріплюються за ПГУ КДБ. Певна лібералізація суспільного життя СРСР після смерті Й. Сталіна (1953 р.), зростання відкритості держави та зовнішніх контактів за доби “відлиги”, розширення міжнародних зв'язків СРСР та союзних республік, активізація відносин із українською діаспорою (поряд із продовженням оперативного розробки чекістами діаспорного середовища, обумовленого протистоянням “холодної війни”) об'єктивно стимулювали підвищення ваги органів держбезпеки Української РСР по лінії зовнішньої розвідки.

Із утворенням у 1954 р. Комітету державної безпеки (КДБ) при Раді Міністрів (РМ) СРСР, функції зовнішньої розвідки покладалися на Перше головне управління (ПГУ) КДБ СРСР, яке зберігало свої функції аж до розпаду СРСР у 1991 р. Відповідно, розвідувальну роботу за кордоном в Україні здійснював перший відділ КДБ при РМ Української РСР. По лінії роботи проти закордонних центрів ОУН органи держбезпеки УРСР активно взаємодіяли зі спецслужбами союзників по Організації Варшавської угоди – Польщі, Чехословаччини, Німецької Демократичної Республіки. Особовий склад 1-го відділу був і резервом ПГУ КДБ СРСР, проходив стажування в резидентурах розвідки КДБ за кордоном. За кордоном КДБ УРСР проводив окремі самостійні акції за погодженням і під контролем ПГУ КДБ, а головним завданням українських розвідників вважалося використання в інтересах розвідки каналів наукового, культурного обміну, туризму та еміграції.

*Ворожко В.П., к.і.н.
Національний авіаційний університет;
Галузевий державний архів Служби
безпеки України, м. Київ*

ВІЙСЬКОВА КОНТРРОЗВІДКА БІЛЬШОВИКІВ: ШПИГУНИ І ТАЄМНИЦІ. 1918–1921 рр.

Протягом своєї історії Україна була потужним ресурсним, воєнно-промисловим і духовним донором для Росії. Відновлення незалежності України стало викликом російській імперській свідомості й психологічною травмою для російських шовіністів. Тому війна за незалежність триває й сьогодні. Сучасні воєнно-політичні події зумовлюють необхідність об'єктивного аналізу всіх складових функціонування “державного організму” України у складі радянської держави. Дієвим інструментом формування наукового ставлення до тоталітарного минулого України мають стати історичні аргументи, що розкривають справжню сутність радянської державності, її природу та методи управління більшовиків, які після захоплення влади відразу почали рішучу боротьбу за її утримання. Так, уже 21 лютого 1918 р. Рада народних комісарів прийняла декрет “Соціалістична вітчизна у небезпеці”, в якому, зокрема, зазначалося: “...німецькі шпигуни розстрілюються на місці”. Першим радянським контррозвідувальним органом був так званий Відділ військового контролю, створений у травні 1918 р. при оперативному штабі Наркомату з військових справ на основі залишків дожовтневого органу контррозвідки – Военконтролю. Із січня 1919 р. замість військового контролю почали діяти особливі відділи ВЧК. Інструкції ВЧК від 1919 р. основним завданням Особливих відділів визначали боротьбу зі шпигунством та контрреволюцією в армії і на флоті. Основними засобами цієї боротьби стали служби: освідомча, внутрішньої агентури та зовнішнього спостереження.

В інструкціях ВЧК 1921 р. шпигунство розподілили на два типи: освідомче і шкідницьке. Головним завданням у боротьбі зі шпигунством була визначена “охорона військових таємниць від супротивника”. Для її виконання особливі відділення були зобов'язані: “а) виявити військові й цивільні установи, в яких зберігаються військові, політичні та економічні таємниці щодо яких зацікавлені інші держави, засоби зберігання і охорони цих таємниць та осіб, які ними користуються або їх охороняють; б) після з'ясування і взяття на облік установ, до яких має зацікавленість освідомче шпигунство, сконцентрувати особливу увагу на найважливіші установи з метою попередження упущень за службою і зловживань під час охорони таємниць. До таких установ належать військові штаби з їхніми відділами”. Згодом шпигунство розділили на п'ять напрямів: освідомчий, шкідницький, політичний, військовий та економічний.

У боротьбі із зовнішніми загрозами для безпеки армії та флоту одне із центральних місць займають контррозвідувальні та режимно-таємні заходи з метою запобігання витоку таємної інформації, протидії шпигунству. Ця система заходів має бути адекватною розвідувальній активності іноземних спецслужб, постійно розвиватись і вдосконалюватись. У 1918–1921 рр. такі поняття, як “шпигунство”, “таємниця” трактувалися досить довільно. На початку цього періоду шпигуни різного штибу дуже часто не пов'язувались із таємними відомостями, а визначались “революційною свідомістю” і доцільністю. Небажана для влади інформація оголошувалася військовою таємницею або такою, що не підлягає

розповсюдженню і включалася до переліків “військових таємниць”, які розробляла і видавала військова цензура. Один із напрямів військової цензури був контррозвідальним – спрямованим на недопущення розголошення військових таємниць.

Система контррозвідальних заходів формувалася в умовах тоталітарного ладу, а режим таємності став одним із стовпів радянської влади, а в певному значенні – опорою держави у реалізації її внутрішньої і зовнішньої політики. Організацію контррозвідки можна назвати першим кроком більшовиків із протидії шпигунству та захисту таємниць з метою збереження та примноження влади, а також намаганням окупувати увесь світ під виглядом пролетарської революції.

Головко В.В., к.і.н.

*Інститут історії України НАН України,
м. Київ*

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ ТИСК РОСІЇ НА УКРАЇНУ НАПРИКІНЦІ 1991 – ПОЧАТКУ 1992 РОКІВ

Проголошення української незалежності 24 серпня 1991 г. занепокоїло Москву – як російських, так і союзних лідерів, які сподівалися відіграти все назад. М. Горбачов, який не мав вже реальної влади, вдався до вмовляння Києва, тоді як Б. Єльцин, навпаки, став демонструвати силу. За його завданням 26 серпня прес-секретар П. Вошанов виступив із заявою, що Росія припускає перегляд кордонів з тими республіками, які відмовляться підписувати новий Союзний договір. 28 серпня в Україну була направлена делегація на чолі з віце-президентом РФ О. Руцьким, щоб зупинити її вихід із СРСР. Переговори були гострими, однак, тоді перед будівлею Верховної Ради відбувалися масові мітинги на підтримку незалежності. За таких умов російська делегація не могла висувати ультиматуми, тому отримала вказівку із Москви підписати спільний протокол, що зафіксував визнання між Україною та Росією міжреспубліканських кордонів, встановлених за СРСР, міждержавними. Протокол був юридично нікчемним і мав за мету лише заспокоїти громадську думку та міжнародну спільноту. На початку вересня 1991 р. стало відомо, що російське керівництво вивчає можливість нанесення ядерних ударів по Україні. Цього разу українська делегація на чолі з І. Плющем терміново виїхала до Москви. Згодом з'ясувалося, що Б. Єльцин дійсно консультувався з військовими щодо технічної можливості такого кроку і отримав негативну відповідь.

У відповідь на непоступливість України Росія та інші республіки розпочали впроваджувати обмеження на поставку продукції на адресу українських споживачів. На публічному рівні розповідалось про дружбу, братерство та необхідність єдиного союзу, а реальні умонастрої та дії були протилежні. Інколи ці пориви вдавалося стримувати США. Наприклад, Б. Єльцин планував на 3-їзді народних депутатів РРФСР 28 жовтня 1991 р. заявити про бажання “прийняти опіку над 25 мільйонами росіян, які живуть поза межами республіки”. Ця теза була знята лише на особисте прохання Дж. Буша.

Мірою наближення всеукраїнського референдуму у Москві все більше нервували. Б. Єльцин, який новий Союз без України у принципі не розглядав, розмірковував як примусити її поступитися незалежністю. Так, на засіданні Державної Ради СРСР 14 листопада Б. Єльцин заявив: “При укладанні Економічної угоди ми підрахували, що у

перерахунку на світові ціни взаємних зобов'язань між Україною та Росією різниця на нашу користь має скласти 80 млрд дол. Якщо Україна погодиться увійти в Союз, можемо цей боржок забути, якщо ні – хай платять”.

З початку 1992 р. відносини офіційних Москви та Києва стрімко загострилися. Про їх градус яскраво свідчить те, що тоді принаймні один раз на рівні вищого російського керівництва розглядалося питання розв'язання проблем з Україною силовим шляхом. За спогадами тогочасного заступника міністра іноземних справ РФ Ф. Шелова-Коведяєва міністр оборони РФ П. Грачов на одній з нарад із Б. Єльцином запропонував вирішити усі проблеми з Україною військовим шляхом, начебто для цього буде достатньо залучити дві дивізії. Після певних роздумів Б. Єльцин відмовився від військово сценарію, віддавши перевагу засобам політичного та економічного тиску.

*Кириленко В.І., д.е.н., професор
Воєнно-дипломатична академія імені
С. Березняка, м. Київ;*

*Шевченко М.М., к.філос.н., доцент
Управління забезпечення кризового
реагування ЗС України, м. Київ*

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ АРАБО-ІЗРАЇЛЬСЬКИХ ВІЙН: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Вітчизняній державно-управлінській та воєнно-політичній елітам сьогодні недостатньо орієнтуватися лише на очевидні переваги деяких зарубіжних моделей державного реагування на загрози національній безпеці, що пов'язанні із військовим та територіальним чинниками, а важливіше шукати власні варіанти їх застосування з урахуванням результатів компаративних досліджень у цій специфічній сфері.

Саме тому мета даного дослідження полягає у вивченні арабо-ізраїльських війн, в оцінці можливостей використання досвіду ведення вказаних війн та варіантів виходу з війни для України в сучасних умовах російсько-української війни. Це в подальшому дозволить розробити комплексний механізм досягнення перемоги України в російсько-українській війні.

З метою формулювання висновків даного дослідження та обґрунтування пропозицій нами узагальнено та систематизовано досвід щодо ведення арабо-ізраїльських війн та варіантів виходу із згаданих війн, а також здійснено оцінку можливостей використання його для України. В процесі здійснення вказаної оцінки нами використано формулу перемоги у війні, яка розкриває сутність перемоги у трьох контекстах: у військовому контексті – у нанесенні поразки противнику і досягненні однією із воюючих сторін політичних і воєнно-стратегічних цілей війни; у політичному контексті – у підпорядкуванні держави-супротивника цілям і завданням дипломатико-стратегічної діяльності держави-переможця; у праксеологічному контексті – в досягненні державою-переможцем миру кращого, ніж до війни.

Для України буде актуальним такий позитивний досвід ізраїльтян щодо нанесення поразки противнику і досягнення ними політичних і воєнно-стратегічних цілей війни, як-от:
1) концентрація зусиль національних військових формувань на виснаження збройних сил

супротивника і створення ситуації застосування ним усіх засобів збройного насильства (окрім ядерної зброї, яка в ході арабо-ізраїльських війн не застосовувалася). За таких умов відбувається саморуйнування війни, яку веде ворог, що насамкінець призводить до зниження рівня або навіть знищення його військової могутності; 2) застосування відповідних національних стилів ведення війни, які відрізнялися один від одного схильністю до війни на виснаження чи до реляційного маневру. За умов високого рівня військової могутності застосовується, як правило, війна на виснаження, за умов недостатнього рівня військової могутності – реляційний маневр; 3) використання у своїх цілях принципів ведення війни та настанов стратегії непрямих дій, як-от: стратегічна непряма дія; принцип порушення комунікацій противника; принцип блокування шляхів відходу противника; принцип максимального використання військової хитрості; принцип раптовості нападу на ворога; принцип цілеспрямованості бойових дій (ціль одна, а методів досягнення багато); принцип економії своїх сил; принцип взаємодії своїх сил; принцип знищення пунктів управління противника; принцип концентрації своїх сил; принцип відволікаючих атак і дій авіації з метою розчленування сил противника; принцип наступального духу; принцип рухливості своїх сил.

Є сенс зауважити, що наразі реалізація вказаних принципів ведення війни національними військовими формуваннями України в ході російсько-української війни дають свої позитивні результати.

Для України в аспекті формування та реалізації безпекової, зовнішньої та воєнної політик буде актуальним також позитивний досвід ізраїльтян щодо підпорядкування держав-супротивників цілям і завданням дипломатико-стратегічної діяльності Ізраїлю як держави-переможця, а саме: 1) настирна політична воля воєнно-політичного керівництва держави до досягнення національних цілей у сфері національної безпеки й оборони – збройний захист державного суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості кордонів та активна дипломатико-стратегічна діяльність; 2) застосування відповідних національних стилів формування та реалізації політики врегулювання воєнно-політичного конфлікту або пошуку варіантів виходу із війни, які відрізнялися один від одного схильністю до безкомпромісності (за умов беззаперечної військової переваги над ворогом) чи до реляційного маневру (за умов недостатнього рівня сукупної національної могутності або різких і кардинальних змін у безпековому середовищі).

Для України досвід Ізраїлю в аспекті досягнення державою-переможцем миру кращого, ніж до війни, є негативним в силу того, що мирні переговори ізраїльтян із палестинцями ведуться і не припиняються вже понад 25 років, але дотепер конфлікт не вирішений. Це по-перше. По-друге, після нав'язаних вимог Радою безпеки ООН щодо припинення вогню воюючими державами у арабо-ізраїльських війнах без подальших успішних мирних переговорів було створено сприятливі умови сторонам конфлікту для відновлення своєї військової могутності та поновлення активних бойових дій.

Воєнно-політичному керівництву України у практиці ведення вітчизняної війни з росією, а саме в процесі застосування досвіду Ізраїлю щодо ведення арабо-ізраїльських війн та варіантів виходу із згаданих війн пропонуємо враховувати: 1) геоекономічний, геополітичний та воєнно-стратегічний контекст російсько-української війни; 2) наступні ситуаційні змінні, а саме: а) вплив різних міжнародних організацій та центрів сили на політику національної безпеки України в умовах російсько-української війни; б) інтегральну

могутність, геополітичний статус та геополітичні кодекси держав-учасниць конфлікту, а також зацікавлених сторін і т.д.

В інакшому випадку, механічне запозичення досвіду Ізраїлю щодо ведення арабо-ізраїльських війн та варіантів виходу із згаданих війн без постановки питання про прийнятність або неприйнятність для України згаданого досвіду в конкретно-історичних умовах російсько-української війни може дати негативні результати.

Ковальчук С.В.,

Ковальов Г.Г.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

СУТНІСТЬ ВІЙН ТА ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

Війна – це комплекс заходів, спрямований на захоплення чужих природних, енергетичних та людських ресурсів; складне суспільно-політичне явище, пов'язане із розв'язанням суперечностей між державами, народами, національними й соціальними групами з переходом до застосування засобів збройної боротьби, що відбувається у формі бойових дій між їхніми збройними силами; специфічна форма соціальних відносин, у якій панує збройна боротьба як продовження політики, що підпорядковує своїм цілям усі сфери суспільного життя. Головний інструмент у війні є армія.

Війна тісно взаємопов'язана з тими економічними, політичними та іншими відносинами, в яких вона складається. Сутність війни полягає у продовженні політики певних держав насильницькими засобами. За визначенням Клаузевіца: “Війна є продовженням політики іншими засобами”.

Політика – це, у свою чергу, цілеспрямована діяльність, пов'язана з прийняттям відповідальних рішень у галузі взаємовідносин між різними суспільними групами, державами і з боротьбою за здобуття або утримання державної влади як знаряддя регулювання і формування цих відносин. Політика є управлінською діяльністю стратегічного рівня щодо внутрішніх та зовнішніх правовідносин і взаємодій. Якщо сказати простіше, то це та діяльність, яка має бути спрямована на досягнення певних інтересів держави для її “процвітання”. Вона має бути як зовнішньою, так і внутрішньою. Зовнішня направлена на створення “зеленого світла” для впровадження інтересів держави, внутрішня – на покращення добробуту народу та зміцнення самої держави (в широкому розумінні). Коли економічні процеси та інтереси отримують свідомий та узагальнений характер, вони тим самим входять в область політики, утворюючи її сутність. Враховуючи те, що на теперішній час проходить глобалізація світової економіки, можна прийти до висновку, що корпорації та концерни (великий капітал) повною мірою впливають та формують як внутрішню політику, так і зовнішню політику країн світу. Тому на теперішній час “капітал” є таким інструментом, як політика, вибирає противника; визначає загальне співвідношення сил; завдання збройних сил, умови їх виконання. Отже, війна є боротьба не тільки збройних сил, а й змагання економіки, політики і зіткнення ідеологій. З початком війни політика не відходить на другий план, підкоряючись стратегії, а активно впливає на війну.

Аналіз структури й динаміки розвитку воєнних конфліктів сучасності дає змогу встановити, що вони дедалі більше набувають форм збройного конфлікту, у той же час воєнні конфлікти за характером політичної мети можуть бути трьох типів. Перший тип – збройна боротьба за домінування (гегемонію). Політичною метою такого конфлікту може бути встановлення (відновлення втраченого) домінування (політичної, економічної, культурної, воєнної гегемонії) на глобальному, регіональному або локальному рівнях. Другий тип – збройна боротьба за територію. Політичною метою може бути захоплення додаткових (спірних) або визволення окупованих територій. Третій тип – змішаний. Політичною метою такого конфлікту може бути і захоплення територій, і розширення сфер домінування.

*Кондратюк-Антонова Т.В., к.філос.н.,
доцент
Київський інститут Національної
гвардії України, м. Київ*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Актуальність даної теми обумовлена тим, що сьогодні наша країна знаходиться у воєнному стані. Важливими постають питання дослідження сучасного міжнародного права щодо можливості правомірного застосування збройних сил та меж ведення бойових дій між державами.

Відповідно до основних принципів міжнародного права та положень Статуту ООН держави мають вирішувати міжнародні спори мирними засобами. Яким чином і у яких випадках сучасне міжнародне право припускає можливість правомірного застосування збройних сил, визначає припустимість засобів і методів ведення збройних конфліктів, забезпечує захист їхніх жертв, встановлює взаємовідносини між державами, що воюють, і такими, що не воюють. Це має велике значення для подальшого співіснування людства у сучасному світовому просторі, коли один локальний конфлікт може стати причиною нової світової війни.

До кінця XIX ст. основну роль у регламентації права збройних конфліктів відігравали міжнародні звичаї – “закони і звичаї війни”. Міжнародні звичаї мають значення і сьогодні, проте, більшість норм права збройних конфліктів містять міжнародні договори.

Міжнародне співробітництво у сфері збройних конфліктів у наш час розвивається у таких напрямках як: запобігання збройним конфліктам; правове положення у конфлікті держав, що беруть і не беруть у ньому участь; обмеження засобів і методів ведення війни; захист прав людини під час конфліктів; забезпечення відповідальності за порушення норм міжнародного права.

Розрізняють міжнародні збройні конфлікти та збройні конфлікти не міжнародного характеру. Згідно з положенням Женевських конвенцій 1949 р. міжнародними визнаються такі конфлікти, коли один суб'єкт міжнародного права застосовує збройну силу проти іншого суб'єкта. Сторонами в такому конфлікті можуть бути держави, нації і народи, що борються за незалежність, міжнародні організації, що здійснюють заходи з підтримки миру та міжнародного правопорядку.

З погляду міжнародного права законні учасники збройного конфлікту, які належать до збройних сил сторін конфлікту, діляться на комбатантів (тих, що воюють) і не комбатантів (тих, що не воюють).

Міжнародне право обмежує законні засоби та методи ведення збройних конфліктів. Заборонені такі методи війни, як зрадницьки вбивати чи ранили ворога; вбивати чи ранили ворога, який склав зброю; оголошувати тому, хто обороняється, що пощади не буде; примушувати громадян ворожої держави брати участь у бойових діях проти своєї держави; геноцид під час війни; бомбардування незахищених міст та інші дії.

Існує міжнародно-правовий захист жертв війни, до яких належать: поранені, хворі, особи зі складу збройних сил на морі, що постраждали від аварії корабля, військовополонені, цивільне населення, тобто надання їм такого статусу, який гарантував би гуманне поводження з ними та виключав насильство, знущання, глум над особою тощо.

Міжнародне право регулює захист цивільного населення під час режиму воєнної окупації, регламентує режим військового полону, накладає на державу, яка утримує в полоні, відповідальність за поводження з військовополоненими.

Значення даної проблематики сьогодні залишається дуже актуальним не тільки для нашої країни, оскільки нехтування міжнародно-правовим регулюванням збройних конфліктів та всіх супутніх аспектів може привести людство до нової світової війни, створення світового хаосу та до знищення людства в цілому.

Кузнецова Л.В., к.ю.н.

Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова, м. Черкаси;

Маринич Д.В.

Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, м. Київ

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНІЗАЦІЇ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО ДОГОВОРУ (НАТО) ТА МІСЦЕ УКРАЇНИ В НАТО

За сучасних геополітичних умов, наслідком яких є військовий конфлікт зі сторони агресора, дедалі більшої ваги набирають міжнародні організації, а тим самим і міжнародні відносини між державами. Міжнародні організації сприяють налагодженню дипломатичних відносин між державами та розширенню співробітництва на міжнародному рівні. Актуального значення мають і військово-політичні союзи. Адже природа міжнародного співробітництва передбачає не тільки політичний характер, а й військовий з присутністю іноземного війська. Міжнародні військово-політичні союзи мають значення для керівництва та реформування сфери безпеки, здійснюють інформаційну та консультативну діяльність та сприяють фінансуванню навчання за програмою сектора безпеки. Взаємодія суспільства і армії є багатогранною та широкомасштабною – від парламентського контролю за використанням збройних сил до оцінки стану відносин між окремими військовослужбовцями та формальними й неформальними колективами, до яких вони належать.

Однією з найстаріших та потужних воєнно-політичних організацій належить Організація Північноатлантичного договору (НАТО), яка докладає чимало зусиль задля налагодження комунікації із закордонними аудиторіями та вже накопичила неабиякий

досвід, а її громадська дипломатія за останні роки набула виразних специфічних рис. НАТО є міжурядовою організацією, у її структуру входять військові та цивільні. Головним принципом роботи є політика відкритих дверей, тобто держава, яка претендує на вступ до Організації має зробити внесок у підтримання безпеки на євроатлантичному просторі, водночас враховуються її власні національні інтереси. Із самого початку створення Організація запроваджує інформаційно-комунікативну діяльність у частині безпеки, конкретних загроз та викликів. Щороку публікує Стратегії публічної дипломатії та план дій публічної дипломатії.

Україна свій намір вступити до Альянсу задокументувала ще у 1996 році у преамбулі Конституції України, а у 2003 році з метою відображення європейських і євроатлантичних прагнень було прийнято Закон України “Про основи національної безпеки України” (дія якого втрачена з прийняття Закону України “Про національну безпеку України” від 21 червня 2018 року № 2469-VIII).

Наразі вступ України до НАТО стане можливістю вийти на рівень державної безпеки, де Україна отримає можливість брати безпосередню участь у формуванні сучасного середовища євроатлантичної безпеки.

Кузнєцов М.О.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

НЕВДАЛИЙ ПЛАН Й. СТАЛІНА ЗІ ЗВІЛЬНЕННЯ ХАРКОВА: ТРАВЕНЬ 1942 РОКУ

Наприкінці весни 1942 року, коли Вермахт готував літній наступ, Червона армія розпочала великий наступ на сході України. Ще навесні 1942 року Й. Сталін оголосив Харків метою великого наступу. Для цього, під командуванням маршала С. Тимошенка, було стягнуто 640 тис. солдатів, 1200 танків і 900 літаків для прориву німецьких рубежів. У ході зимових боїв Червоної армії вдалося глибоко прорвати німецький фронт на півдні. Одним із них був Ізюмський плацдарм на захід від Сіверського Дінця. Звідси до Харкова було лише 60 кілометрів. Однак Й. Сталін стримував численні резерви, оскільки припускав, що очікуваний літній наступ Вермахту буде проходити північніше.

У своїй Директиві № 41 А. Гітлер поставив Вермахту інше завдання. Акцент був спрямований на Кавказ та Волгу. Захопивши нафтові родовища, Радянський Союз мав бути позбавлений найважливіших джерел економічної потужності військового часу. Операція отримала кодову назву “План Блау”. У найсуворішій таємниці армійське командування зібрало кілька армій. Не залишилося поза увагою місцевого німецького командування, що Червона армія зміцнювала свої війська на Ізюмському плацдармі. Військова розвідка називала кількість від 50 до 60 нових дивізій, які з упевненістю можна було очікувати від Червоної армії на цій ділянці фронту, і розробило план ліквідації радянського плацдарму. Він отримав назву “Фрідерікус”. Група армій “Південь” отримала наказ передислокувати війська для стрімкого наступу. Поки це відбувалося, 12 травня 1942 року війська С. Тимошенка завдали удару. Німці були заскочені зненацька і відчайдушно намагалися

зірвати радянську атаку. Спочатку спроби були безуспішними – через кілька днів Червона армія була вже за 20 кілометрів від Харкова.

Гітлер продовжував наполягати на підготовці до “Фрідерікуса”, але його переконав начальник штабу Ф. Гальдер, який пропонував здійснювати наступ на Ізюмський плацдарм не з північного заходу та півдня, а лише з півдня. Спочатку С. Тимошенко не усвідомлював небезпеки у результаті наступу групи армій Е. Клейста 17 травня. Він просунув свої війська далі на північний захід до Харкова, а його лівий фланг був атакований німецькими танками.

Врешті-решт С. Тимошенко та член Військової ради Південно-Західного фронту М. Хрущов зрозуміли, що вони помилились щодо підготовки німецького наступу. М. Хрущов подзвонив Й. Сталіну і спитав дозволу на відступ. Проте останній наполягав на наступі. Тим часом німецькі війська замкнули в “мішку” близько 250 тисяч радянських солдатів. Німецька 6-та армія під командуванням Ф. Паулюса тепер наступала із заходу. Коли Й. Сталін нарешті погодився припинити атаку 19 травня, Вермахт уже закрив “кишеню”.

У 2022 році, як і у 1942 році, унаслідок недалекоглядності, недостатньо ефективної оцінки загальної обстановки, прагненням будь-якою ціною не втратити захоплених територій, радянське командування, а тепер і російське, у результаті успішного контрнаступу втратило особовий склад, озброєння та військову техніку. Досвід ведення бойових дій з російською федерацією показує, що наслідки та уроки Другої світової війни актуальні і сьогодні та мають відображення у діях нашого противника і тепер.

Лагодич В.Ю.

Львівський історичний музей, м. Львів

“ПОЧИНАЮТЬ АТАКУ, ПРИКРИВАЮЧИ ГУНІВ”: ДО ПИТАННЯ ПРО “СЛОВ’ЯНСЬКУ” ПІХОТУ АВАРСЬКОГО КАГАНАТУ

Із приходом у регіон Подунав’я у 60-х роках VI ст. союз кочових племен, аварів розгорнув активну експансію на південь, у напрямку балканських володінь Візантійської імперії, та на захід – у бік Королівства франків.

Повідомлення тодішніх хроністів про число, а також роди військ, застосовуваних аварами при баталіях, не рясніють деталями. Водночас, у 20-х роках VII ст. представники двох літературних традицій, франкської та роменської, інформують про використання слов’ян у складі аварського війська.

Зокрема, т.зв. “Хроніка Фредегара”, вказуючи на причини повстання “венедів” під очоленням Само, згадує за 623 р.: “...Сини, народжені від гунів слов’янськими дружинами та дочками, знайшли це приниження [сплата данини кочовикам, співжиття з представниками аварської знаті] нестерпним...”. Примітними в цьому уривку є згадка деяких “синів” від аваро-слов’янських союзів. В оригінальному тексті “Хроніки...” анонімний автор називає останніх “befulci”. У цьому повідомленні Фредегар пояснює дефініцію: “тому, що вони двічі починали атаку в бойових порядках, таким чином прикриваючи гунів”.

Підтвердження характеристики застосування “венедів” на час аварських походів можемо знайти у описах облоги аварами та персами Константинополя у 626 р. Зокрема, у ході підготовки та під час штурмів міста 31 липня, 1 та 4 серпня аварами залучались “легкоозброєні слов’яни”. Примітним є повідомлення Феодора Сінкелла, що слов’яни “мали

провести персів” сасанідського командира Шахрбараза до міських мур, виконуючи, очевидно, роль провідників. Георгій Сінкелл вказує на те, що флот нападаючих складався головно зі слов'ян. Тим не менш, основний масив інформації, наданий візантійцями, зводиться до полишення аварами великого числа тіл своїх та слов'янських воїнів на полі бою. При цьому, слов'яни, які повернулись до ставки аварського кагана (який керував штурмом міста) з повідомленням про поразку, були піддані мечу за його наказом.

Підсумовуючи інформацію з наведених джерел, можна прийти до наступних висновків: 1) політика аварів щодо слов'ян була спрямована на інкорпорацію останніх до складу Каганату у статусі підлеглих, що було винятком серед усіх сусідів аварів; 2) очевидно, це пов'язано із відсутністю до цього часу у придунайських слов'ян як інститутів державності, так і лідерів-харизматиків.

Ларіонов В.В.,

Хом'як К.М.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ДІЄВІСТЬ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБОРОНИ ХІМІЧНОЇ ЗБРОЇ

Сьогодні в багатьох країнах світу, хоч і у видозміненому вигляді, є хімічна зброя, адаптована до актуальних засобів доставки. Численні випадки прихованого та відкритого застосування бойових токсичних хімічних речовин постійно нагадують про цю небезпечну зброю. До того ж, вивчені (досліджені) хімічні агенти складають мізерну частку від загальної кількості природних чи синтетичних сполук (рецептур), що теоретично володітимуть властивостями бойових токсичних хімічних речовин. Неодноразово у загальнодоступних джерелах наголошувалося про виділення з природних джерел нових токсичних речовин, розшифровування їх складу та хімічної будови. Мета таких пошуків – конструювання молекул-аналогів, доступних для хімічного або мікробіологічного синтезу з одночасним збереженням рівня токсичності щодо вихідної речовини природного походження. Сам факт можливості поєднання новітніх біотехнологій із досягненнями у галузі органічної хімії при створенні бойових токсичних хімічних речовин, а також їх компонентів із удосконаленими хімічними та фізичними характеристиками тільки збільшує рівень небезпеки і обумовлює актуальність піднятих питань. Безкарність з боку міжнародних інституцій і недієвість механізмів контролю лише погіршує ситуацію.

Ще у 1974 році лідери двох країн, однієї із яких уже не існує, підписали угоду про заборону хімічної зброї. Проте потрібно було 20 років для проведення додаткових переговорів, щоб досягнути угоди про повну заборону хімічної зброї. Тільки у січні 1993 року стала відкрита до підписання Конвенція “Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction” – міжнародний договір у рамках ООН у галузі контролю озброєнь, що має на меті повну заборону виробництва і використання хімічної зброї з огляду на шкідливість для довкілля і здоров'я людини, а також визначає зобов'язання держав-учасниць у цій сфері. Однак є кілька моментів. По перше, країн-підписантів 165 при 193-х членах ООН. Ратифікована Конвенція лише у 65 державах. По друге, згідно з підписаним документом країни-учасники не повинні

здійснювати виробництво, придбання, зберігання і використання речовин зі списку. По третє, можуть залишатися поза контролем речовини, що застосовуються для наукових досліджень, медичних і фармацевтичних потреб і, найцікавіше, – захисних цілей. Сукупна кількість речовин, виділених для певної потреби, у будь-який час не повинна перевищувати 1 тонни.

Таким чином, у результаті обмежень зі сторони світової спільноти зазнав тільки певний спектр токсичних для людини речовин та рецептур, причому низка хімічних агентів досі використовується у промисловості з мирною або “дозволеною” метою. Виробництво отруйних речовин може інтегруватися в комплекси комерційних підприємств, а значить залишатися взагалі поза контролем. Аналіз багатьох прикладів примушує констатувати низький рівень дієвості збоку міжнародної спільноти щодо розповсюдження та використання бойових агентів або їх прекурсорів, що становить серйозну небезпеку і вимагає більш вагомої реакції.

*Левченко С.М., к.військ.н.
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВІЙСЬКОВОЇ КОНТРРОЗВІДКИ ЯК ФАКТОР СПРИЯННЯ ДІЮЧІЙ АРМІЇ У ВИЗВОЛЕННІ УКРАЇНИ ВІД ГІТЛЕРІВСЬКИХ ЗАГАРБНИКІВ

Нацистська Німеччина особливу роль відводила розвідувально-диверсійній діяльності, використанню інших асиметричних дій, спрямованих на підрив боєздатності радянських збройних сил, дестабілізацію воєнно-економічного потенціалу СРСР. Агресори утворили в Україні розгалужену мережу розвідувальних, контррозвідувальних, каральних органів, спеціальних шкіл з масової підготовки шпигунів, диверсантів, терористів. Відтак захист Діючої армії від підступів противника ставав першочерговим завданням органів військової контррозвідки (ВКР), яка у 1943 р. структурувалася як Головне управління контррозвідки СМЕРШ Наркомату оборони СРСР. Централізація управління контррозвідувальним захистом військових формувань і утворення самостійної вертикалі органів СМЕРШ сприяло гнучкості реагування на провідні загрози безпеці армії та зміни в оперативній обстановці. Позитивним організаційно-функціональним кроком стало створення органів СМЕРШ у складі Наркомату Військово-морського флоту, і для захисту Внутрішніх та Прикордонних військ.

Була створена мережа відділів-відділень-оперуповноважених військової контррозвідки у з'єднаннях та військових частинах, що дозволяло гнучко й своєчасно реагувати на безпекові загрози. Основним засобом оперативно-службової діяльності виступало створення агентурного апарату у військових частинах (агенти, інформатори, резиденти). Ефективними формами роботи виступали опитування військовополонених, розшукові заходи, підтримання режиму захисту військової таємниці, роз'яснювальна робота серед військовослужбовців. Органи військової контррозвідки на етапі стратегічного наступу Червоної Армії в Україні з 1943 р. вдалися до контррозвідувальних операцій зі створення своїх оперативних позицій у спецслужбах противника, дезінформування ворога й проведення з ним складних оперативних ігор, що позитивно вплинуло на проведення низки фронтових наступальних

операцій в Україні у 1944 р. (Корсунь-Шевченківської, Львівсько-Сандомирської, Ясько-Кишинівської). Значно зросла узгодженість у діях армійського командування та військової спецслужби, включаючи оперативно-стратегічний рівень бойових дій на території Української РСР та у визвольній місії у Європі. Спецслужби противника не спромоглися внести розлад у радянську систему військового управління, зірвати наступальні операції, дестабілізувати тил Червоної Армії та паралізувати її комунікації та систему постачання, посягти деморалізацію серед військовослужбовців та населення тощо.

На визволеній території України органи СМЕРШ спромоглися нейтралізувати розгалужену мережу резидентур й агентури спецслужб противника (викрито понад 2500 розвідників і агентів противника), залишену на осідок із розвідувально-диверсійними завданнями, чим забезпечили безпеку глибокого тилу наступаючої армії. Важливим завданням військової спецслужби стало відвернення дезертирства, підтримання правопорядку й військової дисципліни, розшук активних колаборантів, зрадників та військових злочинців.

Досвід оперативного мистецтва органів військової контррозвідки з їх протиборства зі спецслужбами нацистської Німеччини на території України заслуговує на адаптоване впровадження у практику діяльності органів безпеки України.

*Лозинський А.Ф., к.і.н., доцент
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності, м. Львів*

З ПРАКТИКИ РЕПРЕСІЙ ОКУПАЦІЙНОЇ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Уже з перших днів війни українські землі стали ареною запеклих бойових дій між російськими і австро-німецькими військами. Наслідком воєнних дій у 1914 р. на австро-російському фронті стала втрата Австро-Угорщиною Східної Галичини. Перші російські відділи увійшли до Львова 3 вересня 1914 р. Царський уряд швидко дав зрозуміти, що не вважає Галичину новим чи тимчасовим надбанням, а розглядає її як прадавню російську землю, що тепер “возз’єдналась навіки з Матінкою Росією”. Про це свідчив маніфест, оголошений Верховним головнокомандуючим російської армії великим князем Ніколаєм Ніколаєвичем, де зокрема говорилося: “Терпляче, з християнською покорою довгі віки страждав рускій народ під іноземним ярмом, але ні хитрїстю, ані переслідуванням не вдалося зломити в ньому надій на свободу. Як рвучкий потік несе каміння, щоб злитися з морем так немає сили, що спинила б рускій народ в його пориві до об’єднання. Нехай не буде більше поневоленої Русі! Спадщина святого Володимира, земля Ярослава Осмомисла, князів Данила і Романа, скинувши ярмо, хай піднесе прапор єдиної, великої, неділимої Росії”.

Програмні установки маніфесту відразу ж почали втілюватися у життя. Граф Георгій Бобрінський був призначений генерал-губернатором Галиції і відразу ж розпочав наступ на український національний рух, який царські чиновники називали “мазепівщиною”. Вже у своїй першій промові у Львові він відкрито заявив, що Галичина і Лемківщина споконвічні російські землі і корінне населення тут також російське, а тому весь устрій регіону повинен ґрунтуватися на російських основах. Його активно підтримували місцеві колаборанти – москвофіли. Вони видавали українських активістів росіянам, яких потім арештовували і депортували до Росії.

Яскравим прикладом такої політики стала облога Перемиської фортеці, що тривала з вересня 1914 до березня 1915 рр. Намагання росіян взяти під контроль Перемишль перетворилося у величезну кількість жертв перш за все військових, а також цивільних осіб. Ця облога була безглуздою з військової точки зору, але дуже важливою для російської пропаганди “визволення”, настільки, що після капітуляції австрійського гарнізону Перемишль навіть відвідав особисто цар Ніколай II.

З перший днів окупації в Галичину з Росії прибула маса різного роду урядовців, причому не з найкращих. Навіть Г. Бобрінській змушений був визнати у своєму звіті, що прибулі чиновники зовсім не були придатні для ролі представників російської влади у завойованому регіоні. Так, начальниками повітів призначалися особи, які не тільки не мали вищої освіти, а й навіть середньої. У той час як за австрійського управління всі старости мали вищу освіту. У своїй діяльності російська адміністрація на перший план висувала боротьбу з “не благодійними” елементами. До них передусім належали “мазепинці”, тобто свідомі українці, потім єврейське населення і нарешті всі інші підозрілі для росіян особи.

Цікавим фактом є велика присутність представників неросійських народів у царській армії та рівень культури російських окупантів: бурятів, якутів, татарів, осетинів, чеченів, черкесів, мордвинів, калмиків та ін. Зазвичай їх зображали як головних винуватців усіх патологій війни, таких як убивства та катування мирних жителів і полонених, грабежі, підпали та звалтування. Розповіді про їхні вчинки викликали загальний страх, зверталася увага на виняткову культурну відсталість російських військовослужбовців, яких часто називали просто дикунами, здатними лише на грабунки та гвалтування. Також знецінювався бойовий дух російської армії в цілому, наголошувалося на частих випадках добровільного здавання в полон, масовому дезертирстві та боягузтві. Це стало звичним явищем, особливо під час відступу російської армії влітку 1915 р. Причина такої поведінки вбачалася насамперед у відносинах усередині Російської імперії, у затурканості та культурній відсталості народу.

Тільки-но російські війська вступили до Східної Галичини, як відразу ж були закриті всі українські періодичні видання, а потім і громадські установи. У той же час окупанти не зачіпали діяльності польських установ і видавництв. Спеціальним розпорядженням генерал-губернатора від 19 вересня 1914 р. було заборонено продавати всі українські друковані видання. Також було скасовано право функціонування української мови в школах і державних установах. Організація шкільної справи почала практикуватися на російський зразок з російською мовою навчання. Через відсутність учителів, які б знали російську мову, довелося відкривати спеціальні курси. Православне духовенство під проводом фанатично налаштованого архієпископа РПЦ Євлогія почало організовувати церковнопарафіяльні школи. У Львові і Станіславі мали бути відкриті російські гімназії. У той же час польські приватні гімназії продовжували функціонувати. Розроблявся проєкт реорганізації вищої школи. Планувалося перенести сполонізований Львівський університет до Варшави, а натомість відправити до Львова зрусифікований Варшавський університет. Особливо запопадливо служили російській адміністрації місцеві москвофіли, які рекомендували взагалі не допускати української мови навіть у народні школи.

Розпочалося переслідування українських громадсько-політичних і церковних діячів. Так, за декілька місяців лише у Львові зафіксовано більше як 1200 арештів і понад 1000 обшуків, 578 осіб було вивезено до Росії. Арешти і висилки набрали масового характеру. Зокрема, через київські тюрми, що слугували перевалочним пунктом на схід, було етаповано понад 12 тис. осіб. Окупанти робили усе можливе, щоб надати Галичині “істинно російського характеру”. Вони

організували жорстоку розправу над греко-католицькою церквою. Очолив її архієпископ Євлогій, призначений Синодом РПЦ для навернення галичан у російське православ'я. Оскільки багато священиків втекло перед наступом російської армії, а частина тих, хто залишився, були заарештовані й вивезені до Росії, то близько 200 парафій були обсажені російськими попами. Не минув арешту й вислання до Росії і глава греко-католицької церкви митрополит Андрей Шептицький. Його спочатку вивезли до Курська, а потім ув'язнили у монастирській тюрмі Суздаля, де він пробув аж до лютого 1917 р. антимонархічної революції у Росії.

Однак у квітні 1915 р. на російсько-австрійському фронті відбулися зміни на користь Австро-Угорщини. Маючи значну перевагу у піхоті й артилерії, німецькі і австро-угорські війська перейшли у наступ й прорвали російський фронт. Активну участь у цьому наступі брав Легіон Українських січових стрільців. 27 червня 1915 р. українські стрільці під командуванням Дмитра Вітовського вступили в Галич. Почався загальний відступ російської армії. Покидаючи Галичину, росіяни пограбували ряд українських музеїв та бібліотек. Так, у Львові з музею Наукового товариства імені Тараса Шевченка було вивезено велику колекцію гуцульської зброї, а з бібліотеки Народного дому цілий відділ рукописів і стародруків з XV ст. Крім того, відступаючі окупанти забрали із собою 500 заложників. Слідом за ними змушені були тікати ще десятки тисяч галичан, які піддалися агітації москвофілів і перейшли у російське православ'я, боячись помсти після повернення австрійської влади. Усього Східну Галичину покинуло понад 100 тис. осіб. Жорстокість поводження російської адміністрації у Галичині визнали навіть деякі з членів Державної думи Російської імперії. Так, лідер партії конституційних демократів (кадетів), історик та публіцист Павел Мілюков зазначав: “Ми відштовхнули від себе рідний нам український народ і затьмарили обличчя великої визвольної війни”.

1914–1915 рр. були найважчими для українців Галичини, проте, і наступні роки не принесли українському народові спокою. Вогнище війни з новою силою розгорілося, перемістившись трохи далі на схід. Повернувши раніше втрачені землі, австрійці почали жорсткі розправи над українцями, звинувачуючи їх у шпигунстві на користь росіян. Як свідчать статистичні дані, жертвами репресій стали сотні цивільних осіб, безпосередньо розстріляних за виразами “наглих” судів, не менше українських в'язнів загинуло в австрійських концтаборах.

Лосєв О.С.

*Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів*

СИСТЕМА УДОСКОНАЛЕННЯ ОФІЦЕРІВ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ АРМІЇ НА ПІДСТАВІ АНКЕТНИХ ДАНИХ СТАРШИН ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

У сучасній українській історіографії питанню фахового удосконалення офіцерів сухопутних сил Австро-Угорщини дотепер, на жаль, не приділялося належної уваги. З першого погляду здається, що це питання виходить за межі вітчизняної військової історії, проте, австрійську військову школи пройшли тисячі офіцерів Галицької армії. Напередодні Першої світової війни кількість етнічних українців-офіцерів дійсної служби не перевищувала однієї-двох сотень осіб, утім, лише небагатьом пощастило дослужитися до старших офіцерських посад. Але саме вони почали розбудову українського війська, спираючись, зокрема, на свій попередній досвід. Їм допомагали сотні офіцерів колишнього австро-угорського війська неукраїнського походження, у своїй більшості вихідці з етнічних

українських земель, або пов'язані досвідом спільної служби з українцями. Серед них виділялися офіцери, які отримали фахову довоєнну підготовку та досвід служби, що був належно оцінений в українському війську.

Вивчаючи численні дослідження про старшинський склад Галицької армії, автор помітив, що сучасні дослідники не розуміють змісту багатьох термінів і скорочень, які запозичуються ними з архівних джерел та мемуарної літератури, у тому числі пов'язаних із системою фахової підготовки офіцерів сухопутних сил австро-угорського війська.

Серед сучасних вітчизняних істориків які досліджували питання підготовки офіцерського складу в австро-угорській армії, передусім, слід згадати Дмитра Адаменка та його сайт ah.org.ua як інформаційну платформу, на якій зосереджуються дослідження про Австро-Угорщину, зокрема і про її військову історію. Частково до питання підставової підготовки офіцерського складу сухопутних військ двоєдиної монархії, долучився і автор, зокрема у статті “Система підготовки офіцерських кадрів сухопутних військ у збройних силах Австро-Угорщини напередодні Першої світової війни”, надрукованій у 29 випуску Військово-наукового вісника НАСВ ім. гетьмана Петра Сагайдачного. Проте вітчизняне дослідження, яке висвітлювало би систему удосконалення фахової підготовки офіцерів сухопутних сил австро-угорської армії, авторові не відоме. У своєму протистоянні з Австро-Угорщиною Російська імперія ретельно вивчала структуру та розвиток її збройних сил. Зокрема, 1912 року її Головне управління Генерального штабу видало для службового користування двотомник “Збройні сили Австро-Угорщини”. У першому томі надається інформація про систему удосконалення фахової підготовки. Проте основним недоліком обробки відомостей про іноземні збройні сили у російській імператорській армії була спроба висвітлити їх крізь призму структури власних збройних сил, що призводило до чисельних неточностей та викривлення змісту. До цього слід додати, що розуміння реалій тогочасної російської армії також вимагає глибокої фахової підготовки. Відтак вищезгаданий збірник не може вважатися цілком надійним джерелом і потребує уточнень та розлогіх пояснень. Серед іноземних публікацій, присвячених вказаному питанню, слід згадати статті у військово-наукових збірниках часів австрійської імперії та австро-угорської монархії, таких як “Streffleurs militärische (österreichische) Zeitschrift”, роки видання 1808-1914, та австрійських військово-наукових, військово-технічних збірках міжвоєнного періоду, таких наприклад, як “Militärwissenschaftliche Mitteilungen”, та “Militärwissenschaftliche und technische Mitteilungen”. Серед сучасних іноземних можна згадати австрійського дослідника доктора Маріо Хрисияна Ортнера (Mario Christian Ortner), та його фундаментальну працю “Австро-Угорська артилерія 1867-1918” у якій, зокрема висвітлюється питання удосконалення фахової підготовки артилеристів.

Джерельна база дослідження спирається на матеріали збірок наказів та розпоряджень “Verordnungsblatt”, довідників особовому складу армії та ландверу “Schematismus”, які доступні для ознайомлення на сайтах: архіву міністерства оборони Чехії: kramerius.army.cz, австрійської національної бібліотеки: alex.onb.ac.at, або угорської бібліотеки: library.hungaricana.hu. Анкетні дані старшин Галицької армії походять із фонду 780, опис 3 “Об'єднане бюро військового обліку м. Відень” ЦДІА у Львові, фонду 2188, опис 2 “Начальна команда Галицької армії 30 УНР м. Чортків” ЦДАВОВУ України, збірок документів приватних колекцій.

*Маиталір В.В., д.і.н., професор
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОЇ МУЗЕЙНОЇ МЕРЕЖІ УРСР У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.

Дослідження військово-історичної музейної справи під час діяльності радянської влади доводять, що, починаючи з 1950-х рр., в умовах ідеологічного контролю над сферою культури діяльність державних інституцій і громадських об'єднань в Україні корегувалася й контролювалася центральними органами КПРС. Оцінка об'єктів військово-історичної спадщини залежала від впливу ідеологічних і політичних догм і пріоритетів. У центрі уваги опинилися військово-історичні та історико-культурні об'єкти, пов'язані з перемогами радянської армії. Ідеологічна заангажованість, кон'юнктурний підхід до визначення суспільної цінності військово-історичних подій та військових постатей спричинили тенденційне, виключно суб'єктивне відбиття історичного процесу в пам'ятках, узятих на облік у цей період.

Правовим регулюванням дії влади деформували основний зміст військово-історичного музею як науково-просвітницької установи, нівелювали його науково-дослідний потенціал, з військово-музейних фондів вилучалися унікальні пам'ятки національної військово-історичної спадщини України, в експозиційній роботі запанував схематизм і вульгарний соціологізм. Усе це призвело до кризового стану військово-музейної справи в Україні.

Аналізуючи стан правового регулювання діяльності військової музейної справи в УРСР у 1950–1990-ті рр., відзначаємо суперечливий характер її розвитку. В умовах формальної демократизації політичної системи з одночасним посиленням репресивних утисків військово-історичним музеям відводилася роль ідеологічних закладів. Їхня діяльність жорстко контролювалася та регламентувалася директивами вищих органів державної влади, що поглиблювало деформації у процесі формування музею як суспільного організму, знищувало його сутнісний зміст, віддаляло від нього громадськість. Основним завданням військово-історичних музеїв стало висвітлення та пропагування керівної ролі КПРС, історії радянської армії та флоту, радянського способу життя, досягнень соціалістичного будівництва, формування людини нового типу – будівника комунізму, принципів пролетарського інтернаціоналізму. При цьому військово-історичні музеї потерпали від залишкового принципу фінансування, слабкості матеріально-технічної бази, скорочення штатів закладів та музейної мережі у цілому. Видавалися накази органів військового управління в частині, що стосувалася розвитку правових основ функціонування військово-історичних музеїв та визначили статус, цілі, завдання, напрями і форми їхньої діяльності. Накази змінювалися разом зі змінами ситуації у країні та збройних силах СРСР.

Таким чином, військово-історичні музеї радянської доби виконували функцію у створенні рецепції комунізму. Оцінюючи державну політику в царині військової музейної справи, слід відзначити, що музейний світ у цілому та військове музейництво зокрема характеризуються постійним рухом, який, як свідчить історичний досвід, то згасає, то посилюється, і радянська доба є тому яскравим прикладом. У час її становлення військово-історичні музеї перебували в точці максимальної рухливості, а на момент її розпаду – у динамічній мінливості. Наступний виток розвитку військового музейництва розпочався вже за незалежної України.

Мельник В.В.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ АЕРОМОБІЛЬНИХ ЧАСТИН І З'ЄДНАНЬ У ПРОВІДНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ НАТО

Досвід воєн і збройних конфліктів другої половини ХХ – перших десятиліть ХХІ ст. переконливо показує зростаючу роль армійської авіації (АА). Взаємодія її частин з десантними формуваннями дозволяє надати нової якості операціям сухопутних військ. Вивчення досвіду організації такої взаємодії сприятиме окресленню перспектив удосконалення організаційних структур Сухопутних військ та Десантно-штурмових військ Збройних Сил України. У нашій розвідці ми проаналізуємо основні етапи еволюції аеромобільних з'єднань як найбільш тісної форми взаємодії АА з десантними підрозділами. До уваги візьмемо провідні європейські країни НАТО – Францію, Велику Британію та Німеччину.

У Франції у 1985 р. була утворена 4-та аеромобільна дивізія у складі трьох полків бойових гелікоптерів, гелікоптерного полку управління, піхотного полку і аеромобільного полку підтримки. З'єднання брало участь, зокрема, в операції “Буря в пустелі” (1991). Однак у 1999 р., з реорганізацією дивізії у бригаду, піхотний полк був виведений з її складу і вона залишилась виключно з'єднанням АА.

У Великій Британії у 1986–1988 рр. проводився експеримент з 6-ю аеромобільною бригадою (АемБр), за результатами якого у 1989 р. була утворена 24-та АемБр (2 піхотних батальйони, артполк, зенітний ракетний полк, полк АА, підрозділи забезпечення). На відміну від французької дивізії, у структурі 24-ї АемБр домінував наземний компонент, а наявний полк АА не забезпечував повітряного маневру, а лише розвідку і вогневу підтримку. У 1999 р. 24-та АемБр була злита з 5-ю повітрянодесантною бригадою (ПдБр) у 16-ту повітряно-штурмову бригаду. При цьому полк АА вивели із її складу.

У Німеччині формування аеромобільного з'єднання почалось у 1994 р., коли на базі частин колишньої 1-ї повітрянодесантної дивізії і армійської авіації було утворене Командування аеромобільних сил. У 2001 р. його реорганізували у Дивізію повітряно-маневрених операцій. До її складу увійшли 1-ша ПдБр (егерський полк, два полки бойових гелікоптерів і полк транспортних гелікоптерів), три полки транспортних гелікоптерів і командування сил підтримки. У ході наступних реорганізацій структура і назва цієї дивізії кілька разів змінювалася. У березні 2021 р. три полки АА, які ще залишалися у складі бундесверу, були виокремлені в Командування гелікоптерів. Воно, разом з Командуванням спеціальних сил, 1-ю ПдБр і нідерландською 11-ю аеромобільною бригадою, входить до складу Дивізії швидкого реагування.

Проаналізований нами матеріал свідчить, що у провідних європейських країнах НАТО з другої половини 1980-х рр. створювалися аеромобільні з'єднання, які поєднували в одній структурі частини АА і десантні підрозділи. Однак на рубежі ХХ–ХХІ ст. у рамках процесів скорочення збройних сил намітилася тенденція до виокремлення частин АА. У результаті тільки в Німеччині АА і десантні частини лишилися в єдиній тактичній структурі (дивізії), а у Франції і Великій Британії вони функціонують окремо.

Мончак О.В.

*Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, м. Київ*

БАЧЕННЯ КИЯНАМИ НІМЕЦЬКОЇ КАЙЗЕРІВСЬКОЇ АРМІЇ НАВЕСНІ 1918 РОКУ

Практично всі дослідження на тематику Першої світової війни, коли хронологічно доходить до більшовицького перевороту в Російській імперії (1917 р), а в подальшому і до Брестського миру (1918 р), потрапляють на хибну думку, що ці події начебто поклали кінець Східному фронту.

Коли Центральні держави вступили на територію України, йшов вже четвертий рік світової війни, і другий – після російської революції. У країні панував хаос, внаслідок чого під сумнів були поставлені будь-які соціальні межі та системи підтримання порядку згори. У 1918 році на територію країни загалом вступило дві армії (німецька та австро-угорська), суто символічну підтримку яким надавали частини військово-морських сил Туреччини та Болгарії. Війська були введені офіційно, і армії тут виступали гарантом безпеки. Фактична піврічна відсутність активних бойових дій перед наступом та масове дезертирство російської армії дозволили перекинути найбільш боєздатні частини німців на Західний фронт. Але це не означає, що на схід рушили ослаблені чи небойові частини та з'єднання.

Військову допомогу Троїстий союз надав УНР військовослужбовцями запасу другої черги у вигляді ландверу та ландштурму. Для опису німецької армії, котра входила в місто у березні 1918 р. частіше використовують спогади очевидців: “Тяжкість відчував я, споглядаючи низькорослий ландвер... Темні, втомлені обличчя, обношений, сірого кольору одяг, багато стрічок Залізного Хреста на грудях в солдат і офіцерів – все це стверджувало, що це не першої черги кадрові війська – гордість Вільгейма” (див. *Могиланский Н.М. Трагедия Украины // 1918 год на Украине/Сос. С.В. Волков. М., 2001, С.38*). Інший сучасник писав, що німецькі військовики: “...справляли враження якогось каравану мандрівників” (див. *Гольденвейзер А. Из киевских воспоминаний// 1918 год на Украине. С.84*). На нашу думку, це є упереджене ставлення як сучасників, так і теперішніх істориків, котрі ставлять собі за мету применшити сам факт допомоги та, за можливості, знеславити їх учасників. Подібну імперсько-радянську тактику спостерігаємо і з боку російських “авторів”, котрі коментують надання допомоги Україні світовою спільнотою під час повномасштабного вторгнення з лютого 2022 р.

Найважливішим транспортним засобом на той час були залізниці. Саме за їх рахунок у ході наступу німці змогли досягнути великих швидкостей, яких не повторила допоки жодна армія, навіть сучасна. Для порівняння: відстань від Ковеля до Києва (550 км), вхід до міста та захоплення передмістя Дарниця відбувся за 14 днів (від 18 лютого до 3 березня 1918). Щоб забезпечити в Україні 1918 року такий успішний наступ і поза залізничними коліями, німецькі війська, залучивши бронеавтомобілі, піхоту і артилерію, окремо кавалерію, сформували так звані “летючі колони”. Розвідданими їх забезпечувала авіація. Тому говорити про якусь недооцінку німцями супротивника не можна. За нашими підрахунками німецьке військо складалось на половину з кадрових частин, інша ж з ландверу. І саме 2 березня 1918 45-та дивізія ландверу, через добу після звільнення Києва військами Центральної Ради, провела свій парад.

У мережі Інтернет можна переглянути тогочасні кінохроніки (наприклад, набравши в пошуку “Смена немецкого караула на Думской площади, 1918”) і переконатися, що перед нами вишколені та екіпіровані війська, згідно з вимогами часу. На багатьох відео німецькі солдати у стандартному спорядженні та одностроях, характерних для періоду завершення Першої світової, а саме :

польовий мундир (Feldrock) уніформи зразка 1907/10, котрий на кінець війни уже був значно спрощений (на блузі зникли всі кольорові елементи) і гудзики прикривалися планкою, взуття – чоботи;

на плечах прямокутні шкіряні ранці (Tornister M 1895), хоча у військах уже поширювалися брезентові мішки, до них прикріплена скоріш за все сукняна шинель зразка 1915 року (M15 Mantel) кольору фельдграу;

стандартні шкіряні підсумки до карабіна Маузер зр.1916 р (M16 Patronegurtel) на 6 магазинів по 5 набоїв;

сталевий шолом моделі 1916 року (Stahlhelm M16);

всі вояки озброєні гвинтівкою Маузер 98 (Mauser M98), що у малозміненому вигляді прослужила німецьким арміям до кінця 1945 року. Тобто лише по зовнішньому вигляду невеликої частини війська можна побачити, що це аж ніяк не другорядні військові формування.

Підсумовуючи вищевикладене відносно теми присутності німецьких військ в Україні, зокрема в Києві у період 1918–1919 років слід зазначити, що уявлення про неналежні екіпірування та підготовку німецької кайзерівської армії виявилися хибними. Навпаки, німецькі вояки виявилися професійними та підготовленими, що дозволило їм виконувати поставлені завдання, але через політичні мотиви армія перетворилася на інструмент терору та експропріації продовольчих ресурсів. Врешті-решт німецькі війська стали фактором зміни влади в Україні протягом 1918 року.

Мухін С.А.

*Центральне воєнно-наукове управління
Генерального штабу Збройних Сил
України, м. Київ;*

Безбах В.Г., к.і.н., доцент

*Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

УЧАСТЬ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ НІМЕЧЧИНИ У ПРОВАДЖЕННІ ОКУПАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ 1941–1945 рр.

Одразу після початку німецько-радянської війни у 1941 р. військові частини групи армій “Південь” на чолі з генерал-фельдмаршалом Гердом фон Рундштедтом, вторгнулись на територію України. Враховуючи швидкі темпи просування німецьких військових частин, уже до кінця 1941 р. більша частина території сучасної України опинилася під контролем окупаційних військ, а 22 липня 1942 р. взяттям м. Свердловська Ворошиловоградської області (нині м. Довжанськ Луганської області) завершили повну окупацію території України.

Для контролю такої величезної території лінійних та тилових частин Вермахту було недостатньо. Тому для підтримання порядку і боротьби з партизанами використовувались збройні формування, які були утворені на теренах СРСР.

Єдиної організаційно-штатної структури та системи підпорядкування такі частини не мали, тому умовно їх можна поділити на наступні категорії:

Різноманітні поліцейські підрозділи. Найчисельнішим із них був “Шуцманшафт”, або охоронна поліція. Формувалися, переважно, з військовополонених РСЧА та місцевого населення. Головним завданням було підтримання громадського порядку у містах та селищах, здійснення поліцейських функцій, охорона полонених та об’єктів;

Галицькі добровольчі полки СС. Усього їх було створено 5 (порядкові номери – 4, 5, 6, 7, 8). Формувалися вони із добровольців, які не змогли потрапити до 14 ваффен-гренадерської дивізії СС “Галичина”. Їхнім цільовим призначенням була охоронна служба, боротьба з партизанами та поповнення особовим складом втрат дивізії СС “Галичина”;

Козачі сотні та ескадрони. Ці підрозділи утворювалися також із військовополонених червоноармійців, які етнічно відносили себе до козаків. У більшості це були уродженці Дону та Кубані. Такі формування залучалися до бойових дій на фронті та боротьби з партизанами. Найбільшу кількість козачих частин було задіяно на Донбасі.

Слід зазначити, що для ведення бойових дій проти радянських партизанів та підрозділів Української Повстанської Армії залучалися і регулярні частини Вермахту, однак, це було притаманно завершальному етапу нацистської окупації України, коли бойові зіткнення стали більш масштабними, із залученням з обох сторін важкого озброєння – гармат, мінометів, броньованої техніки та танків.

Використання добровольчих збройних формувань відіграло провідну роль у підтриманні окупаційного порядку на території сучасної України і надавало можливість вивільнити додаткові підрозділи регулярних військ Вермахту для залучення їх на фронті.

Ефективність та дисциплінованість добровольчих частин не завжди знаходилася на високому рівні, адже, крім ідейних борців із більшовизмом, до цих підрозділів потрапляли випадкові люди, які таким чином шукали для себе можливість вижити, або агенти, які вели підривну діяльність із середини. Найбільша кількість випадків дезертирства спостерігалася у поліцейських частинах, де відомі випадки переходу на бік партизанів та повстанців цілими частинами, разом зі зброєю.

*Переверзін Ю.П., к.військ.н., доцент
Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ*

ЗАСТОСУВАННЯ ВЕРТОЛЬОТІВ АРМІЙСЬКОЇ АвіАЦІЇ У ЛОКАЛЬНИХ ВІЙНАХ І ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

В останні десятиріччя у світі відбулася досить велика кількість локальних війн та збройних конфліктів із застосуванням армійської авіації (АА), що діяла в інтересах загальновійськових з’єднань Сухопутних військ (бойові дії ВПС США у В’єтнамі (1964–1975 років), Арабо-Ізраїльські війни (1967 і 1973 років), бойові дії багатонаціональних сил в Іраку, операції “Буря у пустелі” (1991) та “Свобода в Іраку” (2003)), бойові дії в Афганістані,

російсько-чеченські війни. Найбільший розвиток АА отримала в арміях США, Німеччини, Великобританії, Туреччини, Італії, російської федерації. Коротко розглянемо виконання завдань АА у відповідних локальних війнах (збройних конфліктах).

В'єтнам (1964–1975 рр.). Виконання вертольотами різних завдань: перевезення військ та боєприпасів, пошук та розвідка загонів, охорона наземних військ, спостереження, корегування вогню артилерії, охорона комунікацій, забезпечення зв'язку, евакуація поранених (особового складу). Операції у війні у Південному В'єтнамі стали основним видом бойових дій військ із застосуванням вертольотів.

Південний Лаос (1971 р.). Отримання для вертольотів “Хью Кобра” протитанкових керованих ракет (ПТКР) “Тоу” стало могутнім засобом ураження наземних цілей (танків).

Арабо-Ізраїльська війна (1973 р.). Успішне використання вертольотів у боротьбі з танками (знищення ізраїльськими вертольотами єгипетських танків).

Афганістан (1979–1989 рр.). Виконання завдань АА: авіаційна підтримка військ; супровід військ і колон на марші; десантування тактичних повітряних десантів, диверсійних груп (груп захоплення); ведення повітряної розвідки; нанесення ударів по об'єктах противника; мінування (розмінування); доставка боєприпасів і матеріальних засобів, медична евакуація, перевезення особового складу, вантажів; корегування вогню артилерії; здійснення пошуково-рятувальних робіт.

Ірак (1991 р. та 2003 р.). Ефективне застосування вертольотів АА США у боротьбі з танками.

Чечня (1994–1996 рр. та 2000–2001 рр.). Виконання АА завдань: вогневих, розвідувальних, транспортних та спеціальних.

Під час проведення операції Об'єднаних сил (Антитерористичної операції) в Україні вертольоти АА не застосовувалися у масштабах, порівняних із локальними війнами в Іраку, Афганістані тощо. Але наявність усіх завдань, що виконувалися, вказувало на важливість вогневої підтримки вертольотами АА для виконання бойових завдань наземною компонентою військ.

Аналіз досвіду бойових дій військ свідчить, що АА вирішувала всі вогневі, транспортно-десантні та спеціальні завдання, а основні зусилля АА були спрямовані на ураження артилерії, броньованої та автотранспортної техніки, забезпечення прольоту тактичних повітряних десантів та їх підтримку, прикриття флангів і тилу своїх військ.

Таким чином, у ході локальних війн та збройних конфліктів останніх десятиліть накопичено найбагатший досвід бойового застосування АА. Він є основою для визначення напрямів подальшого розвитку вертольотної техніки та озброєння, вдосконалювання основ бойового застосування і тактики дій вертольотних підрозділів.

Пивовар О.П.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

РОЛЬ ЛЕНД-ЛІЗУ У ПЕРЕМОЗІ НАД НАЦИЗМОМ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

У зв'язку з окупацією Криму і частини Донбасу російською федерацією, її широкомасштабною агресією проти України тема ленд-лізу стала актуальною для нашої держави. Метою прийняття державного акта Сполучених Штатів Америки про надання ленд-лізу країнам-союзникам у Другій світовій війні 82 роки тому було знищення нацизму. Хоча між США та СРСР існували політичні розбіжності, проте саме Радянський Союз за законом про ленд-ліз став одним із основних акцепторів фінансової, економічної, військової підтримки. Допомогу за ленд-лізом отримували Велика Британія (63%), Радянський Союз (22%) та ще сорок країн. На їх долю припадало 15%.

Напрошується чітка аналогія з днем сьогоднішнім. Нині російська федерація, як і гітлерівська Німеччина у 1939 р., виступає державою-агресором під аналогічними нацистськими гаслами. Метою збройної агресії, розв'язаної рф проти України, є знищення української державності, нівелювання української ідентичності. Ця агресія є неспровокованою, несправедливою, а водночас – геноцидом українського народу. Тож Сполучені Штати Америки 9 травня 2022 року прийняли прораму ленд-лізу для допомоги Україні. Термін “ленд-ліз” (lend lease) у перекладі з англійської означає - передача в борг або в оренду. У юридичній енциклопедії, під редакцією Ю. Шемшученка: “Це система передачі (у вигляді позики або оренди) озброєння, боєприпасів, стратегічної сировини, продовольства тощо”.

США надавали допомогу Радянському Союзу у вигляді боєприпасів, техніки (танки, літаки, автомобілі тощо), продовольства, медичного обладнання та лікарських засобів, стратегічної сировини, одягу, систем зв'язку. Крім того, американські фахівці модернізували радянську військову техніку. Приміром, для поліпшення бойових можливостей танка Т-34 ними було внесено понад 640 конструкторських змін. Але інформацію про ленд-ліз для СРСР, про допомогу іншим країнам радянська історіографія замовчувала з політичних причин. Сучасні російські історики, як і радянські, розглядають ленд-ліз як чинник, що відіграв незначну роль у перемозі СРСР над нацизмом у Другій світовій війні.

У зв'язку з широкомасштабним вторгненням російської федерації в Україну відбулося більш широке висвітлення теми ленд-лізу та його значення у наукових виданнях. Зокрема українські і закордонні вчені наводять слова радянського маршала Г. Жукова: «Ми були б у важкому становищі без американського пороху, ми не могли б випускати таку кількість боєприпасів, котра нам була необхідна. Без американських “студебекерів” нам не було б чим тягати нашу артилерію. Таким чином, вони в значній мірі забезпечували наш фронтовий транспорт. Випуск спеціальних сталей, необхідних для будь-яких потреб війни, також був пов'язаний з низкою американських поставок».

Сьогодні Україна отримує озброєння зі США і Європейського Союзу для боротьби за суверенітет і територіальну цілісність України, свободу і демократію у світі і проти нацизму нової епохи – рашизму.

Речич С.Л., к.і.н., с.н.с.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ*

ПРОГРАМИ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ У ПЕРЕХОДІ ВІД ВІЙСЬКОВОГО ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ ЗА ДОСВІДОМ США

За результатами проведених досліджень, у США за останнє десятиліття до 27 % ветеранів зазнають значних труднощів при поверненні на роботу. Для того, щоб надати військовослужбовцям допомогу при переході від активного військового до цивільного життя використовуються наявні ресурси та освіта. Серед цих програм:

“The VA GI Bill” – це програма, пільги якої допомагають оплачувати коледж, аспірантуру та навчальні програми.

Програми добровільної освіти міністерства оборони. Кожен рік приблизно 300 тисяч військовослужбовців зараховуються на курси вищої освіти, що ведуть до здобуття ступеня асоційованого спеціаліста, бакалавра, магістра та доктора.

Перехідна навчальна програма “Transition GPS” (Goals, Plans, Success – цілі, плани, успіх) трансформує шлях підготовки військовослужбовців до переходу з дійсної служби для досягнення своїх кар’єрних цілей.

Рухаючись вперед – безкоштовна освітня та життєва програма, яка навчає навичкам вирішення проблем.

Програма після проходження служби – набір ресурсів для ветеранів та військовослужбовців з метою допомогти їм зробити перехід до цивільного життя.

Програма допомоги міністерства оборони при переході (Transition assistance program, TAP) проводить семінари для ветеранів з метою дізнатися про пошук роботи та ефективне прийняття рішень.

Програма міністерства оборони з підтримки роботодавцем гвардії та резерву (Employer support for the Guard and Reserve, ESGR) сприяє налагодженню співпраці та взаєморозуміння між військовослужбовцями запасу та їх роботодавцями.

Департамент служби зайнятості та навчання ветеранів праці (Veterans’ employment and training service, VETS) допомагає ветеранам та їх подружжю працевлаштуватися; навчає ветеранів трудовим правам.

Приватні зусилля щодо допомоги та працевлаштування ветеранів.

Проект пораненого воїна: пропонує безкоштовні програми та послуги для поранених ветеранів, заповнюючи урядові прогалини.

Програми добровільної освіти. Міністерство оборони (DoD) надає доступ до програми добровільної освіти. Курси ведуть до підвищення кваліфікації, включаючи ступені молодшого спеціаліста, бакалавра, магістра та доктора.

Федеральна можливість працевлаштування для ветеранів. У часи жорсткого ринку праці ветерани з інвалідністю, пов’язаною зі службою, стикаються з вищим рівнем безробіття. Федеральний уряд створив програму переваг для ветеранів, яка дає військовослужбовцям конкурентну перевагу перед їхніми цивільними колегами.

Таким чином, аналізуючи підходи США до надання допомоги військовослужбовцям у переході від активного військового життя до цивільного та використання державних

ресурсів, програм та освіти, можна зробити висновок, що зазначені підходи у США знаходяться на належному державному рівні та мають багаторічний досвід їх реалізації. У нашій державі нова державна політика ветеранського розвитку, а також ідея створення системи переходу від військової кар'єри до цивільного життя як інституційної реформи на шляху дотримання стандартів НАТО має стати нагальною потребою сьогодення та отримати підтримку держави. З цією метою необхідно активно вивчати досвід провідних країн-членів НАТО для реалізації на практиці зазначеної системи переходу.

Російцев В.В.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
м. Київ*

РОЛЬ ВВНЗ У СТВОРЕННІ МЕТОДУ ПЛАНУВАННЯ БОЮ СВ США (MDMP)

Військовий процес прийняття рішення (ВППР/MDMP) – це процедура планування бою СВ США, яка лежить в основі планування бою НАТО (Тактичне планування СВ відповідно APP-28) та методики планування бою, яка проходить апробацію у СВ ЗС України (Тимчасові бойові статuti механізованих і танкових військ, частина 1, бригада). Знання першоджерела та основних етапів розвитку ВППР важливе для його успішної адаптації для потреб СВ ЗСУ.

Походження ВППР СВ США можливо відслідкувати до методів планування бойових дій, які використовував Наполеон. Він розробив систематичний процес оцінки обстановки, під час якого аналізував декілька варіантів дій як своїх військ, так і противника. Генеральний штаб Пруссії запозичив зазначену систему після поразки від Французької армії під Єною та Ауерштедтом 1806 році. Вони запровадили так звану “Прикладну систему” (Applicatory System) у Крейцакадемії при підготовці офіцерів для генерального штабу. Сутність “Прикладної системи” полягала у постійному практичному застосуванні отриманих теоретичних знань з питань військового мистецтва під час навчань на картах та військових іграх на макетах місцевості. Інші країни зацікавились досвідом Пруської моделі підготовки після їх блискавичних перемог над Австрією у 1866 та Францією 1870 року.

Досвід підготовки пруських офіцерів був завезений у США начальником військової академії Вест Пойнт Еморі Аптоном за результатом робочої поїздки із вивчення досвіду іноземних армій. Завдяки його звіту, інформація щодо пруської “Прикладної системи” підготовки потрапила до новоствореної у 1881 році Школи застосування піхоти і кавалерії Форту Лівенворт Канзас (у подальшому стане Командно-штабним коледжем СВ США).

Спочатку ВППР, або як його тоді називали процедура оцінки обстановки (estimate), розроблявся викладачами Школи як допоміжна методика підготовки слухачів під час занять з тактики. Під час занять слухачам видавали тактичні завдання (tactical problems), які пізніше почали називатися ситуаціями (situations). Тактичні завдання тренували навички видавання наказів і включали маневри на карті (КШН на карті) та тактичні поїздки (військово-польові поїздки і КШН на місцевості). До кінця 1896 року кількість тактичних завдань зросла до вісімдесяти і вони стали однією з основних форм підготовки офіцерів.

Ключовий вклад з 1893 по 1897 рік у формалізацію процесів прийняття рішень зробив інструктор тактики та головний ініціатор “Прикладної системи” навчання капітан Ебен Свіфт. Він розробив метод видання наказів, який став частиною підготовки у Лівенворті.

Слухачі вивчали карту, проводили оцінку обстановки, приймали рішення та розробляли наказ, використовуючи запропонований Свіфтом п'ятипараграфний формат. Результати своєї розробки він опублікував у книзі “Польові накази, повідомлення, донесення” яка у подальшому була затверджена як офіційний формат Польових наказів СВ США.

Пізніше, для допомоги слухачам інструктори Школи розробили зворотній процес обґрунтування рішень. Тобто, ґрунтуючись на власноруч розробленому наказі, слухач мав покроково пояснити порядок вироблення свого рішення. Інший інструктор, Роджер Фітч, задокументував і опублікував згаданий формат прийняття рішення у своїй книзі “Оцінка тактичних ситуацій та розробка польових наказів” у 1909 р. Ця публікація стала основою Наставови з польової служби СВ США 1910 року. Таким чином ключову роль у розробленні, формалізації і запровадженні ВППР (MDMP) відіграли ВВНЗ СВ США і Пруссії.

Салата С.А., к.і.н.

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ;

Казанцева Л.В., к.ф.-м.н.,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”, м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ АСТРОНОМІЧНИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ У ВІЙСЬКОВІЙ СПРАВІ

Згідно з Доктриною з геопросторової підтримки Збройних Сил України (2020), що ґрунтується на досвіді застосування, набутому під час проведення антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил на сході України і враховує світовий досвід у воєнних конфліктах, деякі астрономічні знання залишаються вкрай потрібними в цьому питанні.

Зокрема, комплекс взаємопов'язаних організаційних і практичних заходів, необхідних для вивчення та оцінки місцевості під час прийняття рішень, планування, підготовки і проведення операцій та бойових дій, організації управління та взаємодії, створення сприятливих умов для постійного і об'єктивного визначення місць розташування наземних, повітряних, надводних та підводних керованих рухомих об'єктів військового призначення і ефективного застосування зброї та бойової техніки передбачає отримання високоточних астрономо-геодезичних даних.

Світова історія взаємодії астрономів-науковців з військовими бере початок ще з XV століття. Коли почали створюватися перші астрономічні обсерваторії за державні кошти, вони підпорядковувались військовим відомствам, часто називались воєнно-морськими, бо виконували задачі навігації, підготовки військових та морських офіцерів, забезпечення спеціальними вимірювальними приладами та їхньою повіркою. Також такі обсерваторії забезпечували армії точним часом та готували ефемериди Сонця, Місяця, яскравих планет та навігаційних зірок для певної території.

Сьогодні ці завдання розглядає військова топографія, яка викладається практично у всіх військових навчальних закладах.

*Ткачов І.В., к.ю.н., с.н.с.,
Гельжинський А.Ю.
Національна академія Служби безпеки
України, м. Київ*

ЗАЛУЧЕННЯ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО ПРОТИДІЇ РАДИКАЛІЗАЦІЇ ТА НАСИЛЬНИЦЬКОМУ ЕКСТРЕМІЗМУ: ДОСВІД ФІНЛЯНДІЇ

У Фінляндії на інститути громадянського суспільства, як і на державні органи, покладено відповідальність за виконання заходів із запобігання радикалізації та насильницькому екстремізму. В рамках реалізації Національного плану дій Фінляндії із запобігання радикалізації та насильницькому екстремізму (далі – НПД) передбачено впровадження таких проєктів: “Покажи расизму – червону картку” (мета – недопущення дискримінації в спорті і підтримка антирасистської кампанії); “Мир об’єднав футбол” (мета – зміцнення довіри і розвитку діалогу між місцевими спільнотами у випадку протиріч); “Вільно говорити – безпечно вчитися” та “Мої очі, твої очі” (мета – формування у молоді віком від 14 до 19 років стійкості до радикалізації та екстремізму, вирішення повсякденних конфліктів мирним шляхом).

Результати реалізації НПД протягом 2020–2021 років дозволяють зробити такі висновки. Представники громадськості мають більше можливостей контактувати з людьми, які можуть підтримувати екстремістську ідеологію або вже залучені до екстремістської чи іншої протиправної діяльності, оскільки останні зазвичай не довіряють владі та відмовляються від будь-яких контактів з нею. Неурядові організації у такому випадку виступають посередниками, користуючись своєю незаангажованістю, можуть схилити екстремістів відмовитися від протиправної діяльності та закликати до вирішення проблем цивілізованими правовими методами (з цією метою НПД передбачено залучення міжнародної гуманітарної організації “Finn Church Aid”, “Мережі релігійних та традиційних миротворців”, громадської організації “Врятуйте дітей”, молодіжного центру “Ohjaamo”). У НПД зазначено, що політики та інші особи, які мають авторитет у суспільстві (спортсмени, актори, громадські діячі, співаки, письменники та інші представники культури), хто є лідерами суспільної думки, своїми діями, коментарями та власними прикладами можуть зменшити розпалювання ненависті, дискримінації, соціальної конфронтації і формувати негативне відношення до насильницької радикалізації та екстремізму. Бізнес сектор в обов’язковому порядку залучається до вжиття заходів через розповсюдження відповідних матеріалів у своєму середовищі, недопущення таких протиправних дій у своїй підприємницькій діяльності, а також попередження конфронтації між різними групами людей, які мають різні погляди чи точки зору всередині підприємств. Релігійні спільноти є активними учасниками у питаннях з тлумаченням релігійних вчень, формуючи імунітет суспільства та зміцнюючи її стійкість до закликів, що виправдовують насилля заради релігійної мети. Важливу роль відіграє міжрелігійна комунікація (мета – сформувати у населення різних національностей та віросповідань повагу та толерантність до культурного різноманіття, допущення міжнаціональних та міжрелігійних конфліктів, які можуть призвести до дестабілізації ситуації в державі шляхом вчинення терактів). Завдяки взаємодії між владою і неурядовими організаціями у цій сфері релігійні організації та общини можуть забезпечити безпеку своїх членів та суспільства загалом.

Ткачук П.О.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

РОСІЙСЬКО-ЧЕЧЕНСЬКА ВІЙНА (1994–1996): РЕАКЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИКУМУ

Російсько-чеченська війна (1994–1996 рр.) залишила глибокий слід у національній пам'яті, історії чеченського народу. В Україні події війни також не залишилися не поміченими центральними органами влади України, політичними партіями, експертами, які оцінювали військовий конфлікт, виходячи з національних інтересів нашої держави, політичних програм, особистих переконань, що збагатило українську суспільно-політичну думку цікавими інтерпретаціями перебігу війни.

Дискусії щодо особливостей перебігу російсько-чеченської війни жваво обговорювалися у середовищі центральних органів влади України, зокрема у стінах Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України. Позиція Міністерства закордонних справ України (сторони закликало до пошуку діалогу та припинення кровопролитної війни) загалом відображала настрої більшості українського провладного політикуму, який перебуваючи під тиском російської газової труби та боргів перед Російською Федерацією за спожитий газ, не бажав конфронтації з країною-агресором.

Кожна з фракцій українського парламенту мала власне бачення розвитку подій на фронтах російсько-чеченської війни. Так, комуністи пропонували обмежитися заявою Міністерства закордонних справ України та приступити до обговорень інших важливих питань, що стосувалися внутрішньополітичного розвитку України. Б. Олійник запропонував закликати сторони, задіяні в конфлікті, навіть найгостріші проблеми вирішувати тільки політичними мирними засобами, а також звертався до “всіх людей доброї волі” з проханням не допустити трагічного розбрату.

Представники фракції “Державність” у парламенті України наголошували на необхідності українській владі відреагувати на численні жертви серед мирного населення, що стало можливим завдяки бездумним діям російського військового командування. Однак із тексту-звернення Верховної Ради України до Державної Думи і Ради Федерації Росії з приводу трагічних подій у Чеченській республіці було забрано усі гострі висловлювання на адресу керівництва Росії. Відзначено, що у Чеченській Республіці ведуться бойові дії із застосуванням важкої зброї, що призводить до масових жертв і страждань цивільного населення. Народні депутати України, будучи глибоко стривожені їх долею, закликали вжити всіх заходів для припинення пролиття крові.

Окремі політичні партії підготували власні Резолюції щодо подій у Чечні. Так, для прикладу, 21 січня 1995 р. Центральний Провід Народного Руху України (НРУ) оприлюднив Заяву, в якій відзначено, що перебіг подій у Чеченській республіці Ічкерія свідчить, що Росія взяла курс на повне винищення чеченського народу. У документі НРУ також наголошено на тому, що російські війська перетворилися на банди вбивць, озброєні найсучаснішою бойовою технікою. Така “армія” становить серйозну загрозу безпеці як самого російського населення, так і народам сусідніх із Росією держав. Констатовано, що погіршення

економічної й внутрішньополітичної ситуації у Росії призводить до посилення агресивних реваншистських настроїв у російському суспільстві.

Загалом, якщо не брати до уваги лівий спектр політичних сил України, громадяни нашої держави підтримували незалежність Республіки Ічкерія, а представники націоналістичних сил (УНА-УНСО) навіть брали активну участь у бойових діях. Центральні органи влади (Президент, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України) закликали керівництво Російської Федерації припинити кровопролиття та інтенсифікувати мирні переговори з лідерами чеченського народу для якомога швидшого встановлення миру.

*Чайковський А.С., д.і.н., професор
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ГЕНЕЗИС ТА ЕВОЛЮЦІЯ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК (ПОЧАТОК ХІХ – СЕРЕДИНА ХХ СТ.): НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ, ФУНКЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ

Генезис та еволюційний розвиток Внутрішніх військ (дали – ВВ) складна пастка загальної історії правоохоронної системи державних утворень, що у різні історичні періоди існували на українських землях. Розпочавши шлях у сиву давнину, трансформуючись та видозмінюючись, збройні формування внутрішнього застосування правового унормування вперше набули на початку ХІХ ст. (1811) у вигляді Внутрішньої сторони. Назва, функції та завдання останньої не раз видозмінювались та уточнювались. Зокрема, у 1816 р. вона переформовується в Окремий корпус внутрішньої страти (ОКВС), з часом (1864) – спеціальні місцеві війська, у структурі яких (1888), окрім охоронної, з'являється і конвойна сторожа. Як результат, на ОКВС покладаються як охоронні функції, так і завдання конвоювання (охорони) карних і політичних злочинців. У такому вигляді (з деякими косметичними кроками) Окремий корпус внутрішньої сторожі проіснував до 1918 року. Злам суспільно-політичного ладу покликав до зміни суті і завдань військових формувань спеціального призначення. Тоді ж (1918) з'являються Корпус військ Всеросійської надзвичайної комісії (ВНК), продармія, залізнична охорона, війська судноохорони та охорони цукрового виробництва тощо. Загальна їх назва – Війська допоміжного призначення (ВДП). Постанова Ради оборони (травень 1919 р.) визнає ВДП, крім частин і підрозділів прикордонної і залізничної охорони, прерогатива Наркомату внутрішніх справ (НКВС). Відтоді керівництво цими збройними формуваннями і їх наступниками стає прерогативою НКВС з послідувачим їх реформуванням у Війська внутрішньої охорони Республіки (ВОХР). Головне їх завдання – боротьба зі змовами, повстаннями, кримінальним та політичним бандитизмом. 1 вересня 1920 р. ВОХР реорганізується у Війська внутрішньої служби (ВНУС) з головною функцією – забезпечення безпеки тилу Радянської держави.

Завершення громадянської війни супроводжується реорганізацією ВНУС. Їх структуру полишають війська ВНК, решта особового складу передається до Червоної Армії. Війська ВНК стають правонаступниками ВОХР і ВНУС. Відповідно до постанови ВЦВК (лютий 1922 р.) вони – збройна складова частина республіканського Державного політичного управління (ДПУ). З утворенням СРСР – Об'єднаного державного політичного управління (ОДПУ). Виконуючи охоронно-каральну функцію, їх головне завдання – боротьба з

бандитизмом, охорона кордону, шляхів сполучення, виконання інших оперативних завдань. Керівництво ними здійснює Управління військ ДПУ, згодом Головне управління прикордонної охорони і внутрішніх військ (ГУПВО) ОДПУ.

З утворенням загальносоюзного (республіканських) НКВС (1934), функції ГУПВО збережено, але вже у березні 1939 р. за напрямками (видами) службової діяльності воно розподілилося на шість головних управлінь і прикордонних військ; війська з охорони залізничних споруд і з охорони особливо важливих підприємств промисловості; конвойних військ; військового збереження; військового будівництва. Окрім того, в передвоєнні роки з'явилося ще і Управління оперативних військ. Нововведення щодо структури та функцій колись єдиних ВВ виявилися не лише непродуктивними, ще й хибними, про що засвідчили події воєнного періоду.

Станом на червень 1941 р. до складу військ НКВС входили: прикордонні війська; війська з охорони залізничних споруд; важливих промислових об'єктів; конвойні та оперативні війська. До них певним чином належала і воєнізована охорона виправно-трудових таборів, колоній та спецпоселень. Рішенням РНК СРСР (25 червня 1941 р.) на них (у разі перебування в районі бойових дій) покладається охорона військового тилу. Всі вони підпорядковуються щойно утвореним управлінням з охорони тилу фронтів. У складі ГУ військ НКВС СРСР створюється Управління військ НКВС з охорони тилу діючої Червоної Армії. У квітні 1943 р. воно набуло правового статусу Головного Управління. У такому вигляді проіснувало до кінця війни.

Інші види військ НКВС, виконуючи охоронно-каральні і бойові завдання, діяли на лінії фронту, брали участь в забезпеченні тилу, організовували і несли гарнізонну службу, боролись зі злочинністю, виконували “специфічні завдання” по переселенню народів Криму, Кавказу, протидії ОУН і УПА.

Чірікалов О.С., к.і.н.

*Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
м. Київ*

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ СИЛ (ВІЙСЬК) В ЕВАКУАЦІЇ МОРЕМ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У сучасних умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України організація та ведення оборони країни, у тому числі з морських напрямків, залишається надзвичайно важливим завданням держави. У цьому контексті особливої актуальності набуває науковий аналіз, узагальнення та систематизація набутого досвіду застосування сил (військ) в операціях (діях) на морі. На думку автора, в умовах сьогодення не втрачають наукового та практичного інтересу вивчення та врахування досвіду підготовки та проведення евакуаційних заходів на морі. У цій площині доцільно розглянути низку евакуаційних заходів на Адріатичному та Середземному морях у роки Першої світової війни, проведених Антантою під час Галліполійської та Сербської кампаній наприкінці 1915 р. – на початку 1916 р.

У досліджуваній період союзникам вдалося провести послідовно чотири успішних евакуацій військ (сил) морем з Галліполі та Балкан в умовах переважаючих сил противника на суходолі, вивізни морем близько 390 тис. осіб. За ступенем реалізації зазначені евакуації

класифікуються автором як повні, а за цільовим призначенням – як загальні. Зазначені евакуації проводилися за ініціативи вищого воєнно-політичного керівництва країн-членів Антанти та мали загальну мету – запобігти втраті військами боєздатності чи розгрому у разі наступу переважаючих сил противника, тобто вимушені евакуації. Водночас, організаційна та стратегічна роз'єднаність західних союзників, різноманітність поглядів воєнно-політичного керівництва Антанти щодо обрання стратегічних напрямів застосування союзних сил у сукупності з відсутністю єдиного міжкоаліційного командування військами армії та силами флоту під час розглянутих епізодів вкрай негативно впливало на процес прийняття рішень, підготовку та проведення евакуаційних заходів.

Зазначені евакуації планувалися та проводилися у формі міжнародних (коаліційних) операцій (дій), які за метою, завданнями, масштабами та складом залучених сил (військ) мали стратегічний (евакуація союзних експедиційних сил з ділянок АНЗАК і Сувла (Галліполі) та сербських військ з Балкан) та оперативно-тактичний (евакуація союзників з мису Геллес, італійських військ (сил) з Дурресу) рівень. Водночас, крім дій з евакуації італійських військ (сил) з Дурресу, в інших розглянутих епізодах брали участь представники різних країн-членів Антанти, тобто за рівнем об'єднання сил вони носили коаліційний характер.

Єдиним способом проведення евакуації військ (сил) у розглянутих епізодах був спланований послідовний відвід військ з плацдармів чи ділянок узбережжя, що оборонялися, з подальшим їх завантаженням на плавзасоби і перевезенням морем кількома рейсами – поступова евакуація. При цьому для перевезення військ широко використовувалися як військові, так і цивільні плавзасоби, а в операціях (діях) з евакуації застосувалися контингенти сухопутних військ, бойові кораблі (катери), підводні човни, а в окремих випадках авіація.

Слушними та перспективними є пошуки в царині вивчення особливостей управління, забезпечення та взаємодії коаліційних військ (сил) під час підготовки та проведення евакуаційних заходів морем, зокрема у роки Першої світової війни.

Наукове видання

**УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО:
СУЧАСНІСТЬ ТА ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА**

**Збірник матеріалів
III Міжнародної науково-практичної конференції**

Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен
та інших даних несуть автори.

Підписано до друку 03.04.2023 р.
Друк. арк. 33,75. Обл. вид. арк. 15,39.
Формат паперу 60×84 ½
Тираж – 100 прим.